„NU RATAȚI ACEST FERMECĂTOR ROMAN, NEOBIȘNUIT ȘI BIZAR!"
MARGARET ATWOOD

EXTRAORDINARA POVESTE A MICUȚEI FAIMOASA MADAME TUSSAUD

EDWARD CAREY

virtual-project.eu

EDWARD CAREY

EXTRAORDINARA POVESTE A MICUȚEI, FAIMOASA MADAME TUSSAUD

Original: *Little* (2018)

Traducere din limba engleză:
LILIANA PELICI prin
LINGUA CONNEXION

virtual-project.eu

— 2021 —

VIAȚA EXTRAORDINARĂ ŞI AVENTURILE ISTORICE
ALE UNEI SERVITOARE NUMITE

MICUȚA,

conținând călătorii prin trei țări, copii pierduți,
părinți pierduți, fantome ale maimuțelor,
manechine de croitorie, păpuşi din lemn,
o populație artificială, un rege, două prințese,
şapte doctori, omul care a umblat prin tot Parisul,
omul care s-a transformat în manechine de croitorie,
mama acestuia, care a fost un mogul, omul care
colecționa criminali, filosofi faimoşi, eroi şi monştri,
persoane importante, câteva case, fiecare mai mare
decât cea dinaintea ei, progres, retragere, o familie mare,
scene istorice importante, oameni faimoşi,
oameni obişnuiți, iubire, ură, masacre ale oamenilor nevinovați,
crime la care a fost martoră, trupuri sfâşiate,
sânge pe străzi, suferință, închisoare,
pierdere totală, căsătorie,
amintiri prinse şi închise,
nenorociri expuse zilnic,
istoria stăpânită.
Scrisă de ea
însăşi.

DE ASEMENEA
desenat de ea.
Cu grafit, cărbune şi cretă neagră.

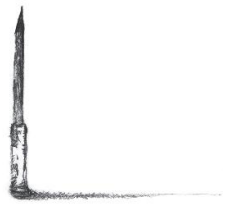

(Aceasta fiind o înfăţişare a creionului ei.)

Pentru Elisabeth

ÎNAINTE
1761-1767

UN SĂTUC

De la naşterea mea
până la vârsta de şase ani

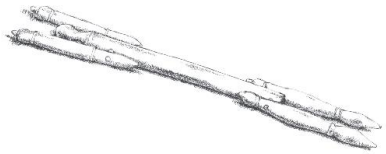

CAPITOLUL I

În care m-am născut şi în care îmi descriu părinţii

În anul în care Wolfgang Amadeus Mozart, atunci în vârstă de cinci ani, şi-a scris *Menuetul pentru clavecin,* anul în care britanicii au cucerit Pondicherry din India de la francezi, anul în care a fost publicată pentru prima dată melodia cântecului *Sclipeşte, sclipeşte, steluţă*[1]*,* exact în acel an, adică în 1761, în timp ce în Paris oamenii spuneau, în saloanele lor, poveşti despre bestii în castele, bărbaţi cu bărbi albastre, frumuseţi care nu se mai trezeau, motani încălţaţi, pantofi făcuţi din sticlă, copilaşi cu moţ şi fiice învelite în piei de măgar, iar în Londra discutau în cluburile lor despre încoronarea regelui George al III-lea şi a reginei Charlotte, la mulţi kilometri distanţă de toate acestea, într-un sătuc din Alsacia, în prezenţa unei moaşe rumene, a două servitoare din sat şi a unei mame îngrozite, s-a născut un bebeluş foarte mic.

Anne Marie Grosholtz a fost numele oferit acelui copil botezat în grabă, chiar dacă avea să i se spună doar Marie. La început, nu am fost mult mai mare decât mânuţele mamei împreunate şi nimeni nu s-a aşteptat să trăiesc prea mult. Şi totuşi, după ce am supravieţuit primei nopţi, în ciuda prezicerilor contrare, am continuat să respir şi în prima săptămână. După aceea, inima mea a continuat să măsoare timpul fără întrerupere, marcând prima mea lună. Eram o fiinţă cu un cap de porc, care încăpea într-un buzunar.

Mama mea singuratică avea optsprezece ani când m-a născut şi era o femeie măruntă, de un metru şi jumătate, afectată de faptul că era fiica unui preot. Acest preot, bunicul meu, ajuns văduv din cauza variolei, a fost un om foarte sever, o harpie în haine negre, care nu şi-a scăpat niciodată fiica din ochi. După ce a murit, viaţa mamei s-a schimbat. A început să întâlnească oameni, săteni care o chemau în preajma lor, printre ei numărându-se şi un soldat. Acest soldat, un burlac trecut de vârsta obişnuită pentru căsătorie, care avea un temperament melancolic din cauza numeroaselor lucruri îngrozitoare la care fusese martor şi a pierderii multor prieteni soldaţi, a plăcut-o pe mama; şi a crezut că ar putea fi fericiţi, ca să

spun aşa, dacă ar fi trişti împreună. Numele ei era Anna-Maria Waltner. Numele lui era Joseph Georg Grosholtz. S-au căsătorit. Mama şi tata. Aici era iubire însoțită de bucurie.

Mama avea un nas mare, în stil roman. Cred că tata avea o bărbie proeminentă, un pic ridicată. Se pare că acea bărbie s-a potrivit cu nasul ei. Dar, după puțin timp, permisia tatei s-a terminat şi el s-a întors la război. Nasul mamei şi bărbia tatei s-au cunoscut timp de trei săptămâni.

Trebuie spus că, la început, a fost multă iubire acolo. Iubirea pe care tata şi mama au simțit-o unul pentru celălalt a fost tot timpul prezentă pe chipul meu. M-am născut cu nasul Waltner şi cu bărbia Grosholtz.

Fiecare însuşire era remarcabilă în felul ei, caracterizând într-un mod unic chipurile celor două familii; dar combinate, aveau un rezultat un pic dizgrațios, făcându-mă să arăt mai ciudat decât s-ar fi cuvenit. Copiii cresc cum vor. Unii se disting prin creşterea timpurie a părului sau a dinților, de la o vârstă incredibil de fragedă; alții sunt pistruiați pe tot corpul; alții vin pe lume atât de palizi, încât goliciunea lor albă e un şoc pentru toți cei care sunt martorii ei. Eu mi-am croit calea în viață cu nasul şi bărbia părinților mei. Bineînțeles că nu ştiam pe-atunci ce trupuri extraordinare aveam să cunosc, în ce clădiri impunătoare aveam să locuiesc, în ce evenimente sângeroase aveam să fiu implicată, dar cred că nasul şi bărbia mea simțeau ceva din toate astea. Nasul şi bărbia, ce armură pentru viață! Nasul şi bărbia, ce însoțitori!

Pentru că fetele ca mine nu erau învățate, mama m-a educat cu ajutorul lui Dumnezeu. Biblia a fost abecedarul meu. În afară de asta, aduceam lemne, căutam vreascuri prin pădure, spălam farfurii şi haine, tăiam legume, cumpăram carne. Măturam. Făceam curat. Căram. Întotdeauna eram prinsă. Mama m-a învățat să fiu harnică. Dacă era ocupată, mama era fericită; doar atunci când se oprea o ajungea din urmă incertitudinea, doar pentru a o

spulbera cu o nouă activitate. Tot timpul era în mişcare, iar mişcarea îi făcea bine.

— Descoperă ce poți să faci, îmi spunea ea. Întotdeauna vei găsi ceva. Într-o zi, se va întoarce tatăl tău şi va vedea ce copil bun şi folositor eşti.

— Mulțumesc, mamă. Voi fi cea mai folositoare, îmi doresc să fac asta.

— Ce făptură eşti!

— Sunt? O făptură?

— Da, mica mea făptură!

Mama îmi pieptăna părul cu o forță extraordinară. Uneori, îmi atingea obrazul sau îmi lovea uşor boneta. Poate că nu era foarte frumoasă, dar eu credeam că este. Avea o aluniță sub o pleoapă. Aş vrea să-mi amintesc zâmbetul ei. Ştiu că avea unul.

Până la cinci ani, am ajuns la înălțimea câinelui bătrân din casa învecinată. Mai târziu, aveam să ajung la înălțimea la care erau clanțele uşilor de care îmi plăcea atât de mult să trag. Şi mai târziu, şi aici aveam să mă opresc, urma să ajung la înălțimea la care erau inimile majorității oamenilor. Uneori, le auzeam pe femeile din sat murmurând în timp ce mă pupau:

— Nu va fi uşor să-i găseşti un soț.

Când am împlinit cinci ani, mama mi-a dăruit o păpuşă. Aceasta a fost Marta. Chiar eu am numit-o aşa. Îi cunoşteam perfect trupuşorul, cam cât o şesime dintr-al meu; l-am învățat pe tot în timp ce o mişcam, uneori brusc, alteori cu multă blândețe. Am primit-o goală şi fără chip. Era o grămadă de şapte bețe de lemn, ce puteau fi asamblate într-o anumită ordine ca să semene puțin cu forma umană. În afară de mama, Marta a fost prima mea legătură intimă cu lumea; niciodată nu eram fără ea. Am fost fericite împreună: mama, Marta şi eu.

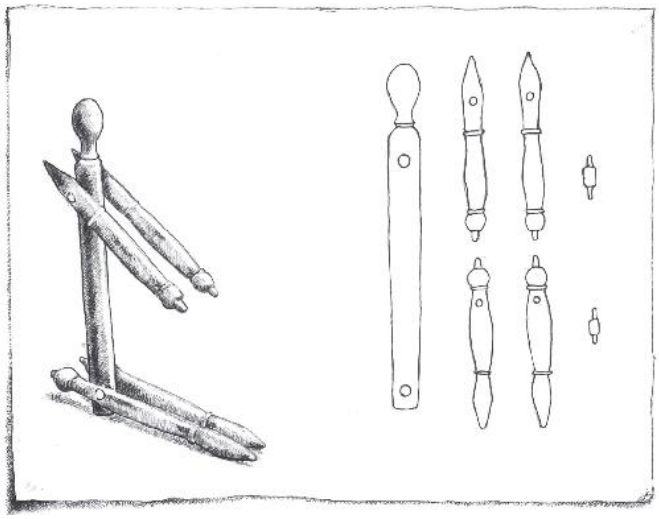

CAPITOLUL II

Familia Grosholtz

Tata a lipsit în timpul acestor ani de început, armata lui găsind întotdeauna scuze ca să îi amâne următoarea permisie. Şi ce putea face el în legătură cu asta? Biata sămânță de păpădie trebuie să zboare încotro e suflată. Pentru noi, era absent, dar nu uitat. Uneori, mama mă aşeza pe scăunelul cu picioare legate de lângă foc şi îmi povestea despre tata. Mă bucuram mult când spuneam acest cuvânt, „tata”. Uneori, când mama nu era prin preajmă, mă adresam cuptorului în felul meu, ca unui tată, sau unui scaun, sau unui cufăr, sau diferiților copaci, făcând plecăciuni în fața lor sau îmbrățişându-i, repetând pentru întoarcerea tatei. El era peste tot prin sat; era în biserică; era lângă grajduri. Mama spunea că tata era un om drept. Şi sigur ar fi rămas aşa în minţile noastre dacă nu s-ar fi întors niciodată acasă.

Totuşi, într-o zi, s-a întors. Adevăratul meu tată a fost forțat să se pensioneze – nu din cauza vreunei bătălii, pentru că nu fuseseră bătălii în Europa în anul acela, ci din cauza unui tun stricat în timpul unei parade. Tunul fusese deteriorat în timpul bătăliei de la Freiberg, în 1762, iar reparațiile lui trebuie să fi fost foarte proaste, pentru că o singură apariție a provocat o schimbare irevocabilă în viața mea. La o paradă de duminică, ultima pentru tunul acela, a fost aprins pentru un salut, dar, cumva, fiind foarte blocat, a aruncat în spate, într-un arc larg, pucioasă, cărbune, salpetru şi metal fierbinte. Tata s-a aflat în arcul acela larg şi, din cauza asta, în sfârşit, i s-a permis să se întoarcă acasă.

Mama nu mai putea de îngrijorare şi de bucurie.

— Tatăl tău se întoarce acasă, la noi! Şi, foarte curând, se va vindeca. Sunt sigură de asta. Tatăl tău, Marie!

Dar bărbatul care s-a întors în casa noastră a venit împins. Era un tată în scaunul cu rotile. Ochii lui galbeni erau umezi şi nu păreau să recunoască nimic din soția care stătea în fața lui; nu s-au schimbat deloc nici când soția a început să tremure şi să geamă. Tata nu mai avea păr; tunul care explodase îl scalpase în întregime. Dar, din această biată grămăjoară de pe scaunul cu

rotile, cel mai mult lipsea maxilarul inferior, cel mai mare os al feței umane, numit, de obicei, falca de jos.

Aici şi acum, trebuie să fac o mărturisire: eu sunt cea care i-a atribuit tatei bărbia aceea. Altfel, de ce aş fi avut un lucru atât de mândru şi de obraznic printre trăsăturile mele? Nu îl văzusem niciodată pe tata şi, pentru că nu îl văzusem, îmi dorisem să am un semn de la el, ca să fiu sigură în fiecare zi că eram a lui şi că el era al meu. Acum, nu pot spune cu siguranță – pentru că primii ani sunt atât de departe şi pentru că actorii ceilalți au dispărut din scenă – dacă am declarat că bărbia mea era de la el doar după întoarcerea lui, din cauza lipsei ei, sau dacă deja credeam asta. Dar absența ei era problema, aşa că îmi doream să înțeleg şi să îmi fac o imagine completă a omului care era tatăl meu în suferință. Voiam să îl văd întreg şi îmi închipuiam că fața mea ar putea completa portretul, întrucât cel dinaintea mea era unul foarte nefericit şi aproape distrus.

Odată cu sosirea tatălui meu, mi-a apărut primul indiciu legat de viitorul meu. O ferestruică s-a deschis şi m-a chemat spre ea.

Omului din scaunul cu rotile îi lipsea falca de jos, dar, în locul ei, îi fusese montată o placă din argint. Această placă fusese modelată în forma celei mai de jos părți a unui chip uman foarte banal. Întrucât fusese confecționată într-o matriță, ar fi corect să presupun că zeci de oameni nenorociți aveau exact aceeaşi bărbie din argint pe care o avea şi tata pe atunci. Placa din argint putea fi detaşată. Tata venea în două bucăți, ce puteau fi puse laolaltă cu un pic de durere.

Bietul tata habar n-avea unde era. Nu putea să-şi recunoască soția, nici să-şi dea seama că fetița mută care îl privea era fiica lui.

Pentru ajutor, mama a angajat-o din nou pe moaşa ei, o femeie bună care respira greu, avea brațe groase şi se adapta la orice situație pentru care era plătită, şi l-a chemat deseori pe doctorul din satul învecinat, domnul Sander. Împreună, au amenajat cămăruța de lângă bucătărie pentru tata, care, după ce a intrat în ea, nu a mai ieşit de acolo. Stătea acolo toată ziua, uneori uitându-se pe fereastră, alteori în tavan, dar nu cred că se concentra

vreodată la ceva. Am stat cu tata multe ore şi, pentru că nu vorbea cu mine, i-am oferit nişte cuvinte şi mi-am imaginat toate lucrurile pe care ar fi vrut să mi le spună.

După sosirea tatei, mama a urcat la etaj, în dormitorul ei, şi a închis uşa. În fiecare zi, petrecea tot mai mult timp în pat. Apoi nu s-a mai mişcat, iar ăsta nu a fost niciodată un lucru bun pentru ea. Doctorul Sander ne-a spus că mama era într-o stare de şoc profund şi că trebuia să fie încurajată încet să redevină ea însăşi. După sosirea tatei, tot trupul ei s-a schimbat: pielea i-a devenit lucioasă şi galbenă, ca pielița unei cepe. În plus, mirosea altfel. Într-o dimineață, am găsit-o afară aproape dezbrăcată, întinsă pe pământ, iarna, plângând. Am ajutat-o să se întoarcă în pat.

Am mers astfel de la un părinte la celălalt, de la mama, la etaj, la tata, la parter, şi le-am citit amândurora din Biblie. Mi-am folosit scăunelul cu picioare legate, prelungirea mea, ca să mă aşez în diferite locuri din jurul patului tatei, în funcție de nevoile lui. Am fost prezentă când tata a fost curățat şi spălat. Moaşa era foarte afectuoasă cu mine, uneori ținându-mă strâns lângă ea; şi, în acele momente, mă miram de cât de mari pot fi trupurile şi o strângeam şi eu cu toată forța mea. Am mâncat de multe ori împreună; cred că mi-a dat şi o parte din mâncarea ei. Când îmi vorbea despre tata, se încrunta cu îngrijorare; când îmi vorbea despre mama, dădea din cap.

Într-o dimineață, în timp ce stăteam lângă el, tata a murit. A fost o moarte foarte rapidă, chiar blândă. A tremurat puțin şi a făcut un mic zgomot, apoi, foarte încet, aproape pe nesimțite, ne-a părăsit. Acest mic zgomot a fost sunetul ultimului gând de Grosholtz ieşind din capul lui de Grosholtz. Încă mai eram aşezată lângă el, ținându-l de mână, când a intrat moaşa. A ştiut imediat că tata nu se mai număra printre cei vii. Cu blândețe, i-a pus mâna pe piept şi a mutat-o şi pe cealaltă lângă ea, apoi m-a luat de mână şi m-a dus la casa fiicei ei. Trebuie să fi dormit acolo în noaptea aceea.

După câteva zile, tata a fost îngropat. Dar tata din sicriul lui, peste care am fost invitate să aruncăm cu pământ, nu era complet. Doctorul Sander mi-a dat placa din argint a tatei, despre care a spus că valora ceva bani. Avea o anumită greutate, cam cât o cană din tablă plină cu apă. Nu m-am putut abține să nu mă întreb dacă tata i-ar fi simțit lipsa, prin urmare am crezut că ar fi fost mai bine să rămână cu el. Am vrut să-i deschid mormântul şi să-i pun înapoi placa pentru falcă. Cum altcumva ar fi putut vorbi în rai? Dar, după ce m-am gândit o vreme, mi-am dat seama că

această placă nu era, de fapt, bărbia tatei. Era modelată după bărbia altcuiva. Doar eu aveam adevărata lui bărbie şi o păstram tot timpul la mine, sub nasul mamei.

Tata a lăsat în urmă uniforma lui militară, o placă din argint, o văduvă, o orfană de tată şi multă sărăcie. Pensia lui din armată nu ne ajungea. Pentru ca eu şi mama să supraviețuim, ea ar fi trebuit să îşi găsească de lucru. Luând taurul de coarne, doctorul Sander a aflat, de la cunoştințele lui medicale, despre un doctor Philip Curtius de la spitalul din Berna, care avea nevoie de ajutor în gospodărie. Doctorul Sander era de părere că o slujbă şi sentimentul utilității i-ar fi redat mamei sănătatea.

Mama, în ciuda nefericirii care se vedea pe tot trupul ei lucios, s-a aşezat ca să îi scrie doctorului Curtius. Acesta i-a răspuns la scrisoare. După ce a sosit plicul, mama a început din nou să se mişte – mai mult ca înainte, de parcă s-ar fi temut foarte tare să se oprească.

— Un domn foarte educat, Marie! a exclamat ea, cu ochii mari. Din oraş, Marie, un doctor din oraş! Nu mai sunt pentru noi cămăruțele întunecate de la țară. Vom găsi, în schimb, locuri înalte, cu lumină şi aer. Tatăl meu, bunicul tău, spunea întotdeauna că meritățm locuri mai bune. Of, oraşul! Curtius din oraş!

La scurt timp după aceea, cândva prin 1767, eu şi mama ne-am urcat într-o căruță care se îndrepta spre Berna. Am stat lângă mama în căruță, ținând un colț al rochiei ei într-o mână, placa pentru falcă a tatei în cealaltă şi pe Marta în buzunarul din poală. Familia Grosholtz se muta. Ne-am îndepărtat hodorogind de satul în care mă născusem, de cocinile porcilor, de biserică şi de mormântul tatei.

Nu aveam să ne mai întoarcem niciodată.

CARTEA I
1767-1769

O STRADĂ CU UN SINGUR SENS

Până când împlinesc opt ani

CAPITOLUL III

În care mie şi mamei ni se prezintă multe lucruri minunate, unele dintre ele în cutii de palisandru, şi sunt martoră la a doua moarte

Noaptea în Berna înseamnă clădiri sumbre care se înalță spre cer, străzi înguste şi neluminate, umbre de oameni mişcându-se pe ele. Spitalul din Berna a apărut, din fericire, undeva deasupra străzilor. Am fost lăsate în fața clădirii, cu singurul nostru cufăr, în care încăpea trecutul nostru preoțesc, aşezat între noi. Căruța s-a îndepărtat hodorogind, tânjind după sat.

În fața spitalului din Berna era o mare poartă neagră, destul de largă ca să treacă prin ea două trăsuri deodată, o gură mare de titan, gata să înghită pacienții în interiorul lui imens şi misterios. Eu şi mama ne-am apropiat de marea poartă neagră, unde era un clopoțel. Mama a sunat. Ecoul zgomotului s-a auzit în toată curtea goală a spitalului. Undeva, în apropiere, cineva a tuşit şi a scuipat. Apoi s-a deschis un pătrățel de lemn din poartă şi a apărut un cap, pe care abia l-am văzut.

— Nu, mulțumesc, a spus capul.

— Vă rog, a spus mama.

— Întoarceți-vă dimineața.

— Vă rog, am venit pentru doctorul Curtius. Mă aşteaptă.

— Cine?

— Doctorul Curtius. Trebuie să locuim cu el, eu şi fiica mea.

— Curtius? Curtius e mort. De cinci ani.

— Am primit scrisoarea asta de la el, s-a chinuit mama să insiste. Acum o săptămână.

O mână s-a întins, luând scrisoarea, apoi trapa s-a închis din nou. Abia i-am auzit pe oamenii care vorbeau în spatele ei, înainte să se deschidă încă o dată şi să reapară capul.

— *Acel* Curtius! *Celălalt* Curtius. Nimeni nu a mai venit până acum ca să întrebe de *acel* Curtius. Nu locuieşte aici, e pe Welserstrasse. Nu ştiți unde e? Sunteți de la țară, nu-i aşa? Cred că Ernst ar putea să vă conducă.

Am auzit o altă voce în spatele porții, căruia capul i-a răspuns:

— Vei face asta, Ernst – da, vei face asta dacă-ți spun eu. Ernst vă va arăta drumul. Mergeți după colț. Veți găsi o uşă laterală. La uşa aceea va fi un felinar care se leagănă. Sub acel felinar care se leagănă va fi Ernst.

Trapa s-a închis din nou, iar Ernst a venit să ne întâmpine, purtând uniforma neagră de hamal a spitalului. Ernst avea un nas care se îndoia ciudat pe fața lui – nasul lui se îndrepta într-o parte, iar fața, în altă parte. Se vedea clar că participase la multe bătăi în timpul copilăriei.

— Curtius? a întrebat Ernst.

— Doctorul Curtius, a răspuns mama.

— Curtius, a spus Ernst încă o dată, apoi am pornit.

La doar cinci minute de spital, era o străduță murdară. Aceasta era Welserstrasse. În timp ce mergeam de-a lungul ei în noaptea aceea, mi s-a părut că străzile ne murmurau: „Nu vă opriți aici. Continuați să mergeți. Să nu vă mai vedem”. În cele din urmă însă, Ernst s-a oprit lângă o casă mai îngustă şi mai mică decât restul, înghesuită între două locuințe învecinate, sărăcăcioasă şi neglijată.

— Casa lui Curtius, a rostit Ernst.

— Aici? a întrebat mama.

— Chiar aici, a confirmat el. Am venit o dată aici, singur. N-o s-o mai fac din nou. Nu pot să spun ce e înăuntru, dar pot să zic că nu mi-a plăcut niciodată. Nu, nu merg la Curtius. Mă iertați dacă plec înainte să bateți la uşă.

Apoi Ernst a plecat cu nasul lui strâmb, mai repede ca înainte, luând toată lumina cu el.

Ne-am lăsat cufărul jos. Mama s-a aşezat pe el şi s-a uitat la uşă, de parcă ar fi fost perfect mulțumită să o găsească închisă. Aşa că eu am fost cea care a păşit înainte şi a bătut la uşă de trei ori. De patru ori chiar. Şi, în cele din urmă, uşa s-a deschis. Dar nimeni nu a ieşit în noapte. Uşa a rămas deschisă, dar nimeni nu a venit să ne întâmpine. Am aşteptat o vreme cu

mama, apoi am tras-o de mână; iar când s-a ridicat, în cele din urmă, am intrat împreună, cu tot cu cufăr.

Mama a închis uşa în urma noastră fără să facă niciun zgomot; eu i-am strâns o bucată mare din rochie în pumn. Ne-am uitat prin întuneric. Brusc, mama a suspinat:

— Acolo!

Cineva pândea la colţ. Era un bărbat foarte slab şi înalt. Era atât de slab, că părea în ultimele stadii ale foametei. Şi atât de înalt, că aproape atingea tavanul cu capul. Avea un chip palid, fantomatic; lumina slabă a lumânării din cameră îl învăluia tremurând, evidenţiindu-i scobiturile din obraji, ochii umezi şi mici, precum smocurile de păr negru şi unsuros. Noi am rămas lângă cufăr, parcă pentru a beneficia de protecţie.

— Am venit pentru doctorul Curtius, i-a explicat mama.

A urmat o tăcere lungă şi, în timpul acesta, el a dat puţin din cap.

— Vreau să-l văd, a spus ea.

Un zgomot slab s-a auzit dinspre capul acela. Poate a fost un „da".

— *Pot* să-l văd?

În linişte, încet, de parcă ar fi fost o coincidenţă, capul a rostit:

— Numele *meu* e Curtius.

— Eu sunt Anna-Maria Grosholtz, a spus mama, încercând să se stăpânească.

— Da, a răspuns bărbatul.

După ce s-au terminat prezentările, a urmat o altă tăcere. În cele din urmă, bărbatul din colţ a vorbit din nou, foarte încet.

— Eu… Vedeţi, eu… Nu prea sunt obişnuit cu oamenii. Nu prea am practicat acest tip de interacţiune în ultimul timp. Mi-am ieşit din… mână. Şi ai nevoie de oameni în jurul tău, ai nevoie de oameni cu care să vorbeşti… sau poţi uita, vezi, cum sunt… exact. Şi, până la urmă, ce să faci cu ei. Dar asta se va schimba acum. Cu voi aici. Nu-i aşa?

A urmat o tăcere şi mai lungă.

— Pot, dacă sunteţi pregătite… pot să vă arăt casa acum?

Mama a încuviinţat, cu o expresie foarte nefericită pe chip.

— Da, poate vreţi să o vedeţi. Mă bucur că sunteţi aici. Bine aţi venit! Am vrut să spun asta mai devreme: bine aţi venit! Am vrut să spun asta de când aţi sosit. Aveam cuvintele pregătite, m-am gândit la asta toată ziua. Însă apoi am uitat. Nu sunt obişnuit… vedeţi, nu sunt *obişnuit,* a spus doctorul şi a ieşit încet din colţul lui.

Părea făcut din nuiele şi din cozi de mătură, întinzându-se înalt şi slab de parcă ar fi fost un păianjen. L-am urmat, păstrând distanța.

— E o cameră la etaj doar pentru voi, a spus apoi Curtius, ridicând lumânarea spre scări. Doar pentru voi. Eu nu voi urca niciodată acolo, sus. Sper că veți fi fericite. Apoi, cu mai multă încredere: Vă rog, vă rog, veniți pe aici!

Doctorul Curtius a deschis o uşă de pe hol şi am intrat într-un mic coridor. La capătul acestuia era o altă uşă, cu o lumină slabă strălucind de dedesubt. Cu siguranță, aici fusese doctorul când ciocănisem la uşă.

— În această cameră, a spus Curtius, lucrez eu.

S-a oprit în fața ei, cu spatele lui îngust întors către noi. După ce s-a îndreptat cât de mult a putut, a spus încet şi clar:

— Vă rog să intrați.

Zece sau mai multe lumânări ardeau în cameră, luminând-o într-un mod plăcut şi arătându-ne un loc atât de dezordonat, încât a fost imposibil de înțeles la început. Rafturile lungi erau pline de sticle astupate cu dopuri, ce conţineau pudre colorate. Alte rafturi, mai scurte, conţineau sticle mai groase; acestea aveau dopuri mai convingătoare, indicând caracterul posibil fatal al lichidelor vâscoase, negre, maro sau transparente pe care le conțineau. Câteva cutii erau pline cu un păr ce părea – oare era? – păr uman. Aşezate pe lungimea unei mese, erau câteva cuve din cupru şi câteva sute de instrumente mici de modelare, unele cu vârfuri ascuțite, altele curbate, unele foarte mici, nu mai mari decât un ac, altele de mărimea unui satâr de măcelar. În mijlocul mesei, pe o planşetă din lemn, era un obiect deschis la culoare lăsat să se usuce.

A fost greu să identific obiectul cu precizie de la început. O bucată de carne? Poate un piept de pui? Dar nu era asta, şi totuşi mi se părea ceva cunoscut, ceva din viața de zi cu zi. *Era* ceva… iar numele acelui lucru îmi stătea pe vârful limbii. Şi asta – ce şoc! – era… Era o limbă! Foarte asemănătoare cu una umană, pe o masă lungă. Şi m-am întrebat: dacă era, într-adevăr, o limbă, cum ajunsese acolo şi unde era omul care o pierduse?

Dar mai erau şi alte lucruri în afară de limbi în camera aceea. Cea mai impresionantă parte a atelierului era aceea în care se găseau nişte cutii din palisandru, rafturile lor etichetate cu claritate întinzându-se în sus şi în jos, în stânga şi în dreapta, până acopereau tot peretele. Printre etichetele scrise cu sepia de o mână bună la caligrafie, am remarcat o grămadă de cuvinte de genul: *ossa, neurocranium, columnae vertebralis, articulatio*

sternoclavicularis, musculus temporalis, bulbus oculi, nervus vagus, organa genitalia. Lângă limba de pe masă era un indicator pe care scria *lingua.*

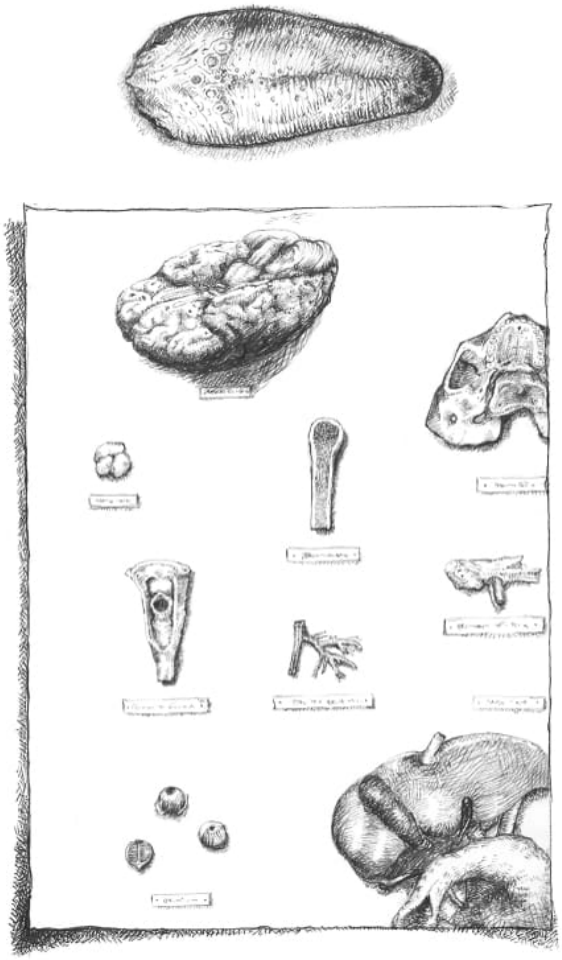

Începeam să înțeleg: erau părți ale corpului. O cameră plină. Eram acolo, o fetiță uitându-se la toate părțile corpului. Şi astfel, s-au făcut prezentările: dragi bucăți şi părți din corpul uman, fetița aceasta se numeşte Marie. Fetiță numită Marie, acesta e corpul omenesc în bucăți. Stăteam în spatele mamei, încă strângându-i rochia, dar mă uitam la spectacol.

Apoi Curtius a început să vorbească:

— Tractul urogenital. Cu vezica atârnând. Oasele. Cu femurul, cel mai puternic şi mai mare, până la lacrimal, cel mai mic şi mai fragil os al feței. Observând interiorul camerei sale, a continuat. Sunt şi mulți muşchi, toți etichetați. Zece grupe ale capului, de la occipitofrontalis până la pterygoideus internus. Multe artere, de la tiroida superioară până la carotida comună. Şi venele: cerebeloasa, safena interioară, splenica şi gastrica, cardiaca şi pulmonara. Am organe! Individuale, întinse pe un pat de catifea

roşie sau prezentate cu vecinele lor pe planşete din lemn. Complexitatea impresionantă a labirintului osos al urechii! Sau norii lungi şi groşi ai intestinelor, atât cel subțire, cât şi cel gros – ce căi lungi şi şerpuite!

Mama privea camera, părând să se simtă tot mai rău. Curtius trebuie să-i fi observat groaza, pentru că a continuat foarte grăbit:

— *Eu* le-am făcut. Eu le-am făcut. Labirintul meu osos, vezica mea biliară, ventriculele mele. Eu le-am făcut. Sunt doar nişte modele, asta sunt, nişte copii. Nu am vrut… nu sunt obişnuit… îmi cer scuze. Ce veți crede despre mine? Să nu credeți că sunt… *reale.* Arată ca şi cum ar fi, bineînțeles. Nu par reale? Trebuie să spuneți că da. Ştiți că trebuie să spuneți că par. O, da, par foarte reale, dar nu sunt. Nu. Chiar dacă par. Da. Pentru că… vedeți, de fapt, eu le-am făcut.

Ne-am întors ca să-l privim. Fusesem atât de surprinse de obiectele din cameră, încât nu cercetasem cel mai important aspect dintre toate: pe doctorul Curtius, la lumină.

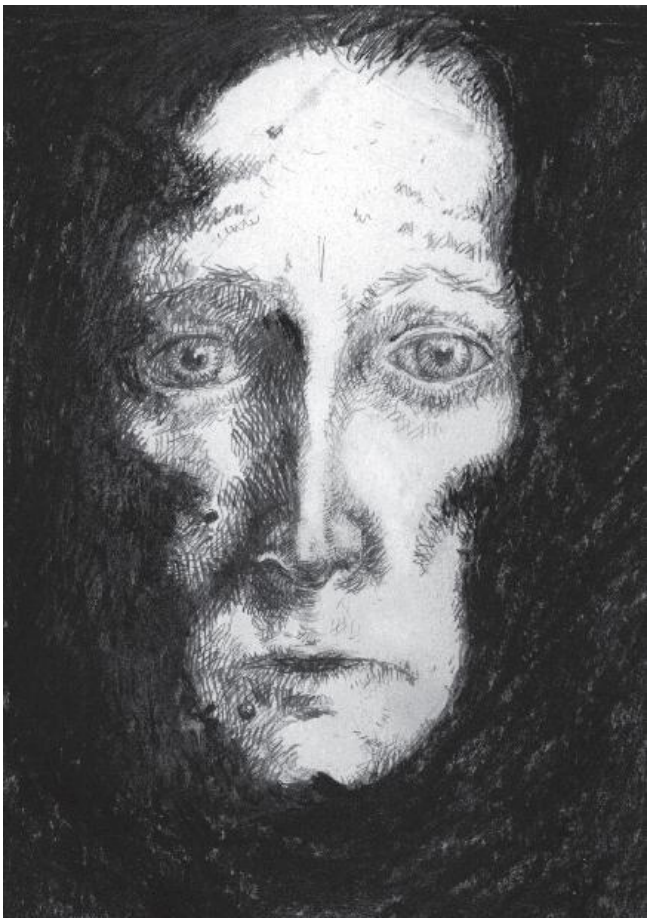

Curtius era un om tânăr, aşa mi s-a părut atunci, cel puţin mai tânăr decât mama. Când îi văzusem silueta lungă, ca o umbră, mişcându-se prin întuneric, presupusesem că era bătrân, dar era tânăr, înalt şi slab, timid şi exaltat, respirând emoţionat. Aproape doi metri de slăbiciune, ridicându-se cu mult deasupra noastră în colţul atelierului lui, cu nările subţiri umflându-i-se puţin. Era clar că era mândru de camera lui, privindu-ne cu atenţie în timp ce ne uitam la munca lui. Îşi sugea obrajii, care n-aveau un aspect normal nici atunci când respira; nasul lui se întindea în jos, pe faţa prelungă şi subţire. Venele îi mărgineau laturile frunţii, unele mai groase, altele mai subţiri.

În cele din urmă, mâinile lungi şi slabe ale acestui om ciudat s-au unit în faţa pieptului îngust. Am crezut că se pregătea să se roage, dar el a început să aplaude. Nu a făcut un zgomot puternic, ci a fost doar o mică bătaie emoţionată din palme, ca a unui copilaş încântat de promisiunea că va mânca în scurt timp ceva dulce, un zgomot fericit care suna nelalocul său în camera aceea. Partea de sus a trupului lui s-a aplecat peste mâinile care aplaudau, de parcă o pasăre palidă ar fi fost prinsă acolo, bătând din aripi dinaintea inimii lui, iar el se temea că avea să scape.

— Eu le-am făcut pe toate. Pe fiecare. Din ceară. Singur! Şi multe altele pe lângă acestea, aici sunt doar o parte. Multe dintre ele sunt găzduite la spital şi vizitate frecvent!

Când doctorul Curtius şi-a terminat prezentările, m-am întors spre mama. Faţa ei era foarte palidă şi transpirată. Nu a spus nimic. Am rămas toţi trei în tăcere, până când Curtius, cred că dezamăgit, ne-a întrebat dacă aveam nevoie să dormim după lunga noastră călătorie.

— Într-adevăr, suntem foarte obosite, domnule, a spus mama.

— Atunci, noapte bună!

— O, scuzaţi-mă, domnule, a zis mama. Documentele noastre. Cred că ar trebui să le luaţi.

— Nu, nu, nu cred. Vă rog, păstraţi-le voi!

Am urmat-o pe mama şi ne-am cărat cufărul la etaj, închizând uşa cămăruţei în urma noastră. Puteam să-l auzim pe Curtius umblând pe la parter. Mama a rămas lângă fereastră multă vreme. Stătea nemişcată şi m-am temut că boala i s-a întors. În cele din urmă, am ajutat-o să meargă până la patul nostru. Nu am dormit deloc în prima noapte din noua noastră locuinţă. Mama s-a ţinut de mine. Eu, la rândul meu, m-am ţinut de Marta.

De dimineață, încă ne țineam una de cealaltă. Trei mici femei foarte speriate.

Înainte să coborâm la parter, mama mi-a spus:

— Acum, noi două, suntem legate, înțelegi? Fiecare acțiune de-a noastră trebuie să-i facă pe plac. Dacă ne abandonează, suntem pierdute. Atât timp cât rămânem angajatele doctorului Curtius, vom rezista. Fii de folos, draga mea fiică!

Când am strâns rochia mamei în pumn, ea mi-a spus încet, cu tristețe:

— Nu.

Apoi mama a luat cheile. Eu am curățat podelele. Mama a gătit. Am mers împreună la piață după mâncare, dar piața era înspăimântătoare pentru ea. Străzile erau pline de oameni, iar produsele care erau de vânzare – carnea atârnată în cârlige, animalele întregi sau tăiate în bucăți şi legate de picioare, păsările cu gâtul fără vlagă şi ciocurile însângerate – toate acestea împreună cu peştii cu ochii bulbucați, muştele şi carnea de pe mâinile oamenilor vii, pătată de sângele vărsat, îi aminteau mamei, de nenumărate ori, de ceea ce văzuse în atelierul doctorului Curtius.

Însă în casa doctorului Curtius era liniște. El îşi petrecea ziua în atelierul lui, ieşind rareori. Când apărea, părea surprins să ne vadă acolo:

— Nu sunt obişnuit… nu sunt *obişnuit,* şoptea el, apoi se retrăgea în camera lui.

Când a venit vremea prânzului, mama a pus mâncarea lui pe o tavă, iar nasul ei Waltner s-a umflat dezaprobator. A ținut tava deasupra mesei din bucătărie până când a tremurat uşor, vărsând un pic din supă. Am condus-o până la un scaun şi am aşezat-o, apoi am dus eu însămi mâncarea doctorului Curtius. El era aplecat deasupra mesei sale, ca într-un portret cu trei limbi: o limbă umană adevărată, copia lui perfectă din ceară şi propria sa limbă ieşindu-i dintre buze în timp ce lucra.

— Supă, domnule, i-am spus.

Dar nu mi-a răspuns. Am lăsat supa lângă el şi am închis uşa. Totul a decurs la fel şi mai târziu, în aceeaşi zi, când am intrat în atelier spunând:

— Tocană, domnule.

De fapt, a fost la fel în fiecare zi din prima săptămână. De două ori, Curtius a intrat în bucătărie ca să îi zică mamei:

— Sunt încântat că sunteți aici, foarte încântat, foarte bucuros, foarte… *fericit.*

De două ori, mâinile mamei şi-au căutat crucifixul.

În timpul celei de-a doua săptămâni, când credeam că ne-am mai obişnuit unii cu alţii, eu şi mama am fost speriate de o bătaie în uşă. Era un vizitator de la spital, îmbrăcat în uniformă neagră, la fel ca Ernst, dar care se numea Heinrich. Pe lângă numele neimpresionant, Heinrich avea alte trăsături şterse; nu-mi mai amintesc nimic despre ele acum, cum nu-mi mai amintesc nici despre altele, cu excepţia numelui său greu de memorat.

— Livrare pentru Curtius, a spus Heinrich, prezentându-se. Îi aduc diverse lucruri. Ne vom mai întâlni de-acum încolo. Ce-avem azi? a zis el apoi, ridicând capacul unei cutii din metal şi uitându-se la obiectul acoperit cu muselină dinăuntru. Cred că o bucată de intestin bolnav.

Mama a închis ochii şi şi-a făcut cruce. Eu am păşit înainte, încercând să mă fac utilă, şi mi-am întins mâinile. Heinrich a părut şovăitor.

— Mulţumesc, am spus, întinzându-mi mâinile un pic mai departe. Mulţumesc.

După ce Heinrich mi-a dat cutia, fără nicio tragere de inimă, mama a închis uşa repede. S-a uitat la mine preţ de o clipă, de parcă nu m-ar mai fi recunoscut, apoi s-a retras în bucătărie. Am urmat-o ca să o întreb dacă ar fi trebuit să duc obiectul înăuntru. Ea a dat supărată din cap, făcându-mi semn cu mâna să ies din cameră. Am dus cutia în atelier.

— O bucată de intestin, domnule, am spus, punând cutia pe aceeaşi parte a mesei pe care îi lăsam întotdeauna mâncarea.

De data asta, doctorul Curtius şi-a ridicat privirea.

Mamei îi era tot mai greu să muncească. Adesea, stătea în bucătărie cu mâinile pe micul ei crucifix. Muştele din casa lui Curtius – şi întotdeauna erau muşte – o speriau foarte tare pe mama, pentru că ele puteau călători prin toată casa, inclusiv prin atelier, iar de acolo puteau împrăştia veştile despre acesta peste tot. Adesea, mama stătea nemişcată, cu ochii închişi, dar perfect trează, în timp ce eu mă mişcam după instrucţiunile ei.

La două zile după ce i-am livrat pachetul doctorului Curtius, pe când stăteam în bucătărie, lângă foc, cu mama citindu-mi din Biblie, doctorul Curtius a bătut încet la uşă şi a intrat.

— Văduvă Grosholtz, a rostit el. Mama şi-a închis ochii. Văduvă Grosholtz, a spus din nou, mi-ar plăcea, dacă nu vă deranjez prea mult – şi, apropo, sunt atât de fericit de cât de bine ne este împreună, atât de, hm, încântat, de această… companie, de cât de bine ne înţelegem şi ce tovarăşi suntem, de această complicitate de care ne bucurăm –, mi-ar plăcea, da, un mic ajutor în atelier. Aş putea? Cred că mâine ar fi cel mai bine. La prima

oră ar fi perfect. Mi-ar plăcea să vă învăț cum să manevrați lucrările mele astfel încât să nu le stricați. Vedeți, aș vrea să vă familiarizați cum se cuvine cu ele. Sunt sigur că veți ajunge să îndrăgiți noile îndatoriri. Veți deveni o expertă foarte repede.

Doctorul Curtius a văzut-o pe mama dând puțin din cap. Dar eu nu am fost păcălită de asta. Gestul mamei a fost, mai degrabă, o tresărire greşit înțeleasă.

— Atunci, noapte bună, a spus el. Mulțumesc.

În noaptea aceea, când ne-am întors în camera noastră din pod, mama m-a sărutat pe frunte când m-a băgat în pat.

— Să fii de folos, Marie. Eşti un copil foarte bun, mi-a spus ea. Îmi pare rău, nu pot. Am încercat, dar nu pot.

— Ce nu poți, mamă?

— Fii cuminte acum, taci! Noapte bună, Marie!

— Noapte bună!

Apoi mama mi-a spus să închid ochii, că trebuia să adorm imediat. Mi-a mai zis să rămân cu ochii închişi şi cu fața la perete.

Am auzit-o aranjând câteva lucruri, trăgând un cearşaf de pe pat, mişcând un scaun. Apoi am adormit.

Când m-am trezit, lumânarea era stinsă. Erau primele ore ale dimineții. Mama nu era în pat, lângă mine. O lumină slabă şi albăstruie intra în cameră. Puteam distinge doar ceva negru suspendat de căpriori. Nu îmi aminteam să fi văzut înainte un obiect ca acela. Încet, când a intrat mai multă lumină, am început să înțeleg ce era. Era mama. Mama se spânzurase.

Speriată, am strâns cu mâna unul dintre picioarele mamei, ceea ce m-a alinat puțin, dar, până la urmă, era un picior rece, iar acea răceală era confirmarea îngrozitoare a morții ei. Poate că moartea unei femei e un lucru banal – întotdeauna vor muri femei pe undeva, fără îndoială, iar unele poate au murit exact în timp ce scriam fraza aceasta; doar că femeia de care sunt preocupată acum, această femeie legată de căpriori, spre deosebire de toate celelalte femei din lume –, această femeie era mama. Până atunci, o avusesem întotdeauna pe mama ca să mă ascund după ea; acum eram descoperită. Moartea ei nu fusese una liniştită, aşteptată, cum fusese a tatei; moartea ei fusese o treabă serioasă, o acțiune grăbită, prin care decisese să iasă brusc din viață. De rochia cui aveam să mă mai agăț? Nu mai aveam să mă agăț de nicio rochie, niciodată. Nasul ei rece se îndepărtase de mine, semnul respingerii ei.

— Mamă, am spus, mamă, mamă, *mamă!*

Dar mama – sau corpul acela care atârna şi care era doar parțial mama mea – a rămas foarte tăcută. În panica mea, am căutat o alinare sau o apărare, dar am găsit-o doar pe Marta.

Doctorul Curtius trebuie să mă fi auzit plângând, pentru că m-a strigat de la baza scărilor.

— Unde-i mama ta? m-a întrebat el. E timpul. E timpul de mult. Ne-am înțeles.

— Domnule, ea nu va veni.

— Trebuie, trebuie, doar ne-am înțeles.

— Vă rog, domnule! Vă rog, doctore!

— Da?

— Cred că e moartă.

Şi aşa, Curtius a urcat pe scări până în pod. A deschis uşa, iar eu l-am urmat. Curtius cunoştea cadavrele. Era expert în cadavre şi recunoştea chipurile lor lăsate. Şi astfel, de îndată ce a deschis uşa dormitorului nostru şi a văzut-o pe mama atârnând ca o haină, a înțeles pe loc ce se întâmplase.

Am folosit un porumbel din lemn
pentru a juca rolul mamei mele.

— S-a oprit, a spus el, s-a oprit, s-a oprit… s-a oprit…

A închis uşa, iar eu am stat lângă el, în vârful scărilor din pod.

— S-a oprit, a spus el din nou, aplecându-se foarte aproape de mine în timp ce îmi şoptea asta de parcă ar fi fost un secret.

Apoi a coborât pe scări, s-a întors spre mine, a dat din cap încă o dată şi a şoptit, cu fața lăsată într-o grimasă de o jale cumplită:

— S-a oprit.

Apoi a ieşit din clădire, încuind uşa în urma lui.

Multă vreme am stat în mijlocul scărilor, împreună cu Marta. Am stat nemişcate şi am aşteptat. „Mama e la etaj, m-am gândit eu. Of, mama e la etaj şi e moartă."

În cele din urmă, doctorul Curtius s-a întors, împreună cu câțiva oameni de la spital.

— Nu pot să-i fac pe oameni să funcționeze, a spus el. Pot să-i stric, să îi tai în bucăți, da, sunt foarte bun la asta, cu realizări considerabile, dar nu vor lucra niciodată cu mine. Nu vor face asta. Refuză. Tac. Se opresc.

Oamenii de la spital au urcat scările până în pod, păşind pe lângă mine şi Marta, aproape fără să ne privească. Cel mai bătrân dintre ei a deschis uşa şi i-a lăsat pe toți să intre – pe toți, cu excepția lui Curtius, care a fost ținut afară, dincolo de uşa închisă. Cum am rămas amândoi afară, am început să ne întrebăm dacă făcusem ceva foarte rău – altfel de ce nu ne lăsaseră şi pe noi înăuntru? Doctorul Curtius, foarte timid atunci, nu s-a uitat deloc la mine, chiar dacă eram foarte aproape unul de celălalt. Părea extrem de tânăr, aproape ca un copil, privind fix numai spre uşă.

În cele din urmă, uşa s-a deschis şi cel mai bătrân dintre bărbați, foarte serios, a rostit încet şi rar:

— Du fata la parter! Ține-o acolo!

Curtius a încuviințat, apoi a spus foarte încet, cu un aer îndurerat:

— Domnule chirurg Hoffmann, dacă mă puneți să o ating, cred că va muri şi ea.

— Prostii! Haide, Philip! Philip Curtius, poți să faci asta.

— Nu cred. Chiar nu cred.

— Du copila la parter! Lasă-ne să ne ocupăm de chestiunile de aici.

— Dar ce să fac cu ea?

— Nu contează, a izbucnit chirurgul, doar du-o departe de locul acesta!

Uşa ni s-a închis în nas din nou.

După un moment, Curtius m-a lovit uşor pe umăr.

— Vino, a spus el, te rog, vino!

Am pus-o pe Marta în buzunar, ca să fie în siguranță, apoi m-am ridicat şi l-am urmat încet pe scări. El m-a condus până în atelierul lui.

Acolo, Curtius s-a uitat în jur, de parcă nu ar fi ştiut ce să facă în privința mea. Apoi a părut să găsească răspunsul. Îmi amintesc că, luând o cutie cu

oase de pe un raft, mi-a înmânat, cu o mare amabilitate, un omoplat omenesc, probabil cel drept.

— E un os bun, mi-a şoptit el, un mare os alinător. Această parte a centurii umărului e mare, plată şi triunghiulară şi e excelentă pentru mângâiere. Da, e un os minunat şi liniştitor.

După o vreme, chirurgul Hoffmann a coborât şi ne-a găsit stând în atelier, eu pe un scăunel, Curtius pe podea, lângă mine, scotocind printr-o cutie cu oase.

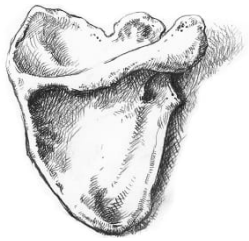

— Şi acesta, vezi, e osul temporal… Iar acesta, hm, e osul stâng parietal. Aici e sacrumul – e minunat, nu-i aşa? Sunt minunate, nu-i aşa? Toate vechile mele prietene!

— S-a terminat, a spus chirurgul.

Eu am rămas complet nemişcată.

— Acum, a continuat el, ce se va întâmpla cu această copilă? Trebuie să-i găsim un loc.

— Pot s-o păstrez? a întrebat repede doctorul Curtius. Copila. Pot s-o păstrez?

Eram subiectul discuției lor. Nu m-am mişcat.

— Nici nu intră în discuție aşa ceva, a spus chirurgul.

— Of, aş vrea să o păstrez.

— De ce naiba?

— Nu e speriată.

— De ce ar trebui să fie?

— Ține oasele.

— Şi ce înseamnă asta?

— E tăcută.

— Şi ce dacă?

— Poate fi înțeleaptă, poate fi proastă, nu ştiu. Dar, deocamdată, dacă nu vă supărați, o s-o păstrez.

— Ți-e de folos?

— Poate că am s-o instruiesc.

— Ei bine, a spus chirurgul, din partea mea poți să o păstrezi, cel puțin deocamdată. Până ne putem gândi la ceva mai bun pentru ea.

CAPITOLUL IV

În care unu devine doi

În acea primă seară petrecută împreună, am stat în bucătărie în timp ce Curtius a încercat să gătească. Voiam să fiu utilă şi să lucrez aşa cum îmi arătase mama, prin urmare l-am întrebat dacă aş putea să îl ajut, pentru că era extrem de agitat. În final, am împiedicat arderea tigăilor şi am ajutat la prepararea mâncării. Doctorul Curtius mi-a spus:

— Nu mă tem de tine. Nu mă sperii deloc. Nu ai nimic, nu-i aşa? Absolut nimic.

Când a terminat şi a venit vremea de culcare, Curtius m-a privit în timp ce urcam scările spre pod.

— Noapte bună, copiliță!

— Noapte bună, domnule!

— Cum te cheamă? Să ştii că ar trebui să-ți ştiu numele. Nu mă pricep la copii, sigur voi face greşeli, dar se ştie că, în general, au un nume. Cum ți se spune?

— Anne Marie Grosholtz. Dar mama îmi spunea întotdeauna… Marie.

— Atunci, noapte bună, Marie! Mergi la culcare.

— Noapte bună, domnule!

Apoi am mers sus, în pod, cu slabe speranțe că mama va mai fi acolo, ca să îi povestesc despre ziua aceea extraordinară. Şi, bineînțeles, ea nu mai era acolo. Dar chiar dacă o luaseră pe mama, uitaseră cearşaful cu care ea se spânzurase; rămăsese într-un colț al camerei, într-o grămadă. Şi atunci m-am gândit că într-adevăr nu avea să se mai întoarcă niciodată. Nici mâine, nici poimâine, nici la sfârşitul săptămânii. Trebuia să mergem mai departe fără mama cu toții: oraşul Berna, casa lui Curtius, chiar şi eu. M-am întrebat apoi unde o duseseră.

Mă simțeam foarte nesigură în camera mea din pod. Când mă uitam mai departe, parcă o vedeam pe mama încă atârnând de căpriori, cu gâtul îndoit şi cu capul aplecat; dar când mă uitam din nou, nu mai era acolo. Iar acea persoană spânzurată nu mai părea să fie mama, ci mai degrabă persoana care o furase pe mama de la mine. Nu aveam încredere în camera aceea – aş

fi preferat să fiu în oricare alta din casă –, aşa că, atunci când am fost sigură că doctorul Curtius s-a dus la culcare, am coborât scările pe furiş, cu o pătură, cu Marta, pe care mi-o dăduse mama, şi cu placa pentru falcă a tatei. Am încercat să stau în bucătărie, dar acolo o simțeam din nou pe femeia spânzurată, pe mama cu gâtul sucit stând lângă şemineu; când am văzut Biblia ei, care încă mai era acolo, pe prichici, m-am speriat îngrozitor. M-am gândit apoi că aş fi preferat să fiu în oricare altă cameră din casă, în afară de cea din pod şi de bucătărie. Dar în timp ce mă îndepărtam de bucătărie, mi se părea că mama, cu gâtul sucit, mă urmărea prin casă şi mi-a trecut prin minte că singurul loc în care nu m-ar fi însoțit ar fi fost atelierul. Ştiam că în atelier erau păstrate toate acele obiecte îngrozitoare, precum toate acele secrete care mai bine n-ar fi fost descoperite, dar, în afara acestuia, o simțeam pe mama cu gâtul sucit respirând lângă mine, aşa că am mers foarte repede acolo şi am închis în grabă uşa în urma mea. Eram singură într-o cameră plină de părți ale corpului, simțindu-le cum se înghesuie în jurul meu. Dar nu mai eram urmărită de mama cu gâtul sucit, aşa că mi-am făcut cu grijă un pătuț sub masa din atelier, am rugat părțile corpului să fie bune cu mine, apoi am închis ochii, i-am strâns şi, în cele din urmă, am adormit.

Intenționam să mă trezesc devreme ca să urc tiptil scările fără să mă audă doctorul Curtius, dar, brusc, am devenit conştientă că el mă scutura şi că era dimineață.

— Aici erai! Ai dormit aici! mi-a spus el. Haide, e timpul să te trezeşti!

Nu a mai spus nimic despre faptul că dormisem în atelierul lui, sub masa lui lungă. Am împăturit pătura şi am pus-o pe un raft, amintindu-mi brusc de moartea mamei.

— Haide, haide! a spus el. Grăbeşte-te, grăbeşte-te, trebuie să te grăbeşti.

Apoi, la ora şapte, a început educația mea.

— Trebuie să-ți aminteşti, mi-a spus el aplecându-se spre mine, că nu sunt obişnuit cu oamenii. Cunosc doar părțile oamenilor. Nu oamenii întregi. Vreau să-i înțeleg, vreau să-i cunosc. Dar influența modelelor mele asupra mea e prea puternică. Am început să mă visez într-o cutie de prezentare din palisandru, căptuşită cu catifea roşie. Iar cel mai rău în asta – lucrul care mă îngrozeşte, de care nu pot scăpa, pe care nu îl pot ignora, peste care nu pot trece – e că, în visele mele, mă simt foarte confortabil acolo. Lasă-mă să ies, a spus apoi Curtius, lovindu-mi uşor pieptul cu degetele. Cineva să mă elibereze. Nu mă auzi cum lovesc sticla? Sunt aici.

Cine mă va elibera? Vreau să cunosc oamenii. Vreau să te cunosc. Da. Suntem aici. Asta e. Nu mă tem de tine. Deloc.

Apoi s-a ridicat brusc şi s-a apucat grăbit de lucru.

După puțin timp, s-a întors pe neaşteptate spre mine, abandonând ce făcea.

— Ştiu! a exclamat el. Ştiu cum s-o fac! Ştiu exact cum!

A început să se plimbe prin atelier, adunând mai multe obiecte, pe care le-a pus pe masă.

— Haide, Marie – ştii că acesta e numele tău –, dacă eşti pregătită şi vrei, hai să începem! a spus Curtius când a fost foarte mulțumit de progresul lui.

— Sunt pregătită, domnule.

— Aceste instrumente au fost cândva ale tatălui meu, a spus el. Tatăl meu a fost anatomistul-şef al spitalului din Berna, un om grozav. Când a murit, eu le-am moştenit pe toate.

S-a dus lângă o ladă plină cu praf de ghips şi a scos o parte din el. Apoi a turnat praful într-o găleată din metal şi l-a amestecat cu o anumită cantitate de apă, agitându-l bine.

— Ca să îți arăt cum funcționează, ca să înțelegi, ca să poți urmări procesul, voi face o matriță. Nu a unei părți a corpului, nu azi. Azi, pentru educația ta, dacă nu eşti împotrivă, voi face o matriță a capului tău.

— Capul meu?

— Da, capul tău.

— Capul meu, domnule?

— O spun din nou: capul tău.

— Dacă asta doriți, domnule.

— Cred că da.

— Atunci, domnule, da, capul meu.

Şi aşa am început.

— Întâi, un pic de ulei – a spus el aplicându-mi uleiul pe față –, pentru ca după aceea ghipsul să poată fi uşor îndepărtat. Paie! a strigat el brusc. Trebuie să fie paie! Era să uit! a zis în timp ce îmi punea cu grijă două paie din pene de gâscă în nas, ca să pot respira, închide ochii! Nu-i deschide până nu-ți spun!

A adus apoi ghipsul. L-am simțit prelingându-se pe mine în straturi subțiri, pe care au fost aplicate fâşii de pânză înmuiate în şi mai mult ghips. O căldură ciudată mă cuprindea pe măsură ce ghipsul se întărea pe fața mea. Totul era întunecat şi cald pe obrajii mei, pe pleoape, pe buze şi pe gât,

până când am simțit că pluteam pe undeva departe şi că aş fi putut fi deja moartă. O dată, în întuneric, am crezut că am văzut-o pe mama, dar ea a dispărut din nou şi totul a rămas negru şi gol, fără nimeni acolo.

În cele din urmă, ghipsul a fost îndepărtat şi lumina a revenit, iar eu m-am întors în cameră. Doctorul Curtius s-a grăbit să ajungă cu matrița la masă. După aceea, mi-a netezit părul cu ulei şi mi-a făcut alte matrițe, cu ceafa şi mai apoi cu urechile.

— Acum, a spus el, trebuie să pregătim soba şi să aprindem focul. Voi face asta doar o dată. Următoarea dată va fi rândul tău. A aprins focul în sobă şi a adăugat: Acum, priveşte şi urmăreşte! S-a mişcat prin jur şi a pus câteva ustensile pe birou. La început, a pisat pigmenții. Roibă, mi-a explicat, şi cinabru. Şi vopsea purpurie. Şi un pic de albastru. Şi verde. Un pic. Şi zdrobim. Foarte puțin galben. Şi amestecăm. Aşa. Acum asta, a spus el, mărşăluind spre o damigeană mare cu un robinet, din care a turnat ceva într-un recipient mai mic. Ulei de terebentină, adăugat tot timpul la pigmenți. Deci, un amestec. Culoarea ta.

A luat apoi un castron mare din cupru de pe un raft şi mi l-a arătat, cerându-mi să mă uit în el. A pus castronul gol pe sobă şi a zis:

— Până acum, nimic. Acolo e un scăunel, stai pe el. Cred că suntem pregătiți.

Luând un cuțit mare, s-a deplasat lângă un dulap încuiat, pe care l-a deschis, apoi cu foarte multă grijă, fără să-l văd eu, a tăiat ceva. După aceea a încuiat din nou dulapul şi s-a întors.

— Asta, a spus Curtius, ținând în mână o bucată de material gălbui şi întunecat, substanța asta este totul. Şi totuşi, a continuat el, mişcând-o cu drag în mâini, şi totuşi, e fără caracter, fără personalitate. Singură, nu înseamnă mare lucru, e un nimeni. Dar poate fi prietenoasă sau poate fi rezervată; poate fi frumusețe sau poate fi urâțenie; poate fi os, poate fi perete abdominal, poate fi şiruri de artere sau de vene, poate fi noduli limfatici, poate fi hipotalamusul creierului, poate fi unghii, poate fi orice, de la scărița din urechile noastre până la intestinele pe care le ținem răsucite în noi. Orice! Poate fi orice! Poate fi chiar TU!

— Dar ce e, domnule? am întrebat eu.

— E vedere, e memorie, e istorie. Poate fi cenuşie precum plămânii sau maro-roşiatică precum ficatul, poate fi orice: poate fi chiar *tu.*

— Poate fi Marta, păpuşa mea? am întrebat eu.

— Poate fi! Da, poate fi! Poate adopta suprafața oricărui obiect cu o acurateţe uimitoare. Aspră, netedă, zimțată, lucioasă, plată, pestriță, găurită, ruptă, zgâriată, acoperită cu o crustă, alunecoasă. Alege. Nu există nicio suprafață pe care să n-o poată reproduce.

— Atunci, poate fi mama?

— Nu, copilă, a spus el după un moment, asta nu poate fi. Nu poate fi nici tatăl meu sau mama mea. Şi ei sunt morți. Ar fi putut fi. Aş vrea să fi fost. Dar acum, e prea târziu. Au dispărut în vid. Poți să înțelegi asta? Nu pot fi scoşi din nou – ținem imaginile lor în noi, nu imagini exacte, ci pâlpâiri, bucăţele. Nu e destul pentru asta. Nu a rămas nicio suprafață şi, vezi tu, substanța asta are nevoie de o suprafață. E singura ei regulă. E prea târziu pentru mama ta.

— Îmi pare rău că nu poate fi mama.

— Tânjeşte după personalitate, a continuat el grăbit când a văzut că îmi dădeau lacrimile, tânjeşte să fie ceva. Are nevoie doar de câteva indicații. Să o instruim, fetițo! Copilă Marie, vrei să vezi ce servitoare minunată e, ce actriță grozavă?

— Da, domnule.

— Atunci, ce-ar fi să o ții? Poftim, ia-o! Miroase-o!

Am luat-o. Apoi am mirosit-o.

— E doar ceară, am spus eu dezamăgită.

— Nu! Niciodată. Niciodată nu e *doar* ceară! Toată ceara e sacră, iar aceasta, aceasta de aici, e aristocrata cerurilor, prințesa cerurilor. Cea mai mare colecţionară de detalii, cea mai bună imitatoare, cea mai sinceră materie. Aceasta de aici e o bucată din cea mai fină ceară de albine.

— Cea mai fină ceară de albine, am repetat eu ca să îmi amintesc numele.

— Produsă de albinele melifere asiatice din genul *Apis.* Foarte bine, haide să o punem la treabă!

— Genul *Apis,* am spus.

Ceara a fost topită în tigaia de cupru, apoi a adăugat pigmentul şi nişte răşină. Doctorul mi-a explicat cum trebuie să urmăresc căldura, amestecând ceara cu foarte multă grijă. Apoi doctorul a fost pregătit. A început cu mulajul feței mele. A frecat suprafața mulajului cu o substanță numită săpun lichid, pentru ca toată ceara să fie uşor de îndepărtat după aceea, apoi a turnat-o înăuntru. La început doar o cantitate foarte mică, într-un strat foarte subțire, pe care l-a observat atent. Apoi a ridicat mulajul şi l-a mişcat astfel

încât ceara să călătorească în sus şi în jos pe toată suprafaţa, iar bulele de aer să dispară; după o vreme, a adăugat al doilea strat, apoi al treilea, al patrulea şi al cincilea. Mi-a explicat că, prin ultimele două straturi, doar adăuga grosime, pentru ca matriţa să fie mai puternică. Apoi am aşteptat câteva minute, doar câteva, şi a fost gata, desprinzându-se foarte uşor de pe mulaj.

— Asta e faţa mea? l-am întrebat.

— Exact, a spus.

M-a lăsat apoi cu ea. Încă era caldă, de parcă avea o viaţă proprie. În scurt timp însă, a devenit rece. El a turnat ceară în restul matriţelor realizate după forma capului meu. Fiecare mulaj şi-a dezvăluit treptat secretul. Acolo, în faţa noastră, erau diferite părţi ale capului meu în ceară de culoarea pielii, exact culoarea mea, după cum spusese. Părul mi-a fost pleoştit pe creştet, fiind realizat dintr-o ceară pe care a colorat-o în maro. Apoi a început montajul acelor piese, pe care le-a pus laolaltă. Fiecare bucăţică era legată de următoarea: în locurile de îmbinare, trebuia să se ocupe de ceară, ale cărei margini trebuiau cioplite sau tăiate, apoi locul era finisat cu o ceară nouă şi caldă, eliminând astfel cusăturile şi netezind fundul gâtului astfel încât capul să stea ridicat de unul singur. Interiorul capului de ceară a fost umplut cu cârpe vechi, cu resturi de cânepă şi cu aşchii de lemn.

— Pentru duritate, a spus el.

Şi astfel, pe masa de lucru a apărut capul meu.

— Eu doar l-am alcătuit, a zis Curtius, nu l-am dezmembrat.

M-am uitat la capul meu: eram acolo, în atelier, cu ochii închişi. O fată cu bărbia tatălui ei şi cu nasul mamei. Mi s-a părut că existam de două ori mai mult.

La sfârşitul primei zile, pe când mâncam supă în bucătărie, l-am întrebat:

— Mă scuzaţi, domnule?

— Da, ce e?

— Domnule, mă gândeam la mama. Unde au dus-o?

— Nu ştiu, a răspuns el. Dar putem să aflăm. Chirurgul Hoffmann sigur va şti. Îl vom întreba când mai vine pe la noi.

— Aş vrea să-i vizitez mormântul.

— Da, da. Bineînţeles. Îl vom întreba.

Când am terminat supa, iar eu am curăţat totul, mi-a spus:

— E timpul să mergi la culcare, Marie Grosholtz.

— Da, domnule, am răspuns, temându-mă foarte tare de întoarcerea în camera din pod.

— Poți dormi la parter, dacă vrei. În atelier. Dar să nu atingi nimic! Stai un pic. Spune-mi, nu ți-a fost deloc frică, singură în camera aceea?

— Le-am simțit acolo. Pe toate acele părți ale corpului.

— Da?

— Dar după o vreme nu m-au mai deranjat.

— Da? Unii oamenii le găsesc respingătoare. Acum, la culcare. Şi să dormi bine.

M-am întors în atelier şi mi-am făcut patul jos. Eu eram sub masă, iar capul meu pe masă. Noaptea, dacă stăteam foarte liniştită, mi se părea că aud cum respiră toate acele părți ale corpului. Cu capul meu de ceară în camera aceea, aproape că simțeam că locul meu era acolo.

M-am gândit şi că, dacă eram foarte atentă, avea să mă păstreze.

CAPITOLUL V

Din nou, chirurgul

Uneori era nevoie de mine la sobă, alteori doctorul Curtius îmi cerea să îi dau ustensilele. Ca să-i fiu de folos, a trebuit să le învăț numele. Erau compasuri şi spatule, ustensile de lustruit şi finisat, furculițe şi sârme, palete şi dălți, răzuitoare de ghips, catguturi pentru tăierea argilei, batalioane întregi de cuțite cu diferite scobituri în vârf, unele curbate, altele răsucite, ustensile din fier, din plumb şi din diferite tipuri de lemn, de esență tare, de esență moale, de palisandru şi cireş, unele netede, altele aspre, unele care trebuiau să fie foarte ascuțite şi altele tocite; pe toate acestea trebuia să le cunosc după nume. Toate obiectele îi erau cunoscute sculptorului, dar erau doar o parte a ustensilelor pe care le folosea. Curtius avea multe dispozitive de chirurgie pe care le considera esențiale pentru munca lui. Şi acestea au fost botezate şi nu trebuia să mă refer niciodată la ele spunându-le „ăsta" sau „ăla", nici „cel cu vârful lung şi îndoit" sau „cel curbat cu cârlig"; ci tot numele lor enorm trebuia să fie învățat şi ținut minte. Era, de exemplu, familia bisturielor, de la cele drepte până la cele convexe şi de la cele cu şuruburi până la cele pentru fistule. Erau nenumărate rude ale foarfecelor, unele drepte şi altele cu unghiuri fine, dilatatoare şi forcepsuri. Aici era stiletul canulat, acolo era sonda canulată. Ca să nu mai zic de cauterizatorul în formă de monedă, de fratele lui, cauterizatorul conic, sau de vărul lor, cauterizatorul în formă de cheie. Nu trebuia să confund niciodată stilul ascuțit cu acul de scurgere. Sau cleştii simpli Pelican şi cleştii Tirtoir. Acesta e un cuțit de cataractă, aceea e o sondă nazală, acesta e un apăsător de limbă, acela e un cleşte chirurgical. Şi toate aceste ustensile cu aspect ciudat fuseseră făcute pentru lucrul în interiorul oamenilor, pentru prinderea unei părți, pentru smulgerea alteia, pentru a se răzui aici şi a se cauteriza acolo. Doar că doctorul Curtius nu le folosea pentru scopurile lor inițiale; el le adaptase pe toate pentru scopurile lui specifice de modelare. Şi mi se părea că aveau o mare poftă să intre în oameni. De câte ori luam una de mâner, părea să încerce întotdeauna să îşi schimbe direcția şi să se adâncească în mine. Trebuia să fiu foarte puternică pentru manevrarea

acestor ustensile – aveau personalități şi erau foarte hotărâte. Trebuia să le arăt întotdeauna cine era stăpânul, pentru că, de îndată ce mă relaxam în prezența lor, chiar şi într-un moment scurt, făceau ce făceau şi îmi intrau în piele. De câteva ori m-au învins, zgâriindu-mi vârfurile degetelor sau muşcându-mi palma – şi întotdeauna Curtius se înfuria. Cu el, se purtau întotdeauna frumos; el le îmblânzise pe toate şi erau docile în mâinile lui.

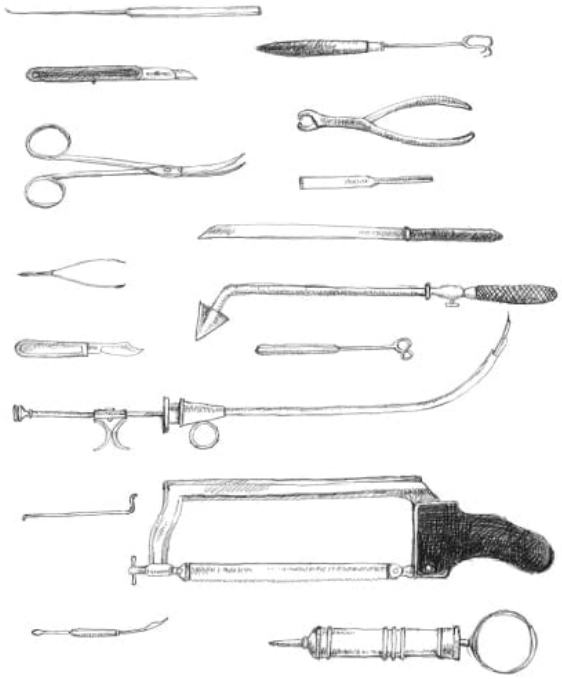

Heinrich, de la spitalul din Berna, a venit de două ori în prima săptămână, având cutiile pline de bucăți pe care Curtius trebuia să le copieze. L-am urmărit şi am început să îl ajut la sarcinile mici. Eram printre obiecte adânci. Adesea, acele părți bolnave care ni se livrau fuseseră deja atacate de câte un student la anatomie din spital, rupte în bucăți sau ciuruite. Piei gălbui şi cenuşii erau aşezate pe masa de lucru. Mirosul lor estompa oricare alt miros. Multă vreme după ce sursa duhorii dispărea, mirosul rămânea foarte aproape, în gură, în nas, în ochi, în piele. „Parte a corpului, îmi spuneam eu, oare a cui ai fost?” O cicatrice, un pistrui, o aluniță, o cută în carnea rece, fire de păr de-a lungul câte unui braț, orice era suficient pentru a-mi pune întrebări. Nu a mai fost însă atât de îngrozitor după o vreme; a devenit ceva oarecum obişnuit, ceva la care mă aşteptam. Curtius m-a învățat acest lucru.

— Marie, e doar o părticică dintr-un trup omenesc. Nimic care să te îngrijoreze. Până la urmă, trupurile oamenilor sunt nişte lucruri banale.

La sfârşitul săptămânii, a venit chirurgul Hoffmann. A rămas mirat în faţa capului meu de ceară.

— Măi să fie, eşti aici de două ori. E o asemănare bună, Curtius. O asemănare foarte bună.

— Mulţumesc, domnule, a răspuns el.

— Bineînţeles, nu e important, a continuat Hoffmann cu voce tare, chiar dacă părea să nu-şi mai poată lua ochii de la el. Curtius, nu cred că… dar nu… bineînţeles că nu.

— Domnule?

— Voiam să spun ceva inutil, ceva prostesc.

— Domnule?

— Ei bine, asta e, Curtius! Voiam să-ţi sugerez… să te întreb de fapt… crezi că ai putea să faci ceva similar pentru mine? Ceva care să-mi semene perfect. Ai putea? Crezi că ai putea?

— Da, domnule. Aş putea.

— Serios?

— Sigur, domnule.

— Crezi că e ceva prostesc?

— Nu, deloc. Mi-ar plăcea să o fac, domnule.

— Mie *mi-ar* plăcea. Până la urmă, cred că merit să fiu celebrat. M-am descurcat foarte bine. Nu mă pot aştepta la statui de bronz, dar asta, una ca asta, din ceară… ei bine, de ce nu? Aş aprecia-o.

— Poate fi făcută, domnule.

— Bine. Da. Bine.

Curtius s-a dus la lăzile cu ghips, iar eu am înaintat spre bătrân.

— Aşezaţi-vă, domnule!

El s-a aşezat, oarecum speriat. Am pus un cearşaf în jurul lui, ca şi cum ar fi fost la frizer, apoi Curtius a venit cu uleiul.

— Trebuie să vă deschid puţin cămaşa ca să vă dezvelesc gâtul, închideţi ochii, domnule.

— Bine, a spus el.

— Şi ţineţi-i închişi!

Stăpânul meu i-a întins nişte ulei pe faţă. Chirurgul a tresărit.

— Voi fi în subordinea ta, nu-i aşa, Curtius?

— Trebuie să rămâneţi complet nemişcat, a spus doctorul. E foarte necesar să faceţi asta. Voi introduce aceste paie în nările dumneavoastră şi

trebuie să respirați prin ele până când vă spun eu. Iar gura dumneavoastră trebuie să rămână închisă.

Şi chirurgul a rămas tăcut cât timp am lucrat în jurul lui. S-a predat. Pieptul lui se ridica şi cobora, singura dovadă a continuării vieții lui. Când Curtius a desprins ghipsul, omul de dedesubt, umil şi vulnerabil, a clipit nesigur în timp ce ne privea. Şi atunci am profitat de moment.

— Scuzați-mă, domnule, l-am abordat pe chirurg.

— Ce e, copilă?

— Mă întrebam unde a fost dusă mama.

— Mă tem că mama ta e moartă.

— Da, domnule, ştiu asta. Dar unde e? Aş vrea s-o vizitez.

— S-o vizitezi? s-a mirat el. Ce idee!

— Când tata a murit, i-au făcut un mormânt. Domnule, vă rog, spuneți-mi unde e mormântul mamei!

— Copilă, a spus el, nu are niciun mormânt.

— Niciun mormânt, domnule? Niciunul?

— Nu, nu, e o groapă. A fost pusă acolo împreună cu mulți alți nenorociți. Dar nu a fost trimisă studenților la spital sau dată la cererea lui Curtius. Nu aş fi permis aşa ceva. Totuşi, are un mormânt de om sărac, înțelegi? O înmormântare rapidă, însă nu lipsită de demnitate. S-au spus câteva cuvinte. A fost acoperită cu var nestins. Apoi a fost pusă lângă ceilalți nevoiaşi care au murit în ziua aceea.

— Dar unde e groapa asta? Unde e mama mea acum? am întrebat eu cu disperare.

— Nu vorbi aşa cu mine. Nu trebuie.

— Vă rog! Vă rog!

— Nu se păstrează înregistrări pentru asemenea chestiuni. Şi varul nestins e… rapid.

— Of, mamă! am plâns eu.

Chirurgul s-a dus apoi la Curtius.

— Pot să-mi văd capul?

— E acolo, a răspuns Curtius, arătându-i mulajul în negativ, în spațiul opus. Dar ceara îl va scoate la suprafață.

— Mi-ar plăcea să-l văd.

— Veți putea după o vreme. Câteva zile. Veniți mai târziu. Nu mai avem nevoie de dumneavoastră. Nu acum, când avem asta.

— Să îmi las capul la tine?

— E în siguranță cu noi.

În noaptea aceea, singură în atelier, am plâns sub pătură, pentru că mama nu avea niciun mormânt pe care să-l vizitez. Nu aveam nimic de la ea, nimic nu-mi rămăsese cu excepția Bibliei ei, care părea să conțină doar o fărâmă din nefericirea ei. Dar, după aceea, ştergându-mi nasul, am descoperit o teorie grozavă. Îmi aveam nasul, care era al mamei. Ea era încă aici. Mama. Mama mea. Aşa am dat peste grozavul sistem al nasului meu: mi-l lăsase pe al ei şi ajungea să mi-o amintesc uitându-mă la el. Aveam tunelurile mele gemene pentru aer, prin care puteam să respir şi să miros iubirea. M-am bucurat de aceste gânduri şi am fost mândră de teoria mea. Aici era mama, aici era tata, aşa că puteam continua.

CAPITOLUL VI

Capete

Curtius a făcut în final capul chirurgului. Era un cap ridat, cu pielea un pic lăsată în jurul gurii. Fruntea îi era puțin încruntată şi avea buzele subțiri.

— Când am confecționat capul tău, mi-a spus Curtius, am simțit o mare mulțumire, de parcă aş fi făcut o descoperire. Cu cel nou, simt anxietate. Trebuie să mă port frumos în fața acestui cap. Nu-mi va părea rău când va fi luat.

Când chirurgul Hoffmann s-a întors, a rămas uimit înaintea capului său de ceară. A fost atât de impresionat de el, încât ochii i s-au umezit. A oftat foarte adânc şi şi-a umflat nările.

— Da, a spus el, sunt eu, recunosc. Cât de ciudat e să mă văd din fiecare unghi, să merg în jurul… meu. De parcă nu aş mai fi eu, ci altcineva. Nu m-am cunoscut pe deplin înainte. Bravo!

Nu ştiu dacă acest sentiment îi era adresat lui Curtius sau capului său de ceară; dar sigur se uita la acesta în timp ce vorbea. Apoi a luat capul şi s-a întors la spitalul din Berna. Niciunul din noi nu s-a întristat când l-am văzut plecând.

După două zile, am fost vizitați de preotul spitalului, care a cerut şi el să-i facem capul. Era foarte dornic să-l aibă, aşa că doctorul a luat comanda şi s-a apucat de treabă. Dar când a fost gata şi a venit să îl ia, a părut puțin trist, de parcă ar fi sperat să-i fie prezentat un sfânt, dar a găsit un omuleț chelios, cu o bărbie cu gropiță.

Eu şi doctorul Curtius lucram foarte bine împreună în Welserstrasse. Deşi recunosc că îi stăteam câteodată în cale.

— Domnule? Vă rog, domnule, nu vă supărați!

— Ce e?

— Domnule, toate bucățile acelea de pe perete, bucățile sănătoase… adunate, chiar încap toate într-o persoană?

— Da, fiecare persoană are una dintre părțile acelea.

— Niciodată!

— Ba da.

— Nu se poate!

— Îți spun că ăsta-i adevărul.

— Suntem ticsiți, nu-i aşa, domnule?

— Marie, încerc să lucrez! Înainte era linişte aici. Citeşte o carte! Apoi s-a oprit brusc, de parcă ar fi fost inspirat de ceva. Mai bine, ia cărbunele şi bucata asta de hârtie şi mergi acolo, în colţ, ca să desenezi ceva.

— Ce să desenez, domnule?

— Desenează… desenează aia.

— Ce e?

— Medulla oblongata, bulbul rahidian.

— Medulla oblongata. Bulbul rahidian. Da, domnule. Arată ca un şobolan cu cărare pe mijloc.

— Desenează!

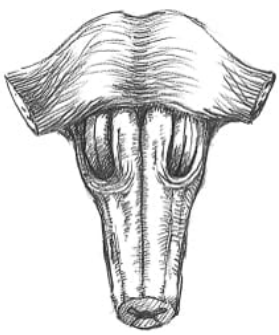

Aşa am început să desenez. Când nu trebuia să mă ocup de sobă sau să-i înmânez ustensilele, stăteam în colţ şi desenam.

Al patrulea cap făcut de Curtius a fost cel al directorului spitalului. După ce a văzut capul chirurgului şi pe cel al preotului spitalului, directorul a vrut şi el unul. Căci adevărul este că oamenii sunt fascinaţi de ei înşişi. A venit la Welserstrasse şi Curtius a fost uimit de atenţia ce i se acorda. Directorul şi-a pus apoi capul în holul de la intrare al spitalului. Adesea, stătea intenţionat în faţa lui, contemplându-l. În scurt timp, oameni care nu aveau nicio legătură cu spitalul, oameni care erau complet sănătoşi, poate chiar plini de energie, oameni a căror singură boală era curiozitatea, au început să intre pe porţile negre ale spitalului doar ca să-l vadă pe directorul acestuia stând lângă capul propriu.

Iar eu am desenat ustensilele de modelare ale tatălui lui Curtius, am desenat rinichi şi plămâni, am desenat oase şi tumori, ca să le cunosc pe toate mai bine. Am desenat-o pe Marta, am desenat placa pentru falcă a tatei, m-am desenat pe mine. Nu eram prea bună, nu de la început, dar eram pasionată.

— Marie, alea sunt doar nişte mâzgăleli, mi-a spus la un moment dat Curtius. Hai cu mine!

L-am urmat până în bucătărie. Acolo, a luat o pâine, a scos miezul alb din coajă, strângându-l într-o bilă, şi s-a întors în atelier. Mi-a luat desenul – era o vezică biliară sau se dorea să fie – şi l-a frecat cu bila de pâine până când tot ce a fost pe hârtie – care şi-a recâştigat aproape integral fosta culoare albă – a ajuns pe bucata de miez care a devenit foarte neagră.

— Când faci greşeli – şi tu faci greşeli –, mergi la bucătărie. Pâine.

Într-o după-amiază, în timp ce desenam, m-a întrebat:

— Ce-i asta?

— E unul dintre cei de acolo, i-am spus eu. Un ficat, *hepar*.

— Chiar e? m-a întrebat el. Uită-te din nou! Pâine.

Mai târziu, a zis:

— Nu, nu încă, nu încă. Uită-te din nou, uită-te mai bine! Pâine.

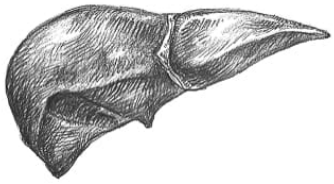

Am învățat numele tuturor oaselor corpului desenându-le. Am studiat organele de reproducere şi nodurile pe care le aveam pe spinare, apoi am desenat totul. M-am uitat la desenele anatomice din cărțile doctorului şi le-am copiat cu creionul. Noaptea, adormeam cu creionul în mână. L-am desenat inclusiv pe Curtius.

Datorită capului de ceară al directorului, mulți oameni din Berna au început să audă de numele doctorului Curtius şi de locul numit Welserstrasse. Au început să-l cheme. „Fă-mi o asemănare", i-au spus, iar Curtius le-a făcut-o. Capul unui negustor de lumânări. Capul unui producător de cuțite şi săbii. Capul unui bancher. Capul unui ofițer. Oamenii veneau întruna, unu sau doi pe săptămână, iar eu le deschideam uşa.

— Mă bucur că ați venit până aici, domnule, le spuneam, apoi invitam fiecare vizitator să se aşeze pe un scaun.

Toți se holbau la rafturile pline cu cărți ale lui Curtius.

— Sunt minunate, nu-i aşa? spuneam eu.

— Minunate, răspundeau vizitatorii speriați.

Le puneam apoi prosoape în jurul gâtului şi pe piept, le luam perucile cu blândețe, le spălam fețele şi le prindeam părul la spate. Le ceream să închidă ochii şi le aplicam ulei pe gene, pe sprâncene, în jurul bărbiilor şi în partea de sus a frunților. Le introduceam cu grijă paiele în nări. Întotdeauna eram foarte blândă. Pregăteam capetele din Berna pentru Curtius.

— Oamenii din Berna nu mai intră pe uşa asta în bucăți, a observat Curtius cu bucurie, ci intră întotdeauna întregi.

Doar femeile mai lipseau. Nicio femeie nu venea la Curtius.

Curtius surprindea fiecare rid sau por, fiecare cicatrice sau gropiță. Pentru fiecare cap, desena regiunea ochilor umplând foi de hârtie cu notițe detaliate şi schițe în acuarelă. Când se făcea matrița feței, ochii trebuiau să fie închişi pentru siguranță; apoi, când capetele erau terminate, trebuiau să aibă ochii deschişi ca să pară vii. Curtius modela acei ochi deschişi după

desenele şi notiţele lui, adăugându-i când fiecare cap era terminat. Am observat că, la fiecare persoană nouă, faţa lui Curtius părea să se schimbe; se încorda ca să imite fiecare expresie a străinului, să oglindească acel chip nou, să se infiltreze precum ceara.

Welserstrasse era descoperită de toţi oamenii din Berna. Trăsurile o căutau şi opreau în faţa clădirii. Doar un om nu se bucura de această nouă afacere. Chirurgul Hoffmann. După ce a văzut cum toate celelalte capete de ceară au redus efectul capului său şi temându-se că spitalul şi-ar fi putut pierde modelatorul de anatomie, a devenit neliniştit şi nesigur. A avertizat că lucrurile de care se ocupa Curtius acum nu puteau fi numite ştiinţă. Dacă avea să continue această activitate ciudată – care trebuia considerată doar o ocupaţie secundară şi nimic mai mult –, nu avea să mai fie susţinut de spitalul din Berna. Şi, într-adevăr, în scurt timp, salariul i-a fost tăiat.

În seara aceea, în timp ce stăteam la masa din bucătărie, Curtius a rostit un discurs extraordinar. Chiar dacă şi-a ţinut capul în jos în timp ce vorbea, de parcă s-ar fi adresat supei lui, eu m-am considerat publicul lui – nu cartofii, ceapa şi supa.

— Doctorul Hoffmann m-a pus să fac modele nu doar pentru educarea viitorilor chirurgi, a început el, ci şi pentru educarea oamenilor. Mici modele de boli. Eram chemat să fac un mulaj într-unul dintre saloanele spitalului, să stau lângă rănile sifilitice de pe faţa câte unui băiat, să copiez limba unei femei care putrezea sau faţa unui bărbat care rămăsese fără nas din cauza vreunei boli. Şi, de fiecare dată când terminam acele mici modele, mi se spunea să le duc de pe o stradă pe alta şi să le arăt oamenilor din Berna. Trebuia să spun că aşa era variola: feriţi-vă! Sau că acesta e un exemplu de sifilis, aici e unul de intoxicaţie alcoolică, aici e unul vătămat de opiu: aveţi grijă!

A tăcut şi a sorbit cu zgomot, apoi a continuat:

— Asta a fost slujba mea şi o asemenea slujbă nu e prea bună pentru relaţii. O asemenea slujbă te îndepărtează de toată lumea. Sosirea în pragul uşii a unui asemenea om, cu o asemenea slujbă, distruge orice fericire dinăuntrul casei. Oamenii au început să se ferească de mine! M-am plâns chirurgului Hoffmann şi, în cele din urmă, am fost scutit de vizitele la case. Apoi am stat înăuntru şi n-am mai văzut pe nimeni. Dar mi-a fost dor de oameni şi, în cele din urmă, chiar dacă nu a fost de acord, chirurgul Hoffmann mi-a permis să am propriii servitori. Şi ai venit tu la mine, dar biata ta mamă a plecat! Dar acum nu mai sunt singur, acum sunt bine

primit. Oamenii vin la mine, mă privesc şi, chiar dacă nu dau mâna cu mine, măcar încearcă să mă vadă. Obişnuiam să fiu, zi şi noapte, doar cu moartea, doar cu lucruri moarte, dar acum viața vine la uşa mea şi îi spun vieții: intră, intră, ai lipsit atât de mult timp, bine ai venit, bine ai venit în casa mea! Şi îmi place această nouă viață! Dar acum, Marie, chirurgul Hoffmann a anunțat că nu va mai permite asta! Ei bine, chirurgul Hoffmann nu înțelege. Nu mă voi întoarce! Nu o voi face! Un rinichi are întotdeauna un alt rinichi în apropiere, dar eu eram la fel de unic şi de singur ca un apendice vermiform. Dar nu mai sunt aşa. Datorită ție.

Şi-a terminat supa, iar eu am luat castronul gol.

— Mulțumesc, domnule.

— Da, a spus el.

Nu m-a văzut zâmbind.

CAPITOLUL VII

Există un oraş îndepărtat

Chiar şi după ce i-au fost tăiate câştigurile de la spital, Curtius făcea suficienţi bani din capetele de ceară ca să continue. S-a uitat în dulapuri şi a confirmat că avea provizii de ceară şi alte materiale necesare. A continuat să facă doar capete. Între timp i se aduceau facturi: pentru chirie, pentru material; în cele din urmă, a primit câteva scrisori care îi cereau să plătească salariile din ultimele câteva luni, deoarece părea că, în ultimul timp, nu lucrase pentru spital, ci pentru el.

Într-o zi, Curtius a primit doi vizitatori străini. Văzând prin gaura cheii că nu erau de la spital, i-am lăsat să intre şi le-am spus:

— Vă rog, domnilor, veniţi pe aici.

Erau doi bărbaţi îmbrăcaţi în costume, unul gri, celălalt alb, amândoi răsuflând greu. Cel în alb avea un caiet, o pană şi o sticluţă de cerneală de călătorie, cu capac cu arcuri; pe jachetă avea pete albastre. Nasul îi era foarte mare, iar bărbia, foarte mică.

— Am auzit de tine, i-a spus el lui Curtius într-o germană bună, chiar dacă era clar că era străin. Nu îţi lipseşte reputaţia locală. Am avut puţin timp liber, aşa că am venit să vedem cu ochii noştri.

Curtius i-a invitat pe bărbaţi să observe capetele de ceară de pe raft, care aşteptau să fie luate. Bărbatul în alb s-a uitat la ele foarte repede, apoi s-a aşezat neinvitat şi a început să răsfoiască prin caietul lui. Bărbatul în gri şi-a petrecut mai mult timp cu ele, ţinându-şi ochii negri aproape de ai lor.

— Voi sunteţi chipurile cetăţenilor din Berna, a spus el încet, adresându-li-se capetelor. Vă cunosc. Vă aud în micile voastre coridoare, şoptind. Sâsâiţi. Cuvinte gazoase. Vă simt dezaprobarea.

S-a întors apoi cu spatele la capete şi a rămas nemişcat un moment, după care s-a aplecat, şi-a luat capul în mâini, de parcă l-ar fi durut, şi a gemut încet:

— Unde găsesc un pic de linişte? A scos o plantă ofilită dintr-un buzunar şi a început să o studieze calm, murmurând pentru sine: *Picris hieracioides.*

Cuvintele păreau să-l liniştească.

Bărbatul în alb, crezând că îl deranjam pe bărbatul în gri, mi-a făcut semn cu mâna să merg la el.

— Lasă-l în pace, copil urât, vino la mine! El nu înțelege copiii. A avut copii, dar i-a alungat. Dar eu te înțeleg bine. De exemplu, pot să-mi dau seama că vrei să ştii ce scriu atât de grăbit, nu-i aşa? Bineînțeles că vrei. Ei bine, dacă tot insişti, am să-ți spun. Îmi amintesc de plimbările mele. Tocmai mi-am amintit de una dintre ele. Colecționez plimbările vieții mele. Unii oameni mă întreabă dacă am mers destul de departe ca să merite această activitate, dar eu le spun că nu contează cât de departe ai ajuns, ci cât de atent ai umblat. Şi, crede-mă, *am* umblat atent. Bineînțeles, acum vrei să ştii pe unde am mers. Nu-i aşa, îndrăzneață mică? Aşa m-a numit şi, foarte încântat de propria observație, a continuat fără să-i pese vreun moment de cum i-aş putea înțelege cuvintele: Mic chip bolnăvicios, mic monstru în rochiță de copilă… ființă mică… mic urlet… firimitură de carne ieşită în afară… mică declarație a omenirii… mică… *micuțo!* a concluzionat el, fără să ştie, la sfârşit, ce eram, ci doar că eram mică, ceva mic.

Şi-a scărpinat nasul ascuțit şi s-a uitat în jos, la pantofii lui, iar eu am observat pentru prima dată că amândoi erau acoperiți cu nişte săculeți din pânză legați la glezne, care-i ascundeau încălțămintea. Şi-a desfăcut apoi săculeții şi i-a dat jos, dezvăluindu-şi pantofii: erau din piele neagră, uzați în anumite locuri, cu catarame din argint, pantofi obişnuiți pentru domni.

— Poftim, a spus el în timp ce îşi dădea jos unul şi mi-l înmâna. Miroase-l! Miroase-l cu nasul tău!

Am mirosit pantoful. Era rânced.

— Ştii ce e mirosul acesta? m-a întrebat el.

— Este, am îndrăznit eu, pentru că omul nu fusese amabil cu mine, miros de picior putrezit?

— Paris, a spus el. E Parisul.

Asta a fost prima mea prezentare a oraşului.

— Paris, am repetat eu.

— Am umblat prin Paris cu pantofii aceştia, a continuat el, pe Pont Neuf, de-a lungul Rue Saint-Antoine, până pe străduțele lăturalnice. Pantofii mei m-au purtat pe multe străzi diferite. Scriu despre ce văd, notez totul. Ignor monumentele, marile biserici şi clădirile istorice; vorbesc despre oameni. Oameni fericiți, oameni nenorociți: îi cunosc pe toți. Îi văd în plimbările mele şi îi includ în notițele de aici. Deschide oricare dintre caietele mele, în orice loc, şi vei mirosi marea duhoare a Parisului, vei auzi cacofonia lui. Citeşte orice propoziție şi vei merge pe lângă mine, printre toate acestea. Cu aceşti pantofi i-am văzut pe toți: enciclopedişti epuizați, genii ale chimiei, delegați ai Academiei, actori de la Comedia Franceză şi de la Operă, păpuşari de pe bulevarde, cizmari prea talentați, producători de peruci nervoşi, hamali disperați de pe străzi, dentişti inutil de minuțioşi, doctori îngrozitor de incorecți, telali, moaşe, doamne, hoți de buzunare, ciupiți de vărsat şi pudrați, născuți în familia regală şi orfani; fiecare ingredient din supa groasă a Parisului!

Părea un loc extraordinar de aglomerat, m-am gândit eu.

— Suntem o treime inseparabilă, a continuat bărbatul, pantoful meu drept, pantoful meu stâng şi cu mine. Am mers printre orori, am călcat peste lucruri. Uneori am alunecat, recunosc, dar întotdeauna ne-am ridicat.

M-a săltat în poala lui. Nu m-am bucurat de acest gest, nu mi s-a potrivit, nu mi-a plăcut să simt coapsele bărbatului. Curtius, prefăcându-se ocupat la biroul lui, era să scape un cuțit mare interosos pentru operații la partea de jos a piciorului.

— De ce purtați acei săculeți, domnule? am întrebat eu.

— Pentru că nu voi permite niciodată ca pantofii mei să atingă nişte străzi atât de nedemne precum cele din Berna. Mă rătăcesc oriunde în afara Parisului. Dar, în Paris, mă poți lega la ochi, mă poți învârti şi mă poți lăsa oriunde, şi totuşi imediat aş şti în care dintre cele şaisprezece cartiere sunt – nu doar asta, ci şi strada, chiar şi numele oamenilor care locuiesc acolo. Mi-am părăsit oraşul – un lucru îngrozitor pentru mine – ca să-l vizitez pe omul de acolo, pe care l-ai deranjat. E în exil acum. Cărțile lui sunt interzise în Paris şi arse în Geneva.

M-am întors spre celălalt bărbat; încă îşi observa planta. „Acesta, m-am gândit eu, e un om care scrie cărți? Cărți care jignesc oamenii?”

— Ea e servitoarea mea, a spus Curtius în cele din urmă.

Am coborât fericită şi am rămas lângă biroul stăpânului meu.

Bărbatul în alb a arătat apoi cu degetul spre capetele de ceară.

— Dar, în general, trebuie să recunoşti că astea nu înseamnă prea mult. Nu e nicio problemă cu munca, asta e perfect acceptabilă. Subiectele muncii tale mă fac să mă îndoiesc. Ai fi putut să alegi orice om de pe o stradă din Berna şi să îl proclami drept cineva vrednic de atenţie, cineva pentru care ar trebui să se stea la coadă ca să fie văzut şi pentru care lumea ar trebui să se adune, când, de fapt, aceştia sunt doar nişte oameni de rând.

— Eu nu fac niciodată diferența, a spus Curtius. Nici cu părțile corpului, nici cu capetele.

— Poate că ar trebui să o faci, a replicat bărbatul. Ai nevoie de chipuri care să merite darurile tale, de chipuri care să te provoace. Ai putea continua să sculptezi mediocrități aici, dar gândeşte-te la asta: cum vei putea progresa vreodată dacă chipurile sunt atât de banale, cu minți meschine, spirite josnice şi obscure? Ar trebui să vii la Paris, să-ți găseşti un magazin acolo. Ți-ar merge mult mai bine. E o mică tragedie să-ți iroseşti talentul în Berna. Gândeşte-te la capetele pe care le-ai putea avea! Cele mai bune capete sunt în Paris, nu aici. Dar nu cred că ai să vii, nu-i aşa? Vai, nu pari să fii genul acela. Ei bine, a încheiat el, îți dau adresa mea, poate te răzgândeşti cândva.

Rupând o pagină din caietul lui, şi-a notat numele şi adresa, scriind cuvântul *Paris* cu o înfloritură şi cu multe sublinieri. Numele lui era Louis-Sébastien Mercier.

— Iar pe acesta de aici, cel cu planta, a spus Mercier, îl vom numi Monsieur Renou. Deşi nu e numele lui real. Nu, îl numim Renou ca să descurajăm atenția. Acum, *el,* a spus, arătând spre Renou, el are un cap deosebit, sunt sigur că veți fi de acord. Dar, pentru informarea voastră, pentru că îmi place de voi, vă voi şopti cine e: în camera voastră, stând acolo, e autorul operelor *Emile* şi *Du Contrat Social.* Ce spuneți de asta?

Dar nu cunoşteam operele menționate, nici pe celebrul domn.

— Dacă vei veni vreodată la Paris, a concluzionat Monsieur Mercier văzând că nu reuşim să ne adaptăm corespunzător la veştile lui, dacă vei veni acolo unde sunt singurele capete importante, ce-ar fi să mă anunți? Aş vrea să te trec în caietul meu – dar, vai, pentru că eşti din Berna, nu pot. Însă *eşti* unic, recunosc asta, cu toate capetele tale şi cu această copilă servitoare cu chip obraznic.

— Toate capetele bune sunt în Paris? a întrebat Curtius şocat.

— Nicăieri altundeva, a răspuns Monsieur Mercier dând din cap şi zâmbind. Haide, dragă Renou – pentru că azi eşti Renou –, trebuie să

plecăm! Întorcându-se din nou spre noi, ne-a explicat: Eram urmăriți în oraş şi, ajungând pe lângă strada voastră, am hotărât să ne ascundem o vreme aici. Dar cred că acum vom fi în siguranță dacă îndrăznim să ieşim afară. Vă mulțumim pentru timpul acordat.

Curtius i-a condus până la uşă, a strâns mâna energică a lui Mercier (ale cărui picioare erau acum încălțate şi băgate în săculeți) şi s-a înclinat în fața autorului tulburat, care i-a răspuns uitându-se în altă parte,

Vizita mi s-a părut lipsită de importanță.

CAPITOLUL VIII

Care este unul îngrijorător

În cele din urmă, chirurgul Hoffmann s-a întors cu avertismente finale şi cu nori întunecaţi. I-a spus lui Curtius că, foarte curând, chiar înainte de sfârşitul săptămânii, aveau să vină portăreii. Tot ce poseda avea să fie revendicat de spitalul din Berna dacă nu cumva era capabil să-şi plătească imediat datoriile considerabile. Curtius i-a spus că era ruinat, îngropat în datorii. Dar exista o posibilitate, o speranţă de a fi salvat: chirurgul Hoffmann, descriindu-se drept un om bun şi singurul prieten al lui Curtius, aranjase ca el să beneficieze de o cameră în spitalul din Berna, în spaţiul acelui mare monolit întunecat, pentru a fi ajutat de el. Acolo ar fi putut fi îngrijit, ar fi putut fi supravegheat, ar fi putut lucra la modelele lui anatomice fără nicio teamă de distragere – pe scurt, ar fi putut fi fericit, aşa i-a spus chirurgul Hoffmann.

— Am probleme? a întrebat Curtius. Am probleme foarte mari?

— Da, Philip. Mă tem că ai.

— Nu-mi place să am probleme. Nu-mi place deloc. Sunt îngrijorat, domnule chirurg Hoffmann, îngrijorat şi speriat.

— Philip, nu e bine să ai atâtea griji, i-a răspuns chirurgul, lasă-mă să te scap de ele! Nu ai fost făcut să te lupţi cu tulburările acestei lumi – ai fost făcut ca să fii îngrijit. O persoană ca tine are întotdeauna nevoie de protecţie. Vino la spital, deja ţi s-a repartizat o cameră. Îţi vei primi mesele în fiecare zi, ne vom ocupa de toate, nu vei mai avea griji. Nu vei mai avea probleme cu banii şi, de vreme ce spitalul se va ocupa de toate nevoile tale, nu vei mai avea nevoie de bani. Îţi voi asigura chiar eu confortul şi doar eu te voi instrui în munca ta. Te voi ţine cu totul ocupat în spiritul chirurgiei. Aşa că, Philip, fii raţional, cât încă pot să te ajut. Dacă îmi vei refuza ajutorul, mă tem foarte tare că oamenii vor veni după tine şi te vor băga la închisoare.

— Închisoare! a suspinat Curtius.

— Pentru că ai furat de la spital. Ce ai făcut nu e legal.

— N-am ştiut! N-am ştiut!

— Dar vei fi în siguranță, Philip, între zidurile spitalului. Vom ține restul lumii dincolo de acele ziduri, o vom lăsa să facă orice vrea, dar tu vei fi în siguranță înăuntru.

— Voi fi în siguranță?

— Da, categoric.

— Făcând modele?

— Bineînțeles.

— Nu capete?

— Uneori, poate şi capete. Interioarele capetelor.

— Dar nu mai vreau interioare. Mă apasă interioarele şi îmi fac rău, a spus Curtius. Sunt mult mai fericit să fac capete.

— Philip, eşti fericit acum?

— Nu, nu, trebuie să recunosc că nu sunt.

— Asta pentru că ai făcut capete. E singura cauză a nefericirii tale din prezent.

— Şi servitoarea mea? Va veni cu mine? Ea, cu mine, în acea cameră ce mi-a fost repartizată?

— Asta nu e ceva cuprins în regulile spitalului. În plus, nu vei avea nevoie de o servitoare, pentru că totul îți va fi oferit. Până la urmă, nu eşti capabil să ai o servitoare, nu-i aşa? Dar eu sunt aici ca să te ajut. Îi putem găsi ceva de lucru la spălătorie.

— Printre atât de multe cearşafuri infectate de boli, printre atât de multe boli? a murmurat stăpânul meu.

— Vii acum, Philip? l-a întrebat chirurgul. Cred că ar trebui s-o faci.

— Foarte bine, da. La spălătorie.

— Domnule, domnule! l-am rugat eu.

— Paris, a şoptit Curtius.

— Ai spus ceva? a întrebat chirurgul.

— Nimic, a răspuns stăpânul meu. Domnule chirurg Hoffmann, credeți că mi se poate permite un timp scurt ca să îmi împachetez lucrurile singur? Sunt o persoană foarte meticuloasă; îmi place să fac lucrurile cu precizie şi în liniște. Cred că voi avea nevoie de o săptămână.

— Foarte bine. Voi trimite hamalii peste o săptămână. Foarte bine, Philip, eşti rațional. Tatăl tău ar fi foarte mândru de tine.

După aceea, chirurgul a plecat. Nu l-am mai văzut de atunci.

— Sunt foarte curajos acum, a şoptit Curtius de îndată ce a închis uşa. Nu sunt deloc speriat. Nu mă poți speria, chirurgule Hoffmann – ei bine, poți,

de fapt, poți, a spus el adresându-se uşii. Sunt foarte speriat, dar îmi iau adio de la tine şi de la Berna. Un loc atât de banal, cu minți atât de meschine! Cu spirite rele şi obscure. Aici nu sunt capete bune, nu sunt deloc. Nici măcar al tău, chirurgule Hoffmann!

Curtius s-a dus în atelierul lui şi a început să îşi împacheteze lucrurile.

— Pot să vă ajut, domnule? l-am întrebat eu.

Nu mi-a răspuns.

— Domnule, l-am întrebat, ce se-ntâmplă?

— Paris, Marie, a spus el, Paris.

Nu a zis nimic despre faptul că aş putea merge şi eu cu el. Nu a spus nimic despre mine.

— Merg şi eu? l-am întrebat. Pot să aprind focul în sobă. Ştiu numele multor lucruri. Pot să netezesc fețele oamenilor, pot să pun paie în nări. Pot să fac toate astea. Cu timpul, voi putea face mult mai multe. Domnule, vă rog, luați-mă şi pe mine!

Curtius s-a oprit din activitatea lui. M-a ridicat, m-a pus pe masă şi s-a ghemuit, astfel ca creştetele noastre să fie la acelaşi nivel.

— Ceva s-a întâmplat, a spus el în timp ce lacrimile îi curgeau din ochi. N-ai observat? Ceva extraordinar. La fel cum osul radius, mai mic, se sudează cu ulna, mai mare, la fel cum e fibula pentru tibie: noi doi suntem legați.

— Domnule?

— Nu voi pleca fără tine.

— Mulțumesc, domnule! Mulțumesc!

— Nu. Nu. Eu îți mulțumesc.

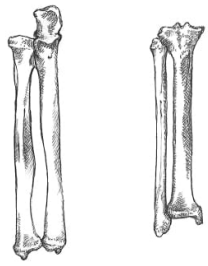

Aşa că aveam să plecăm la Paris. Împreună la Paris. Dar cum puteam să realizăm asta?

Ca să mergi la Paris, trebuia să fii curajos. Ca să fii curajos, trebuia să vinzi nişte lucruri ca să câştigi bani. Unele dintre ustensilele tatălui său, pentru o sumă bună, şi două dintre cărțile lui. Ca să fii foarte curajos,

trebuia să fii pregătit să spui foarte des: Paris, Paris, Paris. Ca să fii foarte, foarte curajos, trebuia să îți scoți actele şi să-l împăturești, punându-l deoparte, pe cel care îi aparținuse mamei tale moarte. Ca să poți să fii curajos, trebuie să ții câteva oase de oameni sau bucăți de ceară sculptată.

— Ceara ajută oamenii la necaz, mi-a spus stăpânul meu, înmânându-mi o epiglotă de ceară. În anumite țări catolice se crede că, dacă o persoană sau o rudă a acesteia suferă de dureri puternice într-o parte anatomică, acea persoană sau ruda ei poate cumpăra o miniatură de ceară, un model al părții cu probleme – uf, sculptată abominabil, dar principiul e acolo, iar substanța e de netăgăduit –, pe care o poate pune în capela corectă din biserică, pentru ca Dumnezeu să vadă unde o doare şi să fie suficient de impresionat încât să o vindece. Şi aşa, ceara ajută oamenii răniți.

Apoi Curtius s-a forțat şi s-a târât de pe Welserstrasse, pentru a cumpăra locuri pentru călătoria noastră. După aceea, chiar după colț, a vomitat un pic pe jacheta lui, dar a reuşit. Marta, placa pentru falcă a tatei şi puținele mele haine erau deja împachetate, împreună cu alte lucruri necesare, în cufărul bunicului meu. Nu reuşeau să îl umple. Curtius a împachetat capul meu de ceară cu foarte multă grijă.

— Vom avea nevoie de el, mi-a spus, ca să arătăm ce putem.

Ustensilele, dispozitivele şi cărțile pe care nu le vânduse le-a împachetat în cutia veche de instrumente a tatălui lui, un obiect din piele şifonată.

Am părăsit căsuța din Welserstrasse însoțiți de doi hamali de la spital. Curtius le-a dat cheia şi le-a spus că aveam să mergem împreună la o plimbare şi că, după aceea, avea să vină la spital.

— Mergeți la plimbare cu un cufăr? au întrebat ei.

— O, da, a spus Curtius nesigur, e foarte uşor. Îl aduc la spital.

— Îl luăm noi, au zis ei, puneți-l jos!

— Nu ne deranjează, a spus Curtius, nu ne deranjează deloc. Dacă ați putea să-mi duceți mobila, biroul, rafturile de cărți, m-ați ajuta foarte mult.

Curtius mi-a spus că acestea ar fi fost suficiente pentru a-şi plăti datoriile după ce am fi plecat.

— Dar cu piesele de ceară, i-a instruit cu jale pe hamali, vă rog să aveți grijă! Sunt frumoase, sunt trist că le las… chiar şi momentan!

Am plecat apoi din casă. Curtius credea că evadarea noastră ar fi fost observată abia după câteva ore. Am mers direct la hotel, de unde trăsura avea să îşi ia pasagerii. Dar a durat multă vreme până să sosească, iar Curtius şi-a ținut capul lăsat în jos tot timpul. În cele din urmă însă, a sunat

cornul, iar cufărul mamei şi geanta din piele a lui Curtius au fost urcate. Locurile noastre erau deasupra trăsurii. Când caii au început să tragă, Curtius a început să plângă din nou.

După o jumătate de oră, am ieşit pe porțile oraşului. Adio mamei mele pierdute! Plecam ca tata, înaintea mea, în lumea largă, în acele locuri nesigure unde, printre alte posibilități, puteai să-ți pierzi falca.

Berna s-a îndepărtat tot mai mult.

Nu aveam să mă mai întorc niciodată acolo.

CARTEA A II-A
1769-1771

LA UN CROITOR MORT

Până împlinesc zece ani

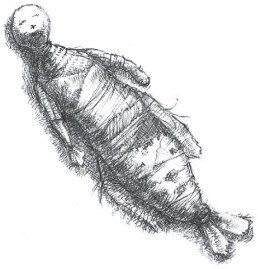

CAPITOLUL IX

Cei mai noi copii

Pe drum, doctorul Curtius a fost mai mult tăcut. Şi-a strâns haina foarte tare în jurul lui şi a încercat din răsputeri să nu se uite în jur. La Neuchâtel, şi-a schimbat toți talerii din Berna în lire franceze. Apoi, înainte să trecem în Franța, am luat o altă trăsură. În timpul nopții, ne-am oprit la Dijon. Pentru că era doar un pat în cămăruța pe care a închiriat-o Curtius, am dormit la capătul lui. Curtius şi-a ridicat genunchii până la piept, dar adesea, când dormea, încerca să se îndrepte fără să vrea, iar eu, trează şi speriată, vedeam marile galioane ale picioarelor lui repezindu-se spre mine, făcând valuri în cearşafuri. În următoarea noapte, la Auxerre, stăpânul meu a strigat în somn, numind diverse părți ale corpului.

În sfârşit, am ajuns a doua zi.

La început, Parisul a fost doar un miros pentru mine, un miros rânced de pe pantoful stâng al unui domn numit Louis-Sébastien Mercier. Apoi, în timp ce ne apropiam de adevăratul oraş, am văzut de pe trăsură că Parisul era o mare ceață galbenă şi murdară: o cangrenă pe cer care sfâşia aerul de iarnă, ceva uriaş şi nevăzut, care respira.

Totul se întuneca în timp ce Parisul se apropia, diferitele nuanțe de praf adunându-se în aer. În cele din urmă, am ajuns la porțile vămilor de la marginea oraşului propriu-zis. Exact în fața noastră era un obstacol de peste nouă metri, o boltă mare şi înspăimântătoare. Au apărut apoi vameşii, nişte oameni nefericiți, în haine verzi. Ursuzi, ne-au poruncit să coborâm. Nişte mâini reci s-au mişcat apoi prin jurul nostru. Toate bagajele şi cuferele au fost date jos de pe trăsură, deschise şi controlate. Curtius mi-a şoptit că, probabil, avea să moară în curând. Am tremurat de teamă că aveam să fim despărțiți pentru că, dacă s-ar fi întâmplat asta, cum l-aş mai fi regăsit? Totul a fost cercetat. Capul meu de ceară făcut de Curtius a fost trecut de la un funcționar la altul şi scuturat până când, fără nicio tragere de inimă, obiectul a fost proclamat legal. Actele noastre au fost ştampilate şi, în cele din urmă, ni s-a făcut semn să mergem mai departe. Trăsura a pornit pe sub arcadă, trecând în drumul ei pe lângă un mare bloc cenuşiu şi mizerabil

despre care aveam să aflu mai târziu că era fortăreața închisorii cunoscute drept Bastilia.

În timp ce număram casele strâmbe şi văruite, am simțit din nou mirosul oraşului. Cred că era acelaşi miros care rămăsese pe pantoful stâng al lui Monsieur Mercier, doar că aici, la sursa lui, era mult mai puternic. Am crezut că aveam să mă sufoc din cauza lui. Peste tot în jurul nostru, oamenii din trăsuri se repezeau încolo şi încoace, iar localnicii erau la fel de noroioşi precum străzile de sub noi, țipând cât puteau de tare. În cele din urmă, am ajuns într-o mare piață. O scară a fost trântită de o parte a trăsurii, pentru pasagerii de pe acoperiş, iar Curtius a coborât clătinându-se, spatele lui fiind incapabil, pentru moment, să se îndrepte, iar partea de jos fiindu-i tot mai amorțită. Am coborât după el. Picioarele mele de opt ani au atins Parisul pentru prima dată şi, încă de la primii paşi, au fost murdărite de el. M-am ținut foarte aproape de Curtius, strângând o parte din hainele lui.

— Aşadar, a şoptit Curtius când, în sfârşit, şi-a recăpătat răsuflarea, te salut, Paris! Sunt Curtius, Philip Wilhelm Mathias. Sunt aici. Sunt aici. Uitându-se la mine pentru o încuviințare, a adăugat: Suntem aici, Marie!

— Paris, am repetat eu.

Parisul şi-a continuat existența fără o mirare evidentă.

— Asta e adresa, a spus el, scoțând bucata de hârtie mototolită a lui Mercier.

Oamenii s-au ciocnit de noi, o întreagă galerie de figuri pariziene, niciuna amabilă. Nasuri roşii, ochi galbeni, dinți maro, cu peruci, raşi în cap, bărbați, femei, ridați, netezi, toți ocupați şi toți găsindu-ne, neconvenabil, în calea lor. În cele din urmă, Curtius a reuşit să-i arate adresa lui Mercier unui hamal, un tânăr nefericit, cu un chip palid, care a luat cele câteva monede pe care i le-a oferit Curtius, vorbind nerăbdător tot timpul – chiar dacă nu am înțeles niciun cuvânt –, şi şi-a umplut repede roaba cu bunurile noastre.

În cele din urmă, printre străzile aglomerate şi furioase, am găsit casa lui Mercier. Curtius a bătut tare cu inelul metalic de la uşă, dar nu a primit niciun răspuns. Hamalul ne-a lăsat destul de repede acolo, cu toate bagajele noastre. Am aşteptat stând pe treapta din pragul uşii. Au trecut două, trei sau patru ore, în timpul cărora Curtius s-a întrebat ce se întâmpla prin Berna atunci şi dacă nu cumva, până la urmă, spitalul era un loc nu chiar atât de rău, rufele nu erau chiar atât de mizerabile, ba chiar, dacă te gândeai mai bine, nu exista nicio garanție absolută că oamenii care lucrau acolo se

molipseau de bolile pe care le frecau de pe lenjeriile de pat. Eu m-am întrebat ce se întâmpla cu oamenii care dormeau pe străzile din Paris.

În cele din urmă, s-a auzit zgomotul unor pantofi care se apropiau, bătând uşor şi zornăind, apoi oprindu-se. O voce a vorbit în franceză. Mi-am ridicat privirea şi l-am văzut pe Louis-Sébastien Mercier încălţat în pantofii săi, care nu mai erau ascunşi în săculeţi din pânză, ci erau la vedere pentru toţi şi foarte noroioşi. Din fericire, şi-a amintit limba germană.

— Berna, nu-i aşa? Ce căutaţi aici? Asta e casa mea.

— Mi-aţi spus, i-a răspuns Curtius, că ar trebui să vin la Paris. E o cale foarte lungă, domnule, într-adevăr, o cale foarte lungă.

— Chiar ţi-am zis asta? Ce frumos că oamenii ascultă! Şi eşti în vizită pentru câteva zile?

— Am fugit, domnule, i-a spus Curtius, nu mă mai întorc.

— Atunci, asta înseamnă multă vreme, nu-i aşa? Vrei să scriu despre tine? Ce vei face ca să merite?

— Fac – adică am făcut în Berna – capete.

— Da, ai făcut! Şi ai venit aici ca să faci capete. Doar că, de data asta, capete pariziene: capete care contează. De exemplu, l-ai putea lua în considerare pe al meu.

— Prefer capetele, a spus Curtius.

— Ai unde să stai? l-a întrebat Mercier şi Curtius a dat din cap. Ascultă sfatul meu, e mai bine să ai o locuinţă. Bani?

— Fac capete. Sunt foarte bun la asta.

— Aşa spui tu. Şi ai adus copila asta cu tine, feţişoara asta îndrăzneaţă, cu trăsături stridente.

— Se numeşte Marie.

— E o mică exclamare. Un mic protest. O mică insultă. În orice caz, ceva mic. Da, aş prefera să-i spun Micuţa. Aşa am s-o numesc.

— E a mea.

— E?

— O, da, sigur!

— Atunci, ar fi bine să reuşeşti, pentru că, dacă nu poţi, vor fi doi oameni flămânzi, nu doar unul.

— A trebuit să o aduc şi pe ea.

— Chiar a trebuit? Din milă, nu-i aşa?

— Sigur ar fi murit în spălătoriile spitalului.

M-am întrebat dacă aş fi pierit cufundată în cearşafuri. Şi spre ce nou viitor ne îndreptam? Cât de lungă era frânghia?

— Cred că ar fi fost hrănită acolo, a spus Mercier. Ar fi avut ceva de lucru.

— Aţi spus că ar trebui să vin aici. Nu pot să merg altundeva.

— Ba poţi. Sigur că poţi.

Mercier i-a spus lui Curtius că era un individ foarte neglijent, dar poate şi un pic eroic, până la urmă, şi că, deşi Parisul putea părea arhiplin, de fapt avea goluri ici şi colo, multe goluri mici care încă nu erau ocupate, unde un om putea trăi cu servitoarea lui, poate chiar fericiţi. Uneori, aceste locuri atrăgeau atenţia prin bucăţele de hârtie lipite de uşile şi de zidurile exterioare. Mercier a început să-i spună lui Curtius despre locurile care erau disponibile pentru a fi închiriate. S-ar fi putut caza la un tăbăcar, lângă râu, chiar dacă locul era cam periculos: în urmă cu câţiva ani, un chiriaş murise în somn şi fusese găsit având o culoare ciudată. Lui Curtius nu i-a plăcut să audă asta. Pentru că avea un trecut medical, a îndrăznit Mercier să-i zică, poate că ar fi luat în considerare camerele de la etajul al doilea ale unui bărbier-chirurg. Nu, a insistat Curtius, nimic legat în orice fel de medicină, terminase definitiv cu ocupaţia asta. Din acelaşi motiv, a refuzat cazarea la un fabricant de pastile, un cuţitar, un vânzător de elixire şi un antreprenor de pompe funebre. În cele din urmă, Mercier i-a propus cazarea la o femeie, o văduvă al cărei soţ lucrase într-o croitorie. Avea şi un fiu instruit în aceeaşi afacere.

— O femeie? a întrebat Curtius.

— Asemenea creaturi se găsesc din abundenţă în Paris.

— Dar nu am nimic de-a face cu femeile.

— Dar Micuţa de aici?

— Nu cred că se poate număra printre ele, nu-i aşa? Ea e doar Marie, nu e înspăimântătoare. Uneori uit că e de sex feminin; nu pare să aibă un sex clar sau pare să aibă unul doar al ei: masculin, feminin, Marie. E Marie a mea.

Eram a lui, ştiam asta – altceva nu conta.

— Şi, într-adevăr, a continuat Curtius, până la urmă compania ei îmi ajunge. Nu, nu am nimic de-a face cu partea femeiască, chiar nu am.

— Vrei ajutorul meu? l-a întrebat Mercier. Sau ar trebui să intru acum în casă şi să închid uşa?

— Da, da, vă rog! Am nevoie de ajutorul dumneavoastră. O femeie, atunci, o femeie!

— Văduva unui croitor.

— Atunci, ne-am înțeles. Da.

— Bine. Am hotărât. Voi chema o trăsură.

— Of, Doamne!

— Se poate spune că viața începe chiar acum pentru tine, acum, că ai găsit Parisul, i-a explicat Mercier. Ce-a fost înainte nu mai contează. Uitați-vă la voi, cei mai noi copii din magazinul plin de jucării! Sunt sigur că încă nu înțelegi obiectele din jur sau tovarăşii de joacă. Ei bine, vei avea destul timp pentru asta. Haide, să mergem înainte!

S-a găsit apoi o altă căruță şi s-au dat şi mai mulți bani. Mercier ne-a grăbit pe străzile strâmbe până când am ajuns în locul respectiv.

Undeva spre mijlocul îngustat al Rue du Petit Moine din Faubourg San-Marcel, era o casă înspăimântătoare, cu un cuvânt pictat pe nişte scânduri legate şi suspendate de câteva sârme ruginite. Cuvântul era CROITOR. În toate ferestrele atârna un material negru şi soios; totul era înfăşurat în întuneric. Aici murise un croitor. Mercier şi-a întins mâna spre uşă. În timp ce o deschidea,: un clopoțel legat de ea a sunat de două ori, un zgomot extrem de puternic în liniştea aceea. A fost un sunet trist, două zăngănituri dureroase ce păreau să spună: *„Asta doare”*. Aveam să cunosc bine acel clopoțel şi limba lui pestriță şi pietrificată, precum geamăna unei pietre de rinichi pe care Curtius o păstrase în Berna.

În cele din urmă, cineva a venit la uşă: era un băiat fără trăsături deosebite şi cu un chip palid. Trebuia să fi fost fiul văduvei. Mercier a vorbit cu el şi, după un moment, el a dat din cap cu greu cu chipul lui palid şi s-a întors în întuneric. L-am urmărit pe coridor. Jalea a înăbuşit casa; nu s-a auzit niciun sunet, ci doar fâşâitul hainelor lui Mercier în timp ce înainta; pantofii lui nu făceau niciun zgomot pe podeaua acoperită cu păturи. Totul era întunecat şi stătut. Nu doar ferestrele erau acoperite cu material negru, ci şi obiectele păreau acoperite de un giulgiu. Nu se vedea niciun colț în toată locuința. Am mers prin camerele din spate, pipăind tot drumul de-a

lungul pereților întunecați, până când am ajuns într-o cameră în care o lumânare arunca o lumină slabă asupra unui teanc de suluri de material întunecat. Când fiul a înaintat spre o grămadă de pânză, aceasta s-a mişcat puțin şi o mână a ieşit din ea, atingându-l cu blândețe pe băiat; iar eu am înțeles că, probabil, copilul îi spunea acelei grămezi „mamă” şi că mormanul de material conținea în interiorul său o femeie – o văduvă –, care s-a întors spre noi atunci.

Charlotte, văduva Picot, purta o mare bonetă neagră. Chipul ei era strâns între suprafețele materialului dur de doliu, chiar dacă două şuvițe de păr se furişaseră rebele ca să-i încadreze obrajii mari. Tenul ei era rumen; avea buze groase şi ochi negri, adânci. Pe fața ei rămăsese o urmă foarte mică a fetei care fusese, aşa că puteai să ți-o imaginezi mai tânără, înainte ca maturitatea să înceapă să-şi pună pecetea pe ea. Nu era lipsită de atractivitate, dar părea că îngrijorarea se aşezase peste frumusețea ei.

Mercier i-a explicat că veniserăm să închiriem o cameră.

— Capete, s-a bâlbâit Curtius pentru a-l ajuta pe Mercier la traducere. Sarcina mea e să fac capete.

Mi s-a cerut să desfac capul meu de ceară şi să îl țin lângă al meu. Mi-am închis ochii ca să măresc efectul. S-a auzit un zgomot nefericit, apoi văduva a exclamat şi Mercier a tradus:

— Dar sunt la fel!

— Da, o, da, a spus Curtius foarte mândru, bătând din palme.

— Cum ai făcut asta? a întrebat ea.

— E afacerea mea.

— Şi poți s-o faci cu oricine, a întrebat ea, sau doar cu ea?

— Cu oricine, cu orice, a răspuns stăpânul meu, doar să fie suprafețe.

— Îți câştigi banii făcând capete? a continuat văduva, prin Mercier.

— Sper că voi face asta.

— Ea insistă, a spus Mercier, că nu ar fi bine să faci asemenea lucruri în dormitorul tău. Regulile casei. Vei închiria o cameră de lucru de la ea.

Văduva a arătat apoi cu degetul spre mine şi Mercier i-a explicat că eram ajutorul lui Curtius. Ea a răspuns:

— Am avut o servitoare, dar a trebuit să se întoarcă la oamenii ei de la sat.

— Aprind focul, m-am oferit eu. Cunosc toate instrumentele, pisez culorile…

— Va fi foarte bine, m-a întrerupt văduva, să am o servitoare din nou. Paulette dormea întotdeauna în cămara de lângă bucătărie. Asta ar fi convenabil?

Curtius a crezut că ar fi fost. Urma să fie percepută o taxă suplimentară.

— Poate să gătească? a întrebat apoi văduva.

Curtius a recunoscut că găteam pentru el şi chiar a declarat că o făceam foarte bine, ceea ce m-a făcut să zâmbesc foarte larg şi să continui s-o fac multă vreme după aceea, chiar şi când discutau despre alte lucruri, foarte diferite.

— Bine ați venit la casa lui Picot! a spus văduva. Veți descoperi că suntem nişte oameni foarte delicați, foarte inimoşi, foarte îndurerați. Nu fiți aspri cu noi! Suntem foarte uşor de rănit. Plângem din aproape orice şi avem obraji subțiri, atât eu, cât şi fiul meu, Edmond.

Uitasem de fiu, care stătuse acolo tot timpul, palid şi inexpresiv.

— Tratați-ne cu amabilitate! a încheiat ea.

— O! Bineînțeles! a spus Curtius.

Apoi ea şi-a întins mâna. Cred că, pentru un scurt moment, Curtius a intrat în panică, crezând că trebuia să i-o sărute, dar Mercier i-a explicat imediat:

— Banii.

Curtius venise să închirieze o cameră de la această femeie şi, în zece minute, ea îl făcuse să închirieze trei.

— Încă un lucru, a spus văduva, actele dumneavoastră, vă rog! Voi avea grijă de ele.

— Actele mele?

— Ca o garanție, ca să nu plecați dacă întârziați cu chiria.

El i-a înmânat actele noastre. Nu eram prea sigură că asta era bine. Am crezut că erau ale noastre şi că puteam să le păstrăm.

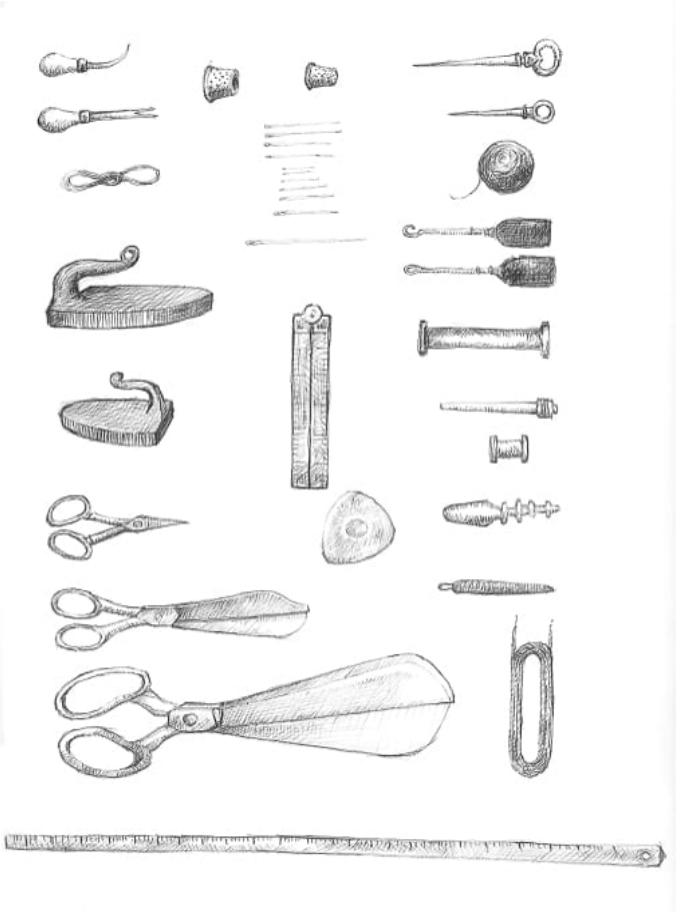

Văduva şi-a dus apoi fiul într-o parte şi, după un moment, am auzit clopoţelul: băiatul a plecat liniştit afară. După aceea, văduva ne-a luminat drumul prin diferitele camere. Am văzut bancurile de lucru, ustensilele de croitorie, bobinele de aţă, creta de croitor în formă de pietre plate. Printre toate aceste obiecte, pe podea, pe mesele de lucru, era lumea unui croitor, o lume curată şi ordonată. Multe foarfece. Ustensile pentru împuns şi tăiat, ustensile pentru netezirea pânzelor, o mare varietate de ace, fiare de călcat şi sule, fuse şi ustensile de măsurat.

— Cred că înţeleg, a şoptit Curtius. Nu sunt neînţelegător.

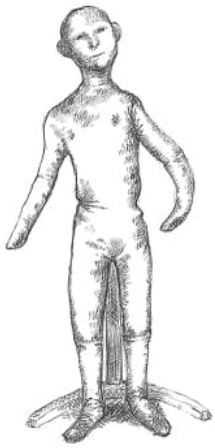

Apoi am zărit patru manechine de croitorie, adică nişte siluete având forma oamenilor, deşi le lipseau capetele, braţele şi picioarele. Mai erau trei oameni falşi, care, spre deosebire de manechinele de croitorie, aveau membre şi capete. Picioarele li se terminau cu labe conice învelite în ciorapi, iar mâinile erau, la o cercetare mai atentă, doar nişte plăci având forma aproximativă a unei mâini – mai degrabă erau mănuşi cu un deget decât mâini. Două erau feminine, iar unul era masculin, fiecare având însă acelaşi chip banal, un nas grosolan, ochi indicaţi doar de umbra frunţii şi buze ca nişte linii subţiri şi roşii, cusute cu aţă, care nu se puteau deschide niciodată. Nu erau oameni adevăraţi, ci manechine făcute din pânze cusute şi umplute cu vată ce erau puse în vitrina magazinului purtând hainele scoase la vânzare. La început, am crezut că era o populaţie destul de mare în casa văduvei, dar, după un moment, a devenit clar că atelierul ei conţinea cei mai neconvingători însoţitori.

Apoi văduva a arătat cu degetul spre un colţ, unde lâncezea un obiect cu formă umană, acoperit cu o pânză neagră.

— Henri Picot, a şoptit ea.

— Sub această pelerină, a tradus Mercier pentru noi, e un manechin de croitorie construit exact după forma soţului decedat al acestei doamne. A fost primul manechin de croitorie pe care ea şi soţul ei l-au făcut împreună şi e sacru pentru ea. Insistă să nu îl atingeţi niciodată. E foarte fermă în privinţa acestei chestiuni.

Jalea văduvei se concentra în mod special asupra obiectului de sub acoperământ, de parcă ar fi fost însăşi inima ei îndurerată.

Am fost duşi apoi la bucătăria din spate. Mi s-a făcut semn să înaintez şi mi s-au prezentat soba, buştenii, cămara cu cărbuni, oalele, tigăile, tocătoarele, cârligele şi ustensilele agăţate în ele.

— Domnule, aici vă voi găti mesele?

— Cred că da, Marie.

Văduva a deschis după aceea o uşă mică din bucătărie. În întuneric, părea o cameră foarte mică şi umedă. Avea un pat cu o saltea de paie. Nu se vedea nicio fereastră. Curtius s-a uitat trist la văduvă, apoi la mine.

— O cameră, Marie. Foarte bună. Vei dormi aici.

— Da, domnule. Domnule, nu pot să dorm în atelierul dumneavoastră?

Curtius i-a transmis întrebarea văduvei, iar ea a dat din cap.

— Cred că, a spus Curtius, asemenea lucruri nu se obişnuiesc la Paris. E mai bine să facem ca parizienii.

Dormitorul lui Curtius se afla la etaj; avea două ferestre şi un pat întunecat cu o saltea lăsată, care ţinuse mulţi Picot stinşi înainte ca doctorul Curtius să facă la rândul lui o adâncitură lungă în ea.

— Voi fi foarte fericit aici, a spus Curtius, deşi ceva de pe chipul lui arăta că era de-a dreptul îngrozit.

Apoi a sunat clopoţelul şi băiatul s-a întors, fiind trimis după mâncare; aveam să luăm masa împreună. Mercier a fost de acord să rămână. Casa lui Picot avea o sufragerie foarte întunecată, iar văduva, fiul ei, Mercier şi Curtius s-au aşezat să mănânce nişte carne rece cu brânză. În timp ce mă pregăteam să mă alătur lor, văduva a strigat spre mine tare.

Se părea că, în Paris, servitorii nu luau masa cu stăpânii lor.

— Nu se face asta la Paris, a spus Mercier. Micuţo, cred că vei mânca în bucătărie.

M-am uitat la Curtius.

— Am foarte multe de învăţat, a spus el.

— Străinul e o fiinţă fără prieteni, ignorantă şi lipsită de importanţă, care cere întotdeauna să fie lovită, a fost Mercier de acord. Închis în camera lui închiriată, se uită la lumea Parisului şi nu înţelege nimic. Toţi străinii trebuie să înveţe limba franceză – sau să fie alungaţi pentru totdeauna.

— Atunci, mi-ar plăcea să învăţ franceza, a anunţat Curtius.

Mercier a fost de acord să-i găsească un profesor. Văduva a vorbit din nou şi, chiar dacă ştiam doar puţină franceză, de data asta am înţeles-o:

— De ce mai rămâne persoana aceea?

Atunci m-am retras în bucătărie şi am mâncat aşa cum aveam să o fac întotdeauna: singură, la masa din bucătărie. Mai târziu, fiul cu faţa inexpresivă mi-a arătat unde se ţinea apa şi unde era găleata cu cenuşă pentru frecat, apoi am fost lăsată să curăţ farfuriile – nu doar a lui Curtius,

ci ale tuturor celor care mâncaseră la masă. După aceea, Curtius a venit să mă vadă.

— Mâine voi începe lecțiile de franceză. Văduva a fost de acord să mă ajute să învăț – e o femeie foarte pricepută – pentru o mică remunerație. Mercier va veni mâine pentru o şedință. Marie, eşti bine? Dar nu mi-a lăsat timp să răspund. Am ajuns. Paris, Marie, Paris!

Cu uşa închisă, camera mea era întunecată şi sufocantă. Mi-am scos lucrurile personale: placa pentru falcă a tatei, Biblia mamei, pe Marta. Când m-am întins şi am stat nemişcată, mi s-a părut că aud cum plângeau pereții umezi.

CAPITOLUL X

Capete pentru a doua oară

Primul cap pe care l-am făcut la Paris a fost cel al lui Louis-Sébastien Mercier. El ne-a explicat că nu era nevoie să-l plătească pe Curtius, considerând că îi făcea o favoare prin arătarea capului său viitorilor clienți, acesta fiind cel mai bun mod de a demonstra marele dar al lui Curtius.

— E foarte bine, a spus el, să arăți capul Micuței, dar trebuie să recunoşti că, oricât de asemănător e portretul şi oricât de afectuos, tot rămâne un portret al unei copile cu un chip ciudat. Ai nevoie de o față cu un pic de grăsime pe ea, iar a mea, a spus el ciupindu-se de obraji, e chiar una dintre ele.

Într-adevăr, era o față cu grăsime, măcar atât era adevărat. Mercier a insistat ca doctorul Curtius să îi modeleze nu doar capul, ci şi gâtul, precum şi o parte din piept: un adevărat bust, a spus el, de parcă ar fi sugerat că un om obişnuit putea fi comparat cu filosofii Antichității, că omul poate fi contemplat doar pentru că e om, că putem învăța să privim mai atent. Această schimbare în munca noastră a făcut ca sculptura să arate mai finisată, mai puțin ca şi cum i-ar fi lipsit corpul. Mişcându-şi mâna pe propria față de ceară, Mercier a spus:

— Ce hartă! Ce teren! Toate cele şaisprezece cartiere ale capului meu, aici, a adăugat el lovindu-şi uşor nasul, Notre-Dame-ul meu.

Mercier i-a arătat lui Curtius unde putea găsi provizii în oraş. Eu nu am mers cu ei. Văduva a întrebat dacă puteam să o ajut, iar Curtius a spus că

puteam. Ea a arătat spre podeaua bucătăriei şi spre mop, apoi a dat din cap, a zâmbit şi a ieşit din cameră.

— Domnule, i-am spus mai târziu, cel mai mult îmi place să fiu ajutorul dumneavoastră.

— O, da, a fost el de acord.

— Domnule, am fost instruită să fiu ajutorul dumneavoastră.

— Da, bineînțeles. Dar trebuie să o ajutăm pe biata văduvă. Şi ea suferă. Marie, pot să-ți spun o scurtă poveste? Cred că e aşa: a fost odată ca niciodată un os singuratic şi, în fiecare zi, era doar el singur. Apoi, brusc, a apărut un alt os şi încă unul…

— Domnule, despre ce oase vorbiți?

— Despre ce oase?

— Da, domnule.

— Ei bine, să vedem! Poate despre şira spinării. Despre coaste. Nu contează.

— Nu contează ce oase, domnule? Dumneavoastră spuneți asta?

— Nu ştiu care sunt, mai exact. E un teritoriu nou pentru mine. N-am cunoscut nicio femeie până acum, ştii doar că nu era niciuna. Şi poate că acum avem oase noi şi e posibil ca, încet, să se construiască o creatură nouă. Nu ştiu ce fel de creatură. Dar aceste noi oase se potrivesc, chiar se potrivesc, doar că trebuie să se obişnuiască unele cu altele. Bineînțeles că sunt dureri de creştere, trebuie permise, articulațiile rotunde se freacă unele de altele… E inevitabil să doară puțin la început, e inevitabil.

Ziua mea era împărțită între Curtius şi văduvă, între atelier şi bucătărie. A vrut apoi să-i mătur şi să-i lustruiesc şi alte camere. M-am prefăcut cât de mult am putut că nu înțelegeam. M-am ascuns după limba germană şi am lăsat-o să facă pantomimă ca să-mi explice ce voia să fac. Ea arăta spre ferestrele murdare cu o cârpă în mână; eu făceam o plecăciune şi aşteptam ca ea să plece, apoi mă întorceam la Curtius şi la uneltele lui.

La început, am avut puțini clienți: prieteni de-ai lui Mercier, mici afacerişti. Primul a fost cizmarul lui Mercier, căruia acesta îi arătase propriul portret cu bust. La început, Monsieur Orsand nu a văzut rostul unui bust de ceară – pentru el contau doar părțile de jos ale corpului şi nu prea îl interesa partea de sus –, dar a fost de acord să i se facă dacă îl costa foarte puțin. În curând a descoperit că, având capul în fereastră, era mai observat decât ceilalți cizmari; ieşise în evidență, era diferit. Oamenii au început să simtă că puteau să aibă încredere în acel cap, încredințându-şi picioarele.

După aceea, clopoțelul nostru a început să sune tot mai des. Mercier a adus şi mai mulți oameni de afaceri la atelier. Eu pregăteam ustensilele, le puneam pe masă, aprindeam focul, pisam pigmenții. În cele din urmă, ceara era scoasă – întotdeauna asta era treaba lui Curtius şi, cu ceara în mâini, era acasă, fericit şi el însuşi. Cu ceara putea să înceapă să înțeleagă Parisul.

În scurt timp, clopoțelul a început să sune mult mai des pentru Curtius decât pentru văduvă, de parcă ea nu ar mai fi fost în grațiile acelui obiect. Împreună cu îndatoririle mele privind curățenia, am primit şi o libertate necesară prin casă, aşa că m-am plimbat dintr-o cameră într-alta la parter, familiarizându-mă cu locul. Când eram sigură că nu mă vede nimeni şi că sunt singură, deschideam sertare şi dulapuri, găsind mai mult spații goale şi excremente de şoareci. Dar trebuia să fiu atentă când intram într-o cameră, pentru că, uneori, după ce mă uitam prin jur, descopeream că Edmond, fiul văduvei, fusese acolo tot timpul, stând în picioare într-un colț sau aşezat şi nemişcat, privindu-mă fix cu chipul lui inexpresiv. Cel mai des apărea în camera cu manechinul tatălui său mort, ceea ce mă împiedica să mă uit sub acoperământ.

Când ochii mi s-au obişnuit cu întunecimea casei, am ajuns să mă mişc mai uşor în întuneric şi să aflu unde erau toate lucrurile, văzând totul mult mai clar. Am putut să observ că se ascundea cu totul altceva sub aparenta jale. Jalea putea ascunde acest lucru dacă erai într-o vizită scurtă, dacă aveai o vedere slabă sau dacă intrai doar în anumite camere, cum ar fi fost sufrageria sau camera din față, unde manechinele din magazin purtau hainele croite de văduvă. Şi totuşi, celălalt lucru era prezent permanent: rosese perdelele, ciobise ceramica, crăpase ferestrele, uzase cearşafurile; lumânările nu erau aprinse în întuneric, iar dulapurile erau goale. Celălalt lucru era sărăcia: afacerea văduvei dădea faliment. Edmond fusese trimis să ia de mâncare în seara în care ajunsesem acolo pentru că nu era nimic de mâncare în casă; doar după ce Curtius îi plătise avuseseră bani.

Într-o seară, m-am trezit holbându-mă la pânza neagră care acoperea forma croitorului mort, Henri Picot. M-am asigurat că nu mai era altcineva în cameră. Obiectul interzis era exact în fața mea. Urma să mă uit foarte repede. Am ridicat pânza. Soțul mort al văduvei avea forma unui bărbat burtos, realizat din lemn vechi şi din pânză veche. Materialul de pe pieptul manechinului nu mai era strâns legat în jurul scheletului lui, ci era lăsat în interior, lemnul fiind plin de aşchii şi învechit. Mi-am imaginat că, pe când fusese în viață, Henri Picot fusese un domn obosit, cu maniere impecabile,

un croitor de vârstă mijlocie care se însurase cu o tânără durdulie şi îi cususe rochiile; în plus, trebuie să fi ştiut foarte bine cum erau croite femeile, pentru că, la scurt timp după aceea, înainte ca viaţa lui să se sfârşească brusc, îi dăruise un fiu. Am înţeles că omul numit Henri Picot existase în realitate, dar, în acea seară, nu am putut să mi-l imaginez decât ca pe manechinul vechi din faţa mea, doar ca pe o versiune puţin mai completă a aceluia, cu un cap din pânză şi un corp din material gri decolorat, cu multe cusături desfăcute, probabil cu nasturi de culoare deschisă în loc de ochi, un omuleţ mâncat de molii.

Când am vrut să pun înapoi pânza neagră, am auzit brusc un zgomot. Văduva era acolo. Intrase pe furiş în cameră, zgomotele mişcărilor ei fiind înăbuşite de hainele de doliu.

Ce furie, ce bătaie de cap, ce ţipete, atât ale ei, cât şi ale mele! De parcă i-aş fi dezgropat bietul soţ. De parcă m-aş fi holbat la adevăratul lui cadavru.

Curtius a intrat în grabă.

— Marie, e vina mea, a spus el când a înţeles dezastrul. Marie, eu sunt de vină. Cred că ar fi trebuit să te bat. Poate ar fi trebuit să te bat o dată pe săptămână. Eu am fost bătut des. Vezi, tata şi precizia lui! Când chirurgul mi te-a lăsat în Berna, mi-am spus: „Copiii trebuie disciplinaţi”. Măcar atât îmi amintesc – şi totuşi, n-am făcut nimic în legătură cu asta.

Roşie la faţă, văduva a dat din cap energic, dar când Curtius a terminat de zis aceste cuvinte îngrozitoare, ea trebuie să fi crezut că erau insuficiente, pentru că s-a apropiat de mine din nou şi m-a pălmuit tare peste faţă.

Ce zgomot a avut acel contact! Ce sunet a ieşit din violenţa palmei ei în timp ce atingea pielea mea cu un impact atât de devastator. Am fost şocată şi rănită, rănită şi furioasă, aşteptându-mă ca doctorul Curtius să o lovească din partea mea. Să strige la ea, să fie furios pe ea.

Dar el nu a făcut nimic.

— Domnule, am strigat eu. Domnule!

El a părut surprins şi nefericit, dar nu a făcut nimic altceva decât să şoptească:

— Of, Marie! Te rog, dragă văduvă! Nu?

Dar asta nu a însemnat nimic. Apoi stăpânul meu şi-a mişcat articulaţiile degetelor. Nici asta nu a însemnat nimic. A fost cel mai îngrozitor nimic, un nimic abominabil, pentru că, din el, văduva a înţeles că avea o putere absolută asupra mea.

Pânza a fost pusă din nou peste manechinul secret; Henri Picot putea să-şi doarmă din nou somnul de veci. Am fost întoarsă în grabă în camera mea fără nicio lumânare şi uşa s-a închis în urmă; am auzit apoi cum s-a deschis uşa atelierului, iar Curtius şi văduva au intrat acolo. Am fost lăsată singură, cu obrazul umflat.

CAPITOUL XI

Un progres îngrozitor

Până atunci, nu mai existase nicio femeie în viața lui Curtius. Mama lui murise când îl născuse: sosirea lui însemnase plecarea ei. Dar acum exista o femeie, iar el era foarte impresionat de prezența ei. Foarte rapid, i-a permis să ia decizii pentru el. Stătea nemişcat în timp ce ea culegea firimiturile de pe sacoul lui.

Dar Curtius se ridica. Atelierul lui a ajuns, foarte repede, cea mai grozavă cameră din casă. Oamenii veneau şi găseau sociabilitate, conversație şi pe Mercier râzând. În cameră erau Curtius, şi ceara lui, şi multe culori. Fericirea exista doar în acea mică parte a casei. Cine putea rezista unui asemenea loc? Cu siguranță nu văduva: ea a început să-i viziteze tot mai des atelierul, să-l urmărească, să-i studieze metodele; uneori îi aducea vin, chiar dacă el nu îi cerea, şi stătea lângă el ca să studieze capetele în timp ce erau făcute. Am observat că, atunci când pleca, lăsa adesea în urma ei, în atelier, un fir sau două de păr. Mi se părea că acele fire de păr erau menite să spioneze; când le găseam, le ridicam şi le aruncam în foc. Eu şi văduva ne luptam pentru Curtius: ea dorea atenția lui completă şi, cum eu îi stăteam în cale, nu voia decât să mă alunge.

Uneori, când mă întorceam în atelier de la bucătărie, descopeream că văduva plecase în timpul absenței mele. În scurt timp, a început să aducă pahare cu vin pentru clienții lui Curtius. După vin, a adus mici gustări. Curtius nu a făcut nimic ca să o oprească; ba chiar a fost flatat de tot – mai rău, i-a mulțumit, asta în timp ce firimiturile căzeau pe podea, scârțâind atunci când erau călcate în picioare şi trebuind să fie îndepărtate cu unghiile sau cu un cuțit. Dar ea mai mult deranja: o femeie şi pânza ei de doliu, mirosurile ei, firele ei de păr şi felul în care făcea lucrurile, țuguitul buzelor, netezitul rochiei la genunchi cu mâinile, statul acolo neinvitată. O femeie.

În timp ce rămânea acolo, îl privea pe Curtius şi urmărea afacerea lui; analiza busturile de ceară. Apoi, în sfârşit, a făcut mişcarea. Într-o după-amiază, văduva s-a ridicat brusc în picioare şi a ieşit din atelier. După puțin timp, s-a întors cu un sacou din magazinul ei. A ridicat sacoul, l-a scuturat

în fața lui Curtius şi a arătat spre un bust care îi aparținea unui fabricant de lumânări. Curtius, îngrozit, nu a spus nimic. Apoi ea a apucat bustul şi a început să-l îmbrace. Bustul era gol pe dinăuntru şi, în acest gol, ea a vârât spatele sacoului, partea care nu era neapărat pentru afişare. Apoi l-a îndreptat, în aşa fel încât umerii sacoului să formeze umerii unui om. Fabricantul de lumânări era îmbrăcat.

Tăcere.

Pieptul lui Curtius s-a contorsionat brusc şi am crezut că avea să se răstoarne în față. Apoi şi-a tras brațele lungi spre el şi şi-a unit, în liniște, mâinile – de două ori. Unui necunoscător, i s-ar fi părut că strivea în secret ceva mic, poate o muscă, o broască, un melc, un pui de pisică, atunci când, de fapt, el aplauda.

O persoană fără haine poate fi oricine, din orice perioadă de timp, cineva măreț sau un om mai puțin important. Corpul uman s-a schimbat foarte puțin de-a lungul sutelor de ani; orice pui pe el, dedesubt încă arată la fel. Dar, dacă îmbraci acea persoană, atunci ajungi să o înțelegi. Curtius a zâmbit la vederea bustului îmbrăcat. Când zâmbea, oamenii se uitau adesea în altă parte, pentru că avea un zâmbet înspăimântător, un zâmbet enorm, care îi descoperea în întregime dinții stricați, cu spații goale între ei – era un zâmbet unic. Majoritatea oamenilor au câteva exemple diferite de zâmbete după care şi-l ghidează pe al lor, dar zâmbetul lui Curtius se dezvoltase în izolare, fiind practicat în Welserstrasse în fața unui public format din părți ale corpului din ceară. Cum ar fi trebuit să reacționeze văduva la o asemenea afişare? L-a privit în ochi, fără să se uite în altă parte, şi, ajungând la o concluzie, a dat din cap, apoi şi-a întins mâna.

Voia să fie plătită.

Iar el a plătit-o.

Acesta a fost doar începutul. De parcă nu ar fi fost suficient că o femeie era cu noi în atelier, fiul ei şi-a pus un scaun într-un colț şi s-a instalat acolo. Curtius nu a spus nimic. Stând în colțul lui, Edmond lua nasturii şi îi studia foarte atent pe ambele părți, apoi îi alinia pe coapsele lui, în timp ce fața lui abia îşi schimba expresia.

— Să nu atingi nimic de aici, i-am spus băiatului, chiar dacă el nu mă putea înțelege în limba mea. N-ar trebui să atingă nimic, domnule! Ar trebui să-i spuneți asta!

— Marie, doar stă acolo…

— Nu are şi el treaba lui?

— Aprinzi focul acum?

— Cum se spune „nu atinge” în franceză?

După ce Curtius mi-a spus, eu am repetat aceste cuvinte de mai multe ori. De fiecare dată când îmi ridicam privirea de la munca mea, băiatul palid era aşezat în colţul lui, cu nasturii săi, uitându-se la mine, nu la Curtius, aşa că eu îi spuneam din nou să nu atingă nimic. Doar când intra mama lui încetau indicaţiile mele.

În noaptea aceea, când am mers la culcare, am descoperit ceva îngrozitor.

Îmi lăsasem păpuşa, pe Marta, aşezată pe scaunul din camera mea, dar când m-am întors, am găsit-o întinsă. Marta era capabilă de multe lucruri grozave, era loială şi întotdeauna primitoare, dar, dacă era aşezată, rămânea aşezată. Nu se întindea; aştepta ca eu să o întind. Cineva fusese în camera mea. Nu am văzut niciun fir de păr pe pat sau pe podea, aşa că am ajuns la concluzia că fiul fusese acolo. Am ţinut-o pe Marta foarte aproape de mine, apoi am dezmembrat-o şi i-am şters fiecare bucată înainte să o asamblez din nou.

A fost primul incident dintr-o serie de mai multe dezastre.

Când am mers la atelier în următoarea dimineaţă, l-am găsit pe Curtius în cadrul uşii. I-am spus ce se întâmplase şi i-a părut rău pentru mine, dar mi-a amintit că fusesem recent mustrată pentru o acţiune asemănătoare şi că locuiam în casa văduvei Picot – prin urmare, fiecare cameră era, de fapt, a ei.

— Obiectele noastre sunt în pericol, i-am spus eu. Există oameni care le doresc.

Curtius a murmurat ceva despre faptul că lucrurile erau foarte diferite la Paris faţă de Berna, ceea ce ar fi trebuit să mă alarmeze şi să mă pregătească întru câtva. Apoi mi-a cerut să gătesc nu doar pentru el, ci şi pentru văduvă şi fiul ei. Uşa atelierului s-a deschis apoi complet: văduva fusese acolo, înăuntru, tot timpul.

— Nu e corect, a spus Curtius, ca o asemenea doamnă să fie în bucătărie tot timpul. I-ai văzut mâinile? Sunt delicate, dar chinuite.

— Le cunosc, i-am spus eu. Una dintre ele m-a lovit.

— Mi le-a arătat. Sunt nişte mâini foarte dureroase.

— Asta e sigur, domnule.

— De fapt, nu ar trebui să mă deranjeze să le modelez. A fost foarte bună, mi-ar plăcea să-i întorc bunătatea. Totul e foarte ciudat în Paris, iar ea

mă duce pe calea cea bună. Am nevoie de îndrumare uneori. Mă întorc şi mă rătăcesc uşor.

— Eu gătesc pentru dumneavoastră, domnule. Lucrez pentru dumneavoastră.

— Da, Marie, îmi eşti necesară şi eşti o binecuvântare! Dar acum, când vei găti pentru mine, pentru noi, doar fă un pic mai mult.

— Dar sunt ajutorul dumneavoastră.

— Aşa e.

— Nu al ei.

— Dar ți-o cer eu. Şi trebuie să faci ce-ți cer.

— Da, domnule.

— Nu trebuie să fii atât de supărată! Fără lacrimi, nu trebuie, mă doare aici, a zis el, apăsându-şi mâna pe piept şi pe muşchiul vital.

— Da, domnule.

Aşa că am început să petrec mai puțin timp în atelier şi alături de doctorul Curtius – care părea să nu observe, căci, cu cât petreceam mai puțin timp în atelier, cu atât mai mult timp erau acolo membrii familiei Picot. Văduva şi-a adus lucrările de croitorie acolo şi Edmond a făcut la fel.

Într-o zi, pe când eram în bucătărie, am luat o farfurie, una foarte frumos lustruită, cu un model albastru – aleasă special –, apoi am ridicat-o şi i-am dat drumul. Am spus apoi că a fost un accident.

— Fii mai atentă! mi-a zis Curtius.

Niciodată nu suportase neglijența în privința obiectelor.

— Nu pot să desenez ceva pentru dumneavoastră, domnule? Ce să desenez?

— Nu desena acum, mai bine mătură bucățile. Marie, văduva spune că, dacă mai spargi ceva, vei lua bătaie.

Am intrat tot mai mult în rolul servitoarei casei. Apoi, într-o zi, văduva a venit la mine, umblând în jurul meu cu buzele întoarse în jos, şi, cu degetele ei grase şi o riglă de lemn, m-a măsurat din cap până-n picioare. În scurt timp, am descoperit motivul acestui gest: a luat hainele fostei ei servitoare, Paulette, şi le-a tăiat ca un măcelar cu foarfeca ei mare de croitorie până când ce a rămas a avut forma mea. Trebuia să port o rochie neagră şi aspră şi o bonetă albă la mâna a doua, cu firele de păr slinoase ale altcuiva încă ataşate de ea. Mi-a spus să mă schimb. Am mers în camera mea şi am închis uşa.

Toți cei din casă au venit acolo ca să vadă transformarea. Când am ieşit, îmbrăcată ca o servitoare, văduva a dat din cap, echivalentul aplauzelor lui Curtius. Edmond m-a privit, dar nu a comentat nimic.

— Văduva spune că eşti foarte norocoasă să ai asemenea haine, mi-a spus Curtius. Cât de frumoase le-a făcut pentru tine! Spune-i „mulțumesc”!

— Sunt foarte norocoasă, domnule? Hainele astea îmi dau mâncărimi – pot să le dau jos?

N-am avut voie să mă dezbrac. S-au frecat de pielea mea până când mi-a făcut răni pe gât şi pe umeri. Erau făcute pentru doliu; jalea văduvei le vopsise. Respiram mai greu în ele şi eram înclinată spre gânduri melancolice. M-am întrebat dacă îşi folosise propriile fire de păr ca să le coasă, dacă purtam haine de văduvă. Am încercat să-l fac pe stăpânul meu să înțeleagă cât de greşit era totul, dar, când se uita la mine, o vedea doar pe văduvă. Atunci, tot oraşul însemna pentru el doar văduva Picot.

Doctorul Curtius, tulburat deopotrivă de deposedare şi recunoştință, nu a reuşit să înțeleagă semnificația metamorfozei mele. Nu a văzut că tot ceea ce tocmai se întâmplase era o schimbare de proprietate, o posesiune care trecea dintr-o mână într-alta. Am devenit servitoarea casei, învățând cuvinte care le erau utile servitorilor, un vocabular foarte modest, iar Curtius nu a făcut nimic ca să împiedice asta. Am înțeles că adulții au multe defecte, că nu sunt perfecți – chiar dacă au trăit mai mult, chiar dacă se oferă ca exemple pentru copii. Sunt mai mari, asta e sigur, dar mărimea are o autoritate nemeritată. În plus, sunt uşor de influențat şi pot fi uşor dominați. Deja îl pierdeam în favoarea ei pe atunci. M-am gândit chiar că nişte fire de păr ale văduvei, o parte a ei, ajunseseră în plămânii lui.

L-a convins să se spele, pentru că era un om murdar, i-a făcut haine noi şi le-a ars pe cele vechi. Cum şi-a mai mângâiat aceste noi veşminte! L-a ras, i-a tăiat părul, apoi i-a pus perucă. Îl făcea acceptabil în viziunea ei. Şi cum a reacționat bietul meu stăpân la toate aceste asalturi? L-am spionat pe când

era în camera lui, tuns foarte scurt, tremurând în lenjeria nouă de corp, dar ținând în vârfurile degetelor o perucă şi comentând, nu fără mândrie:

— Te-aş recunoaşte oriunde. Eşti peruca scurtă cu săculeț a doctorului Curtius.

Cu această nouă perucă putea fi oricine, orice parizian. Mie mi s-a părut că adevăratul Curtius fusese scos din el.

Doctorul era dirijat de văduvă la fel cum fusese dirijat înainte de chirurgul Hoffmann. Doar că chirurgul îi oferise mult mai multă libertate, nu îl dezbrăcase şi nici nu îl răsese vreodată. Dar el îi zâmbea tot timpul văduvei, dragul de el.

Studiile mele alături de Curtius au devenit limitate, apoi au dispărut cu totul. Înainte, când îi ceream să îmi spună ceva despre corp, mă aşeza lângă el şi îmi explica detaliat. Pe atunci îmi spunea doar:

— Mai târziu, Marie, mai târziu!

— Pot să desenez? îl întrebam eu.

— Nu avem timp, spunea el.

Dacă desenam, îl întrebam dacă putea să se uite la desenele mele.

— Marie, răspundea el, faci prea mult zgomot! După cum vezi, văduva doarme pe scaunul de acolo, te rog, nu o trezi!

Aşa că am luat hârtie din camerele văduvei – foi de hârtie veche şi îngălbenită pe care nu le mai folosea – şi mi-am exersat desenul. I-am găsit şi creioanele şi le-am luat ca şi cum ar fi fost ale mele. Am desenat în fiecare zi, fără nicio excepție. Îmi aminteam tot ce văzusem în timpul zilei şi puneam totul pe hârtie în timpul nopții. Nu aveam să mă opresc; aveam să desenez totul. Desenele pe care le-am făcut şi fiecare linie pe care am trasat-o erau micile mele dovezi.

Doctorul Curtius ieşea adesea cu văduva, care era dornică să-i arate Parisul, dar, pentru mine, Parisul era doar casa unui croitor mort; piața din apropiere, fântâna şi spălătoresele care veneau o dată pe lună. Într-o zi, pe când mă întorceam de la piață, am văzut într-un şanț o ridicătură, ca o

grămadă de gunoaie, dar, când m-am apropiat, am văzut păr într-o parte. Era un cap, un cap de femeie cărunt şi uscat, şi un corp care zăcea pe stradă, dar toţi oamenii treceau pe lângă el fără să-l bage în seamă. O persoană se oprise şi căzuse acolo, o persoană de o vârstă necunoscută, care cândva se îmbrăcase şi fusese printre noi şi care acum era cu totul ignorată. „Acesta e Parisul, m-am gândit eu: morţi pe străzi, de care nimeni nu are grijă.” Gândul acesta m-a urmărit până acasă.

Corpul a dispărut până când am trecut din nou pe acolo, iar locul în care se aflase rămăsese ciudat şi îngrozitor. Care erau regulile în Paris? Existau reguli?

Am înlocuit femeia moartă cu un şobolan mort.

În scurtele ocazii în care domnul Mercier venea să stea de vorbă cu mine, am primit puţină educaţie legată de subiectul acesta.

— Iubesc Parisul mult, mi-a spus el, dar, de fapt, Micuţo, mă tem foarte tare pentru el. Devine mult prea mare. Nu poate fi oprit.

De fiecare dată când venea, îi ceream să-mi spună pe unde mai umblase, iar el făcea asta mereu. Îl ascultam cu atenţie şi mă imaginam ocupată pe străzi. Văzându-mă cât de intens mă concentram, a petrecut tot mai mult timp cu mine şi m-a luat la plimbări tot mai interesante în timp ce stăteam amândoi în bucătărie. Îl ţineam de mână, închideam ochii şi călătoream împreună.

CAPITOLUL XII

Paris: un tur oferit de Louis-Sébastien Mercier

— Suntem la râu acum, Micuțo. Eşti acolo? Da, eşti chiar lângă mine. Podul aglomerat e organul vital al Parisului, inima oraşului. Nu pompează sânge, ci oameni. Îi pompează prin tot oraşul. Îi aruncă peste pod cu mai multă energie decât au avut atunci când au venit pe el. Acesta e Pont Neuf, cel mai mare pod din Paris. Pe podul acesta vei găsi totul: oameni frumoşi, urâți, tineri, bătrâni, nenorociți, criminali, sfinți, pe cei care dau, pe cei care iau, genii, şarlatani, bebeluşi şi scheleți, toți amestecați. Aici, creaturile se nasc şi sunt luate, aici se fac operațiuni de salvare a vieții, dar şi de luare a vieții. Pe acest pod, de-a lungul zilei, vezi valurile tot timpul schimbătoare ale cântăreților ambulanți. Multora dintre aceşti cântăreți le lipseşte ceva: vederea, membrele, rațiunea, de exemplu. Îşi ocupă locul şi intonează cântece obscene, cântece lente, cântece care te fac să plângi, cântece care te fac să dansezi, cântece care îți dau pace, cântece care te duc la război. Aceşti vânzători de cântece sunt prin tot Parisul – e un oraş cântător –, dar Pont Neuf e capitala lor. Ei controlează volumul podului, iar podul controlează volumul oraşului.

Mergem mai departe prin Place Dauphine. Acum, Micuțo, stai pe lângă clădirile triste ale Palais de la Cité; vârful Saint-Chapelle e în mijlocul lor, marea cutie de bijuterii din sticlă. Acum, înaintea ta, se iveşte Notre-Dame, dar vino cu mine pe aici, în aceste clădiri nefericite, dincolo de poarta suferinței. Asta e următoarea noastră oprire. Haide!

Bine-ai venit la ruşinea Parisului! Numită oficial Hôtel Dieu, respectiv Casa Domnului. Cunoscută şi drept Gaura Morții. Aici, preoții şi călugărițele aleargă de colo până colo, mutând bolile dintr-un pat în următorul, tratându-le incorect şi împrăştiind infecții în timp ce încearcă să-L propovăduiască pe Dumnezeu. De asta se tem săracii Parisului: de aceşti pereți umezi. Asta îşi spun săracii oraşului unii altora: „Voi ajunge la spital, la fel ca tatăl meu”. Hôtel Dieu nu îi va refuza. Aici vin oamenii săraci să moară. Dispera-re, disperare, disperare! Urmează-mă! În general, sunt şase mii de pacienți aici, chiar dacă numărul variază de la un sezon la altul;

bineînțeles, sunt sezoane de murit la Paris. Șase mii de pacienți, dar doar o mie două sute de paturi. Indiferent ce boală ai, vei fi aruncat într-un pat cu cineva care are o boală foarte diferită de a ta şi probabil foarte contagioasă: cel mai probabil, tovarăşul tău de pat te va ucide. Scot morții afară în căruțe, în zori sau în cele mai întunecate minute ale nopții, pentru ca nimeni să nu vadă recolta zilnică. Clădirile Spiritului Căzut! Nu respira prea adânc, pentru că aerul din jurul acestor clădiri are o natură nocivă şi furioasă, înrăutățită de râu, care face totul greu şi umed. Nu există un colț uscat în tot spitalul. Iartă-mă acum, dar această clădire trebuie să fie lovită cu piciorul. O lovesc de fiecare dată când trec pe lângă ea cu aceşti pantofi dragi; ei sunt deja destul de obişnuiți cu ea. Zgârie pielea un pic şi îmi învinețeşte degetele de la picioare, dar, chiar şi aşa, această clădire trebuie să fie lovită. Sunt multe clădiri ca aceasta în Paris, care merită să fie lovite.

Haide, trebuie să vezi acum altceva! Aici, în această curte mică, unde aerul pe care îl respiri a fost uitat de mult, vezi ceva colorat pe un zid acoperit de muşchi, de pe care picură apa – o colibiță. O cocină, poate, ceva potrivit pentru un porc. Sau un coteț pentru un câine neiubit. Asta am găsit într-una dintre plimbările mele. Te rog să taci! Uită-te! Acum trebuie să şoptesc. În această cuşcă mică din lemn e unul dintre pacienții acestui spital. Un băiat învelit într-o cârpă murdară, tremurând, mormăind singur. Un copil cu un cap uriaş. Vezi, copilul e foarte slab, dar capul acela mare îi îndepărtează ochii; obrajii sunt două globuri şi totul e un mare dom umflat. Un copil hidrocefal, care stă în întuneric şi roade cu poftă un os lung, curățat de mult de carne. Vezi semnul de la gâtul lui: NU HRĂNIȚI! Trebuie să mă ierți acum, am fost copleşit de alegorie. Am numit acest copil *Franța.* Cred că numele lui adevărat a fost uitat. Înțelege, Franța e un copil rahitic, la care toată hrana se duce doar la cap, lăsând corpul slab şi descărnat. De fiecare dată când mănâncă, doar capul lui creşte, niciodată corpul. Şi nu se poate opri din mâncat. Întotdeauna e foarte flămând. Capul Franței creşte şi îi înfometează corpul. Cât crezi că mai poate trăi? Cât crezi că va supraviețui țara noastră? Şşşt! Acum, haide! E timpul să mergem mai departe. Nu zăbovi acolo. Nu poți să faci nimic pentru el. Se bucură deoarece crede că l-ai putea hrăni. Nu îi pasă de oameni, ci doar de mâncare. Haide! Din această colibă întunecată şi plină, vom ieşi la aer. Vom încerca să urcăm cât de sus vom putea. Te voi duce la peste şaizeci de metri înălțime şi apoi, când nu vom putea să ne urcăm pe ceva mai înalt, ne vom uita în jos la tot.

Aşa. Notre-Dame. Aici e timpul, Micuțo, cioplit în piatră. Cel mai mare monument al oraşului nostru, cel mai cunoscut edificiu. Cea mai înțeleaptă şi mai complicată clădire. Sau nu crezi că, din cauza contraforților ei, care ies din laturile şi din spatele său ca nişte picioare arcuite, seamănă cu un mare păianjen ce stă de-a curmezişul acestei pânze groase şi complicate a Parisului, hrănit de vizitatorii ei, care lasă mici monede din milă? Până la urmă, e primul obiect demn de a fi observat în această harababură monstruoasă. Haide să urcăm pe scările spirale ale acestui monolit! Voi continua, voi merge înaintea ta la fiecare colț.

Poți să-mi auzi ecoul vocii acum, Micuțo? Uneori mai aproape, alteori mai departe? Scările de aici devin tot mai înguste şi se tot răsucesc în sus. Poți zări oraşul prin ferestrele subțiri, micşorându-se, îndepărtându-se în timp ce urcăm. Poți auzi cum respir şi cum dragii mei pantofi țăcăne pe scările din piatră? Iar paşii devin furioşi acum, când şi-au format un ritm, dorindu-şi să urce pentru totdeauna. Doar o ultimă cotitură şi am ajuns în vârful Turnului de Nord.

Aici e. Parisul, aşa cum arată din vârful turnului. Ce pot să-ți spun? Doar atât: Parisul e situat în mijlocul Île-de-France, pe malurile Senei. E la patruzeci şi opt de grade şi jumătate şi la trei minute latitudine nordică la est de Londra. Peste trei kilometri lățime, o circumferință de aproape zece kilometri. Vei observa că oraşul e aproape perfect rotund. Uită-te, te rog, acolo e. Paris, numit cândva Lutetia – care înseamnă, şi nu vei fi surprinsă să afli asta, Oraşul de Noroi. Sau am putea să-i spunem Oraşul Subteran. Sau poate Labirintul Umbrelor. Sau Universul Abreviat. Totul e aici, uită-te la el, e viu şi în mişcare! Poți să vezi palate – acolo e Palais des Tuileries. Poți să vezi spitale – acolo e Dôme des Invalides. Poți să vezi teatre – acolo e Comédie-Française. Poți să vezi închisori – în spatele nostru e dreptunghiul monstruos al Bastiliei.

Dar ce înseamnă toate astea? Cum le vei învăța, cum le vei citi, cum vei descifra această mare harababură de acoperişuri, această mare confuzie de clădiri şi de oameni, acest creuzet, această mare chiuvetă în care totul e turnat, opt sute zece străzi, treizeci şi trei de mii de case, locuința a şapte sute de mii de oameni? Toți ținuți în oraş sub lacăt şi cheie – nu poți ieşi fără permisiune – şi toți (sau majoritatea) încercând să trăiască, dorindu-şi ce e mai bun pentru ei în această lume a Parisului!

Şi totuşi… Vai! Ascultă-mă cu atenție, Micuțo! Am ajuns să înțeleg un adevăr îngrozitor: Parisul se sufocă. Nu poate continua, nu poate respira,

gâfâie din greu, dar aerul nu ajunge în plămânii lui însângerați. Vrei să pui o întrebare, Micuțo, văd că vrei. Toată lumea vrea. Vrei să ştii cum poate suporta cineva locul acesta, casa aceasta scârboasă, capitala mizeriei. Vrei să ştii cum pot respira oamenii aerul acesta otrăvit în fiecare zi. De ce locuiesc oamenii în aceste bălți de urină, de ce aleg un loc plin de excremente, de ce oamenii cu ochi care încă văd lumina se închid voluntar în cel mai întunecat abis. Ei bine, am să-ți spun, e foarte simplu: din obişnuință, parizianul se leagă de toate aceste rele pentru că locul acesta putred şi corupt e iadul pe care îl numim acasă. Şi nu l-am părăsi niciodată pentru că, în ciuda tuturor, îl iubim. Îl iubim. Îl iubesc.

Aici se termină turul meu. Acum mă descalț de un pantof şi îl dau. Toate gratuitățile sunt primite cu recunoştință. N-ai bani, Micuțo? Atunci, dă-mi un pupic, copil ciudat al Parisului!

Şi îl pupam pe obraz, iar el pleca, lăsându-mă în urmă în bucătărie cu ochii închişi, imaginându-mă plutind prin oraş.

CAPITOLUL XIII

Sunt ignorată

Seara, desenam capetele peştilor pe care îi cumpăram ziua. Totul trebuia desenat, iar teancurile mele de hârtie îngălbenită se micşorau. Rulam desenele şi le ascundeam în spatele unui sertar din bucătărie. Noaptea, mă furişam în atelier şi desenam capetele pariziene ale lui Curtius. Capul meu, modelat în Berna, fusese dat jos de pe raft, învelit în pânză şi ascuns într-un dulap. Am stat cu toate acele noi personalități de ceară şi am simțit că erau foarte fericite să mă aibă acolo. Mă gândeam că ar fi vrut să vorbească, dar nu puteau. Capetele de ceară au un fel de melancolie a lor: nu s-au născut niciodată şi, deşi captează viața, viața fuge de ele. În cele mai liniştite momente, le şopteam acestor jumătăți de personalități:

— O să stau cu voi. Vă e teamă de întuneric? Să nu vă fie!

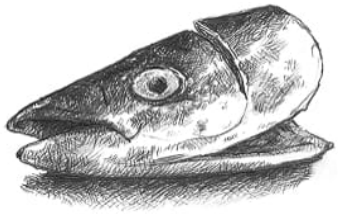

Când trăiam în casa croitorului mort în acele zile, puteam să aud doar câteva zgomote îndepărtate: un ticăit nedesluşit, nişte zimți ce scârțâiau, sunetele unui mare mecanism care începea să trăiască. Şi trebuia să ai o mare credință ca să auzi zgomotele acelea, pentru că pe atunci nu existau decât o văduvă şi fiul ei, care făcea măsurători, un doctor străin şi slab, micuța lui servitoare şi o casă în doliu. Pe atunci era doar o mică afacere, nimic care să atragă atenția, ceva foarte modest. Oamenii găseau diferite moduri de a se descurca. Erau mii de întreprinderi private care funcționau în oraş. Pe Rue des Chiens, am aflat de la Mercier, un tată şi fiul lui suflau ochi de sticlă; Curtius a început să îi folosească pentru capetele lui de ceară. Pe Quai des Morfondus, un bărbat se ocupa de peruci la mâna a doua; Curtius le-a cumpărat pentru capetele lui de ceară. Pe Rue Censier, era o mică şcoală pentru confecționarea florilor artificiale, înființată de o matroană din Toulouse; văduva le folosea ca să decoreze atelierul lui

Curtius, acum rebotezat camera de zi. Iar pe Rue du Petit Moine, o mică afacere privată făcea busturi din ceară ale micilor afacerişti parizieni. Oamenii găseau diferite feluri de a se descurca.

Au trecut astfel câteva luni. Văduva lucra hainele pentru busturi. Odată, pe când lustruiam ustensilele, am văzut-o pe văduvă ridicând un bust în timp ce vorbea. După o vreme, l-a pus din nou jos, dar nu cu precizie, aşa că bustul s-a legănat puțin înainte şi înapoi. Curtius s-a uitat la capul care sălta şi a strigat:

— *Of, ce sunet minunat!* Apoi: Să-l mânuieşti aşa! De parcă ar fi lucrul unui măcelar!

„Acesta e doctorul Curtius, m-am gândit eu, s-a întors!” Dar imediat a părut îngrozit de el însuşi. Văduva a tăcut. Nu l-a înțeles, dar a auzit furia lui. Apoi, brusc, a început să plângă. Când a văzut asta, Curtius a început să plângă şi el, până când camera s-a umplut de bocete. Ce jale pe fața ei, ce sufocare! Fiul a ajuns imediat lângă ea. Croitorul era mort de câteva luni, mi-am amintit eu; era o jale foarte nouă şi încă o ținea foarte strâns. Nu s-a mai arătat aşa, dar, în acel moment, a fost o ființă umană, încercând să supraviețuiască.

Apoi, în timp ce îşi ştergea fața cu batista, văduva s-a uitat în jur, m-a prins că o observam şi, în clipa aceea, a ştiut că înțelesesem ceea ce tocmai văzusem. Colțurile gurii i-au coborât un pic, într-o expresie de recunoaştere absolută, şi am ştiut că mă transformasem într-un duşman şi mai mare: îi înțelesesem vulnerabilitatea.

După aceea, văduva nu a mai atins niciodată un cap cu indiferență. La început, doar s-a mişcat cu mai multă atenție, dar, recunosc, odată cu trecerea timpului, munca ei a început să arate o anumită delicatețe. A părut să înțeleagă cât de mult îi păsa lui Curtius, cât de îngrijorat era el pentru toate bărbiile şi urechile, cum înțelegea el fiecare îndoitură a cărnii. Curtius era îndrăgostit de pleoape şi de buze; se emoționa din cauza unei sprâncene, se agita din cauza unei alunițe sau a unei gropițe. Dacă un subiect avea două sau trei fire mici de păr sub nas, ignorate de bărbier, Curtius se asigura că ele făceau parte din capul finisat. Nu conta dacă făcea un cap care avea

bube sparte în jurul nasului sau pori atât de mari, că puteau fi văzuți de la câțiva paşi; nu conta dacă avea ochii holbați sau pielea într-atât de lucioasă, încât ceara trebuia să fie lăcuită ca să sugereze pete de sudoare: Curtius iubea pe oricine venea la el. Şi, dintre toate chipurile, pe cel al văduvei îl vedea cel mai mult, iar în acea familiaritate, s-a dezvoltat un interes.

Văduva privea şi învăța despre toate acestea.

Şi, în timp ce învăța – regret să povestesc asta –, obiectele posedate de fiecare s-au încurcat foarte tare. Când puteam să mă întorc în atelier, descopeream progrese noi şi îngrozitoare. La început, ustensilele ei s-au alăturat ustensilelor lui pe masă. O vreme au fost ținute într-o parte, dar, mai târziu, am văzut acele ustensile diferite, ale lui şi ale ei, apropiindu-se şi făcând cunoştință. Odată, am observat-o pe văduvă întinzându-se şi luând trocarul doctorului Curtius, trocarul cu coadă dreaptă, care era făcut ca să penetreze pielea pentru a evacua abcesele profunde, dar care era folosit cu mare succes de Curtius pentru realizarea găurilor în urechile de ceară. Văduva a luat acest obiect şi l-a folosit ca să găurească stamba. Dar asta nu a fost tot: deşi incredibil, Curtius împrumuta uneori cârligele înguste de butoniere ale văduvei şi le folosea ca să facă nările. Aşa că, se înțelege, a trebuit să acționez înainte să fie prea târziu.

Doar eu puteam să readuc ordinea în gospodărie. Doar eu puteam să îi ajut. Trebuia să păstrez lucrurile la locul lor – asta era una dintre îndatoririle mele. Şi asta am făcut. Am luat toate acele lucruri de croitorie şi le-am aliniat în atelierul de croitorie, unde ar fi trebuit să stea întotdeauna. Dar am primit mulțumiri pentru grija mea? Nu. Cum s-au mai plâns amândoi, cum au protestat că nu mai puteau găsi nimic! Au spus că eram rea, foarte rea. Văduva a fost de părere că ar fi trebuit să fiu dată afară şi trimisă înapoi la Berna; că ar fi trebuit să mă întorc de unde am venit pentru că mutasem proprietatea altor oameni; că ar fi trebuit să fiu expulzată din Franța, unde nu eram nici dorită, nici bine-venită. M-am întrebat cui aş fi fost înapoiată. Dar stăpânul meu nu avea să mă concedieze, chiar dacă trebuia să se ocupe de acțiunile mele.

Am fost anunțată că aveam să fiu pedepsită pentru păcatele mele. M-am pregătit pentru o bătaie, întrebându-mă cine urma să mă bată – Curtius sau văduva? Dar nu am fost bătută. Aş fi vrut să fi fost, pentru că pedeapsa pe care am primit-o a fost mult mai rea decât orice bătaie: mi s-a interzis accesul în atelier. Nu mai aveam voie să intru acolo. Viața a devenit inacceptabilă. L-am rugat pe stăpânul meu, dar el doar m-a atins uşor, cu

drag, pe creştetul capului, pe boneta mea de servitoare, şi a repetat că decizia fusese luată. Şi asta a fost un fel de rămas-bun. După aceea, l-am văzut doar câteva minute în fiecare zi şi, în aceste minute, mai mult îl observam de la fereastră.

Curtius mi-a dezvăluit foarte multe lucruri. Mi-a arătat şi foarte multă afecţiune. M-am gândit că poate ar fi fost mai bine să nu fi făcut asta niciodată. Poate că, dacă nu ar fi făcut-o, aş fi fost liniştită; aş fi fost o servitoare excelentă; nu aş fi avut atât de multe gânduri. Dar el m-a făcut să simt gustul lor – al muncii, al gândirii, al cerii – şi nu am mai putut să scap de el, simţindu-l permanent în gură. M-am agăţat de el. În fiecare noapte, în timp ce ei dormeau la etaj, mergeam în atelier şi capetele de ceară de acolo îmi povesteau despre tot ce se întâmplase în timpul zilei. Şi desenam. Am scos cărţile lui de anatomie, am studiat şi am desenat. Îmi doream să-l văd, dar el nu mai intra în bucătărie ca să mă vadă; doar Mercier mai intra, din când în când, ca să mă ciupească de obraji cu degetele lui murdare de cerneală, înainte să se grăbească să hoinărească prin oraşul lui.

Şi aşa, în acea zi, am fost încântată la început când uşa bucătăriei s-a deschis şi a intrat stăpânul meu.

— Marie, a spus el, apoi au urmat aceste cuvinte: Văduvei îi lipsesc multe foi cu tipare de croitorie. Le-ai văzut?

— Tipare de croitorie, domnule? Vă jur că nu ştiu despre ce vorbiţi.

Văduva era furioasă. Acele foi îngălbenite de hârtie pe care le luasem erau tipare care îi aparţinuseră soţului ei decedat. M-a acuzat că le-am ars. Am fost numită o copilă străină şi rea, care n-avea să înveţe niciodată care era locul ei.

— Marie, mi-a spus Curtius, iar ochii lui erau umezi, vei lua bătaie acum.

— Nu, domnule, nu!

Apoi copilul inexpresiv a spus ceva. Doar trei cuvinte pe care le învăţasem de la Curtius: *eu, le-am* şi *luat.* Apoi a tăcut din nou.

Dar nu era corect. Nu el le luase. Eu le luasem. De ce ar fi mințit? De ce trebuia să spună acele cuvinte care ne amuțiseră pe toți în bucătărie? Văduva şi-a scos fiul din cameră.

— Domnule, ea ar trebui să-mi ceară scuze, am spus eu, nevenindu-mi să cred că pedeapsa se amâna, dar sperând să pot profita de asta. Ea ar trebui să-şi ceară scuze.

— Marie, a spus el, eu trebuie să îmi cer iertare. Am fost sigur că tu le-ai luat. Pentru asta îmi pare foarte rău.

Aceste cuvinte însă nu m-au făcut să mă simt mai bine.

Dar de ce minţise băiatul? De ce? Nu mi s-a spus nimic.

Într-o seară, pe când urcam scările ca să întind lenjeria de pat a lui Curtius, am descoperit ceva îngrozitor. Când m-am uitat din întâmplare printr-o uşă deschisă, am observat că văduva îşi dăduse jos boneta, dezvăluindu-şi părul lung şi incredibil de bogat. Mişcându-se cu hărnicie în jurul grămezii uriaşe de păr, l-am văzut pe Edmond cu un pieptăn. Ochii de gândac ai văduvei erau închişi – era liniştită. Am rămas acolo în întuneric, privindu-l pe Edmond în timp ce se chinuia să descâlcească, cu tot braţul – aşa mi se părea –, părul bogat al mamei lui. Aici era toată moliciunea văduvei, ţinută ascunsă în timpul zilei, dar scoasă şi mânuită cu blândeţe de fiul ei seara. El îngrijea blândeţea mamei lui înainte să adune toată acea afecţiune şi să o împletească în mari intestine de păr, pe care le încolăcea şi le prindea cu ace, apoi le ascundea sub o mare bonetă din pânză neagră. Văduva îşi lega funda în jurul bărbiei cărnoase şi, cu părul ascuns, asprimea ei se întorcea.

Ochii văduvei s-au deschis şi s-au întors brusc, zărindu-mă prin uşă. Am mers repede mai departe. Părul acela îmi amintea de una dintre persoanele din Biblia mamei, de Maria Magdalena din pustie.

Răsplata pentru faptul că o spionasem pe văduvă din uşa dormitorului ei – *spionat* era cuvântul ei – a fost că mi s-a interzis să urc la etaj seara.

— Te rog, Marie, nu o supăra, m-a rugat Curtius.

De fapt, nu mai aveam voie să curăţ deloc dormitorul stăpânului meu; văduva avea să se ocupe singură de asta. Am devenit doar o bucătăreasă. Apoi am început să fierb stând în bucătărie. Am fiert până când nu am mai suportat şi am intrat în atelier fără să bat la uşă.

— Dacă sunt servitoare, ar trebui să fiu plătită. Ucenicii nu sunt plătiţi, dar sunt sigură că servitoarele sunt.

— Marie, ce faci aici?

Apoi Curtius a vorbit cu văduva. Am înțeles din gesturile lor că discutau despre bani. Mi-am întins mâna. Văduva a râs.

— Fără bani? am întrebat eu.

— Păi, vezi, mi-a răspuns stăpânul meu, vreau să te plătesc. Te voi plăti într-o zi. Doar că acum nu avem atât de mulți bani. Mai târziu, sigur vom avea şi te vom plăti. Dar nu încă. Deocamdată, Micuțo, eşti plătită cu hrană şi cazare.

— Ar trebui să fiu plătită, am repetat eu. Sunt aproape sigură de asta.

— Ei bine, da, poate că ai dreptate. Nu cunosc obiceiurile din Paris. Totul va fi bine.

— Va fi?

— O, da.

Văduva a spus ceva şi Curtius a zâmbit puțin.

— Of, Marie… cred că ar trebui să pleci acum.

— Asta credeți, domnule?

— Of… da, Marie, asta cred.

— Atunci, plec.

Şi n-am avut unde să plec. Doar la bucătărie. Dacă aş fi plecat din casă, ce mi s-ar fi întâmplat? Părea să nu existe o altă opțiune decât să stau acolo; era singura mea alegere în viață. Altfel, aş fi greşit, la fel ca femeia moartă de pe stradă. Şi, pe lângă asta, nu puteam să îmi părăsesc stăpânul. Cum s-ar fi descurcat fără mine? Văduva l-ar fi mâncat. Apoi l-ar fi digerat.

CAPITOLUL XIV

Cei doi Edmond în bucătărie

Stăteam pe un scaun în bucătărie, jupuind un iepure, şi trebuie să mă fi concentrat foarte tare pentru că, brusc, mi-am dat seama că se auzea un foşnet slab. Nu eram singură. Fiul văduvei era lângă mine. S-a uitat la mine multă vreme şi l-am privit şi eu pe el.

— Nu atinge, i-am spus în limba lui. Apoi, după o vreme: Mulțumesc.

Am văzut că i s-au înroşit urechile imediat. Avea, pot să spun asta acum, cele mai elocvente urechi pe care le-am întâlnit vreodată. Fața lui a rămas palidă, nu a tremurat, dar i s-au înroşit urechile. În cele din urmă, băiatul a dat puțin din cap, de parcă s-ar fi gândit la ceva destul de serios, ajungând, în cele din urmă, la o concluzie. A căutat în buzunarul lui şi a scos o păpuşă foarte sfrijită făcută din cârpe.

— Edmond, a spus el, arătând spre păpuşă.

— Edmond? am întrebat eu.

— Edmond, a răspuns.

— Edmond? Edmond şi Edmond?

A dat din cap. Băiatul îşi numise păpuşa după el. Am văzut imediat că această păpuşă era o rudă a manechinului făcut după forma croitorului mort. Aici, în această casă macabră, formele familiei erau dublate. Era o familie din carne, apoi era o a doua familie, din pânză. Nu vedeai această populație de pânză la început; oamenii din pânză erau discreți, un trib trist şi ursuz; dar, după o vreme, materialul lor aspru îşi făcea simțită prezența prin formele lor vag umane, prin oftatul lor aproape imperceptibil. Ocupau spațiu. Sentimente umane făcute din resturi, sperând în semiîntuneric. Aici

era o reprezentare a lui Edmond, un fiu al manechinului de croitorie. Am observat cu atenție obiectul.

După o vreme de tăcere şi de gândire, m-am spălat pe mâini şi am scos-o cu grijă.

— Marta, am spus eu.

Edmond o mai întâlnise, dar nu ştia cum o cheamă.

Am pus-o pe Marta pe masă. El l-a coborât cu grijă pe Edmond. Păpuşa Edmond era făcută din zece sau douăsprezece bucăți diferite de pânză, multe dintre ele într-o nuanță de gri, şi legată cu ață pe tot corpul, ca să fie ținută la un loc. Era o întreagă harababură de bucăți rupte şi tăiate; nici nu-mi dădeam seama unde trebuiau să fie membrele ei. Păpuşa părea reparată de mai multe ori cu ață şi cu noi bucăți de material cusut de Edmond. Un băiat din pânză în miniatură, un păstrător de secrete, o mică persoană pentru care să se îngrijoreze şi căreia să îi şoptească.

Ne-am aşezat împreună la masa din bucătărie, eu uitându-mă la Edmond al lui, el uitându-se la Marta a mea, până când băiatul l-a băgat înapoi pe Edmond în buzunar, s-a ridicat, a făcut o plecăciune şi a plecat fără să spună vreun cuvânt. Am înțeles semnificația întâlnirii noastre. S-a dezvăluit complet, în singurul fel în care a putut: printr-o pânză uşor umedă. A fost doar prima dată când Edmond m-a vizitat în bucătărie.

De atunci, de câte ori pleca mama lui, băiatul palid venea la mine. Îşi aducea cu el nasturii, ca să aibă o ocupație, ordonându-i în mai multe rânduri pe genunchi. La început a fost foarte tăcut. Am încercat să-l desenez, dar, când am pus creionul pe hârtie – când, de obicei începeam cu nasul unei persoane –, atunci am devenit confuză, pentru că nasul lui nu părea să fie cine ştie ce nas, cum nu erau nici ochii, nici gura; doar urechile erau de ajutor atunci când se înroşeau. La început, m-am temut că reprezentarea de pe pânză avea mai multă personalitate decât adevăratul băiat. Dar, cu cât mă concentram mai tare la el, cu atât începea să apară mai mult, ca un gândac care iese doar după ce ceilalți s-au dus la culcare, iar tu

ai rămas treaz toată noaptea ca să ții de urât unui cadavru. După ce l-am găsit, după ce l-am avut creionat în fața mea, l-am văzut clar – de parcă ar fi fost un puzzle şi l-aş fi rezolvat.

Avea buze groase, ochii verzi, nările nu prea egale; în jurul rădăcinii nasului avea nişte pistrui şi o aluniță mică pe ceafă. L-am desenat de câteva ori, până când s-a obişnuit cu asta. După o vreme, când nu îl mai desenam, părea oarecum dezamăgit.

În zilele acelea, existam în acea ceață a străinului, cum o numea Monsieur Mercier, ceea ce însemna că nu existam în totalitate. Puteam să înțeleg doar puțin mai mult decât cele câteva cuvinte pe care mi le băgase văduva în cap. Dar, mai târziu, când ea a început să iasă cu stăpânul meu, am avut şi eu un profesor. Când Edmond a intrat în bucătărie într-o zi, am hotărât că trebuia să facă mai mult decât să îşi scoată păpuşa şi nasturii. Am ridicat o cârpă – văduva mă învățase cuvântul pentru ea – şi i-am arătat-o.

— Cârpă, am spus eu. Cârpă. Cârpă.

Edmond nu a zis nimic.

Am arătat apoi spre fereastră.

— Fereastră, am spus. Am arătat după aceea spre un pui care atârna în bucătărie. Pui, am zis, pui.

Edmond nu a spus nimic.

Apoi am arătat spre nasturele din mâna lui. După aceea spre el. Am arătat spre el şi, în cele din urmă, el a întrebat în limba lui:

— Nasture?

— Nas-ture, am repetat eu, nas-ture.

Doar după *cămaşă, guler* şi *păr* a înțeles că trebuia să mă învețe limba franceză. Am mers în camerele de croitorie, care, neglijate de mama lui, deveniseră provincia lui. Am arătat spre un obiect, iar el mi-a spus numele

lui; a mai adăugat că trebuia să țin minte acel nume, fiindcă avea să mă testeze data viitoare. Era foarte serios, iar fața lui palidă tremura puțin, dar nu ridica niciodată vocea. Întotdeauna era liniştit şi blând.

Am învățat limba franceză prin limbajul croitorilor. La fel cum îmi arătase stăpânul meu cunoştințele lui speciale, şi Edmond mi-a spus ce ştia despre lume. Primele mele cuvinte nu au fost *pisică* sau *şobolan,* ci mai degrabă *ață, foarfecă* şi *mosor.* Am ştiut să spun *clin* înainte de *noapte bună, pânză de sac* înainte de *ce mai faci, stambă* înainte de *bună, degetar* înainte de *imn.* Am învățat despre *croquette* şi *poinçon,* despre *marquoir* şi *poussoir, mesure de colette* şi *mesure de la veste.* M-am cufundat în această lume a cuvintelor.

Cel mai important obiect al lui Edmond, în afară de Edmondul din cârpă, era ruleta lui, o fâşie lungă din piele subțire, cu semne mici şi mari desenate de-a lungul unei părți a ei. Erau multe alte instrumente de măsurat, tije lungi din lemn cu numere pe o parte, dar ruleta era doar a lui Edmond, purtând-o legată în jurul taliei atunci când nu o folosea. Edmond m-a măsurat. După câteva luni de lecții clandestine, nu mai era suficient să-i spun:

— Numele meu e Marie. Trebuia să-i spun: Numele meu e Marie, umerii mei au doi inchi şi un sfert, gâtul meu, şapte şi o optime, brațele mele, de la subraț până la manşetă, cincisprezece şi o treime, picioarele mele, şaisprezece şi o şeptime, talia mea, şapte şi o treime.

Când am reuşit să învăț toate cifrele cu Edmond, puteam să înțeleg aproape orice îmi spunea el.

După o vreme, am cerut mai mult de la Edmond. Am vrut cărți şi abecedare care să mă ajute să învăț. Voiam să ştiu mai mult decât cuvintele unui croitor. Avându-l pe Edmond drept profesorul meu, limbajul meu a progresat. Am început să îmi ajung din urmă stăpânul distant şi, după o vreme, chiar să îl depăşesc, pentru că văduva mă oprea uneori şi mă întreba:

— De unde ai ştiut cuvântul acela? Nu te-am învățat niciodată!

Stând în fața manechinelor de croitorie din camera din față, Edmond a întrebat în felul lui liniştit şi clar:

— Pot să-ți arăt mai bine manechinele noastre din magazin? Le vindem unor magazine de pe Rue Saint-Honoré, cam cinci pe an acum. Unele sunt bărbăteşti, altele sunt femeieşti. Aici sunt. Au aceleaşi fețe şi aceleaşi expresii, vezi, toate le au la fel indiferent de sex. Diferențele sunt doar că unele stau aşezate, altele stau în picioare, unele au sâni şi sunt un pic mai late în şolduri. Sunt mai multe cele care stau în picioare decât cele care stau

aşezate. Toate sunt bazate pe constituția mea, ai observat? Fie că sunt bărbăteşti, femeieşti, eu sunt măsura generală pentru manechinele din magazin. A fost ideea mamei, ei îi place să mă vadă pe Rue Saint-Honoré, purtând asemenea lucruri. Cred că ele sunt frații şi surorile mele.

Cât de mulți Edmond erau în lume? m-am întrebat.

— Mulțumesc, Edmond, mulțumesc că mi le-ai arătat.

— Cu plăcere.

— Eşti foarte vorbăreț azi.

Mă gândeam la Edmond când era departe; el îmi ținea companie. În după-amiezile noastre, am învățat multe lucruri. Am învățat toate cuvintele pentru părțile corpului, brațe, picioare, cap, urechi, ochi. Asta era uşor, dar nu era destul.

— Trebuie să învăț mai mult, i-am spus eu. Trebuie să văd lucruri. Am aşa o poftă, Edmond!

— Chiar ai? Asta e bucătăria. Avem mâncare. Şi mie mi-e foame.

— Nu e genul acela de poftă.

— Nu, Marie, spui că nu?

— Nu, vreau să ştiu lucruri, vreau să ştiu totul. Chiar şi aici, în casa asta, sunt foarte multe de învățat. Cred că am văzut totul, m-am uitat în fiecare dulap, am ridicat fiecare perdea, am explorat rafturile de sus până jos. Dar, chiar când sunt sigură că nu mai e altceva, chiar când cred că, în sfârşit, m-am uitat peste tot, văd brusc altceva.

— Marie, iar ți-ai băgat nasul unde nu-ți fierbe oala?

— Uită-te la tine!

— La mine?

— Eşti cineva.

— Sunt, cred că sunt.

— Nu ştiu cum arăți pe sub haine, i-am spus eu. E un sertar pe care nu l-am deschis. Dă-ți jos cămaşa, aş vrea să te desenez.

— Nu trebuie să faci asta!

— O, haide, nu te agita! Am văzut multe corpuri. În Berna am făcut asta. Am văzut *înăuntrul* corpurilor. Haide, Edmond, lasă-mă să mă uit!

— Ce faci?

— Îți deschei cămaşa.

— O, nu!

— O să-ți dau jos cămaşa.

— O! Te rog!

— Ştiu totul despre corpuri. Doctorul Curtius m-a învăţat totul.
— Of, dragă!
— Da! Vezi cum îţi deschei nasturii!
— Văd. Simt.
— O să te învăţ, Edmond Picot. Fiecare parte a ta.
— Mama… Mama ar putea intra.
— E plecată.
— S-ar putea întoarce.
— Avem timp, ştii că avem.
— Mi-e frig.
— Atunci, mergi lângă foc.
— Cum te uiţi la mine!
— Vreau să te văd.
— Cum te holbezi!
— Pot să te-ating?
— Ar trebui să plec.
— Văd trupul tău mic, coastele tale, viaţa de sub mişcările tale! Edmond cu piele de om! Eşti frumos!
— Marie! Marie! Opreşte-te!
— Vreau să mă uit. Ia-ţi mâinile, Edmond, vreau să mă uit!
— Nu pot! Nu pot! E prea mult să te holbezi aşa la mine.

Apoi a sunat clopoţelul. Văduva şi Curtius erau acasă. Panicat, Edmond s-a grăbit să-şi pună din nou cămaşa.

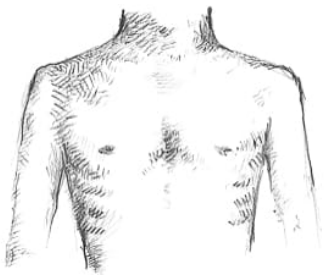

— Edmond! l-a strigat văduva. Edmond, unde eşti?

Când a fugit la ea, mâinile îi tremurau foarte tare. Nu s-a mai întors la mine vreme de câteva zile. Când a făcut-o, cu un pretext, încă era clar stânjenit.

— O, eşti aici! N-am ştiut că eşti aici…
— Aici sunt de obicei, în bucătărie.

— Da, da, deocamdată. Şi poate vei mai rămâne aici până la sfârşitul lunii. Poate.

— De ce o lună?

— Nu cred că vei mai rămâne mai mult de o lună. Mama nu te place şi ea e obişnuită să obțină tot ce vrea.

— Of, Edmond, te rog, Edmond, mă vei ajuta cu mama ta? Nu vreau să plec. Nu am unde să merg.

— Trebuie să faci tot ce-ți cere.

— Da, voi face asta. Voi face totul cât pot de bine.

— Nu trebuie să spargi lucruri sau să le muți.

— Voi face totul cât pot de bine.

— Spune că tragi tot timpul cu urechea.

— Fără să vreau. Ar trebui să mă plătească, Edmond. Încă n-am fost plătită.

— Nu cere asta, Marie. Nu îi supăra în niciun fel.

— Voi încerca. Nu e întotdeauna uşor.

— Nu trebuie să-mi mai dai jos cămaşa.

— Nu voi mai face asta, Edmond, nu o voi mai face niciodată.

— Eşti o servitoare.

Nu am spus nimic.

— Eşti o servitoare, iar eu sunt tânărul stăpân al acestei case.

Nu am spus nimic.

— Într-o zi, voi fi croitor!

Nimic.

— Într-o zi, voi fi un mare croitor. Iar tu o servitoare.

— Mă vei ajuta? l-am întrebat eu.

— Da. Voi încerca.

— Vreau să rămân.

— Atunci, trebuie să te porți frumos.

Am muncit. Am fost servitoare, cea mai bună servitoare care puteam fi.

Am renunțat la mine însămi. Am inventat un sistem grozav de dispariție, prin care mă puteam retrage atât de adânc în mine însămi, încât, chiar dacă păream aceeaşi ființă, eram de fapt foarte diferită. Mi-am împins toate gândurile şi sentimentele în adâncul meu, unde erau în siguranță, dar, în exterior, am devenit un fel de robot. Mă supuneam ordinelor lor şi le executam mecanic, dar perfect. Am amuțit şi am acceptat rolul servitoarei ca să am o şansă la viață. Dar, când eram singură, când ei erau altundeva,

îmi aminteam de mine însămi – atunci, totul era din nou despre Marie. Încă eram acolo.

CAPITOLUL XV

Cetățeanul anului 2440

Trebuie să vorbesc despre lucruri mult mai măreţe, lucruri importante pentru francezi. Pentru că, brusc, s-a întâmplat să cunosc pe cineva cu adevărat faimos.

În timp ce busturile de ceară erau realizate şi îmbrăcate, într-o altă lume, fiul cel mare al regelui Franței s-a însurat cu Maria-Antoaneta de Austria. În Paris, în timpul unei sărbătoriri în masă a nunții celor doi, câteva artificii aprinse prea devreme au provocat o panică generală, în care o sută treizeci şi trei de parizieni au fost călcați în picioare şi omorâți, printre ei numărându-se femei şi copii. După debandada fatală, Louis-Sébastien Mercier a ajuns într-o asemenea stare, că nu a mai putut să se calmeze. Adunându-şi toate caietele, a văzut în opera lui o temă îngrozitoare – şi această temă era suferința. Câteva zile, nu a putut să meargă deloc pe străzile lui cunoscute.

— Micuțo, acum urăsc locul acesta, acest abator, această hazna. Ce monştri nepăsători suntem! De ce calamități suntem capabili!

După ce a vorbit cu stăpânul meu şi cu văduva – până când ea a țipat la el ca să plece –, a venit la mine. L-am invitat să se aşeze şi i-am oferit un pahar cu vin din carafa văduvei.

— Spuneți-mi, i-am zis eu. Spuneți-mi totul. Repede, până nu vă cheamă înapoi.

Aşa că mi-a povestit despre trupurile zdrobite, despre țipete şi sânge. Mi-a spus că regele nu făcuse nimic în legătură cu asta. Apoi s-a descălțat şi şi-a pus pantofii pe masa din bucătărie.

— Pantofii mei sunt insultați, a spus el.

— Tocmai am curățat masa, am zis.

— Poate că faci bine că stai închisă în casă.

— Nu, nu spuneți asta.

— Ce lume! Nu mai vreau să ştiu nimic de ea.

— Chiar aşa? Îmi povestiți?

— Dacă aş putea să umblu pe această suprafaţă de lemn, spălată şi curată, un nou pământ, un pământ nedescoperit. Da, dacă… dar… păi, de ce nu? Da, asta e! O nouă casă! Da, curată! Da, Micuţo, cu peria ta de frecat, fă-o să strălucească!

Şi-a luat apoi pantofii de pe masă şi a ieşit ca fulgerul din casă.

Tânjind să se plimbe printr-un loc mai fericit, Mercier s-a aşezat ca să scrie un ghid al viitorului Paris, o metropolă armonioasă, fără probleme, o utopie. Avea să-şi numească această nouă carte *Parisul în anul 2440*. A adus câteva pagini cu el, când a venit în vizită, şi mi le-a citit în bucătărie.

— Niciun copil nu e zdrobit de trăsuri în Parisul anului 2440. Însuşi regele se plimbă des pe jos, respectând regulile traficului oricând o face. Nu există noroi pe străzi. Săracii primesc îngrijiri medicale gratuite. În anul 2440, pe locul ocupat cândva de acel castel hidos, Bastille Saint-Antoine, a fost înălţat un Templu al Clemenţei.

În cele din urmă, cartea a fost terminată şi publicată.

Mulţi parizieni au început apoi să citească lucrarea lui Mercier, ca să descopere cum ar fi fost oraşul lor peste şase sute şaptezeci de ani. Scrisă cu furie, i-a făcut şi pe cititori furioşi. Brusc, s-au trezit trăind în Paris în anul greşit: urau anul 1770, preferând anul 2440. Şi aşa, Mercier a devenit faimos.

Văduva a pus bustul lui Mercier în fereastră, cu o pancartă pe care scria „CETĂŢEANUL ANULUI 2440”, pentru ca trecătorii să se mire de el. Iar priveliştea oamenilor adunaţi în faţa ferestrei, zi după zi, i-a dat văduvei o mare idee.

Într-o după-amiază, văduva l-a luat cu ea pe Curtius, cu geanta lui neagră, pentru o vizită la Mercier. Mai târziu, în aceeaşi zi, s-au întors cu Mercier şi cu o nouă matriţă de ghips. Capul din acea matriţă a fost etichetat în scurt timp drept *Jean-Jacques Rousseau*. Am recunoscut imediat acel cap: era Renou, omul în gri care ne vizitase cu Mercier în Berna. Se ascunsese de când se întorsese în Paris şi arăta foarte bolnav. În următoarea săptămână, cei trei au plecat din nou şi s-au întors cu un alt cap, acesta având o expresie foarte energică şi prietenoasă; l-au etichetat drept *Denis Diderot*. După aceea, a venit un cap foarte nefericit, numit *Jean Le Rond d’Alembert*. Fără îndoială; aceşti oameni erau foarte cunoscuţi în lume; nu ştiam ce făcuseră, doar că acele capete trebuiau sărbătorite.

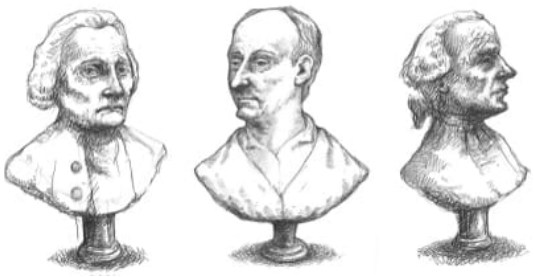

Trei bătrâni contemplând moartea în moduri diferite.

Văduva a făcut apoi un indicator uriaş, care anunța ale cui busturi se aflau înăuntru şi mulți oameni au venit să le vadă. Văduva a dat din cap de multe ori. Stăpânul meu a bătut din palme. Văduva a plecat din nou, de data asta singură. Devenise foarte ocupată.

Apoi, într-o seară târzie, Edmond a venit în bucătărie şi mi-a spus că trebuia să merg la etaj, în camera mamei lui, şi să-i duc vin şi două pahare. M-a ajutat să pregătesc tava.

Stăpânul meu se afla în dormitorul văduvei. Am turnat vinul. Văduva şi-a dezlegat boneta şi tot părul castaniu-roşcat i s-a rostogolit pe umeri. Curtius a înghițit în gol de câteva ori.

— Edmond, a spus văduva, poți să începi să mă piepteni acum. Henri obişnuia să mă pieptene în fiecare noapte; când a murit, această datorie i-a revenit lui Edmond. Acum, doctore Curtius, vă rog să mă urmăriți foarte atent. Vreau să înțelegeți. Vreau să vă spun o poveste. Micuțo, ieşi!

Uneori îmi spunea Micuța, aşa îi plăcea.

Am ieşit, dar simțind importanța extraordinară a serii, am rămas după uşă şi am auzit totul.

— Urmăriți-mă, vă rog! Eu, Charlotte, în calitatea mea de văduvă, vreau să vă educ, doctore Curtius. Ne cunoaştem acum, avem o afacere în comun, aşa că o să mă dezvălui puțin.

— Ne cunoaştem, da! Unul pe celălalt!

— Edmond, piaptănă, piaptănă în continuare! Mă voi dezvălui dumneavoastră, domnule, prin biografia unei afaceri. Vă voi vorbi despre soțul meu.

— O, da? a venit răspunsul lui trist.

— Părinții lui Henri Picot al meu s-au ocupat de haine la mâna a doua. Acesta a fost începutul. Au avut un mic magazin aici, în Faubourg San-Marcel. Acela a fost începutul. Piaptănă, Edmond, mai tare! Primul lucru pe care îl înveți despre un magazin de haine la mâna a doua e că trebuie să fie

foarte întuneric înăuntru. Este esențial ca clienții să nu vadă bine ce e acolo. E uimitor ce poate să facă lumina slabă pentru o bucată de haină veche. Nu vei vedea petele sau firele desfăcute, nu vei vedea cârpeala. Părinții lui nu m-au plăcut, dar am stat afară şi am atras oamenii, iar lunea, la marea piață de haine de mâna a doua din Place de Grève, strigam tare, iar părinții lui mă vedeau şi mă aprobau. Piaptănă-mă, Edmond, haide!

Vindeam maiouri în care muriseră oameni, crinoline ale prostituatelor, bonete vechi şi unsuroase ce aparținuseră văduvelor pipernicite care renunțaseră la fantome. Ciorapi cârpiți. Haine vechi, folosite, în care intraseră alte trupuri. Am avut o cămaşă care ni s-a întors în magazin de şapte ori, care a avut şapte posesori parizieni diferiți. Veşmintele noastre continuă să existe şi fără noi.

La magazinul nostru, vedeam oameni încercând să urce pe scara alunecoasă a Parisului. O fată care vindea în piață îşi punea boneta de dantelă a soției unui avocat. Femeile tinere se dezbrăcau aproape de tot în magazin şi se certau pentru un combinezon. Uneori, noaptea, când părinții lui sforăiau, mergeam cu Henri în magazin şi probam haine. Obişnuia să mă îmbrace ca pe o doamnă. Cosița, Edmond, strânsă! Strânsă! După o vreme, Henri a vrut doar lucrurile mai fine. Dacă vedea o bonetă veche de in, se supăra. Stătea visând la haine pentru oameni bogați, la mătăsuri şi satin. Părinții lui nu l-au înțeles; l-au scuturat, l-au lovit şi mi-au spus să-l trezesc la realitate. Dar, în următoarele anotimpuri, au murit – unul împiedicându-se de o piatră de pavaj alunecoasă, într-o dimineață de februarie, celălalt în mai, din cauza unei tăieturi infectate, făcută de o cataramă veche –, iar moartea lor i-a oferit noi posibilități şi a devenit croitor. Dar această afacere, spre deosebire de magazinul de haine la mâna a doua, nu a fost profitabilă.

Acum ascultați asta, doctore, urmăriți-mă în special acum. Unele afaceri nu au niciun viitor şi nu ar trebui lansate niciodată. Altele trebuie împinse mai departe la timpul potrivit sau vor rămâne pe loc. Ne ocupăm de crearea busturilor. Sunteți foarte priceput, doctore Curtius, toată lumea poate să vadă asta, aveți mai mult de lucru şi am putea să lucrăm într-un loc mai bun, mai ales acum, când avem capetele noastre faimoase – nu într-un pasaj liniştit, ci, să zicem, pe un bulevard. Am putea găsi mai multe capete, mai ales capete de mare valoare. Aici suntem la o răscruce – noi doi. Picot a făcut schimbarea şi asta l-a ucis. Acum o încercăm şi noi. Încercăm să

urcăm două trepte pe marea scară a societății. Iar întrebarea mea e: veți veni cu mine?

— Da, da, voi veni! a răspuns el imediat.

— Vă veți ține strâns şi nu vă veți da drumul?

— Aşa voi face, aşa voi face orice ar fi. Dar, spuneți-mi, cum vom face asta?

— Pe scurt, dragă doctore, am găsit un alt loc. Poate e o proprietate mai mare decât avem nevoie, dar a fost un chilipir. Am plătit chiria pentru un trimestru în avans. Clădirea e un pic uzată, dar e destul de solidă. O afacere a dat faliment, făcând loc pentru a noastră. Să nu o urmăm! Aşa că, doctore Curtius, plutiți sau vă înecați.

— Plutesc! Plutesc!

— Edmond, poți să-mi dai boneta înapoi.

În timp ce şi-au ciocnit paharele, am coborât scările pe furiş. Unde aveam să mergem şi ce avea să se întâmple în acel nou teritoriu? Apoi, brusc, am început să mă întreb: aveam să merg şi eu? Ce avea să se aleagă de mine? Nimeni nu spusese că urma să merg şi eu, dar nici că nu aveam să merg – aşa că mă temeam să-i întreb despre asta. Am ajutat la împachetare şi am fost foarte utilă.

În ziua în care au venit trăsurile, i-am urmat, tremurând de teama concedierii.

Văduva şi stăpânul meu au plecat primii.

Urmați de Edmond.

Apoi eu, cu un pas în urma lui. Mergeam *şi eu.* Curtius s-a întors ca să se uite la mine, dând uşor din cap, apoi s-a răsucit din nou spre văduvă. Dar ea se concentra la altceva.

— Henri, strada asta nu a fost bună pentru noi, i-a spus ea manechinului soțului ei, aflat în trăsură. Ne mutăm şi nu ne vom uita niciodată înapoi.

CARTEA A III-A
1771-1778

CASA MAIMUȚELOR

De la zece ani până la şaptesprezece

CAPITOLUL XVI

Omul păros

Pe Boulevard du Temple la numărul 20, era o clădire ridicată lângă un şanţ adânc şi lângă zidul oraşului. Cu litere subţiri, se lăuda cu scopul ei: CASA FAIMOSULUI PASCAL, PRIMATUL FILOSOF – VIU! –, ŞI A NUMEROŞILOR LUI FRAŢI, iar deasupra scria HÔTEL SINGE, ceea ce însemna „Casa din Oraş a Maimuţelor”.

Arăta ca un templu pătrat, cu trei coloane în faţă şi o intrare cu uşă dublă. Dar, dacă te uitai în spate, descopereai că întreaga structură era ţinută în loc de doi suporţi mari din lemn – echivalentul cârjelor pentru o clădire. Aceasta avea să fie noua noastră casă.

În faţă la Hôtel Singe, mobila fusese aşezată pe câteva căruţe: totul de la cuşti până la oale de fiert, de la scaune până la schelete ciudate, necunoscute. Şi peste toate, în cuşti, erau trei fiinţe vii, cu ochii negri ce se holbau în jur, înghesuite în casele lor, cu răni pe piele şi cu bucăţi mari de pe care le lipsea blana. Acestea erau maimuţele. În timp ce ne apropiam de casa proptită, au început să ţipe.

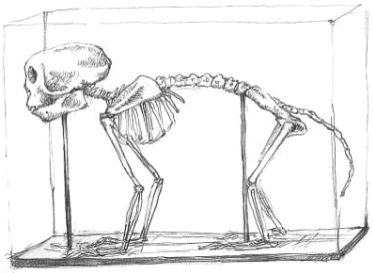

Curtius s-a mirat văzându-le.

— Atât de lungi! Atât de slabe! Atât de păroase!

O maimuță a urlat într-un fel îngrozitor – foarte jalnic şi foarte omenesc. Toți am fost speriați de ea, chiar şi văduva.

— Bună ziua, le-a spus Curtius maimuțelor, ridicându-şi tricornul.

Apoi a mers în casa din lemn.

Parterul era dominat de un hol larg, atât de gol, încât se auzea ecoul – aproape gol, ar trebui să spun, pentru că, stând pe un taburet, într-o parte, era un bărbat gras, îmbrăcat ciudat, într-un fel de costum de urs, tot corpul lui, cu excepția capului şi a mâinilor, fiind acoperit cu petice de blănuri cusute împreună. Era îngrijitorul de maimuțe ruinat, numit Bertrand le Velu, adică „Bertrand Părosul”. Un funcționar îmbrăcat în costum negru stătea la un pas de el; părea că le Velu avea să fie dus la închisoarea pentru datornici. În poala lui era o grămăjoară de blană mai întunecată, care era, de fapt, Pascal, primatul filosof, mort. Învârtindu-se în jurul lui Bertrand le Velu şi al lui Pascal, mişcându-se prin cameră şi luând diverse piese din proprietatea acestuia, pe care le aşezau lângă intrare, erau alți bărbați în costume.

— Celelalte animale negre, a spus văduva, sunt portărei. Ei muşcă.

În timp ce văduva semna actele cu portăreii şi cu un notar, îngrijitorul de maimuțe mi-a făcut semn, fluturându-şi mâna insistent până când m-am apropiat de el. Părea foarte dornic să vorbească şi, în timp ce vorbea, s-a scărpinat în creştetul capului, la subsuori, la fund, într-un fel ciudat despre care am început să bănuiesc că îl învățase de la maimuțe.

— M-am ocupat de afacerea cu maimuțe de la doisprezece ani, nu mă deranjează să-ți spun asta. Tatăl meu a fost un om bogat, un negustor care s-a ocupat de scorțişoară şi chimen, de nucşoară şi vanilie. Aducea animale şi condimente din lungile lui călătorii. Primul a fost un *Pan troglodytes,* o femelă-cimpanzeu pe care am numit-o Florence. Florence m-a muşcat de deget aici, a spus el, agitând un ciot de deget. Dar am iubit-o şi n-am putut să nu mă întreb ce ființe există pe pământ. Aşa că le-am adunat şi am

cheltuit toată averea tatălui meu pe ele. Au fost cumpărate de la mai mulți negustori diferiți. Niciodată nu aveam destule. Am lucrat cu multe maimuțe mari; printre prietenii mei, s-a numărat şi un babuin. Prefer maimuțele în locul oamenilor. Sunt mai cinstite. Ştii cum stai cu ele. Am fost însemnat de afacerea cu maimuțe. Am avut o maimuță cu nasul cârn odată, dar nu a rezistat prea mult. Era tocmai de la tropice şi nu era mai mare de atât, a spus el, indicând o lungime de aproximativ zece centimetri. Un animal micuț. Un micuț atât de drăgălaş… L-am numit Emmanuel. Acolo e scheletul lui Emmanuel. L-am fiert chiar eu. Asta e a lui. Şi-a atins un petic de blană de pe umăr şi a continuat: A costat două sute de lire. Oamenii l-au îndrăgit pentru mărimea lui – cred că era bolnav când l-am cumpărat. Dar nu a fost niciunul aşa de bun ca Pascal, nu-i aşa, iubirea mea? Niciunul nu se compara cu tine. Ei spun că te-am ucis. De ce te-aş fi ucis când te iubeam atât de mult? Când tu m-ai făcut celebru? Tu mă crezi. Nu-i aşa?

— Încerc, domnule, am spus.

— Semeni cu o maimuță, fetițo. Cu aşa un nas, cu brațele alea subțiri… Ce trompă… Având în vedere aspectul tău, poate vei înțelege că toată casa asta a fost un loc al maimuțelor. La un moment dat, eram peste douăzeci în casă şi doar trei dintre noi eram oameni. Fiecare avea propria cuşcă. Mergeai de la cuşcă la cuşcă, urmărind ce se întâmpla în hotel, cum dormeau locatarii în paturile lor, cum îşi pieptănau părul, cum îşi puneau peruci sau alunițe de frumusețe. Am avut un cimpanzeu în livrea care servea mâncarea la tavă. Ce hotel a fost! Cum se mai îngrămădeau oamenii aici, cum învățau despre ei doar privind maimuțele! O maimuță-păianjen care mesteca un trabuc – cu toții şi-ar fi amintit asta pentru tot restul vieții. Un capucin care îşi peria părul cu un pieptăn cu strasuri? Un babuin care sorbea vin dintr-o carafă? Ce hotel! Dar nu a rezistat mult timp. Unii dintre locatari, chiar dacă erau bine hrăniți şi bine îngrijiți, au murit încurcați între cearşafurile lor de mătase. A arătat spre un petic de pe cotul lui stâng, apoi a continuat: Un pui de maimuță Rhesus a fost găsit înecat într-o oală de noapte din porțelan. Şi-a frecat o parte a pieptului. O maimuță Barbary s-a spânzurat cu o funie de clopot. Nu am putut să îl susțin; a trebuit să îmi concediez personalul. Într-o zi, a căzut candelabrul şi a pârlit blana cimpanzeului cu livrea, omorându-l. Şi-a atins blana de pe brațul drept.

Maimuțele au început să se revolte. Nu se calmau. Dar atunci încă îl mai aveam pe Pascal. Cel mai grozav primat. Ar fi trebuit să-l vezi în halatul lui şi cu bonețica lui cu moț auriu. Nu puteam să le controlez tot timpul, uneori

mă depăşeau. Aşa un hotel… hotelul meu, nu un hotel plin, bineînțeles. Recunosc, camerele mai mici de la etaj erau goale pe atunci. Şi-a netezit blana de pe câteva părți ale corpului şi a continuat: Oamenii încă veneau să-l vadă pe Pascal sorbind coniac. Dar lucrurile au devenit mai tulburi. Tot mai tulburi. Au spus că mă auzeau țipând la tine în fiecare noapte, Pascal – că erau deranjați, în fiecare noapte, de strigătele mele şi de țipetele tale. Iar acum nu mai scoți niciun sunet. I-au luat pe toți. Ei zic că te-am lovit! Nu te-am lovit niciodată. De ce te-aş lovi când te iubesc atât de mult? Apoi, miercuri, am mers la cuşcă şi erai acolo, într-un colț, singur-singurel şi nemişcat.

Apoi a tăcut, mângâind cadavrul maimuței.

După o vreme, i-am spus:

— Mulțumesc foarte mult, domnule, pentru că mi-ați povestit.

El a continuat să mângâie maimuța.

— Mă scuzați, domnule, i-am zis, pot să-l ating?

— Vrei?

— Da. Vă rog!

— Atunci, poți, sufletel! Şi fără nicio plată.

Am luat mâna dreaptă a lui Pascal. Era prelungă şi neagră, cu gheare ascuțite, mai lungă decât a mea, dar mai slabă, rece şi foarte țeapănă.

— Îmi pare rău că a murit, i-am spus eu.

— Da, a zis el, ce jale!

— Domnule! l-am strigat pe Curtius în limba noastră, încălcându-mi limitele. Domnule, putem să-l desenăm împreună?

— Ce idee! mi-a răspuns stăpânul meu.

Zâmbea – îi puteam vedea dinții.

— În franceză, a spus văduva, în franceză, vă rog! Doctore Curtius, ar trebui să ne înțelegem unii cu alții, nu credeți?

— Da, bineînțeles, văduvă Picot.

— Atunci, începând din momentul acesta, să vorbim întotdeauna doar în franceză.

Stăpânul meu a spus doar:

— ’ranceză.

— Pascal a fost un geniu, mi-a şoptit Bertrand. Nu voi mai vedea niciodată unul ca el. Ce-o să fac acum? m-a întrebat el, prinzându-mă de mâna liberă; cu cealaltă încă îl ţineam pe Pascal. Ce se va-ntâmpla cu mine? Ce vom face, iubirea mea, omuleţul meu? Sunt blocat.

S-a uitat la văduvă, apoi m-a întrebat:

— Ea e şefa?

— Crede că e, i-am şoptit eu.

— Mă scuzaţi, doamnă, a spus el cu o mare disperare. Aveţi animale? Mă pricep la animale.

Văduva s-a întors spre portărei.

— Casa asta e a noastră acum. Trebuie să plecaţi. Micuţo, vino înainte să te molipseşti de ceva care îţi va compromite utilitatea. Cât de tipic pentru tine să cauţi o asemenea companie!

— Pot să vă ajut cu animalele pe care le aveţi? a întrebat Bertrand. Sunt blând, sunt foarte, foarte blând, sunt… Iar aici, Bertand le Velu nu a mai putut să se stăpânească. Mi-a dat drumul mâinii, iar eu am dat drumul mâinii lui Pascal. Apoi a ridicat maimuţa moartă lângă faţă şi a plâns în hohote în blana ei. În timp ce era condus afară, a strigat: Îmi port toate amintirile, ca să nu uit niciodată nimic. Sunt îmbrăcat în amintire. Sunt îmbrăcat în toţi prietenii mei. Ei sunt întotdeauna aproape de mine. Îmi ţin de cald. Ce căciulă frumoasă vei fi, Pascal, o căciulă foarte frumoasă, şi cum te voi iubi pentru totdeauna!

Ţipetele au început din nou afară, apoi au pierit încet şi am fost lăsaţi singuri.

CAPITOLUL XVII

Casa Maimuțelor

Ce loc gol era casa aceea! Mi se părea că nu ni se potriveşte deloc; consideram că văduva făcuse o mare greşeală. Mersese prea departe. Eram doar noi patru ca să umplem spațiul acela, noi patru şi urmele celor care trăiseră acolo înaintea noastră. Poate că fusese cândva o atracție celebră, un loc foarte vizitat, dar boala şi moartea goliseră această casă de miracole naturale. Aparent, oamenii îşi pierduseră interesul pentru maimuțe, de parcă ar fi hotărât, la nivel colectiv, să nu mai creadă în ele. Dar maimuțele, chiar dacă erau absente, nu aveau să fie uitate niciodată de noi.

Nu doar datorită foilor volante care acopereau podelele şi care preamăreau *Les Singes à Paris.* În susul şi în josul scărilor înguste şi de-a lungul coridoarelor complicate, pereții erau plini de zgârieturi şi rupturi. Chiar şi scările fuseseră roase. Era un loc parțial mâncat, o casă roasă, o locuință aproape mestecată.

— Asta e noua noastră casă? a întrebat Edmond speriat.

— O casă de maimuțe, asta e, a răspuns stăpânul meu. O casă a maimuțelor, chiar dacă a fost cândva un mic hotel şi, înainte de asta, o cafenea cu mese de joc.

Chiar dacă avea să fie o casă cu personaje de ceară, Casa Maimuțelor a rămas întotdeauna aşa cum a fost numită.

— Micuțo, a spus văduva, fă-te utilă, despachetează! Apucă-te de asta!

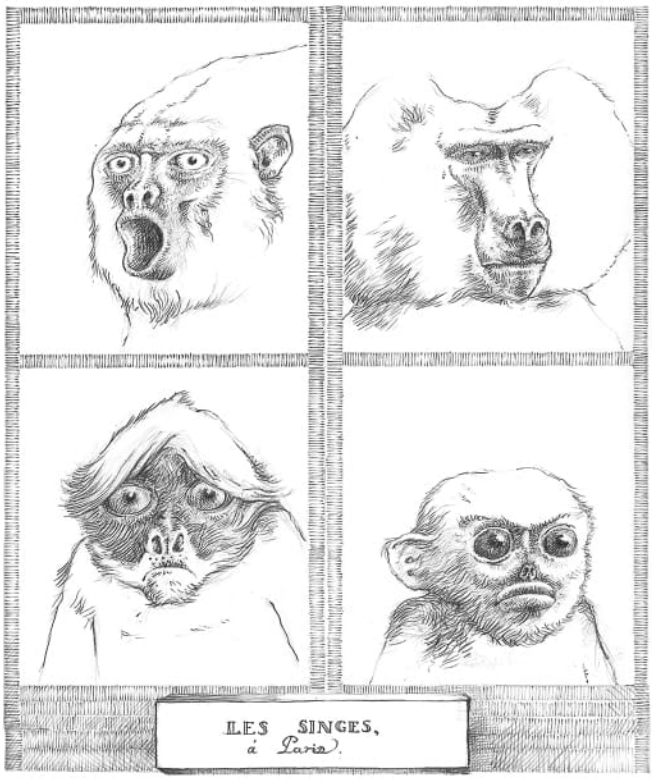

Am cărat cutiile noastre şi sacii la etaj. Pictate pe uşile camerelor-cuşti de la primul etaj – cu câteva dintre barele de metal rămase –, erau numele foştilor ocupanţi: MARIE-CLAUDE, FRÉDÉRIQUE, CATHERINE şi SIMON, DOMINIQUE, LAZARE, AUGUSTINE, AUGUSTIN, NICOLAS şi MARIE-ANGE, CLAUDIA şi ARNAUD, GRAND JEAN, PAULINE, ELOISE şi ABELARD. Lângă fiecare dintre aceste nume era un mic desen al animalului sau al animalelor care fuseseră prin apropiere, pentru ca oamenii care urcau scările şi se uitau în camerele acelea să ştie ce să caute sub pături, după perdele, deasupra buiandrugilor.

Văduva şi-a ales ca dormitor o cameră pe uşa căruia scria CATHERINE ET SIMON, cândva casa unor maimuţe urlătoare. Pentru Edmond a ales o cămăruţă din stânga ei, fosta locuinţă a unei maimuţe-păianjen, numită PAULINE. Camera lui Curtius era în dreapta camerei văduvei, fiind fosta casă a unui babuin de patruzeci şi cinci de kilograme, numit LAZARE, din estul Africii, prins când era deja matur. Necrologul lui, scris de Bertrand, fusese lipit pe uşă: „Lazare a murit la treizeci şi trei de ani, după ce a înghiţit o zornăitoare din argint”.

Văduva i-a spus lui Edmond să care manechinul tatălui pe scări şi să îl pună pe palier, chiar lângă uşa ei, cu faţa spre balustradă, de parcă ar fi vrut

să se aplece şi să se uite în jos, pe hol. Cearşaful negru a fost dat jos; în această casă nouă, avea să fie expus.

— Eşti aici, Henri, a spus ea. De aici, poți să vezi aproape totul. Suntem foarte mândri. Ne descurcăm foarte bine. Nu te voi mai ascunde – vreau să vezi cum am ajuns. Într-adevăr, îți promit!

— Mă scuzați, domnule, unde am să dorm eu? mi-am întrebat stăpânul.

Văduva mi-a răspuns coborându-mă pe scări.

— Bucătăria, a spus ea. În bucătărie. Departe de ochii publicului.

Era o cameră neagră şi deteriorată, cu duşumeaua zgâriată şi cu pereții pârliți de flăcările şemineului, de parcă însăşi camera ar fi fost gătită.

— Vei avea aici un pat foarte confortabil. E în spatele casei, aproape de şanțul bulevardului. Ar trebui să ți se potrivească foarte bine.

— Cred că e o cameră foarte tristă.

— Fără îndoială că tu o faci să fie aşa.

— Da, doamnă.

— Vei sta aici mai mult, nu afară. Vom avea un public nou şi, când publicul va fi prezent în sala mare, atunci vei fi închisă aici.

— Da, doamnă.

— Dar acum trebuie să cureți locul acesta, casa ta actuală.

— Da, doamnă.

— Prin urmare, apucă-te de treabă!

Atunci, prea bine, mătura!

— Vom numi această afacere Cabinetul doctorului Curtius, a anunțat văduva pe hol. Cuvintele *văduvă* şi *Picot* nu vor atrage oamenii – sună banal. Dar *doctor* şi *Curtius* sună impresionant.

— Chiar aşa? a spus stăpânul meu. Sună impresionant!

— Iar dacă încercarea noastră va da greş, va trebui să-mi găsesc o altă slujbă, dar nu trebuie să fim condamnați amândoi pentru eşecul nostru. Eu sunt o văduvă, dumneavoastră sunteți un bărbat.

— Înțeleg. Da. O văduvă, un bărbat. Da, aşa e.

— Dar, cel mai important, a adăugat ea cu o oarecare tristețe, numele unei femei nu încurajează. Femeile nu ar trebui să aibă afaceri. Dar, doctore, bineînțeles că nu vom da greş.

Casa avea nevoie de atât de multă curățenie, încât ne-am ocupat de asta toți patru la început, dând cu mopul şi măturând. După câteva ore, a început să arate doar un pic mai bine, dar l-am surprins pe Curtius tuşind

incontrolabil şi a trebuit să-l scot afară. Văduva şi fiul ei aveau să se plimbe cu el; eu trebuia să rămân în urmă şi să continui munca.

— Bună, i-am spus eu casei încet după plecarea lor.

Răspunsul a venit sub forma unor scârțâituri. Mi-am închis ochii şi le-am simțit mişcându-se – toate spiritele nefericite ale maimuțelor moarte alergau spre mine, se legănau, îşi ridicau colțurile buzelor, îmi arătau dinții.

— Nu mă tem.

Apoi s-a auzit un clic, ca şi cum ceva căzuse în pereți.

— Eşti un loc foarte mare, ştiu.

De sus s-au auzit nişte gemete.

— Voi locui aici. Am venit să locuiesc aici.

Praful părea să se adune şi să se învârtă în jurul meu.

— Fă ce poți să faci mai rău, de ce nu? Nu am unde să merg. Rămân. O să muncesc în tine, casă, până când ne vom împrieteni.

Apoi am auzit un trosnet, un trosnet ce a început încet, apoi a devenit tot mai zgomotos, transformându-se într-un țipăt prelung. M-am gândit că erau cârjele, cârjele de afară care se obişnuiau cu noua mea greutate.

— Te rog, i-am spus eu, hai să ajungem la o înțelegere!

Am auzit apoi un zgomot la etaj, de parcă cineva sau ceva alerga de-a lungul palierului, chiar dacă, atunci când am urcat, nu era nimeni acolo. Nu era corect, m-am gândit eu, să fiu lăsată singură într-un asemenea loc, cu toate acele spirite de după-amiază abia aşteptând să mă atace.

— Foarte bine atunci! i-am strigat casei. Continuă şi zdrobeşte un copil. Aici stau. Continuă, nu mă voi lupta cu tine!

O uşă s-a deschis. Nu a intrat nimeni. Nu era nimeni acolo.

— Ştiu că eşti nefericită, dar haide să vorbim una cu alta şi să ne simțim acasă împreună. E adevărat, m-ai înghițit! Şi vreau, o, casă mare, să te hrănesc, să fiu bună pentru marile tale măruntaie. Să te umplu! Chiar şi eu, cina ta! Pui mic ce sunt, bere mică! Îți voi spune totul. Mă dăruiesc ție.

Nu ştiu dacă a fost doar fantezia mea, dar casa a părut să respire puțin atunci, să mă lase să o ating fără supărare şi să-i învăț fiecare colț. Aici trăiam, într-o bestie, şi aveam să o fac cea mai bună bestie posibilă.

În timp ce măturam, am continuat să vorbesc cu locul – i-am spus cine eram, ce învățasem până atunci şi cât de mult îmi doream să lucrez din nou cu stăpânul meu, cât de minunată era munca lui, despre Edmond, care îmi arătase păpuşa lui şi care, deşi părea un băiat foarte tăcut, era o companie

plăcută, cu care casa ar fi trebuit să fie bună, chiar dacă se credea prea important, dar nu era nesuferit, cu pistruii de pe nas şi pieptul lui alb.

— Dar pe mamă, i-am spus eu casei, simte-te liberă să o împiedici, să o rozi în somn şi să o faci cât de nefericită poate să o facă o locuință atât de frumoasă şi de glorioasă ca tine.

În timp ce îi spuneam totul acelui loc mare, în timp ce mă simțeam mai puțin speriată şi mai familiară cu spațiul, am auzit un murmur slab, ca o furtună care se apropia din depărtare. La început, am crezut că era o mare colonie a maimuțelor moarte care venea să mă viziteze, apoi însă am înțeles că erau sunete noi, nu de la casa nervoasă, ci de dincolo, dinspre bulevardul de afară.

Era zgomotul obloanelor care se deschideau. Al zăvoarelor trase. Al scândurilor din lemn întinse în noroi. O flacără ce se aprinsese vâjâind. Apoi murmurul unui cor de o sută de glasuri, mărindu-şi încet volumul, de parcă Boulevard du Temple s-ar fi trezit brusc la viață. Apoi nu a mai fost liniște, nicio pauză care să întrerupă marele zgomot ce s-a împrăştiat peste tot, fiind amplificat înspăimântător în containerul gol al Casei Maimuțelor. Boulevard du Temple, zona de distracție a Parisului, o creatură vie şi pictată, se trezea.

Am fugit la etaj. De la o fereastră, am privit bulevardul umplându-se de oameni, de la reparatorul de porțelanuri sparte până la vânătorul de şobolani, de la cărăuşul de apă până la purtătorul de lectică, de la negustorul de pene până la fabricantul de cărămizi. Oamenii Parisului veneau de peste tot. Aici, contrariile se amestecau: asistenții fabricanților de peruci acoperiți cu făină mergeau pe lângă cărăuşii de cărbune, acoperiți cu un strat gros de praf negru. Şi, printre ei, erau oamenii de pe bulevard care strigau: muzicanți ambulanți, oameni cu marionete, vânzători de jucării, actori în costume viu colorate, un bărbat care plimba un urs mare, orbi care intonau melodii la vioară, copii care cântau, bătrâni care dansau, înghițitori de flăcări, înghițitori de săbii, un mare circ de oameni extraordinari. O, aici era viața!

Ecoul zgomotului de pe bulevard s-a auzit atât de tare în Casa Maimuțelor, încât nu am simțit uşile deschizându-se jos şi nici pe văduvă intrând în clădire. În momentul următor a fost deasupra mea, poruncindu-mi cu asprime să mă întorc în salonul principal şi să continui să frec până când mirosul hidos de animal avea să dispară. Dar acel miros nu avea să ne părăsească niciodată.

Când a venit vremea de culcare, văduva, chemând umbrele de maimuță peste tot în jurul ei, a luat lumina la etaj şi, cu ea, pe Edmond şi pe stăpânul meu. În întuneric, am auzit strigăte, plânsete şi râsete dinspre bulevard. Multe dintre zgomote păreau să vină din casa de vizavi, numită Patul Ceresc – cu litere un pic mai mici, era precizat: Doctorul James Graham (din Londra). Uitându-mă printr-un oblon, am văzut oameni care ajungeau acolo târziu, toți cu lanterne: uneori cupluri, alteori bărbați singuri.

De două ori, în timpul nopții, uşile Casei Maimuțelor au fost zguduite cu zgomot, de mâini nevăzute de afară. Am încercat din răsputeri să nu adorm, pentru că mă temeam din nou şi nu eram sigură că aş fi fost în siguranță dacă aş fi cedat somnului într-un asemenea loc; dar, în cele din urmă, epuizată, am închis ochii. Am visat o maimuță care stătea pe un scaun de bucătărie, legănându-se înainte şi înapoi în timp ce se holba la mine cu ochii săi uriaşi. M-am ridicat din pat îngrozită şi am văzut că cineva era, într-adevăr, acolo.

Era Edmond.

CAPITOLUL XVIII

Voci în noapte

— Mama doarme, a spus el.

— Da.

— Doctorul doarme.

— Da, cred că e foarte târziu, Edmond, sau foarte devreme.

— Curtius strigă în somn.

— Da, ştiu asta.

— Nu pot să dorm.

— Nu?

— Tu poți să dormi?

— Da.

— M-am gândit să vin aici să văd ce mai faci.

— Ei bine, sunt aici.

— Adevărul e că eram speriat. Mama nu m-ar lăsa să intru în camera ei ca să mă liniştesc. Mi-ar spune că sunt copilăros. Şi nu aş vrea să merg în camera doctorului. Vezi tu, m-am speriat de casă şi de ce e dincolo de ea. Mai mult de casă. Mi-e dor de acasă. Nu cred că acest loc va fi vreodată acasă; nu văd cum ar putea fi. Mă tem că voi muri în casa asta. Crezi că există fantome?

— Există, i-am spus.

— M-am gândit că există. Le-am auzit zgâriind.

— Le cunosc foarte bine – vezi tu, au venit şi la mine. Le-am văzut mişcându-se în întuneric, le-am auzit şoptind. Chiar în după-amiaza asta, când ai plecat afară şi m-ai lăsat aici singură, au venit după mine şi au dat năvală!

— Nu!

— Ba da! M-au muşcat, m-au lovit şi erau gata să mă mănânce cu totul când…

— Când?

— Când m-am gândit să vorbesc cu ele şi le-am spus nişte cuvinte aspre. Cred că suntem prietene acum.

— Pot să mă împrietenesc şi eu cu ele?
— S-ar putea să nu te accepte.
— De ce?
— Sunt foarte schimbătoare.
— Şi eu sunt schimbător.
— Nu ca ele.
— Sunt foarte furioase?
— Va trebui să fii curajos.
— Da. Voi fi.
— Foarte curajos!
— Voi fi.
— Atunci, poate, cu timpul, o să te prezint lor.
— Cred că aş prefera să mă lase în pace.
— Nu spune asta – nu spune asta niciodată. Le vei *supăra.*
— Îmi pare rău, nu am vrut.
— O vezi?
— Pe cine?
— A fost una chiar acum! A stat chiar înaintea ta, cu dinții ei lungi şi ghearele ascuțite, dar, când m-a văzut, a fugit.
— De-adevăratelea? Nu am văzut-o.
— Dar a fost acolo.
— Încerci să mă sperii.
— Nu.
— Mă duc înapoi la culcare, a spus el trist.
— Edmond, aşteaptă, nu trebuie să faci asta!
— Cred că ar fi mai bine s-o fac. Mama ne-ar putea auzi. Nu i-ar plăcea asta.
— Vei fi singur.
— Da, dar dacă ne aude mama…
— Bineînțeles, întotdeauna trebuie să respecți dorințele mamei tale.
— Nu, asta nu e adevărat. Dar nu mai sunt aşa de speriat acum. Pentru că te-am văzut, chiar dacă ai încercat să mă sperii. Totuşi, pot să mai vin, Micuțo…
— Marie!
— Da, scuze, pot să mai vin, Marie? Chiar dacă mă sperii aşa, pot să mai vin la tine?
— Întotdeauna.

Şi a urcat, cu fantoma de pe scări strigând la el la fiecare pas pe care îl făcea. Iar eu, în patul meu, abia am putut să dorm de fericire.

CAPITOLUL XIX

Al treilea set de capete

Albinele secretă ceara prin glandele din corpurile lor; cu ajutorul ei îşi construiesc casele multicelulare şi oraşele cu mii de case, cu săli şi mari coridoare; între micii lor pereţi de ceară sunt crescuţi puii lor şi e depozitată mierea. Ceara e esenţială pentru vieţile lor. Fără ceară, nu ar avea casă, iar puii lor nu ar avea un acoperiş deasupra capului.

Oamenii iau ceara albinelor şi o topesc ca să îndepărteze impurităţile. Apoi ceara e transformată în lumânări. Ceara ne dă lumină; fără ceară, am trăi în întuneric. Cât de mult în vieţile noastre am reuşit să vedem datorită cerii? Cum ar avea lumină teatrele şi sălile de bal fără ea? Cum ar putea un băieţel să-şi gonească monştrii de sub pat fără ceară? Cum putea să ştie o bătrână, în groaza ei întunecată, dacă mai trăieşte fără o mică lumânare aprinsă de care să se agaţe? Cu un băţ de chibrit aprindem o lumânare şi ceara ne redă un pic din lumina zilei.

În Casa Maimuţelor, viitorul era construit din ceară. Stăpânul meu o felia şi o încălzea într-un vas mare din cupru, la o temperatură între şaizeci şi două şi şaizeci şi patru de grade. Din ceară, creşteau capetele pariziene. Văduva a fixat clopotul lui Henri Picot lângă uşă, apoi a pus pe hol capetele faimoase, care au ocupat doar o parte foarte mică din el.

După două zile de la sosirea în Casa Maimuţelor, i-am auzit vorbind în hol despre mine.

— De ce trebuie să fii atât de severă cu ea?

— Pentru că jigneşte.

— E doar un copil. Şi trebuie să recunoşti că şi-a îmbunătăţit mult comportamentul.

— Atât de banală! Atât de străină! Ce față! Nu mă pot abține, mă sperie. De parcă deja ar fi moartă şi totuşi încă trăieşte. O față dintr-un coşmar lăsată să se strecoare în viața de zi cu zi.

— Nu e mai mult decât asta? E pentru că nu-ți place cum arată?

— Nu e destul? O față atât de ghinionistă!

— Câte îți imaginezi, văduvă Picot!

— Asta simt. O femeie poate avea sentimente.

Da, da, o femeie poate avea sentimente.

Am pierdut o parte din conversația lor, dar am prins mai mult din ea un pic mai târziu.

— Îți sunt foarte recunoscător, îi spunea stăpânul meu.

— Da?

— Vreau să înțelegi recunoştința mea, afecțiunea mea…

— Doctore, suntem parteneri de afaceri.

— Pot să îndrăznesc? Pot spera la un parteneriat mai important?

— Sunt prea întristată şi nu sunt disponibilă.

— Dar într-o zi?

— Nu ştiu. Nu mă presa. Afacerea trebuie să fie pe primul loc, nu e loc de prostii. Prostia l-a ucis pe soțul meu.

— Da, înțeleg, afacerea! Întâi afacerea. Iar aici suntem acasă, în afacerea noastră, văduvă Picot, tu şi eu. Acasă, acasă!

— E casa ta, dacă ne putem ocupa bine de ea.

Acasă, acasă. Dacă puteam să mă ocup bine *de ea*… Afacerea conta, şi nimic altceva; şi m-am rugat să rămână aşa.

Stăpânul şi văduva au mers apoi să-i viziteze pe cei mai de succes afacerişti de pe bulevard şi, în scurt timp, i-au făcut pe toți din ceară. Jean-Baptiste Nicolet era înalt şi încruntat şi avea un circ în care oamenii mergeau pe sârmă; Nicolas-Médard Audinot era scund şi îndesat şi avea un teatru cu artişti-copii; doctorul James Graham, de la Patul Ceresc, era zâmbitor, pistruiat şi roşcat şi distra adulții în stabilimentul lui.

Nicolet şi Audinot dețineau cele două proprietăți din cărămidă de pe bulevard; toate celelalte erau făcute din lemn. Când bătea vântul pe bulevard, locuințele din lemn păreau să geamă şi să țipe. Casa Maimuțelor scârțâia foarte tare. Podul, cea mai vulnerabilă parte a casei, se văita toată noaptea; purta conversații zgomotoase cu el însuşi, toate pline de supărare şi de acuzații. Într-o zi, în timp ce explora acel spațiu, văduva a alunecat şi a căzut, iar un picior din lemn a căzut prin tavan până la etajul întâi. De

atunci, a declarat că locul acela era prea periculos ca să intrăm în el, iar uşa din pod a rămas încuiată. Dar podul nu avea să fie uitat. Ne chema, murmura, vorbea şi ne implora să ne amintim de el.

Atelierul din Casa Maimuțelor se afla la etaj, într-o cameră mare, ocupată cândva de o pereche de cimpanzei pestriți, aşa că eu am fost ținută departe de el, în bucătăria de la parter. Explorarea lui în timpul nopții implica urcarea pe scara principală – şi, dacă făceam asta, treptele din lemn ar fi scârțâit zgomotos aşa că trebuia să aştept până când plecau toți din casă pentru a urca şi a mă uita la ce era acolo.

Când puteam să fac asta, priveam toți oamenii de pe bulevard şi numeroasele lor lucrări. Clădirea învecinată din dreapta era o cafenea mică, în care se juca şah; în stânga era Micul Teatru Lumesc al lui Marcel Monton. Nu cred că locuitorii acestor două stabilimente ne-au primit cu drag printre ei. Când doctorul Curtius se înclina în fața lor, ei se uitau în altă parte. Când puteam, îi urmăream pe oamenii de pe bulevard în timpul lor liber. Am văzut un om fără picioare în timp ce înainta în căruța lui, depăşindu-i pe mulți. Altul plimba o haită de buldogi cu botnițe. Altul ieşea pe stradă cu ursul lui greoi. L-am văzut din nou pe roşcatul doctor Graham, îmbrăcat în stilul său flamboaiant, în timp ce fuma un trabuc, însoțit întotdeauna de o altă doamnă frumoasă. Ce viață ciudată şi variată era acolo! Nu aş fi văzut niciodată toate aceste lucruri, nici măcar nu mi le-aş fi imaginat dacă aş fi rămas în satul în care mă născusem.

Printre personajele de pe bulevard, în scurt timp, am observat un copil remarcabil, un bătăuş urât, un vagabond ai cărui prieteni apropiați păreau să fie câinii sălbatici. L-am văzut când se juca alături de ei, când le striga câte ceva, dar şi când căuta mâncare împreună cu ei. Când i l-am arătat pe băiat stăpânului meu, a fost uimit; s-a holbat cu mirare la pielea crăpată a acestuia, la părul lui încâlcit şi la hainele lui murdare.

— Marie, chiar dacă a ajuns atât de jos, tot un parizian rămâne.

Ştiam că băiatul murdar avea să i se pară interesant. Ştiam ce fel de cap îl impresiona pe stăpânul meu. Văduva îi spunea tot timpul că ar trebui să ne preocupăm de capetele nobile, de capetele distinse, dar stăpânul meu vedea noblețe în oamenii din şanțuri. Dacă făcea o pasiune pentru un anumit cap, era greu pentru el să scape de aceasta. L-am văzut de câteva ori uitându-se la băiatul sălbatic, în timp ce mâinile i se mişcau rapid în aer de parcă i-ar fi modelat fața. La rândul meu, într-o noapte, preț de un moment foarte scurt, am întins mâna şi am atins fața lui Edmond.

— Au! Nu face asta!

Venise din nou la mine. Venea de două ori pe săptămână, după ce învățase să nu facă zgomot pe scări. Era atât de nefericit în noul nostru loc, că avea nevoie de cineva cu care să vorbească. Şi atunci, Edmond doar scotea sunete, fiind încă speriat şi nesigur. Îşi trăia viața în jurul mamei lui, mut sub strigătele ei zilnice. Vorbeam în şoaptă şi, în acele sunete discrete, în acel zgomot delicat, mi-a dezvăluit mult din el însuşi.

— Sunt foarte tăcut, nu-i aşa, Marie? Nu cred că am fost întotdeauna aşa. Obişnuiam să alerg spre şcoală şi să fiu foarte gălăgios. Am avut mulți prieteni, dar, când tata s-a îmbolnăvit, am renunțat la şcoală ca să îl ajut la muncă. Cred că am devenit mai tăcut atunci, pe măsură ce tata era tot mai gălăgios din cauza bolii lui; nu erau sunete fericite. Mama a insistat să tac, ca să nu îl deranjez. Aşa că am învățat să fiu tăcut, până când am ajuns să

vorbesc doar în şoaptă. Nu mă deranjează să şoptesc – de fapt, prefer asta –, pentru că lumea e atât de gălăgioasă!

— Ce altceva, Edmond? Ce mai poți să-mi spui?

— Nimic, chiar nimic.

— Ce sperи?

— Că, într-o zi, voi fi un croitor foarte bun.

— Asta zice mama ta.

— Nu, nu, e cea mai profundă dorință a mea.

— Şi eu, Edmond? Mă întreb ce voi fi eu.

— Cred că o servitoare. Ce altceva?

— Ştiu să desenez. Pot să amestec culorile, să pregătesc fețele şi ceara.

— Nu începe iar cu asta, Marie. Mama nu va accepta niciodată acest lucru. Trebuie să înveți care e locul tău.

— Dar dacă nu-mi place locul meu?

— Mama te va da afară fără să stea pe gânduri.

— Întâi va trebui să mă plătească.

— Fii cuminte, Marie!

— Chiar dacă urăsc asta.

— Eşti hrănită. Ai un adăpost.

— Mă bucur că ai venit la mine. Aş uita de mine însămi dacă n-ai face asta.

— Nu mă deranjează să cobor din când în când.

— Abia aştept să o faci.

— Dar nu ar trebui să aştepți nimic, Marie. Nu e locul tău.

— O să mai vii?

— Poate. Dar ar fi bine să nu te aştepți la asta.

CAPITOLUL XX

Sunetele care intră de afară

Într-o după-amiază, pe când băiatul sălbatic de pe bulevard dormea în apropiere, proptit de un plop, stăpânul meu a ieşit să se uite mai bine la el.

Poate că nu făcea nimic rău, dar când băiatul a deschis ochii, acei ochi deschişi l-au privit pe stăpânul meu, luându-l prin surprindere. Curtius s-a întors şi a început să meargă repede spre Casa Maimuţelor. După câţiva paşi, când a privit în urmă, băiatul nu mai era acolo, lângă copac.

Când a intrat în Casa Maimuţelor, a văzut că băiatul îl urmărise şi că stătea vizavi, lângă stabilimentul doctorului Graham. Băiatul a scos apoi un cârnat din buzunar, l-a şters cu mâinile lui murdare, a muşcat o bucată mare din el şi a început să mestece agresiv. Când am verificat mai târziu, la cererea stăpânului meu, băiatul era încă acolo. A zăbovit lângă Casa Maimuţelor aproape toată seara. Cred că, atunci când l-a întâlnit pe Curtius, observând cât de slab şi de fragil era, a început să înţeleagă ce loc vulnerabil era Casa Maimuţelor. Speriat de apropierea băiatului sălbatic, Edmond a rămas în camera lui în timpul nopţii, temându-se să nu cumva să-l deranjeze pe acesta, mai ales că îşi făcuse un obicei din dormitul pe treptele Casei Maimuţelor. Nu am îndrăznit să urc la etaj ca să îl caut, pentru că, atunci când încercasem, la un moment dat, zgomotul pe care îl făcusem pe a cincea treaptă o determinase pe văduvă să strige:

— Cine-i acolo? Te aud!

Stăpânul meu şi văduva nu mai erau ei înşişi. Băiatul sălbatic îl urmărea pe Curtius oriunde se ducea, fiind întotdeauna cu câţiva paşi în urma lui.

Era ca şi cum casa şi viețile noastre se aflau sub asediu.

— Întotdeauna e acolo, a gemut Curtius într-o zi.

— Ignoră-l, a spus văduva. Dacă o faci, va dispărea.

— Încep să mă tem, văduvă Picot, că tu nu ştii totul.

Apoi Edmond a fost îmbrăcat elegant şi trimis pe străzi ca să distribuie foile cu anunțuri recent comandate de văduvă. Le-a înmânat oamenilor din parcuri, de pe străzile mai bune şi din adunările potrivite.

FAIMOSUL SCULPTOR STRĂIN, DOCTORUL CURTIUS,
GENIU AL CERII, CEL MAI MARE PORTRETIST DIN PARIS,
ASEMĂNARE CU ADEVĂRAT INCREDIBILĂ.
CLIENȚI UIMIȚI!

SCULPTORUL LUI ROUSSEAU, DIDEROT, D'ALEMBERT
şi alții.
ÎNDRĂZNIȚI SĂ VĂ VEDEȚI ATÂT PE DUMNEAVOASTRĂ,
CÂT ŞI PE CEI DRAGI, SOȚIILE, FIICELE, FIII, NEPOȚII,
CA ŞI CUM AR FI PRIMA DATĂ.

(Pentru o taxă rezonabilă)

Drept răspuns, nu au venit la Curtius doar eroii bulevardului şi filosofii celebraţi, dar şi o categorie nouă de clienţi: femeile. Femei cu care putea vorbi, pe care le modela. Intrau în hol şi se aşezau pe scaunele noastre. Ce femei! Parizience… Cu pielea moale, ridată, bătută de vânt, aspră, cu băşici, unsuroasă, curată, cu miros dulce, rânced, de ceapă, făină, ciocolată sau căpşuni. Curtius le-a atins pe toate. Şi, în timp ce degetele lui coborau ezitând pe carnea femeiască, ochii i se umezeau, iar uneori, când era foarte aproape de un chip femeiesc, mâinile lui se uneau în aplauze mute. M-am gândit că, fiind înconjurat de atât de multă feminitate, poate că afecţiunea stăpânului meu pentru văduvă ar putea dispărea. Într-unul dintre acele rare momente, a venit să-mi spună ceva.

— O, nasuri! Ce nasuri! O, pistrui de pe frunţi! O, încreţituri de pe buze – atât de perfecte, atât de crăpate, cu urme de vin! O, bucle ale genelor! O, gropiţe! O, pomeţi! Ce aluniţe, ce roşeaţă, ce albeaţă, ce ochi verzui! O, roz, o, roşu, o, albastru şi galben! Sunt impresionat! Gâturi! Cum am strigat după cefele lor! Buze! Buze din nou! Sunt fericit! O, fericit! Sunt viu! a spus el mirat.

Curtius făcea pielea, iar văduva o acoperea. Edmond cosea nasturii. Eu frecam podelele.

Băiatul dur dormea pe trepte.

În a doua săptămână a apropierii băiatului sălbatic, Edmond a coborât din nou. L-am auzit înaintând încet pe scări. Am ascultat: sigur era el, pentru că auzeam somnul greu al văduvei şi pe stăpânul meu bombănind în timp ce dormea. Paşii mici ai lui Edmond veneau cu hotărâre, ajungând tot mai aproape. M-am ridicat din pat şi am stat lângă uşă, aşteptând. Am auzit un zgomot de pe treptele de afară: sigur era băiatul sălbatic, care se mişca. Am ascultat din nou zgomotul apropierii lui Edmond; mi s-a părut că se oprise, fiindcă nu se mai auzea niciun sunet, nimic – apoi însă s-au auzit câteva scârţâituri slabe. M-am întins după clanţă şi am deschis uşa, care a făcut un zgomot mic la deschidere. Înaintarea lui Edmond s-a oprit. Se auzeau sunete de pe treptele de afară. Edmond a continuat. Un scârţâit. Am mai împins un pic uşa, ca să o deschid. Alt scârţâit. Cineva stătea pe treptele de afară. Un trosnet.

Îl puteam vedea pe Edmond prin lumina slabă a dimineţii care intra prin obloane. Şi el mă putea vedea. Eram la aproape douăzeci de metri unul de altul. Dar am rămas la locurile noastre când s-a auzit un alt trosnet. Alt sunet de pe treptele de afară. Apoi linişte din nou.

— Marie, a şoptit Edmond, aproape fără să scoată vreun sunet.

— Edmond, a venit răspunsul meu încet.

Linişte.

— Măcar ai venit, i-am spus eu.

— CINE-I ACOLO?

Câteva cuvinte rostite tare dintr-odată! Ce voce groasă! Striga de afară.

Am rămas complet nemişcaţi.

— AM ÎNTREBAT CINE-I ACOLO! CE E ÎNĂUNTRU? CE AI ACOLO? DESCHIDE UŞA!

Apoi uşa de la intrare a fost lovită şi zguduită: cineva de afară încerca să intre. După aceea s-a auzit un urlet furios din exterior, de parcă faptul că ne ridicasem nepermis de devreme din pat ar fi trezit un monstru. Cum a fost lovită uşa atunci!

— Ajutor! a şoptit Edmond. Toată casa se va prăbuşi peste noi.

A fugit până la mine, iar eu m-am ţinut de el, strângându-l tare în braţe.

— LASĂ-MĂ! IA-ŢI MÂINILE DE PE MINE! a urlat vocea de afară furioasă.

— Cine-i acolo?

Alt strigăt, un strigăt diferit, de la etaj – văduva!

— Mamă? a rostit Edmond.

— Edmond! i-a răspuns ea, încă strigând. Ce se-ntâmplă? De ce eşti treaz? Cine-i acolo cu tine?

— Zgomotele, mamă! Din cauza zgomotelor.

— Micuţo? Micuţo! a urlat ea. Ce faci?

Atunci i-am dat drumul.

— Nu auziţi, doamnă? i-am şoptit eu. E ceva afară.

S-a auzit un alt zgomot din exterior şi uşa a fost lovită, apoi a urmat un ţipăt incredibil de puternic. Şi acel ţipăt, precum urletul unei bestii rănite, care ne-a şocat atât de tare, a avut un ecou cumplit înăuntru, pentru că şi văduva a ţipat, un strigăt gros, ca de bovină în pericol. A urmat ţipătul lui Edmond – mult mai ascuţit, ca al unui iepure în capcană –, apoi un altul, de la stăpânul meu aflat în vârful scărilor, precum nechezatul unui cal –, iar casa a ţipat şi a vorbit, a scheunat şi a mârâit ca o mare menajerie de bestii. În zgomotul general, nu m-am putut abţine să nu-l includ şi pe-al meu, slab printre celelalte, ca ţipătul unui şoricel.

Apoi, brusc, loviturile şi bătăile au încetat, lăsând în urmă doar un smiorcăit şi un sunet de fugă, de parcă cineva s-ar fi grăbit să se îndepărteze

de noi. Am stat acolo toți patru, fiecare ca o insulă, fără să îndrăznim să scoatem vreun sunet, până când, în cele din urmă, de pe treptele de la intrarea noastră s-a auzit un sforăit adânc, ca al unui mare buldog. Apoi, palizi şi tremurând, ne-am întors cu o groază înăbuşită în paturile noastre fără somn, sperând că dimineața şi soarele ne vor şterge agonia.

CAPITOLUL XXI

În care cabinetul îşi primeşte câinele de pază

Odată cu lumina zilei, a apărut şi o explicaţie. Cineva – probabil un beţivan – umblase în jurul Casei Maimuţelor, sperând să ne supere zguduind uşa, apoi călcase din greşeală pe băiatul sălbatic. Nu primise ca răsplată decât durerea pentru trăsnaia lui, iar doi dinţi nu aveau să-i mai crească niciodată.

Stăpânul meu a stat la fereastră şi l-a privit pe bătăuşul care încă dormea pe a treia treaptă.

— Cred că ar trebui să-i mulţumim, a spus el.

Stând lângă uşa de la bucătărie, m-am uitat cum a deschis-o pe cea de la intrare şi şi-a dres glasul.

— Nu cred că ai dormit prea bine, a spus el. Niciunul dintre noi nu a reuşit asta.

Şi atunci ne-am apropiat cu toţii, ca să vedem ce avea să se întâmple după această replică.

Băiatul sălbatic s-a ridicat încet şi şi-a strâns buza, dar Curtius nu s-a întors înăuntru. Băiatul a urcat o treaptă, dar Curtius a rămas unde era. Băiatul a urcat pe treapta de sus, iar Curtius a făcut singurul lucru pe care mai putea să-l facă: şi-a băgat mâna în buzunarul de la vestă şi a scos o monedă. Băiatul sălbatic a luat-o. Şi, după aceea, a încetat imediat să mai mârâie. Stăpânul meu i-a părut atunci foarte curajos văduvei. Ea, bulversată de o asemenea răsturnare de situaţie, s-a bâlbâit şi a pufnit, dar nu a putut găsi nicio cale de ieşire evidentă.

— Creatura asta e cea mai josnică, a spus în cele din urmă. Nu trebuie să intre înăuntru.

— Eşti un băiat bun, i-a spus noul Curtius băiatului. Te plac, dar eşti prea dur. Iar înăuntru sunt nişte lucruri delicate. Aşa că rămâi afară, urlă şi bocăneşte cum vrei, pentru că eşti făcut să trăieşti în aer liber, nu-i aşa? Nu trebuie să fii limitat de arhitectură. Dar nu, nu intra!

— De fapt, a spus văduva, stai afară!

Întorcându-se în exasperarea ei şi găsindu-mă incomod de aproape, şi-a amintit şi altceva din umbrele nopţii trecute.

— Edmond, te-am văzut azi-noapte!

— Da, mamă, şi eu pe tine. Ce sperietură am tras cu toţii!

— Ai fost foarte aproape de servitoare.

— Eu… eu…

— Negi asta?

— Nu, mamă, nu pot.

— Nu-ţi poţi minţi mama!

— Nu, mamă. Niciodată n-aş putea să fac asta.

— Atunci, de ce ai comunicat aşa cu ea?

— Am fost speriat, mamă. Ea era… aproape.

— Edmond! Învaţă-ţi locul: nu e şi nu a fost niciodată lângă şobolanul din bucătărie.

— Da, mamă.

— Cauţi alinare? Vino la mine, te voi alina eu!

— Da, mamă.

— Iar tu, Micuţo, gunoi, bubă, găinaţ, dacă te mai atingi de fiul meu, o să te trezeşti în şanţ!

— Da, doamnă. Sigur, doamnă.

„Vreau să mori în chinuri”, m-am gândit eu şi aproape că puteam să-mi imaginez asta. M-am întrebat de ce era întotdeauna atât de crudă, chiar şi după ce muncisem din greu pentru ea. Poate că avea nevoie de cineva care să fie sub ea ca să se simtă sigură că nu se afla pe fundul prăpastiei. Poate că această cruzime era dovada succesului ei.

Am fost sigură că, odată cu această ultimă declaraţie, n-avea să se mai audă niciun scârţâit de pe scări. Că aveam să rămân singură în bucătărie, copleşită de locul acela.

— Mi-e scârbă! a concluzionat ea. Faptul că acest vagabond face un pic de scandal pe treptele noastre nu înseamnă că toată societatea trebuie să fie răsturnată. Să sperăm că gunoiul acesta care respiră se va plictisi de noi în curând şi totul va reveni la normal.

Dar nu s-a întâmplat asta.

După ce băiatul sălbatic a cucerit treptele Casei Maimuţelor, nici el şi nici stăpânul meu nu au mai putut fi opriţi. Nu doar că băiatul şi-a petrecut nopţile pe trepte, dar a rămas acolo şi în timpul zilei şi, în scurt timp, a început să facă diferite mici comisioane pentru cabinetul stăpânului meu.

Băiatul cel dur nu s-a ataşat doar de Curtius. A trimis mesageri ai personalității lui sub forma unor purici. Antebrațele lui Edmond aveau bube mici şi l-am văzut scărpinându-se deseori prin uşa de la bucătărie. Văduva a descoperit o căpuşă pe ceafa ei. Ce respect i-a arătat Curtius acelei căpuşe şi cum a făcut din îndepărtarea ei o mare dramă! Am fost chemată şi eu – atât de mare era trauma – ca să aduc un lighean cu apă fierbinte.

— De ce vrei să-mi vezi umerii? a țipat văduva. Creatura e pe gâtul meu. Nu, nu o să-mi desfac jacheta!

Aceste atenții medicale ale lui Curtius trebuiau puse pe seama apariției băiatului dur, pentru că stăpânul meu nu ar fi îndrăznit să atingă niciodată gâtul văduvei fără ajutorul căpuşei băiatului – şi aşa a ajuns să-l ciupească şi să-l strângă. După aceea, Curtius a păstrat acea căpuşă moartă într-o cutiuță, odihnindu-se pe o catifea roşie, pe polița din dormitorul lui. Am văzut-o când am mers să golesc oalele de noapte.

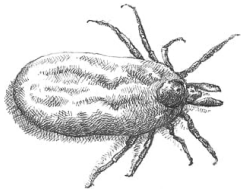

Unii oameni îşi lasă câinii afară, în frig; alții îi țin înăuntru, în poală sau în paturile lor. Poți să înțelegi caracterul unei persoane după felul în care îşi tratează câinii. Aici e un indiciu al caracterului stăpânului meu: Curtius nu a insistat doar să îl lăsăm pe băiat să doarmă pe trepte, de parcă l-ar fi putut împiedica să facă asta, ci i-a dat şi o cuvertură din patul lui.

Iar în cele din urmă, l-a întrebat pe băiat care era numele lui. Drept răspuns, băiatul s-a forțat să scoată un sunet din adâncul său, mai mult un lătrat decât un nume.

— Ce-a fost asta? a întrebat Curtius. Încearcă din nou. Încă o dată.

De data asta, mi s-a părut că am auzit mai clar cuvintele: cel puțin de *Jacques* am fost foarte sigură. Nu am putut să înțeleg nimici din al doilea cuvânt.

— Visage? O… Beauvisage! a exclamat văduva.

Beauvisage? *Față drăguță?*

— Jacques Beauvisage, a mârâit el dând din cap.

Iar Curtius, după acele silabe împroşcate în față, a fost de-a dreptul fermecat. Un asemenea nume pentru o asemenea creatură! În loc să râdă de bestie, Curtius doar a zâmbit.

— Într-adevăr, aşa eşti: Beauvisage.

Când vremea s-a înăsprit, adevăratul caracter al lui Curtius s-a arătat din nou. După multă negociere în spatele uşilor închise cu văduva uimită, l-a invitat pe Jacques să doarmă înăuntru, ghemuit lângă uşă. Atunci am fost sigură că Edmond nu avea să mai coboare niciodată. Disperată, i-am lăsat un bileţel. Scria doar:

BUNĂ, EDMOND! De la Marie.

El a părut şocat primind un asemenea lucru şi l-a mototolit foarte repede, dar am observat că urechile s-au înroşit mai tare ca oricând.

Lui Jacques Beauvisage i s-a poruncit să rămână lângă uşa de la intrare şi să nu atingă niciodată capetele de ceară. Dar a fost prea târziu: după ce laşi un câine să doarmă înăuntru, nu te poţi aştepta să-l mai dai afară vreodată. Nu trebuie să aduci niciodată o fiinţă sălbatică în casa ta. Vechii lui prieteni, câinii vagabonzi de pe bulevard, au venit pe trepte, scheunând după el, dar, în cele din urmă, au plecat confuzi. Iar copilul sălbatic a rămas fără prieteni în Casa Maimuţelor.

Eu trebuia să am grijă de el.

CAPITOLUL XXII

Devin profesoară

Eu, obiectul din bucătărie, creatura de grăsime şi funingine, spiritul de aburi şi flăcări; eu, roaba murdară cu degetele negre şi pătate – eu am fost cea aleasă. Eu trebuia să am grijă de această nouă persoană. Erau reguli care trebuiau învățate. Nu trebuia să se afle în sala mare în timpul orelor de lucru. Locul lui, la fel ca al meu, era în camerele din spate. Aşa că am ajuns să fiu ocupată, în mai toate zilele mele, cu o minunată maternitate. Copilul meu, sarcina mea dificilă, a avut nevoie de toată răbdarea, grija şi iubirea mea. Poate că l-am răsfățat şi i-am dat bomboane, dar am fost şi severă cu el. Mi-am ridicat vocea, l-am arătat cu degetul. M-a lovit, dar mi-am recăpătat curajul şi m-am întors la luptă. Cât s-a agitat Edmond din cauza zgârieturilor mele! L-am văzut odată în sala îndepărtată, uitându-se spre bucătărie şi punându-şi mâna la gură, îngrozit.

Domesticeam o ființă sălbatică şi asta mă ținea ocupată. Jacques trebuia să-şi facă nevoile în oala de noapte; a avut nevoie de câteva luni ca să învețe asta. Simțeam un miros, apoi găseam o băltoacă şi un rahat, iar Jacques fugea urlând pe uşă.

Poate că am exagerat un pic. Poate, copleşită de maternitate, nu am putut să văd clar; poate că l-am făcut mai sălbatic decât era. Ştia să vorbească, bineînțeles; nu trebuia să fie învățat cuvinte, chiar dacă uneori uitam asta şi, în nefericirea lui, în timp ce eu îl instruiam şi îl chinuiam, striga numele unor oameni. De exemplu, putea urla *Yves Sicre;* putea să se liniştească strigând *Jean-Paul Clémonçon;* lovea pământul repetând numele *Anne-Jerome de Marciac-Lanville.* Şi doar rostirea acestor nume – nume pe care am presupus că le auzise pe bulevard – părea să-l liniştească un pic. A învățat să nu schiaune şi să nu se mai agite atât de tare de fiecare dată când intra o clientă în Casa Maimuțelor. Dar văduva i-a spus că trebuia să apere tot ce aparține Casei Maimuțelor.

Chipul lui Jacques descria perfect gândurile lui: trist, furios, speriat, fericit, totul se vedea clar pe chipul lui. Spre deosebire de ceară, el era cel mai prost actor; nu putea fi nimeni altcineva decât el însuşi. Era blocat în

propria persoană şi, uneori, asta era o stare foarte disperată şi înspăimântătoare.

După ce a început să doarmă înăuntru, cred că Jacques sa simțit speriat de ce era afară. Asta nu s-a întâmplat imediat; teama s-a furişat în el. S-a mai îngrăşat un pic, s-a obişnuit cu căldura de dinăuntru. În timp ce stăteam amândoi în bucătărie, îi povesteam despre mama şi tata, despre viața mea de dinainte de a veni la Paris; am început să mă întreb cum puteam fi sigură că totul se întâmplase dacă nu i-aş fi povestit. Dacă nu i-aş fi spus povestea, aceasta ar fi secat, iar eu aş fi rămas mică şi murdară în bucătărie. Încet, a inspirat-o pe toată. Şi, într-o după-amiază, gura lui s-a deschis şi cuvintele au ieşit firesc.

Jacques Beauvisage avea propriile poveşti.

— Bernard Balliac şi-a tăiat soția. În bucăți. Şi-a hrănit câinele cu ele!

Am auzit aceste cuvinte, aceste semne clare de inteligență. M-am aplecat înainte, ascultând cu atenție. După multă vreme vorbea din nou.

— Măcelarul Olivier şi-a tăiat cu toporul toată familia. Soția. Cei doi copii. I-a vândut ca hrană pentru porci. Hrana pentru porci a fost prea grea pentru ei şi s-au îmbolnăvit. Au fost chemați oamenii legii.

Am rămas foarte tăcută. El a continuat. Mici cuvinte spuse fără să gândească – mesajele lui de mulțumire pentru mine.

— Isabelle Torisset şi Pascal Fissot stăteau împreună în pat. Dar mai era cineva cu ei. Soțul ei, Maurice! Maurice era schilod. Trei sunt prea mulți, aşa se spune. L-au dus pe acoperişul casei, unde erau păsări, pe acoperişul plat, într-o colivie mare, într-o clădire în josul râului, lângă grânare. L-au pus pe soț în colivie. Iar soțul a fost ciugulit de păsări, dar a fost găsit după câteva luni. Viu! Piele şi os! Spre deosebire de amanți! În scurt timp, ei au murit! Spânzurați în Place de Grève! În public! I-am văzut şi eu!

Ce descoperire a fost asta! Cum au fost confirmate învățăturile şi instinctele mele în seara aceea! Pentru că, atunci, de parcă toate victoriile ar fi venit deodată, a început să-mi împărtăşească pasiunea lui – pe care o ținuse doar pentru el. Am descoperit că Jacques memora foarte bine crimele pariziene. Am stat amândoi în bucătărie şi Jacques, cu mârâitul lui, mi-a spus scurte poveşti sângeroase şi triste despre oameni nenorociți, care plecaseră repede din viața asta. Le-am auzit, una după alta, până târziu în noapte, oferite cu o încredere tot mai mare. Mai spune-ne o poveste, Jacques, mai spune-ne o poveste! Nu puteam să merg la culcare fără una.

Sub tutela lui, am ajuns să fiu foarte bine informată despre cele mai îngrozitoare lucruri.

Mi-a povestit şi despre viața lui, după ce l-am rugat s-o facă:

— Jacques, spune-mi. Hai!

CAPITOLUL XXIII

Jacques Beauvisage şi povestea lui

— Am văzut spânzurări, dar nu şi crime. Aş vrea să văd o crimă bună într-o zi. Una sângeroasă. Am ratat un gât tăiat pe bulevard cu câteva minute. Am văzut sângele, chiar şi sângerarea, dar nu tăierea.

— Jacques, câți ani ai? l-am întrebat eu.

— Nu ştiu. Câți crezi că am?

— Poate douăzeci? Nu ştiu. Peste cincisprezece? Nu pot să-mi dau seama.

— Nici eu. Şi-atunci, ce să fac?

— Unde te-ai născut?

— Aici. În Paris.

— Cine a fost tatăl tău?

— Nu ştiu.

— Mama ta?

— Nu, nu ştiu.

— Atunci ce ştii, animăluțul meu? am insistat eu cu blândețe.

— Vorbeşti ca o bunicuță.

— Spune-mi, ce s-a-ntâmplat cu tine?

— Am fost lăsat la spitalul de copii orfani Rue Saint-Honoré. Asta e sigur. Acolo m-au botezat călugărițele. Mi-au spus că n-am fost niciodată drăguț. Am fața mare şi, fără îndoială, s-a făcut şi mai mare din cauza traiului meu. M-au numit Jacques şi aşa mi se spune – şi Beauvisage pentru că arăt atât de bine.

— Cum a fost la orfelinat?

— Am trăit. Am mâncat. Nu era multă mâncare, aşa că am luat de la alții care nu erau suficient de puternici ca să lupte pentru ea. Apoi poate că au murit de foame – aşa era acolo. Eu eram gălăgios şi loveam şi nu puteam fi stăpânit tot timpul. Am lovit o călugăriță şi am rănit-o pe alta cu țipătul meu; se spune că a surzit. Copiii mureau, mai ales iarna. Eu n-am murit. Nu au putut să mă omoare. Cel puțin, nu încă. Am fost bolnav într-o iarnă şi am crezut că aveam să mor; am zăcut în şanțul de lângă zid în fiecare zi,

îngropat în mizerie. Dar m-am întors, m-am ridicat, am mâncat ceva, am făcut un rahat, m-am ridicat din nou. M-am simțit tot mai bine.

— Şi după orfelinat?

— Am fost luat. Audinot, directorul teatrului, vine întotdeauna şi ia câțiva, patru sau cinci pe an, ca să fie pe scenă în Ambigu-Comique.

— Da, îl cunosc. Avem capul lui aici!

Jacques a scuipat.

— Toți actorii de acolo sunt copii şi sunt luați din orfelinate pentru că sunt ieftini; nu trebuie să plătească pentru ei – el este cel plătit ca să îi ia. Am jucat acolo, mai mult animale sălbatice. Eram faimos, oamenii veneau să mă vadă doar pe mine, dar nu le plăcea să stea pe locurile din față când eram acolo, ca să nu cobor de pe scenă şi să-i lovesc. Sunt iute la mânie, acum sunt un pic mai bun, dar atunci loveam un om doar pentru că puteam, iar Audinot țipa la mine şi se temea foarte tare că aveam să-l lovesc şi pe el. Am avut o fată bună la Ambigu, pe Henriette Peret; ne-am cunoscut bine şi a fost prima pentru mine. Dar s-a îmbolnăvit, apoi a murit şi am devenit atât de furios, că am lovit aproape totul şi am amenințat că îl voi ucide şi pe Audinot; aşa că el a pus nişte tipi solizi să mă bată, iar ei m-au rupt de tot şi m-au dat afară. Atunci am ajuns în şanț şi am crezut că aveam să mă odihnesc acolo pe vecie. Dar, în cele din urmă, m-am ridicat din nou. Apoi am stat mai mult cu câinii, iar ei s-au ținut după mine; ne-am ținut companie, dar luptam. Şi îi speriasem pe toți. Nu mai ştiu cât am fost cu ei, multe anotimpuri. Cred că am ajuns aproape ca un câine. Apoi a apărut Curtius împreună cu tine, care eşti şi bătrână, şi copil în acelaşi timp, iar tu m-ai făcut să vorbesc din nou. Şi sunt aici din nou. Printre oameni sau doar cu o singură persoană, mică şi ocupată. În fiecare zi sunt pe bulevard, cu excepția zilelor în care cineva e spânzurat; atunci merg în Place de Grève. Acelea sunt zile bune – îmi place o spânzurare bună, îmi face bine.

După ce a început să-mi spună povestea lui, l-am curățat pe Jacques cu mai multă blândețe. L-am convins să stea în cada din tablă şi, în fiecare zi, l-am făcut să arate tot mai mult a om. Era un bărbat sub acel jeg, unul cu aspect aspru şi cu dinți îngrozitori, care râdea în cele mai nepotrivite momente; un tânăr neîndemânatic şi bătăuş, dar care, în ciuda tuturor poveştilor triste, avea o anumită frumusețe.

Avea o mulțime de cicatrice pe piele – de la arsuri, de la rupturi, de la tăieri, de la propriul lui scărpinat. L-am întrebat despre semne, unul după altul, şi, stând în cada de baie, mi-a povestit cu nonşalanță despre fiecare.

— Asta e de la teatru, stăpânul Audinot mi-a făcut-o cu o țeapă. Eram mai mic – nu a mai făcut de-astea mai târziu. Asta e de la Câinele Negru. Pe asta mi-am făcut-o ca să testez un cuțit pe care l-am furat, era un cuțit foarte bun. Foarte bun.

La ordinul văduvei, Edmond i-a croit un costum din lână, cu țesătură dublă, ca să reziste mai mult, şi fiecare cusătură făcută de patru ori, dar Jacques l-a rupt după puțin timp, aşa că i s-a realizat o nouă îmbrăcăminte, mai tare, din piele.

Poveştile lui Jacques erau atât de bune, că n-au putut rămâne în bucătărie; în scurt timp, s-au împrăştiat prin casă. La fel ca fantasmele maimuțelor, au început să-şi facă simțită prezența şi la etaj. Chiar dacă văduva şi stăpânul meu nu le-au ascultat cu mare atenție, ele şi-au găsit calea prin nările lor în timpul somnului. Din ce alt motiv putea fi auzit stăpânul meu mergând, noaptea, încolo şi încoace prin camera lui? De ce se trezea văduva întotdeauna în toane rele?

Jacques era o creatură foarte diferită de mine; eu eram doar un învățăcel inocent al lumii. Elevul a devenit învățător, spunându-mi, în felul lui, ce însemna să fii în viață şi cât de multe feluri de a muri existau. Era ca şi cum n-aş fi avut aproape niciun contact real cu viața înainte să apară el, de parcă aş fi auzit numai zvonuri, mici şoapte despre ce puteau face oamenii. Eram o păpuşă dintr-o creşă, învățată de un şobolan. După aceea, când Jacques adormea după câte o poveste, vizitam populația de ceară din salon, încă fiind o copilă, indiferent de cum îmi zicea el, dar lepădându-mă de copilărie în timp ce mergeam printre oamenii falşi.

Într-o seară, pe când adunam farfuriile din sufragerie înainte ca vizitatorii să fie lăsați să intre, l-am observat pe Edmond stând acolo şi evitând cu încăpățânare privirea mea. Fusese foarte distant de la venirea lui Jacques.

— Jacques ştie nişte poveşti, i-am spus eu fără să stau pe gânduri.

— Ce? a întrebat văduva. Ai zis ceva?

— Jacques Beauvisage ştie nişte poveşti minunate. Ar trebui să le auziți.

— Ieşi afară! a spus văduva.

— Poveşti? a întrebat stăpânul meu. Ce poveşti?

— Sunt poveşti din Paris, domnule, toate. Mi-am dres glasul şi am adăugat: Despre crime. Le ştie pe toate. Sunt extraordinare, domnule! Trebuie să aparțină unor capete pe care nu le cunoaştem. Eu sigur nu am văzut chipurile bărbaților şi ale femeilor care au făcut asemenea lucruri.

Spre bucuria mea, Curtius mi-a cerut să îl trimit sus. Stăpânul meu şi văduva aveau să asculte acele poveşti. M-am aşteptat să îl aud pe Curtius aplaudând foarte repede, dar nu am auzit decât strigăte de la văduvă. L-a pălmuit peste urechi, iar Jacques a coborât necăjit.

Când am urcat la etaj, văduva m-a certat şi pe mine.

— Aduci atâta urâţenie în casa mea! Acesta e un loc de chipuri nobile, de frumuseţe şi de împlinire, nu pentru mizeria pe care o ştii tu. Tu ne-ai duce în şanţ. Să nu te simţi prea confortabil aici. A aruncat o privire spre podea şi a zărit un fir de praf. Uită-te acolo – noroi!

Mai târziu, stăpânul meu a încercat să îl certe pe Jacques.

— Eşti un băiat rău, foarte rău. Dar chipul lui nu părea să se potrivească prea bine cu vorbele. Mie mi-a spus doar atât: Ce treabă minunată ai făcut, Marie! Cum se dezvoltă! Te îngrijeşti de el foarte bine. Mulţumesc.

CAPITOLUL XXIV

Care conține o ieşire foarte importantă

— Ce veşti! Ce veşti am, dragă Curtius, dragă văduvă! le-a spus Mercier stăpânului meu şi văduvei în timp ce dădea buzna în Casa Maimuțelor, în culmea bucuriei.

— Veşti care, fără îndoială, vor fi spuse mai uşor dacă ne bei vinul, a spus văduva.

— Nu voi spune nu! a gângurit Mercier.

— Niciodată nu o faci, a răspuns văduva şi a dat din cap uitându-se la mine.

Am adus vinul cât de repede am putut.

— Bine, atunci, dacă eşti pregătit, a spus văduva.

— Anul 1774 a început cu dureri de cap, a zis Mercier.

— Doamne-ajută, a gemut văduva, cunoaştem data.

— De-a lungul lunii ianuarie, a continuat Mercier fără să fie descurajat, au apărut durerile în corp şi febra. Februarie a venit cu o eczemă. În martie au apărut petele roşii şi n-au mai dispărut; au început apoi să se împrăştie peste tot. Până în aprilie, mirosul nu mai putea fi negat; până la sfârşitul lui aprilie, leziunile aveau cruste ca de râie. Pe opt mai, leziunile au început să sângereze, pe nouă, oamenii sfinți s-au înghesuit în jurul lui, iar pe 10 mai 1774, Ludovic al XV-lea, regele Franței prin Harul Domnului, a murit de variolă. Vin vremuri mai bune, doctore Curtius, văduvă Picot! Şi pentru tine, Micuțo! Şi pentru noul vostru câine! Franța e din nou mare. Trăiască noul rege şi noua regină! În Versailles, a fost rechemat parlamentul! Acum, Parisul poate fi salvat!

— Regele e mort, a spus văduva, evident şocată.

— Mort şi putrezeşte, i-a răspuns Mercier. Acum ne preocupă nişte trupuri mai tinere.

Dar, după toată discuția despre noutăți, a venit neliniştea. În scurt timp, Mercier s-a întors, învârtindu-se rapid în jurul Casei Maimuțelor şi dând din cap în agonie. Oraşul îşi schimbase conducătorul, dar prezența lui era imposibil de detectat. Când, aparent, nu se întâmpla nimic nou, când toate

treburile mergeau ca de obicei, spiritele s-au încins; pe străzi au apărut revolte; oamenii erau uciși. Mulțimi care țipau treceau pe afară, cutremurând Casa Maimuțelor. Jacques voia să iasă, dar văduva nu îl lăsa, așa că și-a petrecut zilele văitându-se lângă ușă. Revolta a fost oprită, s-au făcut arestări, s-au hotărât pedepse. Jacques țipa într-un fel hidos că trebuia să vadă pedepsele și a continuat să urle până când Curtius i-a promis că avea să-l ducă acolo a doua zi, dis-de-dimineață. Văduva a refuzat să-l lase pe stăpânul meu singur afară, așa că s-a hotărât să-l însoțească, luându-l cu ea și pe Edmond. La o spânzurare. Eu trebuia să rămân în urmă și să păzesc casa.

Cei care au ieșit din Casa Maimuțelor erau niște oameni foarte diferiți față de cei care s-au întors acolo. Jacques mi-a adus un suvenir. Era o păpușă nu prea bine făcută, având aproximativ forma unui om, dar fără brațe, doar cu picioare care se legănau întruna. Nu purta haine și nu avea chipul desenat; nu avea nici păr. Era făcută dintr-o pânză simplă, într-o singură culoare, și umplută cu boabe uscate de porumb. În jurul gâtului avea o bucată de sfoară înnodată. Jacques mi-a spus că asemenea păpuși erau întotdeauna vândute la spânzurări, pentru ca oamenii să le bălăngăne în direcția eșafodului. Când trupul cădea, se smucea și se zvârcolea, mișcările lui erau precum cele ale păpușilor ținute de sfori în mâinile oamenilor, iar picioarele muribundului erau la fel ca picioarele de cârpă ale păpușilor spânzurate, agitându-se și căutând pământul cu disperare.

— Charles Lesquillier! a proclamat Jacques. A furat pâine!

Curtius plângea în timp ce îi luam haina.

— S-a oprit! Chiar în fața mea. În timp ce îl priveam.

Văduva era în ceața amintirilor.

— N-am mai văzut o spânzurare de când eram cu Henri. Mergeam împreună la ele, în vremurile bune.

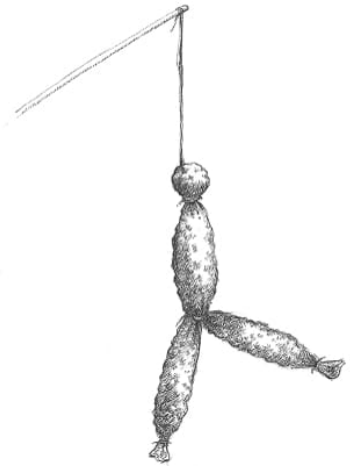

Edmond tremura şi era mai palid ca de obicei. S-a poticnit pe hol, apoi a căzut pe podea. Văduva a țipat. Jacques l-a cărat la etaj şi a fost chemat un doctor. Când eu, desculță, am îndrăznit să urc scările în noaptea aceea, văduva dormea pe un scaun lângă patul lui, dar Edmond era treaz şi se uita la mine. Am văzut că plângea. Dar nu am putut vorbi cu el, doar m-am întors speriată în bucătărie.

CAPITOLUL XXV

Primul nostru criminal

Săracii erau peste tot în Paris. Numărul lor creştea zilnic, spunea Mercier, şi nimeni nu îi ajuta. Vecinul nostru, Monsieur Pillet, proprietarul cafenelei în care se juca şah, şi-a pierdut slujba, casa şi piesele de şah. Mulți alții l-au urmat. Văduva a notat numele victimelor, apoi a făcut o listă a celor care dăduseră faliment şi a prins-o cu un ac în atelier.

PERSOANĂ:
1. Marchand, Pierre
2. Roland, Michel
3. Arlin, Georgette
4. Dixmier, Alain, Hortense
5. Pillet, Alain

AFACERE:
1. cafenea pentru vorbitorii de latină
2. plăcinte
3. siluete
4. prestidigitatori
5. cafenea cu şah

SOARTĂ:
1. portărei, închisoare
2. ars, spital, mort
3. cerşetorie, casa de nebuni
4. sinucidere, întâi el, apoi ea
5. s-a înecat cu nebunul

Când Edmond şi-a revenit după spânzurare, nu a avut voie să coboare la parter, ci a fost ținut în camera lui, în preajma obiectelor moi. Cred că, atunci când a văzut acea moarte, a simțit un pic din ea intrând în el,

inhalând-o cumva, şi trebuie să se fi luptat din răsputeri cu ea. Am avut atunci nişte idei oribile, crezând că avea să moară şi el.

O crimă a fost urmată de alta. Parcă învățasem un nou limbaj, față de care fusesem surzi până atunci. Pentru că vorbeam despre crime, auzeam de ele peste tot. Şi, de parcă ar fi fost chemată de conversațiile noastre, brusc a apărut una nouă şi cumplită, o nouă istorie neagră, cu multă măduvă în os. Bineînțeles, în casa noastră, Jacques a fost cel care a adus povestea: istoria neplăcută a lui Antoine-François Dezrues.

— A otrăvit cu arsenic! a strigat Jacques. Arsenic în ciocolata de băut! Întâi, a băut o mamă şi a căzut jos! Buf, pe podea! I-a pus trupul bătrân într-un cufăr şi a îngropat-o într-o pivniță închiriată. Ce om! În ce vremuri trăim! Şi asta nu e tot. Pentru că a apărut şi fiul mamei, strigând-o, ciocolata a intervenit din nou şi a căzut şi el. Buf, pe podea! De data asta, a fost pus într-un fel de cufăr căruia îi zice sicriu şi îngropat într-un mormânt fals. Şi după aceea? A venit şi tatăl – şi ghici?

— Ciocolata? Buf, pe podea?

— Nu, nu, Marie, nu, îmi pare rău, dar nu. Când a venit şi tatăl, a adus şi poliția, şi probabil că Dezrues nu a avut destulă ciocolată pentru toți, iar ei, bănuitori, au pus afişe pe toate zidurile Parisului, iar proprietara pivniței închiriate l-a recunoscut şi a început să țipe. Şi au căutat prin pivniță şi… ce crezi, Marie?

Un cadavru, putrezind.

Auzind zgomotul, doctorul Curtius a intrat în cameră, iar Jacques a spus povestea din nou; apoi Curtius a chemat-o pe văduvă, iar ea, scârbită, a ascultat-o. I-am auzit mai târziu, vorbind cu voci ridicate în atelier.

— Niciodată nu faci diferențe, spunea văduva. Nu putem avea orice cap.

— Dar sunt foarte interesat de acest cap. Mi-ar plăcea să-l văd. Trebuie să aibă ceva nou – ceva ce n-am mai văzut până acum.

— Te rog, doctore, lasă-mă pe mine să hotărăsc ce capete modelăm!

— Dar îl vreau! Văduvă Picot, doar de data asta. Trebuie să am capul acesta.

— Noi îi facem pe oamenii buni, pe cei frumoşi şi pe cei geniali.

— Doar de data asta.

A doua zi, Curtius şi văduva au plecat împreună. Am numărat până la o sută şi am urcat repede scările. Edmond era în camera lui, cu corpul sub pături, cu capul odihnindu-se pe pernă. La început, am crezut că doarme,

însă apoi am văzut că avea ochii deschişi, la fel şi gura, deşi stătea nemişcat.

— Edmond, am şoptit eu.

El zăcea acolo, foarte palid.

— Edmond! am repetat.

A clipit.

— E mort, a şoptit Edmond. L-am văzut murind. A fost un şoc. Bietul om spânzurat… nu pot să mi-l scot din minte. Închid ochii şi îl văd.

— Nu trebuie să te gândeşti la asta.

— Nu mă gândesc la altceva.

L-am sărutat pe obraz. Am simțit că trebuia să o fac. Nu am plănuit asta, s-a întâmplat, pur şi simplu. Apoi m-am întors repede la îndatoririle mele. Mi s-a părut că arăta mai bine, că îi apăruse puțină culoare în obraji după sărut, că nu mai era stamba palidă de dinainte.

Stăpânul meu şi văduva au mers la Conciergerie, unde era ținut criminalul Dezrues, apoi s-au întors cu permisiunea – în schimbul unei taxe – de a-l vizita pe acesta în celula lui, ca să facă o matriță după capul lui.

— Dar asta poate fi ceva bun? a întrebat văduva.

— Vedem atâtea afaceri dând faliment, a spus stăpânul meu. Gândeşte-te cât de mulți vor veni!

— Dar e ca şi cum am sărbători ce a făcut el.

— Nu, nu, suntem şocați de asta. Mai mult decât oricine. Noi suntem cei mai indignați din cauza asta! Tocmai de aceea trebuie să-i privim fața, dragă văduvă. Simt că trebuie să facem asta.

— Dar locul unui criminal e printre celelalte capete? E ca şi cum am spune că nu e nicio diferență între ele.

— Va arăta diferit.

— Cum?

Curtius a tăcut, apoi s-a agitat. Uitându-se undeva departe, a spus:

— Văduvă Picot, marii oameni din sala noastră – politicieni, scriitori, filosofi – sunt oameni ai minții. Le arătăm capetele. Dezrues e un criminal. Mintea lui a pierdut controlul, permițându-i corpului lui să ucidă. Aşa că uite ce propun: îl vom face pe *tot!* Fiecare bucățică din el, toată înălțimea lui, nu un bust, ci omul rău în întregime. De data asta vom spune: „Exact aşa a arătat şi a umblat printre noi!”

Văduva nu a spus nimic, iar eu m-am apucat din nou de măturat. Dar în seara aceea, au plecat din nou. Trebuia să rămân în urmă, iar, ca să păzesc

casa. Chiar şi Edmond a fost nevoit să plece, ca să capete curaj, să se întărească. Văduva a insistat spunând că el nu era la fel ca tatăl lui, că nu era atât de vulnerabil. Doar de data asta, a spus ea. Cât de slab era, cât de nesigur pe picioarele lui!

— Nu-l luaţi, am spus eu. Pare bolnav.

— De când dau ordine servitorii? a întrebat văduva.

— Doar m-am gândit.

— Nu gândi. Nimeni n-are nevoie de gândurile tale.

Când s-au întors, Jacques aproape dansa de mirare. Stăpânul meu s-a dus direct în atelier, văduva, transpirată şi tremurând, în patul ei, iar Edmond, alb şi trist, a venit în bucătărie ca să îmi spună ce se întâmplase.

— Plângea când l-am văzut. A plâns tot timpul şi asta ne-a făcut probleme cu matriţa de ghips. Spunea întruna: „Mă vor ucide, mă vor ucide”. Jacques l-a imobilizat pentru ca doctorul Curtius să-i pună ghipsul pe faţă. Când Curtius a luat ghipsul uscat, el a spus: „Aşa va fi? Totul se va întuneca brusc?” Când am plecat din celula lui, a zis: „Tatăl nostru, care eşti în Ceruri… O, Doamne! O, Doamne! O, Doamne!” O, Doamne, Marie, l-am măsurat! O, Doamne, Marie, moartea e peste tot!

L-am sărutat din nou pe obraz. El a stat nemişcat. Nu a fugit. I-am luat mâna într-a mea. Urechile lui s-au înroşit preţ de un moment, apoi au pălit din nou. Nu a putut să şi-l scoată pe Dezrues din minte. Mama lui l-a strigat – de parcă ar fi ştiut întotdeauna când era aproape de mine –, iar el a plecat. Dar era altceva. Înainte să se retragă, s-a aplecat înainte şi am simţit ca şi cum o molie bătea din aripi pe faţa mea. Apoi a plecat. Edmond m-a sărutat. După aceea, m-am ţinut de obraz până când Jacques a început să râdă de mine; noaptea, m-am gândit la asta tot timpul. Nimeni nu-mi mai făcuse asta până atunci.

Nu l-am văzut pe Dezrues al nostru până când nu a fost terminat de Curtius; atunci am fost chemaţi cu toţii să-l vedem. Antoine-François Dezrues era un om plăpând, cu o faţă palidă şi neregulată. Până la urmă, nu era un chip excepţional. Era un om banal, care nu ar fi fost nelalocul său pe nicio stradă din Paris. Apoi însă, după o vreme, a început să pară capul unui criminal, o fizionomie foarte îngrozitoare.

— Asta ar putea duce, a gândit stăpânul meu cu voce tare, la o mai mare înţelegere a oamenilor! Măcar ar putea dovedi pentru totdeauna că poate exista un astfel de om. Vom prinde barbaria în ceară!

Adevăratul Antoine-François Dezrues a fost îmbrăcat într-un halat alb, dându-i-se o pălărie albă ca de episcop şi un crucifix. Membrele lui au fost zdrobite cu un baros, apoi ce a mai rămas din bietul om a fost ars de viu. Jacques a mers să asiste la execuţie şi, când s-a întors, mi-a povestit totul despre ea.

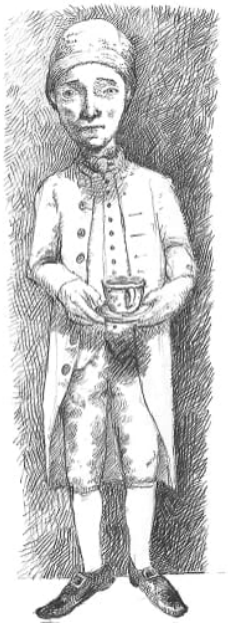

Dezrues a fost prima figurină de ceară făcută în întregime. A fost prezentat stând în picioare, uşor aplecat înainte, oferind cu mâinile lui o ceaşcă din porţelan şi o farfurioară. Vestea sosirii lui a adus mulţi oameni. Oameni care nu erau interesaţi de Rousseau şi Diderot au venit să-l vadă pe Dezrues; lor li se părea minunat de oribil.

În felul acesta, Casa lui Curtius a intrat în afacerea criminalilor. Văduva a întins o sfoară pe podea, împărţind sala în două. A păstrat chipurile mai bune într-o parte şi l-a sechestrat pe Dezrues în cealaltă. După ce afacerea a început cu criminalii, a fost foarte greu să termine cu ei. Jacques vorbea tot timpul despre cadavre incomplete găsite pe străzile lăturalnice. Edmond ţipa noaptea, până când văduva mergea la el ca să-l liniştească.

Într-o dimineaţă, în timp ce le serveam micul dejun, văduva s-a întrebat cu voce tare:

— Dacă invităm ucigaşi în casa noastră, atunci noi ce suntem?

— Curajoşi? s-a oferit stăpânul meu.

— Doctore Curtius, ai o poftă îngrozitoare!

— Îţi mulţumesc că mi-ai permis să-l fac pe Dezrues. Ai observat cum progresează afacerea noastră? Vezi, eşti o femeie foarte bună, a spus Curtius

şi, cu un gest rar şi pripit, i-a atins braţul.

— Sunt o văduvă în doliu, i-a amintit ea. Soţul meu e în vârful scărilor.

Dezrues a crescut profitul afacerii, asta nu se putea nega. Văduva, scărpinându-şi boneta, a dat din cap fără nicio tragere de inimă, dar a întors cu spatele manechinul soţului ei mort, la parter, unde erau criminalii. Pentru că, după ce potenţialul lui Dezrues a fost dovedit, şi alţi ticăloşi i s-au alăturat. Curtius era fascinat de criminalii lui: mai modelase părţi diverse ale corpului spânzuraţilor în Berna, dar nu mai avusese niciodată o asemenea înţelegere a personalităţilor. Acestea l-au afectat foarte tare; a început să-şi frece gâtul până i s-a înroşit pielea. A studiat apoi felurile în care uciseseră aceşti oameni; mi-a spus că, uneori, se simţea de parcă nu doar ar fi murit de mâna lor, ci ar fi şi comis crimele comise de ei. Poate că aceste capete criminale erau atât de puternice, încât l-au condus în interiorul oamenilor. Era ca un copil la o fântână, ţinându-se de marginea gâtului unui mare corp decapitat, uitându-se în adâncuri îngrozit, dar dorind să vadă tot mai mult, întinzându-se înainte, spre adâncurile sângeroase, cu riscul de a-şi pierde echilibrul şi de a se rostogoli înăuntru. Dacă ar fi căzut, poate că nu s-ar mai fi ridicat niciodată.

În zori, mă amestecam printre ultimii criminali din sală, măturând în jurul lor şi pregătindu-i pentru următoarea contemplare. Ultimii oameni.

CAPITOLUL XXVI

Despre mâncărimi

Până când a fost modelat al treilea criminal, şi alţi oameni au fost imortalizaţi pe lângă el, oameni care o încântau pe văduvă: doi fraţi geniali pasionaţi de aeronautică numiţi Montgolfier, care pretindeau că puteau – deşi eu nu i-am văzut niciodată – să se ridice la cer în mari baloane din mătase. Un compozitor ciupit de vărsat numit Gluck. Altul, rivalul său, slabul şi frumosul Piccinni. Ce oameni îmi ţineau companie!

Jacques ajuta la câteva activităţi de bază din atelier – căra sacii cu praf de ghips, tăia lemnul pentru armături –, dar nu i s-a permis niciodată să se apropie de modele. Era neîndemânatic şi dur şi răsturna lucrurile. Obiectele erau îngrozite de Jacques. Fără să vrea, spărgea sticla şi porţelanul; nu voia să demonstreze nimic cu asta şi nu se putea face nimic în această privinţă. Îi făcea pe oameni să plângă. Dar Jacques voia să se apropie de criminalii lui. Într-o noapte, m-am trezit din cauza unor ţipete şi gemete îngrozitoare – nu ale vreunei maimuţe, ci un sunet la fel de îngrozitor, de parcă ecoul său se auzea după câţiva ani. L-am găsit pe Jacques la etaj, în atelier, cu picioarele într-o găleată mare de ghips. Sperând să îşi dovedească ingeniozitatea în faţa lui Curtius modelându-şi propriile picioare, a amestecat ghipsul singur, iar când şi le-a băgat în marea găleată din fier, şi le-a prins în capcană. Ghipsul trebuie folosit în straturi subţiri pe carnea vie; dacă bagi un picior într-un recipient adânc, ţi-l va ţine prizonier până când ţi-l va arde şi ţi-l va fierbe. Jacques nu şi-a mai putut scoate picioarele – nici eu, nici stăpânul meu, nici măcar văduva – şi tot ce putea să facă Edmond era să ţipe:

— Faceţi ceva! Faceţi ceva!

Durerea era îngrozitoare şi a ţipat întruna. Văduva i-a dat coniac, iar eu l-am ţinut de mâini. Până când Curtius a fărâmiţat ghipsul şi i-a eliberat picioarele, acesta s-a răcit. Jacques nu a lăsat însă rănile să se vindece cum trebuie, scobindu-le şi zgâriindu-le. Avea să şchioapăte pentru tot restul vieţii.

— Ghipsul, i-a spus Curtius lui Jacques în durerea lui (să-i ascult lecţiile din nou era ca o muzică pentru urechile mele!), nu ştie nimic despre viaţă. E

o substanță moartă. Când e luminat, cunoaşte doar sterilitatea. Dezvăluie fapte fără personalitate. Poate arăta pori, poate arăta riduri, poate copia – dar niciodată cu caracter. Când e amestecată cu apă, pudra de ghips devine ghips şi, pentru un moment, combinația de apă cu ghips produce căldură, dar nu există nicio pasiune în această căldură. E caldă, dar e un *nimic* cald. Nu există o înțelegere a cărnii. Pe de altă parte, ceara e cărnoasă. Ceara *e* piele.

Casa Maimuțelor suferea de mâncărimi de sus până jos. Picioarele lui Jacques aveau mâncărimi, dar acestea au fost doar începutul. O mâncărime îngrozitoare chinuia tot trupul lui Curtius, iar el îl scărpina, îşi zgâria pielea, o învinețea şi o tăia, punând agonia insuportabilă pe seama numeroşilor criminali. Când Jacques avea mâncărimi, ştiam toți despre ele; nu putea fi controlat. Stătea pe podea şi se legăna înainte şi înapoi sau se scărpina absent în timp ce se holba, de la fereastră, la oamenii de pe bulevard. Chiar şi văduva putea fi găsită uneori lovindu-se furioasă în cap sau frecându-l tare cu un cuțitaş.

Câteodată, îl auzeam pe stăpânul meu noaptea pe palier, vizitând manechinul lui Henri Picot. Cam o dată pe lună, în acele ore clandestine, lua nişte forfecuțe, din cele numite „toupet”, dintre ustensilele văduvei şi tăia o cusătură a manechinului – destul de rar însă ca să nu observe văduva. După o vreme, spatele s-a desfăcut, gâtul a căzut şi, sub obiect, a crescut o grămăjoară de rumeguş şi de aşchii, mărită de ceea ce cădea din micile tăieturi şi aşteptând să fie măturată. Într-o zi, văduva Picot, care nu se mai uitase la forma soțului ei de când o întorsese, şi-a amintit brusc de ea şi, cu o pasiune crescută şi o jale reînnoită, a strâns-o în îmbrățişarea ei încăpătoare. Şi-a reparat apoi soțul, l-a peticit, l-a legat strâns cu iubirea ei, amintindu-şi, în timp ce făcea asta, de adânciturile şi micile pante ale mortului ei drag. După câteva zile, s-a întors în postul lui, mai Henri ca oricând. Iar stăpânul meu a fost trist.

Au apărut apoi şi alte mâncărimi. Până şi eu aveam mâncărimi. Şi Edmond avea, ştiam că avea.

— Edmond, ai o anumită vârstă acum, a observat văduva într-o dimineață, la micul dejun. Şaptesprezece ani. Ai trecut de copilărie. Ți se vor întâmpla lucruri noi. Noi începuturi. Alți oameni, noi măsurători.

— Ce oameni noi, mamă?

— Edmond, vreau să te maturizezi. Şi ai putea să te gândeşti la altceva, la ceva ce un băiat de vârsta şi de calitatea ta ar trebui să ia în considerare.

— La ce, mamă?

— Să-ți găseşti o soție, a spus ea, oprindu-se ca să se mire. Edmond cu femeile!

Dar, pentru moment, Edmond era fără femei, pentru că, atunci când ajungea în apropierea sexului opus, cu excepția mea, devenea un manechin mort. La fel ca mine, avea propriul lui sistem de dispariție. În asemenea împrejurări, îşi transforma în mod magic măruntaiele în rumeguş şi resturi de cânepă, până când sângele rămas i se concentra în urechi; şi astfel se transforma în nimeni. Începea să se mişte din nou doar după ce femeia respectivă pleca şi după ce stătea câteva minute singur, aşteptând ca viața să se întoarcă; în timpul acesta, sângele îi curgea încet din urechi înapoi în corp, îmbibând toate acele resturi de cânepă până când redeveneau plămâni şi ficat, vezică şi intestine.

Prima dintre posibilele soții ale lui Edmond a fost fiica unui angrosist de bumbac. O ființă rumenă la față, cu ochii mici ca ai unei scroafe, cu gene vizibil albe şi care mirosea a urină. Tatăl ei era un grohăitor care pufnea nervos, iar mama ei era o scroafă burtoasă. Cocina le mergea bine, iar mama ei dorea să combine afacerea cu porcăreala. Fata a stat lângă Edmond aşa cum i s-a poruncit şi s-a uitat cu asprime la el, dar Edmond nu s-a mişcat deloc. Părinții ei au vorbit cu Edmond, dar el nu a scos niciun sunet, aşa că au pufnit un pic din cauza asta, iar fata a început să pară nefericită, părul ei aproape alb devenind unsuros chiar în fața mea. În cele din urmă, i-a strâns mâna lui Edmond. Şi, în timp ce o ținea, fața ei albă s-a făcut tot mai albă; după ce s-a văitat un pic, i-a dat drumul mâinii. Nu s-au mai întors după aceea.

În noaptea aceea, am auzit o bătaie înceată în uşă.

— Bună, Marie.

— Cine-i acolo?

— Eu sunt, Edmond. Pot să stau cu tine un pic?

— Intră, închide uşa!

— Mulțumesc.

— Edmond, ai fost minunat azi cu vizitatorii.

— Am fost?

— Bineînțeles.

— Marie, nu vreau să mă însor.

— Nu trebuie să o faci. Trebuie să stai aici, cu mine.

A stat o jumătate de oră. Mi-a arătat păpuşa lui, pe Edmond, destul de tulburat în trauma sa. Aş fi vrut să o lase deoparte – era ca şi cum o altă persoană venea între noi, împiedicându-ne intimitatea. Când, în cele din urmă, a băgat în buzunar obiectul îndrăgit, a făcut-o doar ca să se ridice şi să plece.

Vizita angrosistului de bumbac a fost doar prima dintre cele câteva orori prin care a trebuit să treacă Edmond. Au urmat fiica unei croitorese, care l-a considerat pe Edmond „ridicol", şi copila unui bărbier-chirurg, care s-a întrebat dacă era „întreg la minte"! Niciuna nu l-a considerat dezirabil, ci mai degrabă ciudat de absent şi de neinteresant. Erau nişte oameni orbi şi proşti, care nu îl meritau, şi am luat-o razna datorită recunoştinței şi a uşurării pe care le-am simțit. Aşa că l-au lăsat acolo. Dar mama lui încă nu terminase vânătoarea.

Eu şi Edmond eram o parte esențială a casei cu mâncărimi, poate chiar motorul ei. Am fost împreună în acea ultimă vară de parcă am fi ştiut că vremea noastră se termina, că trebuia să ne descoperim cât încă era posibil. În fiecare noapte, auzeam un scârțâit uşor pe scări. Noaptea era a noastră şi noi puteam fi găsiți în ea.

Venea doar noaptea, când Jacques dormea.

— Uită-te la tine, i-am spus eu. Ce privelişte!

— Sunt aici.

Ne uitam şi vorbeam.

— Am un metru şaizeci şi cinci de centimetri, a spus el.

— Capul meu ajunge până la inima ta, nu-i aşa? Hai să ascultăm! Aici! Acesta e sunetul lui Edmond. Ce zgomot faci.

Am vorbit şi ne-am ținut de mână, apoi a plecat din nou.

Casa avea mâncărimi. Datorită marelui progres al afacerii, văduva şi stăpânul meu au putut cumpăra Casa Maimuțelor. Şi, după ce au cumpărat-o, s-au apucat să o redecoreze. Pereții de la parter au fost acoperiți cu o hârtie purpurie.

— De fiecare dată când vin acasă, a spus Curtius, simt că intru în marele trup al unui titan, ca şi cum pereţii roşii ar fi pereţii camerelor unui trunchi omenesc colosal.

Curtius şi văduva au cumpărat obiecte de la un producător de recuzită de teatru, ca să decoreze sala. Un ceas mare care era, de fapt, o bucată de lemn rotundă, cu faţa unui ceas pictată pe el, astfel că întotdeauna arăta aceeaşi oră. Avea sertare elaborate şi asortate, din carton pictat; nu era niciunul funcţional printre ele, dar *păreau* destul de reale. Aveam plinte din lemn pictate, care să arate ca marmura. Noaptea, când Jacques sforăia, eu şi Edmond mergeam în sală şi ne plimbam împreună de la un obiect nou la altul, prefăcându-ne nişte parizieni bogaţi care intraseră în regatul propriu. În camera aceea mare, ne simţeam într-un palat magnific, chiar dacă ferestrele nu erau cu vedere spre nişte grădini elegante, ci spre noroiul bulevardului şi spre casa doctorului Graham, de vizavi.

— Thomas-Charles Ticre, de la tipografie, i-a spus văduva lui Edmond la micul dejun, are o fiică, Cornelie. S-ar putea să ne gândim la asta. Ce viitor ar fi! Ce viitor sigur!

CAPITOLUL XXVII

Ultimele noastre capete măreţe

Am mai achiziţionat apoi încă doi doctori. Place Louis-le-Grand, un loc pe care nu îl vizitasem niciodată, a fost cel în care doctorul Franz Anton Mesmer, recent fugit din Viena, şi-a înfiinţat clinica, în luna februarie a anului 1778. În scurt timp, a avut foarte mulţi pacienţi. O foaie volantă adusă de Edmond arăta că vindeca orice, de la paralizie la constipaţie, de la impotenţă la boli psihice, de la bătături la herpes, de la urcior la cataractă, de la calculi biliari la cangrenă, de la epilepsie la hidropizie, de la isterie la sughiţ, de la sterilitate la incontinenţă. Era un om care făcea minuni; îşi punea mâinile pe trupurile oamenilor, iar ei simţeau o putere ciudată venind peste ei. Am ajuns în scurt timp să îl cunosc pe doctorul Mesmer – nu personal, ci în ceară. Avea o faţă foarte plată, aproape fără profil, de parcă ar fi fost crescut cu faţa în jos într-o tigaie.

Al doilea doctor a fost Benjamin Franklin, comisar pentru America Liberă. Nu l-am văzut nici pe el, nu pe cel adevărat – chiar dacă stăpânul meu şi văduva l-au primit în vizită –, dar, chiar şi aşa, am motive să mi-l amintesc într-un mod special. Îi sunt foarte recunoscătoare doctorului Franklin pentru părul său lung şi cărunt, fiindcă acesta mi-a permis să mă întorc în atelier – ca să muncesc. Era o mare lipsă de timp în acele zile şi foarte multe capete trebuiau terminate, aşa că stăpânul meu avea nevoie de ajutor. În cele din urmă, şi-a amintit de mine. Cea mai plictisitoare şi de durată treabă era plantarea părului pe capetele de ceară; de obicei, se punea, pur şi simplu, o perucă pe cap, pentru că aproape orice persoană importantă,

bărbat sau femeie, purta părul altei persoane sau al unui cal. Dar acest doctor american îşi purta propriul păr.

— Acel instrument, am spus eu, e un ac cu mâner în formă de inel, cu gâtul lung şi vârf polip, domnule.

— Da, aşa e, Micuțo. De unde-ai ştiut asta?

— Dumneavoastră m-ați învățat, domnule, în Berna.

— Aşa am făcut? Într-adevăr, cred că te-am învățat. Am uitat. Nu o voi face din nou. Ştii pentru ce e?

— E pentru susținerea țesuturilor în timpul operațiilor, dar dumneavoastră îl folosiți la înşirarea firelor de păr, unul câte unul, în scalpurile de ceară.

— Ei bine, da, da, exact aşa e.

— Trebuie să facă asta? a întrebat văduva.

— Pentru a termina lucrurile, văduvă Picot. Suntem suprasolicitați.

— Dar nu vorbi, Micuțo! Stai liniştită!

— Da, doamnă.

— De parcă nu ai fi aici.

— Da, doamnă.

Şi aşa mi-am făcut întoarcerea triumfală. L-am studiat foarte îndeaproape pe Benjamin Franklin. Capul lui era ca un mare tubercul, un om ca un cartof. Avea o bărbie dublă cam ridată în partea de jos a feței, şunci mari de obraji care se ridicau şi o frunte mare. În centrul feței creştea un nas rotunjit, flancat de doi ochi cu pleoape grele, cenuşii şi lăsate; iar gura îi era înconjurată de cute mari de piele.

— Acest personaj, am spus eu, a venit tocmai din America.

— Da, Micuțo, a dat din cap stăpânul meu.

— E ca şi cum am învăța despre lume, nu-i aşa?

— Într-adevăr, se poate spune şi aşa.

— Nu ai niciun motiv să faci găligie! a izbucnit văduva.

Fir cu fir, l-am făcut pe Franklin să arate ca el însuşi. Am înşirat firele lungi şi cărunte, tăiate de văduvă de la un bătrân vânzător de castane de pe Pont Neuf, care avea nevoie de bani. Cu vârful rotunjit al acului, împingeam un capăt al firului de păr în ceară; când scoteam acul, firul de păr rămânea. Am făcut asta de câteva mii de ori, cu portretele noului doctor în fața mea. Imagini ieftine cu chipul lui se găseau în tot Parisul: pe foi, pe cutii de tabac, pe o cutie de chibrituri, pe un evantai, chiar şi pe o oală de noapte, cu inscripția: „A smuls fulgerul de la zei şi sceptrul lor de la tirani”.

— Poate că acum, în sfârşit, am îndrăznit eu, stând ca să admir, părul, mă veți plăti.

— Trebuie să taci, a spus văduva. Nu trebuie să fii auzită deloc.

— Ne vom ocupa de asta, Marie, a spus stăpânul meu. Sigur o vom face. Ai răbdare.

Am zâmbit în timp ce lucram la restul părului doctorului. Poate că, în sfârşit, deveneam parte a familiei. Poate că, dacă munca mea era suficient de bună, mi s-ar fi permis inclusiv să mă mărit cu un membru al ei.

Mulți oameni au venit să îi vadă pe Mesmer şi pe Franklin realizați în ceară. Unii chiar au cerut să-i viziteze, în timpul zilei, pe Curtius şi pe văduvă, în atelierul de la etaj. Aşa că eu, acum o parte a afacerii din atelier, am văzut oameni noi în fiecare zi. Un asemenea om a fost Jean-Antoine Houdon, un sculptor foarte cunoscut. Dacă nu aş fi aflat asta, l-aş fi numit încă un Omuleț Chel.

— Bineînțeles, numele dumneavoastră nu mi-e necunoscut, a spus Houdon. Faceți hoți şi criminali. Răpiți grația tuturor. Nu e nicio demnitate, nicio înălțare în forma umană, doar degradare. Sunteți un cinic, nu aveți nicio iubire pentru semenii dumneavoastră, sunteți incapabil de muzică.

— Iubesc capetele, a spus stăpânul meu încet. Chiar iubesc capetele.

— Poate că afacerea dumneavoastră e bună pentru străzi. Materialul dumneavoastră e ieftin şi uşor de obținut. Ordinar. Nu are nimic subtil. Nu are spirit. Nu are strălucire.

— Ceara e… carne! a spus Curtius.

— Atunci, marmura e sufletul.

— Mi-am făcut o viață din ceară.

— Rămâneți la criminali, a spus Houdon. Ei vă merită. Dar acest cap, a spus el, arătând spre Franklin, e înjosit de dumneavoastră. Îl dezonorați.

În luna februarie a anului 1778, când am devenit o parte oficială a atelierului, un bătrân bolnav şi ştirb, de optzeci şi trei de ani, François-Marie Arouet, cunoscut în lume ca Voltaire, s-a întors la Paris după exilul

de aproape treizeci de ani în Elveția. Parisul a înnebunit imediat. S-a aruncat cu onoruri în trupul lui şubred. Voltaire, ca răspuns, a sângerat.

În convalescență, a fost închis în casa marchizului de Villette, de pe malul Senei. O mulțime îngrijorată s-a adunat în fața casei, sperând să îl zărească, dar doar celor mai stimați vizitatori li s-a permis intrarea, printre ei fiind şi doctorul Franklin. În două ocazii, sculptorul mic şi chel, Jean-Antoine Houdon, a fost primit pentru şedințe. Apoi s-a întors grăbit în atelierul lui, unde a încuiat uşa şi nu a mai ieşit decât după o săptămână şi jumătate. Houdon era hotărât: aceasta avea să fie cea mai importantă lucrare din viața lui. Zi şi noapte, a lovit cu hotărâre marmura. Încet, a găsit falca de jos ieşită în afară şi buzele subțiri şi zâmbitoare. Gândurile lui au luat forma pomeților scobiți, a capetelor antice cu chelie şi a gâturilor ridate precum cele de pui.

În casa marchizului de lângă râu, era un bătrân care, pe zi ce trecea, arăta tot mai puțin ca Voltaire. Atunci, ca să-l vezi pe adevăratul Voltaire, mergeai cu familia la atelierul lui Houdon. Era acolo la ore regulate şi nu dezamăgea niciodată. De la unsprezece dimineața până la şapte seara, în fiecare zi, zâmbind fără încetare.

Stăpânul meu l-a vizitat.

— Nu are culoare! Nu are viață, a spus el, muşcându-şi degetele.

— Dacă l-am avea pe Voltaire, a zis văduva, gândeşte-te cine ar veni!

— Vreau capul lui Voltaire, a spus Curtius. Îl vreau atât de mult, că mă doare!

Stăpânul meu şi văduva s-au alăturat mulțimii care stătea în fața casei de lângă râu şi care se micşora cu fiecare zi care trecea. Dar nu li se permitea intrarea. În fiecare zi, eu şi Edmond stăteam în atelier. Stăteam de vorbă în timp ce lucram şi am început să cred că aşa ar fi fost dacă ne-am fi căsătorit. În fiecare zi plecau de acasă, iar văduva bătea inutil la uşa marchizului, în timp ce stăpânul meu ținea geanta mare de piele a tatălui lui, plină cu sticle de apă cu dop, pomadă şi praf de ghips. Abia pe 30 mai, după ce bătrânul a fost mutat într-o locuință a servitorilor din spatele casei – şi după ce au dat bani unui servitor, o anumită sumă; după cum s-au exprimat stăpânul meu şi văduva –, au fost invitați înăuntru. Dar, între timp, totul se terminase. Voltaire murise. Stăpânul meu i-a făcut masca mortuară.

Modelul lui Voltaire trebuia să fie gata cât mai repede, dar fața pe care stăpânul meu a făcut-o din ghips era căzută, lipsită de viață.

Fig. 1.

— Ştiu că e mort, a spus Edmond. Aia e o faţă moartă. Ai fost la mormântul lui, mamă!

— Nu la mormântul lui, a spus ea. Doctorul Curtius m-a lămurit, Edmond, e perfect rezonabil să facem masca mortuară a unui mare om. Au fost făcute măşti mortuare ale regilor. E acceptabil.

— Criminalii erau vii când i-ai văzut! Omul acesta era mort. O fiinţă moartă!

— Edmond, Edmond, a spus ea, ştergându-i o lacrimă din ochi, eşti prea sensibil. Te rog, găseşte o cale să scapi de nervi.

Fig. 2.

Stăpânul meu l-a ajustat pe filosof, i-a atins şi i-a schimbat trăsăturile şi, din masca mortuară de ceară, a făcut din argilă o faţă mai plină, cu ochii deschişi, zâmbitoare. Stăpânul meu a studiat capul lui Houdon şi multe alte gravuri ale filosofului. L-am văzut mişcând faţa până când a căpătat expresiile lui Voltaire. Apoi a îmblânzit argila şi ceara până când au devenit Voltaire. Era un lucru minunat de privit. La doar patru zile epuizante după moartea lui, Voltaire a fost înviat pe Boulevard du Temple.

Acest Voltaire, atât de plin de viaţă că părea gata să vorbească, a adus mulţi oameni. Se spunea: „La Curtius, Voltaire încă mai trăieşte”.

— Un cap faimos, a spus văduva, un cap strălucitor.

Au început să vină atât de mulţi oameni, încât Casa Maimuţelor a crescut şi a trebuit să mai fie cineva angajat între uşile ei. Florence Biblot era o femeie masivă, cu faţa lucioasă, care mai preparase mese pentru câteva afaceri de pe bulevard. Uneori gătea în casă; dar, cel mai des, ne aducea

mâncarea gata făcută. Florence nu era prea vorbăreață. Când primea un compliment, nu spunea nimic, doar râdea puțin, arătându-şi limba care sărea de jos în sus şi dinții mici şi înnegriți. Făcea asta de fiecare dată, fără excepție.

— Mulțumesc, Florence, a fost o tocană foarte bună, a spus stăpânul meu.

— Dddddd, ddddd…

— În sfârşit, ne-am amintit ce gust are mâncarea, a adăugat văduva.

— Dddddd, ddddd…

Am învățat-o cum să prepare felurile de mâncare elvețiene care îi plăceau stăpânului meu: *Rosti,* cartofi raşi gătiți în grăsime, şi *Fleischkäse,* care se făcea combinând diferite feluri de carne cu ceapă, pentru ca apoi să se coacă într-o tavă de copt pâine.

— Dddddd, râdea ea, punând un ficat într-o maşină de tocat carne.

Au venit apoi din ce în ce mai mulți oameni, atât de mulți, încât văduva l-a dus pe Edmond în vizită la tipografia lui Monsieur Ticre.

CAPITOLUL XXVIII

Haine noi

Odată cu prosperitatea, au venit şi cărămizile. Împreună cu acestea, au venit şi zidarii, care ne-au înconjurat zidurile punând cărămidă peste cărămidă, tot mai sus, până când vechea Casă din lemn a Maimuţelor a fost îmbrăcată într-un costum elegant şi solid. Patru contraforţi de cărămidă au fost adăugaţi ca să ajute cârjele din lemn.

— Nu e în spiritul corect, a spus Mercier în atelier. Niciun bine nu poate ieşi din asta. Nu ar trebui să există cărămizi pe bulevard. Vă vor urî pentru asta. Într-o zi, se vor răzbuna pe voi pentru acele cărămizi.

— Şi cine eşti tu ca să spui asemenea lucruri? l-a întrebat văduva.

— Sunt Mercier.

— Şi ce contează asta?

— Sunt vechiul vostru prieten. Aţi uitat că eu vi l-am prezentat pe Curtius? Uitaţi-vă la parter: sunt acolo, făcut chiar de mâinile lui pricepute.

— Da, într-adevăr, îţi mulţumesc pentru amintire. Lucrările noastre îmi sunt atât de cunoscute, încât, uneori, uit cine e în faţa mea. Voiam să o scot pe aceea acum câteva luni. Jacques, scoate afară capul acela. Nu-ţi face griji cum ai să-l mânuieşti, îl vom topi.

— Dar eu sunt Mercier!

— Da, ştiu, ce păcat! Nu poţi fi altcineva?

— Am scris cartea *Parisul în anul…*

— Da, da, dar, vezi, nu mai e importantă. Va trebui să faci ceva nou, nu-i aşa? Şi sper că ne vei anunţa când vei face asta. Ai grijă, de data asta, să fie ceva care să dureze.

— Vă rog, dragă doamnă, nu-mi daţi jos asemănarea!

— S-a făcut. Nu conducem o organizaţie de binefacere.

— Îmi place foarte mult să o văd acolo, a spus el abătut.

— Acceptăm doar cele mai bune şi cele mai rele capete. Iar al tău, ca acelea ale gloatei, e undeva între ele. Înţelegi, nu-i aşa?

Cât de tăcut a plecat Mercier…

La început, a avut dreptate în legătură cu cărămizile. Vecinii dădeau din cap şi îşi ridicau pumnii în timp ce treceau pe lângă noi pe stradă; unii scuipau; câteodată, în toiul nopții, când Jacques dormea, unii goleau găleţile cu lături pe treptele noastre. Dintre toate clădirile de pe bulevard, doar trei erau făcute din ceva mai solid decât lemnul: Grandes Danseurs de Corde a lui Nicolet, Ambigu-Comique a lui Audinot şi Cabinetul doctorului Curtius.

În timp ce se aşeza, Casa Maimuţelor făcea zgomote noi şi ciudate, de parcă o gură foarte mare scrâşnea din dinți. Podul scârțâia în agonie, mai tare ca oricând. Unele dintre camerele de la etaj s-au lăsat în jos treptat, cu aproape cinci centimetri. Odată, în timp ce văduva mergea pe palier, o scândură din duşumea s-a desprins din cui şi a sărit în sus, fiind pe punctul să o lovească în față.

Îmbrăcată în haine noi, Casa Maimuţelor a revoluționat hainele tuturor. A început, aşa cum trebuia, cu văduva însăşi. La negrul ei nelipsit, a adăugat diverse nuanțe: nişte margini violete, puțin albastru-închis pe manşete; o mătase violetă la bonetă. Şi-a cumpărat apoi un baston bărbătesc din lemn de Malacca, având un mâner ornamentat din argint, cu un model ghioş, şi nu a mai fost văzută niciodată fără el. Mi s-a părut însă că pe piele i-au apărut alunițe noi, mici umflături şi puncte care nu fuseseră acolo înainte şi poate că nici nu ar fi apărut dacă nu ar fi fost cărămizile. Acele umflături şi coşuri erau precum medaliile pe un soldat, decorațiuni elegante, fiecare încă o dovadă a succesului ei uriaş.

Cărămizile i-au adus stăpânului meu doar o rigiditate anume, de parcă clădirea ar fi vrut să-l transforme într-o cariatidă. Văduva şi-a anunțat dezacordul față de costumul lui din bumbac, spunând că acel costum avea o personalitate care nu înțelegea cărămizile. Edmond l-a măsurat din nou şi a fost creată o nouă personalitate, din catifea neagră, care i-a dat stăpânului meu dureri de spate şi zvâcniri ciudate în josul coapselor, dar l-a determinat să declare şi mai des cât de dragă îi era văduva Picot şi cât de admirabil era ce făcuse ea pentru noi toți.

Unii oameni nu pot fi închişi în haine. Unii oameni sunt prea plini de viață, sunt doar mişcare şi revoltă. Asemenea bipede şi patrupede sunt duşmanii aței. Jacques Beauvisage nu era făcut pentru haine. A încercat din răsputeri, dar era inutil. Chiar şi cu găteli, răsturna totul în jurul lui. Într-o seară, din cauza neîndemânării lui, a răsturnat un criminal şi i-a spart capul. În timp ce Curtius sorta rămăşițele cu tristețe, văduva a trecut la acțiune. Părea să sufle într-o goarnă cu vocea ei:

— Foarfecă! Apă fierbinte! Brici!

Avea să taie animalul din el. În acele zile ale mătăsii, ea a proclamat sfârşitul blănii. Ea, care îşi ţinea propriul păr uriaş ascuns sub bonetă, îi interzicea bietului Jacques să-şi ţină părul încâlcit. I-a tăiat marea coamă, apoi i-a ras părul scurt care îi mai rămăsese. Părul lui a fost aruncat la fel ca vechiul costum al lui Curtius; a căzut pe o foaie veche de hârtie ce fusese întinsă pe podea pentru a primi sălbăticia lui Jacques, care s-a rostogolit încet şi, odată cu ea, o mare naţiune de păduchi, pe care am aruncat-o în foc. Dacă intenţia văduvei a fost să creeze o persoană care să arate ca un gentleman îngrijit, aceasta a eşuat complet, pentru că, fără părul lui, arăta mai îngrozitor ca oricând. Am stat cu el în timp ce îşi atingea trist capul chel, ca o ghiulea ciobită.

Nici măcar eu nu am putut scăpa de revolta garderobei, de acest război al pânzei, de această faimoasă victorie a noului asupra vechiului. Am primit de la văduvă nişte rochii în culori închise, foarte simple, de muncă, trei surori modeste, şi o bonetă dintr-un material bun, chiar dacă nu excepţional. Dar făceam parte din familie. I-am mulţumit foarte mult. Ea a făcut o grimasă.

Până şi manechinul lui Henri Picot a fost văzut strălucind pe palier, într-o cămaşă nouă, albă, de dantelă, cu nasturi din sidef.

Edmond a fost eliberat de stambă, care era materialul lui, şi a fost îmbrăcat în mătase. Cât s-a mai văitat – necaracteristic de tare! Din camera lui şi a văduvei, s-au auzit zgomotele puternice ale unei dispute în familie.

— Te rog, mamă, nu, nu vreau!

— Nu voi permite asta, Edmond, nu voi permite!

— Nu trebuie să se întâmple asta, mamă, e o mare greşeală!

— Tu îmi spui mie asta? Prostii! Ce-i cu această îndrăzneală nouă? De unde vine? Termină acum! Chiar dacă trebuie să te dezbrac eu însămi, te vei îmbrăca în asta!

Edmond, într-un costum alb şi apretat din mătase, arăta aproape ca un albinos; doar urechile lui aveau o culoare diferită față de restul corpului. Îmi amintesc că m-am gândit: „Uite-l pe Edmond, repede, uită-te la el în costumul acela”. Majoritatea oamenilor nu se gândeau prea mult la el; majoritatea oamenilor nu simțeau nimic pentru el şi era uitat; mă gândeam că acest lucru i se potrivea destul de bine şi eram foarte recunoscătoare. Dar l-am văzut în costumul lui alb, mai expus ca niciodată până atunci: avea vene albăstrui pe tâmple; râuri delicate de acvamarin curgeau prin țara lui Edmond. Cum să fac harta unui asemenea teritoriu? Unde ar fi putut fi găsiți exploratorii potriviți? L-am văzut în acel costum alb – sigur l-am văzut – foarte devreme într-o dimineață, când purta, de obicei, cămaşa de noapte. A venit la mine purtând costumul acela alb şi oribil. Nu mi-a spus nimic. În schimb, fața inexpresivă a lui Edmond s-a apropiat tot mai mult de a mea, ajungând atât de aproape, că buzele mele au atins ceva ce părea a fi bumbac, dar erau, de fapt, buzele lui Edmond. Apoi a urmat un sărut mai adânc ca oricând, cu gura deschisă – era Edmond cel de sub pânză, cel din interiorul lui. Dar s-a oprit foarte repede.

— Îmi pare rău, a spus el. Îmi pare rău.

— De ce îți pare rău, Edmond?

— Cred că eşti drăguță, a spus el.

— Edmond? Edmond? Chiar crezi asta? Chiar crezi!

— Nu vreau să plec. Îmi pare rău.

— Edmond?

— Îmi pare foarte rău.

Dar nu mi-a spus de ce îi părea rău. Când mi-am pus degetele pe buze, costumul alb dispăruse. Văduva a declarat disponibilitatea fiului ei, ca şi cum ar fi lipit un afiş pe zidul Casei Maimuțelor. Afişul s-a învechit şi a trecut prin toate anotimpurile: a fost udat de ploaie, care s-a transformat în gheață, apoi s-a uscat, s-a îndoit şi s-a îngălbenit în lumina soarelui, şi-a pierdut albeața şi a devenit aproape imposibil de citit – şi totuşi, incredibil, cineva l-a văzut acolo brusc. Cineva a citit mesajul cu atenție şi l-a înțeles, inclusiv ultimele cuvinte scurte: ÎNCERCAȚI ÎNĂUNTRU. Şi aşa a făcut.

CAPITOLUL XXIX

Anunț public: nunta lui Cornélie Ticre

Poate că am fost un pic necinstită. Poate că am amestecat cărămizile cu hainele. Am uitat să menționez că hainele erau destinate unui eveniment şi că acel eveniment era nunta lui Edmond Henri Picot şi a lui Cornelie Adrienne Françoise Ticre, de la tipografia de pe Rue Saint-Louis.

Tipografia Ticre era responsabilă pentru toate reclamele din Paris. Nu tipăreau doar anunțurile pentru Cabinetul doctorului Curtius, CEI MAI BUNI ŞI CEI MAI RĂI OAMENI DIN PARIS – ÎNĂUNTRU! ci şi foile pentru Comedie-Française şi pentru ANDROMAQUE a lui RACINE. Şi nu s-au oprit acolo. Tipografiile lucrau zi şi noapte, chiar şi duminica, întreaga zi; nu se opreau niciodată şi erau la fel de fierbinți ca toate capetele vorbitoare din Paris. Presele loveau înainte şi înapoi, bătând mii şi mii de cuvinte, până când îți zvâcnea capul: litere pe metal sau pe blocuri din lemn, poziționate în ordine, din spate în față, rostogolite prin cerneală, apoi trântite pe hârtie, făcând-o să salte în agonie. O, oamenii aceia ar fi tipărit orice. Îi anunțau pe parizieni care era ultima carte apărută, ultimul medicament, cele mai şocante veşti despre falimente, marea importanță a ciorapilor elastici, cea mai avansată pastă de dinți. M-am întrebat câte ziduri din Paris erau acoperite de ceea ce se revărsa doar din presa Ticre. Toate acele cuvinte dezvăluiau vieți, afaceri, speranțe, viitorul acestora şi nenumărate bucățele de omenire. Presa Ticre tipărea anunțuri cu privire la spânzurări, slujbele de la biserici, spectacolele de păpuşi şi lucrurile pierdute: un pudel, o broască-țestoasă, un baston, o tabacheră. PIERDUT: UN MANŞON. PIERDUT: CLEŞTI DE ASPARAGUS DIN ARGINT. PIERDUT: MUCAR SOFISTICAT. PIERDUT: UMBRELĂ DE MĂTASE. PIERDUT: CEAS CU FAȚĂ DUBLĂ. PIERDUT: TUCAN. PIERDUT: UN CÂINE IUBIT. PIERDUT: UN COPIL.

Pierdut, pierdut. Pierdut la Cornelie Adrienne Françoise Ticre. Pierdut: Edmond Henri Picot, model pentru manechinele din magazine. Şansa mea. Pierdută pentru totdeauna. Am rămas pierdută în bucătărie. Nimeni nu s-a gândit să mă întrebe pe mine. Nimeni nu a venit la mine să mă întrebe dacă

Edmond trebuia să se însoare. Nimeni nu a crezut că ar putea să îmi pese; nimeni nu a crezut că aş putea avea vreo legătură cu el. Aşa că nu au văzut jalea mea şi nu m-au auzit plângând în noapte. Chiar şi Jacques s-a îndepărtat. O servitoare tristă nu e un motiv important de îngrijorare.

În sfârşit, văduva a găsit un cumpărător. Când bietul Edmond a fost pierdut, în costumul lui alb de mătase, două afaceri de succes au fost combinate. Câteva sute de mii de lire au intrat în Casa Maimuţelor odată cu această căsătorie. Băiatul palid a plecat să locuiască la tipografia Ticre, unde toţi se aşteptau ca el să înveţe o profesie nouă şi profitabilă, ca să guverneze el însuşi afacerea într-o zi. Văduva nu avea încredere doar în cabinet: obţinea o garanţie mai mare cu o afacere mai sigură.

Se câştigau mult mai mulţi bani din tipărire decât din croitorie, chiar şi din ceară. Văduva îl vizita des, dar eu nu l-am mai văzut niciodată. În momentele mele de linişte, când eram singură, îmi închideam ochii şi o tăiam pe văduvă – şi pe Cornelie, de la gură la anus –, stând în tot acest timp în bucătărie şi nemaiaşteptând pe nimeni.

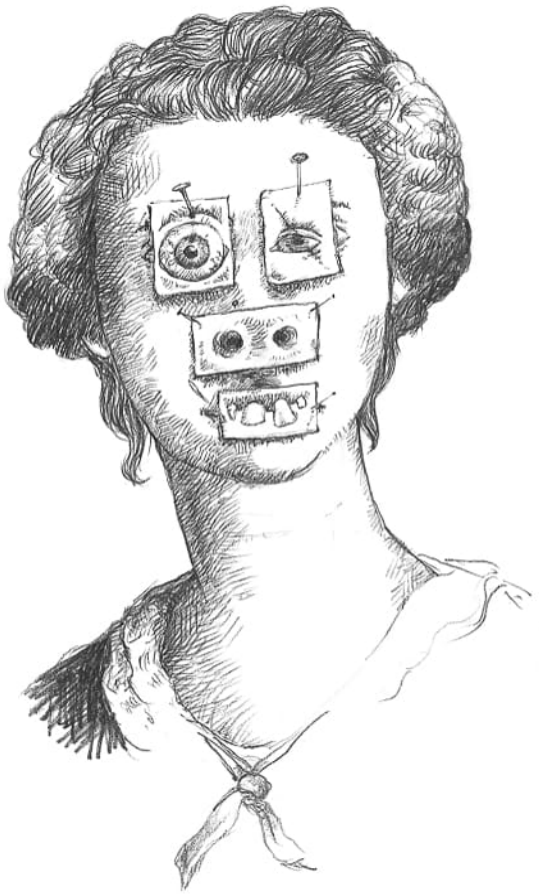

Noua doamnă Picot, din imaginaţie

Nu puteam să dorm în acele nopți singuratice – aşa că am început să fur de la Curtius şi de la văduvă. Aplecată deasupra lumânărilor furate, l-am răpit pe Edmond de la Cornelie – sau am încercat să fac asta. Am furat ceară şi argilă, apoi hârtie, creioane şi sârme pentru armături. Am făcut un căpşor al lui Edmond, cam de mărimea unei inimi sau a unui pumn – au aceeaşi mărime. Mi-a fost foarte greu să-mi amintesc chipul lui, mi-a fost foarte greu să-l aduc înapoi; m-am uitat la manechinele din magazinele de pe Rue Saint-Honoré pentru ajutor şi am început întotdeauna cu urechile. A devenit un obicei să fur lucruri, să mă ghemuiesc, să privesc chiorâş în noapte şi să realizez micile capete. Întotdeauna ale lui Edmond; niciun alt cap nu conta. Chiar dacă nu prea îl găseam, tot am crezut că, într-o zi, aş fi reuşit dacă aş fi continuat să încerc.

Poate că ochii mei, întotdeauna foarte roşii, l-au alarmat pe stăpânul meu.

— Sunt îngrijorat, mi-a spus el, ținându-mi pleoapele larg deschise în timp ce se uita în ochii mei.

De parcă ochii mei ar fi fost problema! Dar a crezut că aveam o boală acolo. Majoritatea oamenilor ar fi ignorat o slăbiciune ca a mea, dar stăpânul meu s-a ocupat imediat de mica mea problemă. M-a dus la un bărbat care mi-a pus câteva discuri din sticlă în fața ochilor şi care a declarat că eram o „slăbănoagă”. Aveam nevoie de ceva care să mă ajute să văd lucrurile de aproape. Lucrurile de departe nu contau atât de mult. Medicamentul pe care mi l-a recomandat, extern, se numea ochelari dubli şi aceştia se îndoiau pe tâmple. Bărbatul mi-a măsurat capul şi a spus că avea să facă brațe pentru tâmple nu mai mari de cincisprezece centimetri.

— Din oțel, a întrebat el, sau din argint pentru monede?

Curtius s-a uitat la mine.

— Aş vrea argint de monede pentru ea, dar, deocamdată, mă tem că va trebui să aleg din oțel. Accesoriul meu de față a costat douăzeci de lire.

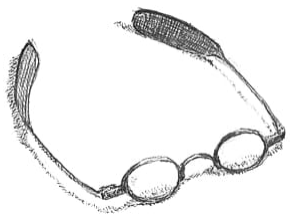

— Oarbă? a spus văduva când ne-am întors. Oarbă. Oarbă!

— Nu oarbă! Nu oarbă! am spus eu.

— Curtius, dacă e oarbă, la ce mai e bună? Vom avea nevoie de mai multe ajutoare.

— Nu sunt oarbă, domnule!

— Ce gălăgie face! a spus văduva. Şi nu doar în faţa noastră, mai plânge şi în bucătărie. Ieri am văzut-o lovindu-se la cap. Şi e atât de neglijentă! Curtius, tu poţi să nu spui nimic, dar eu am observat cât de jalnică a devenit munca ei. Şi cum se încruntă acum!

— Micuţo, m-a întrebat stăpânul meu, tu mănânci?

Jacques Beauvisage a fost supărat din cauza ochelarilor mei. A crezut că era ceva în neregulă cu mine, de parcă aş fi fost şi eu făcută din sticlă. Se temea că aveam să mă sparg.

— Jacques, sunt la fel cum am fost întotdeauna. Doar văd totul mai clar, mai precis şi mai aproape. E ca şi cum te-aş vedea bine pentru prima oară.

— Cum te uiţi la mine! a ţipat el. Ce vezi acum? Ce e diferit?

— Uită-te şi tu! Aici sunt.

— Nu! N-am s-o fac! Nu trebuie s-o fac!

Vedeam mai bine, în sfârşit, îi vedeam pe toţi mai bine. Vedeam găurile din pielea umană, vedeam pojghiţa de pe ochi, vedeam părul din vârful nasurilor. Vedeam toate micile şi minunatele adevăruri ale chipului omenesc, pe care nu le cunoscusem înainte. Era bine să văd atât de mult? Mă făcea fericită? Nu şi dacă nu-l puteam vedea pe el. Voiam să-l văd doar pe el, dar în faţa mea era toată lumea, cu excepţia lui. La început, nu am văzut rostul unor ochi atât de ageri. Dar nu am putut să mă opresc din privit. Chiar şi copiii aveau riduri; nu ştiusem asta până atunci. Totul era cum fusese până atunci, dar mai mult.

— Florence Biblot are urme mici de dinţi pe buze, am observat eu.

— Are, Marie, ce chestie! a spus stăpânul meu.

— Cicatricea de pe fruntea lui Jacques se face albăstruie, verzuie sau roşiatică în funcţie de starea lui.

— Chiar aşa? Ha-ha!

— Văduva Picot are un punct mic pe nara stângă.

— Nu, nu, nu are.

— Ba are.

— Nimeni nu o cunoaşte mai bine ca mine.

Chiar şi aşa, stăpânul meu a mers să verifice.

— Are! Nu l-am mai văzut niciodată până acum. Cea mai mică aluniţă.

Iar acest lucru l-a făcut să plângă.

Erau zile în care îndepărtarea ochelarilor de pe față îmi lăsa urma strângerii lor la rădăcina nasului. Eram în întuneric. Mă furişam prin sală, spălam vasele. Eram o femeie micuță şi pierdută. Înainte ca rana înroşită să devină o bătătură, a venit un vizitator foarte diferit şi totul s-a întors cu susul în jos.

CAPITOLUL XXX

Sunt descoperită

Mulți oameni, din toate clasele sociale ale Parisului, au venit la Casa Maimuțelor. Veneau aristocrați şi neveste de pescari, oameni care lucrau pe acoperişuri şi oameni care lucrau în canale, oameni care compuneau opere şi oameni care făceau cărămizi. Aşa că, în, cele din urmă, poate nu e deloc extraordinar faptul că a venit şi un membru al familiei regale.

Cea care a venit, pentru că era o fată, avea paisprezece ani. Era, de fapt, o fetiță. Parisul şi chiar Palatul Versailles erau preocupate de Voltaire în zilele acelea şi această mică figură nobiliară a decis că voia să învețe un pic mai mult despre faimosul filosof. Mica fărâmă de regalitate aflase că Boulevard du Temple găzduia o sală plină cu oameni faimoşi şi infami, toți făcuți din ceară, despre care se spunea că păreau foarte naturali – şi printre ei se număra şi domnul Voltaire, în mărimea sa naturală şi forma exactă. Dacă voia cu adevărat să îşi facă o idee cât mai clară despre omul recent decedat, atunci micuța nobilă trebuia să o viziteze. Aşa că un mic miracol s-a întâmplat în viața mea, un pic de noroc minunat.

A intrat înconjurată de anturajul ei. Nu a aranjat o vizită, ci a venit, pur şi simplu, cu oamenii ei, dimineața, când la noi era închis. Şi cred că foarte bine a făcut, pentru că, dacă ne-ar fi avertizat în legătură cu vizita ei, nu aş fi fost în sala mare, ştergând capetele de praf, când a sunat clopoțelul croitorului mort, nici nu aş fi tras zăvoarele şi nici nu aş fi fost eu cea informată despre cine se afla acolo.

Madame Elisabeth Philippine Marie Hélène Bourbon, nepoata lui Ludovic al XV-lea, cel mai puțin important copil al moştenitorului decedat Ludovic, sora regelui Ludovic al XVI-lea, nu se ridica la mai mult de un metru şi jumătate de podea. Era un pic dolofană, cu ochii cenuşii şi delicați şi cu o piele foarte albă – dar aceste detalii nu sunt atât de importante. Ceea ce era cu adevărat remarcabil era nasul ei, care era destul de mare şi coroiat în tradiția Bourbonilor. Iar bărbia ei… bărbia ei era – cum aş putea să-mi ascund încântarea? – un pic cam lungă şi foarte proeminentă! Trebuie s-o spun? Nu era o fetiță drăguță. Chiar trebuie să mărturisesc tot?

Mi-am dat jos ochelarii.

Bucățica regală arăta ca mine.

Eu arătam ca bucățica regală.

Da, aveam şaptesprezece ani. Desculță, aveam o înălțime de un metru patruzeci şi doi de centimetri. Sunt gata să recunosc că bărbia mea proeminentă – cred că o amintire prețioasă de la tata – era mai largă şi mai ieşită în afară. Recunosc că ochii mei sunt căprui – nu de un minunat cenuşiu-deschis – şi nu atât de drăguți. Dar priviți cele două nasuri, mai întâi cel de la Waltner, apoi pe cel de la Bourbon!

Sunt aproape la fel.

De parcă lumea s-ar fi dublat brusc.

Ne-am recunoscut una pe alta imediat. Ce puteam face cu această intimitate ciudată şi tulburătoare? Voiam să o sărut şi să o împing în acelaşi timp. Să țip şi să şoptesc. Să dansez şi să fug. Ce persoană! Exact ca mine – o versiune mai clară, sigur mai scumpă, dar fără nicio îndoială asemănătoare cu mine. Văzuse şi ea asta? Da, ştiam că o făcuse. Bănuiam că deja ştia totul despre mine. Voiam să mă acopăr şi să mă dezbrac în acelaşi timp. Era ca şi cum aş fi cunoscut-o de-o viață.

Inima îmi bătea cu bucurie şi cu teamă.

Uneori, asemănarea rupe brusc barierele, alteori, le ridică.

Stând înaintea ei, am făcut o reverență. Dar nu am putut să tac. Voiam să-i spun totul.

— Tata a murit, am început eu. A stat în spatele unui tun care a explodat. Iar mama a murit şi ea foarte brusc.

— Înălțimea Sa, Madame Elisabeth a Franței, a anunțat cineva din anturaj în timp ce văduva intrase în sală.

Aceasta a albit şi a făcut o plecăciune.

Dar prințesa mă auzise.

— Şi tata a murit, mi-a răspuns ea cu vocea ei înceată. Şi mama. Tuberculoza mi i-a răpit pe amândoi. Îmi arăți oamenii de ceară?

— Micuțo, a spus văduva, treci în bucătărie.

Dar nu am ascultat-o. În schimb, i-am arătat prințesei totul. Întâi pe Voltaire, apoi pe doctorul Franklin şi pe doctorul Mesmer. În fața lui Mesmer, Madame Elisabeth s-a întors şi m-a surprins cu o mărturisire: mi-a spus că i-ar plăcea să sculpteze. Puteam să o învăț, să modeleze în ceară?

— Eu? am întrebat.

— Maiestate, ea face doar părul, a intervenit văduva.

— Da, am spus eu, dar ştiu mult mai multe.

— Micuțo, a zis văduva, destul, mergi în bucătărie! Maiestate, ea e doar o servitoare.

— Ați dori să-mi vedeți lucrările? am întrebat eu.

— Nu e nicio lucrare, Micuțo, a spus văduva.

— Dacă doriți, Maiestate, pe aici. Pot să vă arăt?

— Jacques, a continuat văduva, du-o afară.

— Jacques, am spus eu, deodată foarte îndrăzneață cu noua mea versiune lângă mine şi cu noii mei ochelari, să nu faci asta.

Iar prințesa a intervenit:

— Mi-ar plăcea foarte mult să-ți văd lucrările.

Am dus-o în bucătărie, chiar dacă îmi auzeam inima bătând precum tunetul în urechi. Am închis uşa în fața tuturor, cu excepția prințesei. Mi-am scos apoi cufărul şi am ridicat capacul. Aveam acolo toate capetele lui Edmond modelate de mine.

— Eu le-am făcut, am spus. Pe fiecare.

— Ale cui sunt?

— Ale unui băiat. Din amintiri.

— Cine e?

— Nu contează acum. A plecat.

— Tu le-ai făcut pe toate? a întrebat prințesa.

— Doar eu.

— Sunt minunate!

— Spuneți-o din nou, i-am zis eu.

— Poate o să-mi arăți cum.

Am pus piesele înapoi. Când am deschis uşa, erau toți acolo, aşteptând. Apoi i-am arătat minunații noştri criminali, iar Jacques a păşit înainte şi nu i s-a mai putut închide gura.

— Victor Joly şi-a tăiat miresele!

— O, vai! a şoptit Madame Elisabeth.

— Andrée Veron, a continuat Jacques, plin de entuziasmul lui special, un gunoier, şi-a ucis sora, pe Jacqueline, pentru un lucru găsit în noroi, un ceas stricat. I-a tăiat gâtul cu o bucată ruginită de fier.

— Biată fată! mi-a şoptit prințesa. Să trăieşti printre asemenea lucruri!

— Cel de aici, a continuat Jacques, care nu mai putea fi oprit după ce începuse, în ciuda privirilor deranjate ale văduvei, e Antoine-François Dezrues. Într-un cufăr, el a…

— Stop! Opriți-vă, vă rog, opriți-vă! a strigat un membru al anturajului.

— Să trăieşti în fiecare zi printre asemenea monştri, a spus prințesa, fără să se uite la dragii noştri criminali, ci privindu-i pe stăpânul meu, pe văduvă şi pe Jacques.

Mi-a spus cât de rău îi părea pentru mine, cât de groaznic trebuie să fi fost pentru o fată ca mine să trăiască într-un asemenea loc, în compania unor asemenea criminali. A plecat la scurt timp după aceea. Ce vizită a fost, ce sărbătoare!

Am zâmbit larg, până când uşa s-a închis şi s-au tras zăvoarele. Apoi însă mi-a pierit zâmbetul, pentru că a venit pedeapsa. Uşa bucătăriei s-a deschis din nou, la fel şi cufărul meu.

— Ce-s astea? a întrebat văduva.

— Capete, doamnă!

— Sunt învelite în muselina mea!

— Recunosc că am luat nişte muselină, recunosc liber asta, şi chiar mai multe pe lângă ea. De ce să nu o fac? Până la urmă, încă nu am fost plătită pentru munca mea.

La început, nu a putut recunoaşte ale cui erau capetele acelea. Cum ar fi putut să o facă? Niciodată nu îl văzuse pe Edmond aşa cum o făcusem eu. În ochii ei, el era altcineva. Dar stăpânul meu, mare cunoscător de oameni, a ştiut.

— E… Sunt… Edmond? Cred că el e. De ce sunt atât de mulți Edmond, Marie?

— Cine? Cine?! a intervenit văduva.

Apoi m-a lovit foarte tare în cap cu un mic bust de ceară al lui Edmond.

De la ceară, am ajuns la cărbune şi am fost închisă în camera cu cărbune.

Am stat acolo multe ore. Jacques a venit să mă viziteze.

— Ce fac? am întrebat eu. Ce se-ntâmplă?

— Văduva rupe tot, sparge capetele…

— Pe fiul ei îl sparge. Voi fi bătută, nu-i aşa?

— Nu ai voie să primeşti mâncare, sunt ordinele văduvei.

— Aşa e ea. Cât timp?

— Nu a spus. Văduva vrea să pleci.

Stăpânul meu a venit la uşa camerei cu cărbuni.

— Încerc să te păstrez.

— Mulţumesc, domnule.

— Sau să găsesc un alt loc în care să mergi.

— Nu! Trebuie să rămân cu dumneavoastră.

— Mă tem de ce ar face văduva dacă ai rămâne. E foarte energică. Sincer, mă tem că te va răni. Cel mai mult îi displace că te gândeşti la fiul ei. Tremur când mă gândesc la pedeapsă.

— Vă rog, domnule, nu mă pot opri!

— Of, Marie, încerc să fac totul cum trebuie. Am avut o idee, aşa că am scris o scrisoare.

— Trebuie să rămân. Asta e casa mea.

— Marie, încă nu s-a hotărât nimic. Ar putea fi aşa sau ar putea fi altcumva.

Dar s-a hotărât totul foarte repede, când a venit un bărbat cu o treabă oficială. Am aflat acest lucru când Jacques mi-a spus să mă pieptăn şi să merg repede în atelier. Curtius şi văduva stăteau unul lângă altul la un capăt al mesei de lucru, iar străinul era la celălalt capăt.

— Tu eşti Anne Marie Grosholtz, pupila acestei case? a întrebat străinul.

— Pupilă, domnule?

— Da, Marie, a spus văduva, trebuie să spui da.

— Marie? am zis eu. Nu am mai auzit-o niciodată spunându-mi aşa. Bărbatului i-am răspuns: Sunt servitoare aici. Fac firele de păr.

— O să îţi ofer un post de probă. Profesoară de sculptură a Maiestăţii Sale Madame Elisabeth a Franţei. Ţi se pare acceptabil?

Nu am spus nimic, niciun cuvânt. Niciun cuvânt nu a ieşit din gura mea.

— Nu ţi se pare acceptabil? a întrebat bărbatul.

Nu puteam respira. Doar după o vreme am putut da din cap.

— Aşa am crezut şi eu, a continuat bărbatul. Tutorii tăi vor fi plătiţi pentru serviciile tale în fiecare lună.

— Da, domnule. Dar sunt banii mei!

— Trebuie să vorbeşti cu tutorii tăi.

— Cred că trebuie să fie banii mei. Vedeți, domnule, nu am fost niciodată plătită.

— Asta nu e treaba mea, domnişoară. Vă rog, putem încheia? Am stabilit data venirii tale peste o săptămână. Sper că şi asta e acceptabil.

— Da, domnule.

— Bineînțeles, îți vor fi oferite cazarea şi masa.

— Mă scuzați, domnule, am spus eu, începând să înțeleg. Va trebui să locuiesc acolo, nu-i aşa?

— Da. E necesar pentru postul acesta. E de probă, înțelegeți? le-a spus bărbatul stăpânului meu şi văduvei. Pupila voastră poate lipsi doar o săptămână sau doar o zi. Dar, dacă va dovedi că e bună, va rămâne la casa lui Madame Elisabeth atât cât va dori dumneaei şi în acord cu voi, tutorii săi.

— Da, domnule. Mulțumesc, domnule!

— Actele tale vor rămâne aici, mi-a spus el, la cererea tutorilor tăi.

— Ea ne aparține, a spus văduva cu un aer fermecător.

— Din Berna, a adăugat stăpânul meu.

— Suntem de acord, a concluzionat bărbatul. Ai înțeles?

— Da, domnule.

Văduva a fost mai tăcută după aceea, având o supărare pe chip. O dată sau de două ori, am văzut-o uitându-se la mine. Jacques a păstrat distanța, dar l-am auzit smiorcăindu-se în bucătărie, în timp ce zgâria podeaua.

— Nu vreau să plec, i-am spus stăpânului meu.

— E pentru binele tău. Până se liniştesc spiritele din nou.

— Dumneavoastră le-ați scris celor de la palat?

— Prințesa era foarte dornică şi omul a venit foarte repede.

Dar a dat puțin din cap; poate nu aş fi văzut asta fără ochelari. Încercase să ajute, asta era sigur, dar efectul unei scrisori trimise de stăpânul meu la Versailles era imposibil de înțeles. Mi-a plăcut însă să cred că era esențial.

— Domnule! Cum aş putea să plec vreodată?

— Marie, fii cuminte!

Seara, în bucătărie, văduva mi-a spus:

— La palat, sunt oameni din familia regală. De exemplu, regina locuieşte acolo şi e adorată de toată lumea.

— Cred că da, doamnă.

— Poate vei întâlni, din când în când, asemenea oameni.

— Da, doamnă.

— Trebuie să te porți frumos în orice situație. Să nu ne faci de ruşine în niciun fel. Trebuie să vorbeşti frumos despre munca noastră.

— Da, doamnă.

— Şi încă un lucru: trebuie să obții o programare pentru doctorul Curtius, ca să modeleze chipul reginei. Ne-ar plăcea să o avem pe regina din viața adevărată. Şi alți oameni importanți. Dar cel mai mult pe regină, ea inspiră toată moda.

— Da, doamnă, voi încerca. Doamnă, pot să vă pun o întrebare?

— Poți.

— Ce mai face Edmond?

Fața ei mare s-a înroşit şi muntele a vuit; bărbia i-a tresărit, dar flacăra a fost stinsă rapid în timp ce a răspuns:

— Fiul meu e cu soția lui.

— Doamnă, i-am spus eu, sufocându-mă brusc, eu aş fi vrut să mă mărit cu el. Nu v-ați dat seama?

— Tu?! *Tu!*

— Cât îmi doresc să o fi făcut!

— Dorințele *tale*… ce sunt? Nimic. Edmond nu a vrut să fie cu tine. Cum ar fi putut să vrea asta? Cine ar vrea? Cum ar fi putut să fie fiul meu cu o servitoare străină?! Habar n-ai cum funcționează lumea!

— Merg la palat, i-am spus eu. Am fost invitată.

— Marie, întotdeauna vei fi şobolanul nostru din bucătărie.

Am detestat-o complet – atunci şi întotdeauna –, fără niciun fel de limite. Pot să descriu ura mea pentru ea? Aş otrăvi aceste pagini. Aşa că am s-o las afară.

În noaptea dinaintea plecării mele, Jacques, la fel ca bătrânele maimuțe, a început să lovească în zidul Casei Maimuțelor. A spart pereții cu pumnii, a spart mobilierul fals din lemn, a spart într-o direcție, apoi în alta, lovind cu picioarele şi gemând de durere. Țipa în timp ce făcea asta, iar dansul lui de revoltă nu putea fi controlat. Gemea ca un animal torturat. Odată cu plecarea mea, lumea lui fragilă era răsturnată. Nimic nu-l putea convinge că nu era abandonat.

Nervos, stăpânul meu a lăsat furtuna să treacă de la sine; văduva a mers la etaj ca să calculeze costurile pagubelor. Când, în cele din urmă, şi-a vărsat toată furia, am făcut ordine din nou în casă şi am măturat lucrurile sparte.

— Jacques, i-am spus eu, mângâindu-i capul mare, e doar pentru puțin timp. Dar îți mulțumesc foarte mult pentru lacrimile tale.

În următoarea dimineață, am plecat cu Mercier, mai jerpelit în zilele acelea, cu doctorul Curtius şi cu Jacques şchiopătând în urma mea, în timp ce căra cufărul ce conținea hainele mele, pe Marta, placa de falcă a tatei şi desenele ce supraviețuiseră furtunii văduvei, pentru că fuseseră ținute într-un sertar din bucătărie. Oamenii se opreau când stăpânul meu trecea pe lângă ei pe bulevard, dându-şi jos pălăriile şi aplecându-se, după cum era obiceiul atunci:

— Bună dimineața, doctore Curtius! Ce vreme frumoasă, doctore Curtius!

Ne-am îndreptat spre Place Louis-le-Grand, unde lucrase cândva doctorul Mesmer – ce spațiu mare, mă speria! Aş fi vrut să rămân la marginile lui, dar Mercier m-a tras înainte cu blândețe. Mi s-a cumpărat un bilet pentru „carraba", trăsura cu opt cai de la Versailles, pe care oamenii o numeau „oala de noapte".

În timp ce mă ridica în trăsură, Jacques mi-a şoptit printre dinții încleştați:

— Să nu laşi pe nimeni să te rănească! Spune-i lui Jacques dacă cineva îți face rău.

— E doar o sală uriaşă pentru servitori, a spus Mercier. Nu zăbovi prea mult acolo! Nimănui nu-i face bine să stea prea mult pe-acolo. Dar, Micuțo, până şi eu trebuie să recunosc: e o mare aventură.

— Dragă Micuțo, mi-a spus stăpânul meu, fata mea, îmi va fi foarte dor de tine. Îți voi spune Marie azi. Marie, cine va mai face firele de păr acum? Cine va sta lângă mine? Cui îi voi mai povesti despre progresul meu?

— La revedere, domnule, i-am spus eu, şi mulțumesc.

Apoi „oala de noapte" a pornit.

Ținând-o pe Marta în poală, am urmărit Parisul văzându-şi nonşalant de treabă. Trăsura s-a îndepărtat de Boulevard du Temple, de Casa Maimuțelor şi de tipografiile Ticre. A ajuns până la Porte de Versailles, apoi a luat-o pe câmpuri şi tot ce am văzut era nou. Eram singură. Trebuia să fiu profesoara prințesei Elisabeth. Versailles mă chema.

M-am întors cu spatele la Paris.

CARTEA A IV-A
1778-1789

UN DULAP ÎN VERSAILLES

Începe când am şaptesprezece ani şi se termină când am douăzeci şi opt

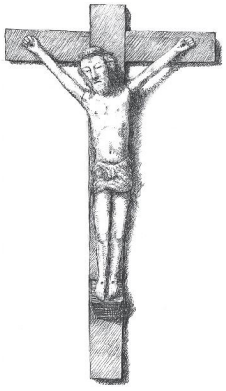

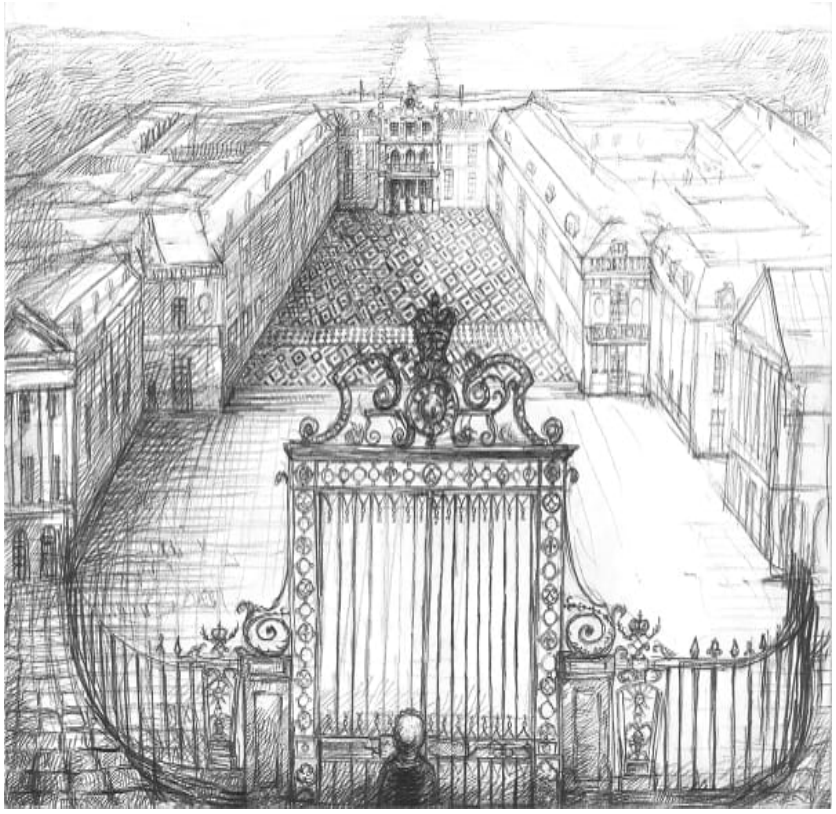

CAPITOLUL XXXI

În care particip la un scurt interviu cu noua mea angajatoare şi mi se arată locuinţa

L-am văzut înainte să ajung la el şi, în timp ce înaintam în trăsură, devenea tot mai mare, ocupând cerul. A fost foarte ciudat când, în cele din urmă, ne-am oprit şi am văzut acolo oameni obişnuiţi, de mărimea cu care eram obişnuită. Era un întreg oraş într-o singură clădire. Cum să navighez printr-un asemenea loc? Rearanjează deci tot ce ai înţeles până atunci despre mărime. M-am simţit ca bietul Iona, unul dintre preferaţii mamei, doar că această balenă dinaintea mea era aurie. Era posibil să existe un asemenea loc? Şi cum puteam să locuiesc în el? „Mamă, aş fi vrut să strig. Uite, uite unde sunt! Sunt la palat. Am fost invitată înăuntru.”

Un valet în livrea albastră a venit după mine şi mi-a spus că mi se va livra cufărul separat. Eu trebuia să-l urmez. M-a ghidat pe deasupra pietrelor de pavaj (de mărimea unor pietre mari de mormânt, în golul cărora oamenii s-ar fi putut întinde şi nu ar mai fi fost văzuţi niciodată), printre porţi (cred că mai înalte decât orice clădire din Paris), printr-o intrare a servitorilor (precum deschiderea unui sfincter uriaş), de-a lungul coridoarelor (ca nişte lungi intestine), pe lângă camere şi oameni (mâncarea care era digerată). Valetul înainta cu o mare viteză. Eu tremuram din cauza imensităţii tuturor – totul se înălţa deasupra mea, toţi oamenii şi tot spaţiul. Pentru un moment, distrasă de un grup de oameni gălăgioşi, l-am pierdut pe valet, dar el m-a găsit şi mi-a spus, cu un glas sever şi sacadat, că n-ar trebui să-l fac să întârzie.

Mă uitam în sus: tavane pictate. Mă uitam în jos: podele din lemn cu modele. Mă uitam înainte: spatele câte unui valet îmbrăcat în albastru, îndepărtându-se tot mai mult. Mă uitam în jur: oameni peste tot. În cele din urmă, pe un coridor mai liniştit, am văzut că una dintre ferestre era întredeschisă. M-am bucurat foarte mult să văd asta, căci am simţit atunci că aveam o şansă. Apoi valetul a deschis o uşă.

— Trebuie să aştepţi aici, mi-a spus el. Să nu atingi nimic.

După aceea a închis uşa şi a plecat.

M-am uitat în jur. Eram undeva la parter, într-o cameră plină de obiecte scumpe, distinse şi furioase. Niciodată până atunci nu mai considerasem că orologiile portabile puteau fi dezaprobatoare, nici nu presupusesem că unui candelabru i-ar fi displăcut să mă lumineze. Nu mai călcasem niciodată pe un covor care nu dorea să mă aflu acolo, nici nu simțisem dușmănia vreunei polițe de marmură. Nu întâlnisem niciun scaun auriu împletit, ale cărui picioare mici şi groase să pară ațintite spre gleznele mele. Nu înainte să intru în camera aceea.

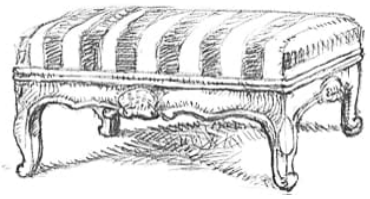

În Casa Maimuțelor, trăisem pe scena unui teatru. Atunci, în fața mea, se afla un adevărat ceas portabil, nu o bucată de lemn având forma unui ceas, ci unul care bătea secundele. Aveam în fața ochilor un adevărat şemineu din marmură, nu unul din lemn pictat care să dea o falsă impresie de prețios. Aici locuiau oameni adevărați, nu imitații de oameni făcute din ceară. Dar am simțit atunci – şi simt şi acum – că eram mai în largul meu printre recuzitele de teatru făcute în grabă decât alături de obiecte funcționale făcute de maeştri. Am stat în mijlocul camerei şi toate aceste obiecte s-au holbat la mine timp de o jumătate de oră, până când, în cele din urmă, a intrat o altă servitoare: o tânără palidă care a început să-şi facă de lucru prin cameră. Nu s-a uitat deloc la mine, de parcă nu aş fi fost acolo.

— Trebuie să aştept aici? am întrebat-o eu.

Dar servitoarea nu a spus nimic.

— Va veni în curând?

Nimic.

— Cum te cheamă?

Atunci a dat din cap.

— Pot să iau loc?

— Te rog, a spus ea cu o privire foarte îngrijorată. Nu trebuie să vorbesc. Nu am voie.

— Cu cine pot vorbi?

— Sunt doar o simplă servitoare. Nu trebuie să mă întrebi nimic.

Uşa s-a deschis şi servitoarea a încremenit. Vocea poruncitoare a unei doamne în vârstă s-a auzit din cadrul uşii.

— Ai vorbit, Pallier? Să nu te mai prind!

Iar servitoarea a plecat imediat.

Femeia s-a plimbat încet în jurul meu, apoi s-a aşezat pe o canapea.

— Nu pot înțelege, a spus ea – şi mi-a trebuit un moment ca să înțeleg că nu se adresa canapelei –, de ce eşti aici. Dacă avem noroc, vei sta doar astăzi; după aceea nu va mai trebui să împărțim aceeaşi cameră niciodată. Madame are micile ei capricii din când în când; singura consolare e că sunt sigură că Madame va găsi altceva care să o intereseze mai mult decât tine, pentru că nu pari deloc interesantă. Va veni aici în curând. Trebuie să faci o plecăciune, să îi spui „Maiestate" sau „Madame Elisabeth". Trebuie să respecți cu strictețe ordinele ei, orice îți va cere. Dar nu o *atinge,* nu trebuie să o atingi niciodată, asta nu e permis.

Apoi am auzit un zgomot şi, după un moment, Elisabeth a intrat alergând, cu fața îmbujorată.

— A! În sfârşit, eşti aici! a spus ea. Ce frumos!

— Maiestatea Voastră, a zis bătrâna imediat.

— Maiestatea Voastră, am spus şi eu, făcând o plecăciune.

— Mă bucur că eşti aici. Nu m-am mai gândit la altceva de când te-am văzut! Doar la toate lucrurile pe care le vom face împreună. Persoana mea, trupul meu, asta eşti tu! Sora mea, Clotilde – acum e măritată cu Charles Emmanuel de Sardinia; oh, şi eu voi fi măritată în curând –, nu a avut niciodată persoana ei, oricum, nu una ca tine. Dar eşti aici! Îi voi scrie lui Clotilde şi îi voi povesti. Mi-au spus că s-a îngrăşat foarte tare. Mi-e foarte dor de ea! Ei bine, ce să facem? Să desenăm? Să ne jucăm de-a v-ați ascunselea? Să facem o vizită? Trebuie să-ți povestesc despre vizitele mele.

— Maiestate, i-am şoptit eu, credeam că trebuie să…

Ceasul malefic a dăngănit, iar mica prințesă s-a albit foarte tare. Fața ei rotundă a tresărit, iar ochii ei cenuşii au început să se umezească.

— E timpul, Madame Elisabeth, a spus bătrâna pe un ton sever. |

— Of, nu, nu, nu, a şoptit Elisabeth.

— Mătuşile dumneavoastră, Madame Elisabeth, a intervenit bătrâna din nou.

— Trebuie să plec acum. Trebuie să plec, *draga* mea persoană, mi-a spus Elisabeth. Nu trebuie să le las pe mătuşile mele să aştepte, urăsc asta mai mult ca orice; bunicul le lăsa întotdeauna să aştepte şi ele nu suportă asta. Mă bucur că eşti aici. Îmi eşti tare dragă. Ne vedem mai târziu. Ce minunat că eşti aici! O conduci în camera ei, dragă Mackau?

După aceea, mica prințesă a plecat şi am rămas cu Madame Mackau.

— Fără îndoială că va da greş din nou, a bombănit ea imediat ce uşa s-a închis. Nu te voi conduce eu, a spus bătrâna fără să se uite la mine. Să nu crezi vreo secundă că te voi conduce eu. Aşteaptă aici.

Bătrâna a plecat şi, după câteva momente, a apărut o altă servitoare.

— Urmează-mă, te rog!

Am ieşit din cameră şi, după ce am mers puțin, ne-am oprit în fața unui dulap foarte înalt şi lat, cu o uşă dublă şi fixat în perete. Cufărul meu fusese pus lângă el.

— Poți deschide o uşă.

Am deschis una.

— E un dulap, am zis.

— Da, a spus ea, e dulapul tău.

— Trebuie să-mi las lucrurile acolo?

— Trebuie să locuieşti aici.

— Într-un dulap?

— Dormi aici. Îți petreci timpul aici. Când te vrea, eşti aproape. Dormi pe raftul acela şi îți laşi lucrurile pe cel de deasupra. Vei descoperi că e destul de adânc.

— Un dulap?

— Da, într-adevăr. Un dulap.

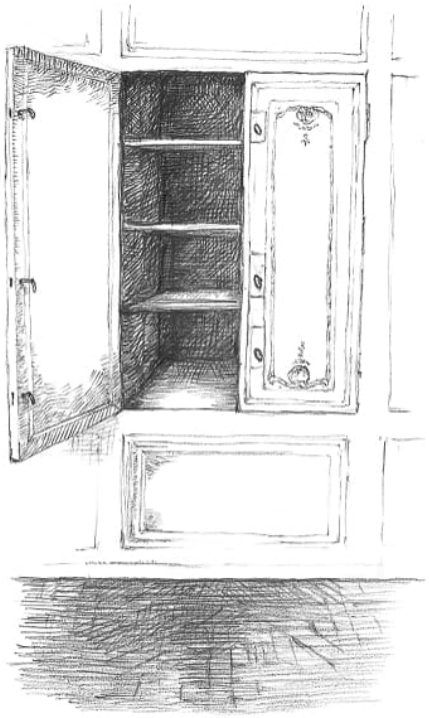

Un dulap e locul de odihnă al obiectelor; un pat e locul unde se întind oamenii. Credeam că asta era de la sine înțeles. Dar la Versailles erau obiceiuri opuse şi trebuia să le deprind; stăpânul meu mă învățase asta când venisem la Paris. Era necesar să îmi asum regulile locurilor noi. Poate că nu era foarte diferit de camera fără ferestre pe care o ocupasem în casa croitorului mort. M-am întrebat dacă erau oameni păstrați în toate dulapurile din palat şi dacă sertarele lor erau deschise doar când era nevoie de ei. M-am întrebat ce se întâmpla dacă sertarul tău nu era niciodată deschis şi rămâneai acolo mort de foame, sperând că ai putea fi chemat din nou în curând. Trăiai din muşte şi din păianjeni. Mai târziu, aveam să aflu că servitorii din toate marile case ale Europei erau adesea adăpostiți în dulapuri, din comoditate, ca să fie mai aproape de angajatorii lor. George al III-lea îşi îngrămădea servitorii în nişte sertare din fața dormitorului său. Ducele de Urbino îşi ținea un servitor într-un birou. Baronii din Bavaria îşi suspendau servitorii în cuiere făcute la comandă; se spunea că ducesa de Blois avusese o servitoare dragă care trăise patruzeci de ani într-o toaletă goală.

Am simțit o mare milă pentru obiecte în ziua aceea, când m-am întins pe podeaua unui dulap. Ce întuneric era înăuntru!

CAPITOLUL XXXII

Bucăţica mea de palat

Uşile dulapului meu puteau fi deschise şi de dinăuntru, şi din afară, având mânere pe ambele părţi. Totuşi, închisă acolo pe jumătatea mea de pat, m-am simţit ca într-un sicriu. Când m-am trezit după un pui de somn, am început să bat în uşi, îngrozită că fusesem îngropată de vie. Am visat că eram moartă, pe fundul şanţului de pe bulevard. Chiar şi după ce mi-am amintit unde eram, am continuat să verific mânerele ca să mă asigur că puteam ieşi. Ce noapte mizerabilă!

În a doua dimineaţă la palat, am fost condusă din nou în camera dezaprobatoare. Bătrâna s-a întors în scurt timp, apoi, în cele din urmă, a venit şi Elisabeth, însoţită, de data asta, de un bărbat îmbrăcat într-o robă religioasă.

— Ei bine, persoana mea, acum ne vom ruga!

Ne-am rugat aşa cum am fost instruite de duhovnicul ei, Abbe Madier. Mi s-a părut un om mieros – oare Dumnezeu îl făcuse aşa?

— O, inimă divină a lui Iisus! Te iubesc, te ador, te invoc pentru toate zilele vieţii mele, dar mai ales pentru ora morţii mele. *O vere adorator et unice amator Dei, tnisere nobis. Amen.*

După aceea, Elisabeth mi-a spus:

— Te rogi foarte bine.

— Mulţumesc, Maiestate.

— Vreau să cunoşti pe cineva care mi-e foarte drag.

Persoana pe care a adus-o după aceea trăia şi ea într-un dulap, dar acesta avea căptuşeală din catifea şi era portabil. Sincer, probabil că ar fi trebuit să fie numit cutie. Această persoană era făcută din ghips pictat. Nu era foarte mare – avea, de fapt, vreo treizeci de centimetri – şi nici prea exactă: era un om idealizat, simplificat şi sentimentalizat. Fusese făcut să-L reprezinte pe Mântuitorul omenirii. Bineînţeles, îl mai întâlnisem până atunci pe acest om – sau sute ca el; era foarte popular şi foarte comun, un vechi favorit al mamei mele.

— Nu îl poţi ţine, a spus Elisabeth, dar poţi să te uiţi la el.

— Am o păpuşă, i-am zis eu. Se numeşte Marta. Aţi vrea să…

— Uneori petrec ore întregi cu el. Simt că e viu şi mă ascultă.

— Nu, am spus eu. E ghips. E doar ghips pictat. Nu poate auzi nimic.

— Îl voi pune la locul Lui acum.

Iisus a fost pus înapoi în cutia Lui, dar doar după ce a fost sărutat. M-am gândit că mi-ar fi plăcut să mă sărute şi pe mine aşa.

— E minunat că m-aţi chemat aici, i-am spus eu. Vă mulţumesc foarte mult.

— Nu e nevoie să faci asta.

— Cred că ne vom înţelege foarte bine. Suntem ca două gemene.

— Nu cred că semănăm atât de mult, mi-a spus ea. Poate ar fi o asemănare trecătoare – am auzit câteva comentarii despre asta. Dar, scuză-mă, ai un nas cam mare, nu crezi? Şi o bărbie… ce să mai zic? Ies prea mult în afară şi sunt un pic înspăimântătoare. Dar nu trebuie să-ţi faci griji, nu mă deranjează felul în care arăţi. Chiar dacă ar fi o asemănare, nu cred că putem semăna foarte mult, nu-i aşa? Eu sunt sora regelui. Of, nu fi atât de tristă! Ce creatură prostuţă eşti! Cum se poate să-ţi pară rău pentru ceva cu aşa o faţă? Îmi place de tine când nu eşti atât de tristă. Vino, am să-ţi arăt altceva!

M-a dus apoi într-o cameră decorată cu multe desene naive, care reprezentau mai ales crucifixe şi sfinţi.

— O, dar uită-te la toate desenele astea! a spus ea cu entuziasm.

M-am uitat la ele şi m-am întors spre Elisabeth.

— Sunt ale mele! a zis ea. *Eu* le-am desenat.

Nu am spus nimic.

— Ce crezi despre ele? m-a întrebat ea.

— Maiestate, vă rog să mă iertaţi, am răspuns, dar cred că trebuie să ne începem studiile imediat.

— Persoana mea?

Am tăcut, simţind că nu aveam de ales.

— Nu v-aţi… *uitat* cu adevărat, nu-i aşa? Nu încă. Sunt sigură că o veţi face. Stăpânul meu m-a învăţat să privesc şi am avut nevoie de o mare cantitate de pâine înainte să văd ceva. Faţa ei devenea tot mai roşie. Nu ar trebui să vă mint, Maiestate, am continuat eu. Dacă e să progresăm împreună, ca să pot fi utilă, nu trebuie să existe minciuni.

— Sunt prinţesa Elisabeth a Franţei.

— Da, Maiestate.

— Ei bine? a bătut ea din picior.

Nu mi-am dat seama ce avea să facă. A urmat o tăcere lungă. În cele din urmă, a spus:

— Destul pentru ziua de azi.

Şi am fost trimisă înapoi în dulapul meu.

Apoi am fost instruită să-mi petrec cât mai mult timp în interiorul lui atunci când nu era nevoie de mine. Se înțelege că, din când în când, aveam nevoie să ies afară, dar nu trebuia să merg niciodată mai departe de găleata din camera alăturată. Era un dulap mare, iar raftul nu era mult mai mic decât patul meu din Casa Maimuțelor. Un om se poate obişnui cu aproape orice.

Era destul de confortabil înăuntru şi am avut mult timp de gândire, mult mai mult decât avusesem până atunci, iar o mare parte din gândurile mele erau, inevitabil, îndreptate spre Edmond. Îmi spuneam că nu ar fi fost destul spațiu pentru ca el să stea întins lângă mine în acel sicriu-dulap şi că, poate, aşa fusese să fie, ca el să îmi fie furat. Mi-am dorit să fi avut măcar unul dintre capetele pe care le sculptasem, căci simțeam că asta m-ar fi ajutat foarte mult, dar văduva le distrusese pe toate. Nu trebuia să mă mai gândesc la Edmond. Trebuia să-l las deoparte. Nu mai era treaba mea.

Deşi am încercat din răsputeri să nu mă mai gândesc la el, am fost lăsată singură atât de mult timp, încât Edmond a devenit locul pe care îmi plăcea cel mai mult să-l vizitez, chiar dacă era însurat. M-am întrebat dacă el se gândea vreodată la mine. Cât de ciudat ar fi fost ca el să afle că eram la Versailles, angajată de familia regală! I-aş fi spus că o slujbă în sânul familiei regale nu era nici pe jumătate atât de splendidă pe cât şi-ar fi putut imagina.

Iar dacă stăteam prea mult acolo, începeam să-l doresc pe Edmond prea mult, până când simțeam că fantoma lui creştea în jurul meu, mâncându-mi creierul şi încetinindu-mi inima. Dacă stăteam închisă acolo singură prea mult timp, puteam fi bântuită până la moarte de acel manechin de croitorie după a cărui formă tânjeam atât de mult. Aşa că m-am forțat să privesc înainte, să încerc să înving fantoma, să găsesc ceva ca să o țin departe.

La Versailles, puteam avea lumânări oricând le ceream; întotdeauna existau provizii abundente. Stând întinsă acolo, ascultam zgomotele palatului – soldații care mărşăluiau în curte, şobolanii care alergau pe coridoare noaptea, țipetele pisicilor sălbatice de afară care trăiau din gunoiul produs de marea clădire.

Şi puteam învăța. Mi s-a oferit o carte micuță cu coperte de carton, *Almanach de Versailles,* care conținea o listă lungă cu oamenii care lucrau în palat, de la Casa Regelui la Curierii Palatului. Am citit acest volum plictisitor de nenumărate ori, în încercarea de a împiedica venirea spiritului lui Edmond. Am încercat să-mi imaginez o persoană pentru fiecare nume. M-am străduit să-i înțeleg pe cei doi chirurgi-dentişti ai regelui, Bourdet şi Dubois-Foucou, presupunând că Bourdet era un domn solid, iar Dubois-Foucou, un nimeni egoist. Am citit lista celor cincizeci de ofițeri ai regelui. Am trecut de capitolul numit *Bouche de Roi,* „gura regelui", care se referea la mâncarea suveranului, şi m-am mirat de existența celor patru bărbați responsabili doar pentru spălarea farfuriilor regelui. (Îmi amintesc numele lor chiar şi acum – Cheval, Colonne, Mulochor şi de Rollepot – şi m-am gândit că mi-ar fi plăcut Monsieur de Rollepot.) Degetul meu a urmărit nenumărate rânduri lungi de persoane importante din Casa Regelui, pagini pline de oameni, până când am ajuns la Casa Reginei. (Dintre miile de oameni din acea armată, încă îmi amintesc patru nume: Collas, Mora, Carré şi Le Kin, din flancul mic de şaisprezece din *Fruiteria* reginei.)

În cele din urmă, am ajuns la *Maison de Madame Elisabeth de France,* la pagina două sute douăzeci şi şase a *Almanach*-ului tipărit cu litere mici. Am numărat oamenii casei lui Madame Elisabeth, a şaptea casă listată şi, de departe, cea mai mică. Şaptezeci şi trei de oameni pentru o fată de paisprezece ani. De la capelanul şi duhovnicul ei până la Madame Mackau, numită Doamna de Onoare. După ea urmau un cârd de doamne de onoare (cincisprezece), un singur *Chevalier d'Honneur* şi patru ofițeri primari. Sub titlul *Chambre* erau femeile principale din dormitor (două), femeile secundare din dormitor (şaisprezece), valeții de dormitor (patru), valetul de tapițerie (unu), băieții de dormitor (patru) şi valeții de vestiar (patru). Apoi, în afara camerei, erau listați doctorul lui Madame Elisabeth (le Monnier), chirurgul ei (Loustoneau) şi chirurgul-dentist (Bourdet, care se necăjea şi cu dinții regelui – o mică privire în marele întreg). Mai erau trecuți bibliotecarul lui Madame Elisabeth, cititorul ei, secretarul, profesorul de clavecin, instructorul de harpă, profesorul de pictură şi o grămadă de alți servitori: producătorii de tapiserii (doi), valeții de garderobă (doi), hamalii (patru), *porte-chaise d'affaires* (doi), curățătorul de argintărie (unu) şi, în cele din urmă, servitoarea ei (una), cea mai joasă ca rang din casă, folosită pentru diferite sarcini ce nu pot fi menționate, cu numele de Pallier Lucie.

Am închis cartea, am suflat în lumânare şi am rămas ameţită în întuneric. Apoi am chemat din nou fantoma lui Edmond, pentru că eram prea singură.

CAPITOLUL XXXIII

Referitor la serviciul meu ca persoană a Maiestății Sale Prințesa Elisabeth

A treia zi, Elisabeth a trimis din nou după mine – nu pentru desen, ci pentru un joc de-a v-ați ascunselea, pasiunea specială a prințesei. Trebuia să închid uşa, să număr până la o sută, apoi să încerc să le găsesc pe Elisabeth şi pe doamnele ei de onoare. Când am deschis ochii, nu am mai văzut pe nimeni – doar mobila –, dar am avut nevoie doar de un moment ca să le găsesc ascunzându-se într-o cameră apropiată, o mulțime de doamne oficiale bucurându-se de gluma lor minunată. Câteva dintre cele mai înalte domnişoare erau adunate la intrare; m-am împins printre ele – în mod necuviincios, aşa că mai târziu am fost mustrată – ca să o găsesc pe Elisabeth mâncând prăjiturele dintr-o farfurie. Păreau destul de bune. Nu mi s-a oferit însă niciuna.

— Cucu, am spus. Aici sunteți.

I-am atins brațul.

— Nu! a țipat Mackau. Nu! Niciodată! Nu o atinge!

Bătrâna m-a târât pe hol, într-un salon pe care nu îl mai văzusem până atunci.

— Întinde-ți mâinile! mi-a poruncit ea.

Şi am făcut-o.

Imediat după aceea am auzit un vâjâit şi am fost lovită cu un baston. După ce a fost retras, a coborât din nou. A treia oară, mi-am mişcat mâinile.

— Nu! Nu! a izbucnit bătrâna. Trebuie de trei ori!

Cu lacrimi în ochi, mi-am întins mâinile încă o dată, iar bastonul şi-a livrat imediat mesajul. Nu eram prea mare ca să fiu bătută. Poate că înălțimea mea i-a derutat.

— Data viitoare vor fi zece. Nu atinge. Repetă după mine: „Nu ating!

— Nu ating.

M-am întors. Elisabeth era în spatele meu. Fusese acolo tot timpul.

— Eu trebuie să spun „cucu”, nu tu, a spus ea. Iar jocul de-a v-ați ascunselea trebuie să dureze cel puțin o jumătate de oră. Nu îl faci bine

deloc.

— Ei bine, a spus Mackau, trebuie să ne maturizăm. Cu toții trebuie să ne maturizăm.

A doua zi, ne-am apucat de treabă. Am pus o hârtie în fața lui Elisabeth. Ea ținea un creion; curând mi-am dat seama că nu era prea familiarizată cu el. Primul lucru pe care l-am descoperit a fost că Madame Elisabeth nu cunoştea prea bine anatomia omului. Inima, de exemplu, cel mai zgomotos organ şi cel mai uşor de detectat, era, în mintea ei – fără îndoială, inspirată de multe tablouri religioase incorecte –, exact în centrul pieptului. S-a întrebat de ce existau doi rinichi şi doi plămâni şi a presupus că această dublare a organelor putea fi cumva legată de naşterea gemenilor. S-a mirat când a descoperit că organele interne ale unei persoane sunt, în general, plasate în aceeaşi poziție la fiecare ființă umană. A insistat că organele interne ale unui bărbat erau complet diferite de cele ale unei femei şi nu a acceptat să fie contrazisă. Am desenat conturul unei forme umane şi am încercat să îi arăt conținutul, dar a fost foarte greu să o fac să creadă. Putea înțelege faptul că anumite intestine sunt groase şi altele subțiri, dar i se părea ridicol ca toată lumea, indiferent de mărime, să le aibă pe ambele. Am hotărât că soluția cea mai bună era să găsesc un model uman, care să ajute la învățăturile mele. I-am cerut ajutorul lui Elisabeth şi, în scurt timp, a apărut Pallier, servitoarea.

— Bună, Pallier, i-am spus eu.

Fata nu a răspuns – nu avea voie să facă asta.

— Ea cine e? m-a întrebat Elisabeth.

— E Pallier, am răspuns, una dintre servitoarele dumneavoastră.

— Nu am mai văzut-o până acum.

— Chiar şi aşa, ea e Pallier.

Fata o servea pe Elisabeth de şase ani, dar muncise în linişte şi cu discreție, aşa că nu făcuse mai multe impresii decât o fantomă. Cred că palatul era plin de asemenea oameni, poate câteva sute, care trăiau atât de liniştiți pe lângă familia regală, încât nici nu erau observați.

— Pallier, i-am zis eu, poți să stai, te rog, în mijlocul camerei, cu brațele întinse aşa?

Ea s-a supus.

— Aceasta e Pallier, i-am zis lui Elisabeth. Ştim cum arată pe dinafară – dar cum e ea pe dinăuntru? Ce e în dulapul lui Pallier? Să ne prefacem că

totalitatea coastelor ei formează uşile unui dulap, pe care le-am putea deschide la stern, de la centru în afară. Ce i vedem? Ce ține pe rafturile ei?

— Probabil lenjeria de pat, a spus Elisabeth.

Am ignorat răspunsul ei.

În timp ce arătam încoace şi încolo cu indicatorul meu, Pallier a aflat despre numeroasele lucruri pe care le adăpostea în interiorul ei, lucruri despre care nu ştiuse până atunci. Elisabeth a învățat şi ea. Hotărâtă să stau departe de propriul meu dulap cât de mult puteam, am tot prelungit timpul petrecut împreună, insistând că lecția noastră nu ar fi fost completă până când nu terminam de explicat rinichiul, ficatul şi inima.

— E foarte greu, a spus Elisabeth.

— Dar progresăm, i-am zis eu.

— De ce trebuie să mă intereseze ce are o servitoare înăuntrul ei?

— E la fel cu toți oamenii, Madame. Toți au aceleaşi mărunțaie.

— Nu prea cred.

— Dar e adevărat.

— Eşti sigură?

— Da, Madame.

— Oribil.

După aceea s-a uitat la Pallier cu multă ciudă. Ne-am plimbat în jurul fetei, care s-a înroşit şi chiar a tresărit uşor când am atins-o.

— E doar trupul tău, i-am spus eu, doar un trup omenesc ca oricare altul. Nu ai de ce să-ți faci griji. Stai nemişcată, încercăm să învățăm.

Şi ne-a ajutat să vedem un trup real – întotdeauna e de ajutor. Când Elisabeth a început să înțeleagă cum funcționa un corp, desenul ei s-a îmbunătățit. Am învățat-o să nu se mai gândească doar la regulile, legile şi

coridoarele palatului, ci şi la cele dinăuntrul trupului. *Acesta* era un palat adevărat, în care putea să hoinărească. În imaginaţia noastră, ne făcusem o vizuină sub pielea lui Lucie Pallier, printre organe şi oase. După ce am terminat turul corpului, am pus-o pe Elisabeth să arate locurile potrivite în timp ce eu strigam:

— Rinichi! Vezică! Esofag! Intestin subţire! Plămâni! Rect! Inimă! Măduva spinării! Diafragmă! Pancreas! Splină! Palma fascia! Anastomotica magna! Tuber omentale!

Şi astfel am progresat. Mai târziu, pe coridor, Pallier şi-a atins abdomenul şi mi-a şoptit, cu o mare mirare:

— Aici, înăuntru, e duodenul meu, care e prescurtarea pentru *intestinum duodenum digitorum.*

— Ceea ce înseamnă?

— Intestinul cu o lăţime de douăsprezece degete!

— Da, Pallier, ţi-ai amintit foarte bine!

— Mulţumesc, Madame.

— Mulţumesc, *Marie,* am corectat-o eu.

— Mulţumesc, Madame.

La sfârşitul lecţiilor noastre de desen, Elisabeth era întâmpinată de doamnele ei de onoare preferate, câteva fete cărora li se adresa cu Bombe, Rage şi Démon, iar eu eram condusă înapoi la dulapul meu. Stăteam acolo, întinsă în întuneric, gândindu-mă la Elisabeth şi murmurându-i numele spre raftul de deasupra, până când fantoma lui Edmond venea să se întindă lângă mine.

În primele săptămâni, am văzut doar dulapul meu, salonul ei şi atelierul nostru din întreaga clădire; dar voiam să văd mai mult. Avusesem parte de foarte puţine lucruri în viaţa mea, dar auzisem despre unele şi zărisem altele, iar palatul chiar era o tentaţie uriaşă. M-am întrebat ce se afla dincolo de cămăruţele noastre. Mi se spusese că nu trebuia să părăsesc niciodată apartamentul lui Elisabeth, dar voiam din tot sufletul să fac asta – chiar şi doar fiindcă credeam că m-ar putea ajuta să ţin departe fantoma tulburătoare a lui Edmond.

Într-o după-amiază, s-a ivit o mare ocazie în timpul unei reprize de-a v-aţi ascunselea. Cu Mackau ocupată altundeva, în conferinţă cu mătuşile, Elisabeth a anunţat că ea şi doamnele ei de onoare trebuiau să fugă, urmând ca eu să le găsesc prin apartamentul ei. Au plecat chicotind. Am închis ochii şi am numărat până la o sută, apoi le-am auzit agitându-se într-o anumită

cameră – am inspirat adânc şi am pornit în direcția opusă. Am umblat prin palat şi am descoperit o geografie nouă, pe care picioarele mele au fost fericite să o exploreze.

Am fugit încolo şi încoace prin labirintul regal, pe coridoare necunoscute şi prin camere mari şi aurite. În fața fiecărei uşi din palat erau oameni care aşteptau, care şedeau sau care stăteau în picioare şi toți, fără excepție, țineau în mâini diverse hârtii. Când am întrebat un bărbat de cât timp aştepta, el mi-a răspuns:

— Cu întreruperi, se fac trei ani în noiembrie.

Un alt bărbat avea tenul cenuşiu, de parcă ar fi absorbit culoarea pereților de piatră din jurul lui după o expunere lungă. Am urcat scările şi am deschis uşi şi mulți dintre oamenii care aşteptau mi-au spus că nu ar fi trebuit să mă aflu acolo. Când s-au auzit nişte paşi precum tunetele prin palat, am devenit neliniştită. M-am întrebat dacă jocul de-a v-ați ascunselea se mai desfăşura sau dacă luase o turnură ciudată, în care cele care se ascundeau erau nevoite să plece în căutarea fetei rătăcite. M-aş fi bucurat să o găsesc pe Elisabeth atunci, pentru că eram complet pierdută.

Când mai mulți bărbați în livrele albastre au trecut în grabă pe lângă mine, m-am ascuns în spatele unui paravan, într-un şemineu care nu era aprins, ca să îmi recapăt răsuflarea şi să mă liniştesc. Când inima mi s-a mai potolit, am auzit câteva bătăi încete şi m-am întrebat dacă nu cumva şi altcineva ca mine încerca să-şi croiască drumul prin uşile din Versailles. Făcându-mi curaj, am hotărât că doi oameni rătăciți se puteau consola mai bine decât unul şi am deschis uşa. Bătăile au încetat.

— Cine-i acolo? a rostit vocea unui bărbat de pe partea cealaltă.

— Vă rog, a fost tot ce am putut spune.

— Nu trebuie să intri – nu trebuie să intri sub nicio formă. Nu e permis.

— Vă rog, domnule, am reuşit eu să spun.

— E ceva intim. Intim. Nu trebuie să deranjezi.

— Nu sunt sigură exact…

— Cine-i acolo? Cine e?

Mă bâlbâiam nu doar de teamă, ci şi din cauza căldurii alarmante şi nefireşti care venea din cameră. Am început să mă întreb dacă nu cumva deranjasem un diavol care locuia în palat.

— Cine eşti? Explică-te!

Am încercat să-i spun că eram profesoara de sculptură a Maiestății Sale Madame Elisabeth. Nu ştiu cât a putut înțelege din mormăiala mea, dar, în

cele din urmă, vocea din camera călduroasă mi-a răspuns.

— Of, foarte bine, atunci, intră, intră!

Şi am intrat.

CAPITOLUL XXXIV

Lăcătuşul din Versailles

În cameră era un om cam gras, de vreo douăzeci de ani, îmbrăcat cu un şorţ de piele, cu mânecile cămăşii suflecate, aplecat peste o forjă şi cu un ciocănel în mână.

— Păi, închide uşa, că intră toate înăuntru.

Am făcut ce mi s-a poruncit. El s-a întors imediat la treaba lui, lovind cu hotărâre o bucăţică de metal. Asta auzisem prin pereţi, nu o bătaie în uşă. Preocupat de munca lui, nu şi-a ridicat privirea spre mine timp de câteva minute. M-am gândit că Palatul Versailles era un loc atât de mare, încât putea primi în interiorul său o uriaşă varietate de meşteşugari. Eu dădusem de lăcătuş; dar dacă aş fi deschis o altă uşă, l-aş fi găsit pe vânătorul de şobolani făcând curse, sau pe ceasornicarul ocupat cu ticăitul lui, sau chiar pe fabricantul de lumânări modelând ceara.

Am stat în colţ, lângă uşă, şi l-am privit pe meşteşugarul dinaintea mea, sperând că, atunci când avea să-şi termine treaba, ar fi fost dispus să mă îndrume înapoi spre apartamentul doamnei Elisabeth. Omul avea o frunte aproape comic de înaltă, un nas cârn roman mare, buze pline şi nişte ochi albaştri remarcabil de largi, pe care adesea îi strângea şi îi apropia destul de mult de obiectele încinse cu care lucra – de unde am înţeles că şi el putea beneficia de ochelari. Avea o bărbie cărnoasă şi un piept ca de femeie, pe

care îl atingea din când în când cu mâinile lui mici şi îndesate, aproape fără degete. Nu părea să respire pe nas, ci îşi folosea gura pentru captarea oxigenului.

Cu un cleşte de metal, bărbatul a ridicat obiectul pe care îl lovea şi l-a cufundat într-un bazin adânc cu apă, iar obiectul a sâsâit imediat, zgomot pe care lăcătuşul l-a întâmpinat cu un zâmbet. S-a întors apoi spre mine, m-a privit chiorâş, a dat din cap, şi-a băgat mâna într-unul dintre buzunarele şorţului, a scos o batistă şi a întins-o cu grijă pe o masă din apropiere. După aceea şi-a băgat mâna într-un alt buzunar şi a scos o bucată de prăjitură cu cremă rece de ou, care părea zdrobită; a pus-o pe batistă şi s-a lăsat pe spate ca să o admire. În cele din urmă, din al treilea buzunar a scos un briceag frumos, i-a desfăcut lama şi a tăiat în două prăjitura cu cremă de ouă, un pic cam inegal. Luând partea cea mai mare în mâinile lui grase, a rostit:

— Nu spune nimănui şi aici e răsplata ta.

Am făcut un pas în faţă ca să o iau.

— Chiar ai nevoie de toată? m-a întrebat el cu firimituri pe buze şi cu partea lui deja în siguranţă, înăuntrul lui. E o bucată mare, iar tu eşti cam mică. Ce zici dacă o mai tai o dată în jumătate?

Din nou, bucata de prăjitură a fost tăiată, nu tocmai egal. M-am aplecat înainte ca să iau bucata mai mică.

— Mi se pare că eziţi, a spus lăcătuşul, întrerupându-mă înainte să ajung la ea. Nu vreau să te forţez să o mănânci. Dacă vrei, pot să ţi-o păstrez pentru mai târziu, a spus el, ridicând ultima bucată de prăjitură. Sau să o arunc aici? A dus bucăţica mea foarte aproape de gura lui. S-o fac? Apoi, fără să aştepte să-i răspund, a scăpat prăjitura între buzele lui cărnoase, a mestecat-o, a înghiţit-o şi a pupat aerul de mulţumire.

— Poate că acum, i-am spus eu, vă veţi simţi rău.

— Dar îmi place! Îmi place, a zis el, mângâindu-şi burta foarte serios. Şi mi se interzice. „O bucată pe zi”, spune ea. Doar una, nimic mai mult. Apoi a adăugat în şoaptă: Aşa că trişez. Bineînţeles că trişez. Am devenit foarte şiret.

O vreme, nu a mai spus nimic şi, în linişte, a încuiat şi a descuiat lucrarea, admirând-o şi asigurându-se că broasca era bine uscată, apoi a aplicat pe ea un pic de ulei şi de lac. În cele din urmă, s-a aplecat spre mine şi am văzut acei ochi mari şi albaştri scrutându-mă.

— Ei bine, bătrânico, ai vrea să o instalăm împreună?

— Da, domnule, i-am spus eu, mi-ar plăcea asta.

Luându-mă de mână şi ţinând în cealaltă mână noua broască, m-a condus afară din atelierul lui şi apoi pe un coridor lung. După un colţ, ne-am oprit la o uşă căreia îi lipsea broasca. Prin uşă, am văzut o parte din ceea ce se afla în spatele ei: o cameră mare, bine luminată, cu un tavan enorm, pictat, cu oglinzi mari într-o parte, care reflectau ferestrele, populate cu diferite doamne sofisticate şi domni, foarte ocupaţi unii cu alţii. Nu am văzut niciodată un loc mai strălucitor ca acela; sclipea atât de tare, încât m-a orbit.

— Regina e acolo? l-am întrebat pe lăcătuş. Care dintre ele e ea?

Trebuia să încerc să o modelez pe regină – nu îmi uitasem ordinele, aşa că trebuia să aduc o bucată din strălucirea aceea imposibilă pe pământul bulevardului. Lăcătuşul a tresărit puţin la întrebarea mea, apoi s-a uitat pe hol chiorâş şi a dat din cap.

— Nu, a spus el, nu e nicio regină. Doar decoraţiuni.

Decoraţiunile – respectiv doamnele – nu ne-au acordat nicio atenţie. Lăcătuşul şi-a întins batista pe podea, apoi s-a aşezat în genunchi. Am îngenuncheat lângă el şi am scos diferite cuie şi unelte din buzunarul şorţului lui, pe care le-am ţinut pentru el până când mi le-a cerut. Apoi a început să fixeze broasca în uşă. Aceasta s-a potrivit perfect şi i-am spus că arăta foarte bine.

— Crezi? Am făcut-o chiar eu. Da, îmi place.

Am auzit apoi câţiva oameni mişcându-se în spatele nostru şi, când m-am întors, am văzut mai mulţi valeţi şi pe bătrâna Mackau printre ei. Mi-a făcut semn să merg la ea şi, din forţa gestului ei, am înţeles că era foarte supărată. Mi-am luat rămas-bun de la lăcătuş, lăsându-mă în genunchi pe batista lui ca să mă uit pe gaura cheii făcute de el.

— Pleci, nu-i aşa? a zis el. Cum vrei!

— O să vin din nou, promit, i-am şoptit eu.

Văzându-mă reflectată de nenumărate ori în acele oglinzi, atât de nelalocul meu şi atât de departe de casă, am crezut că aveam să cad în sticla aceea şi să mă înec. Am mers încet spre Madame Mackau, care m-a împins afară din cameră şi m-a mânat pe hol. A insistat apoi că a rămas fără cuvinte din cauza obrăzniciei mele – departe de a fi mută, mi-a făcut morală până la camerele lui Elisabeth despre cum trebuia să învăţ care era locul meu. Mi-a spus că mulţi paznici fuseseră trimişi în căutarea mea şi că o străină pitică fusese văzută deschizând uşi pe care nu avea dreptul să le deschidă.

— Locul acesta nu a fost construit pentru distracţia ta, a şoptit ea, cu mâna ei osoasă strângându-mi ceafa.

Apoi am văzut camera intimidantă – chiar dacă nu mă mai putea intimida după ce văzusem cealaltă încăpere care era mult mai mare – şi acolo se afla Elisabeth însăşi.

— Cucu, a spus ea, fără niciun entuziasm. Apoi, întorcându-se spre bătrână, a adăugat: Ea e persoana *mea,* Madame Mackau, nu a dumneavoastră.

— A fost găsită…

— Daţi-i drumul imediat! i-a ordonat Elisabeth cu multă încredere.

Gâtul meu a fost eliberat din strânsoare.

— Să o pun să te bată din nou? a zis apoi Elisabeth, gândind cu voce tare.

Mi-am întins mâinile.

— Daţi-o afară, a spus Mackau. Dar, mai întâi, trebuie să o bateţi.

— Nu te vei întoarce la casa ta, a spus Elisabeth, până când nu mă vei învăţa totul.

— A încălcat regulile! a strigat Mackau.

— Mi-ar plăcea foarte mult, a spus Elisabeth cu o minunată fermitate, să reluăm jocul de-a v-aţi ascunselea.

— Trebuie să ne maturizăm, a spus bătrâna.

— Şi de data asta, dragă Mackau, a continuat Elisabeth, am hotărât ca *dumneavoastră* să aveţi plăcerea de a vă ascunde. Vom număra până la o sută.

— Dar eu nu mă ascund niciodată.

— Atunci, a venit de mult rândul dumneavoastră. Unu… doi… *trei.* Trebuie să alergaţi, Madame Mackau, şi să vă ascundeţi. Cunoaşteţi regulile, fugiţi! Vom veni şi vă vom găsi. Mergeţi şi ascundeţi-vă – şi nu într-un loc uşor de găsit sau oarecum apropiat, căci voi fi tare supărată.

Mackau, nesigură, a ieşit din cameră.

— Stai jos, a spus Elisabeth. Am să-ţi spun ceva.

— Aţi făcut foarte bine, i-am zis eu.

— Mulţumesc, m-am surprins chiar şi pe mine însămi. Tu m-ai inspirat să o fac. Să fugi aşa… Dar să nu mai faci asta niciodată, persoana mea, trupul meu!

— Nu mai fac, vă promit.

Aşa că am stat, două tinere micuţe şi asemănătoare, pe o canapea făcută pentru oameni mai mari, şi am vorbit.

CAPITOLUL XXXV

Bietele trupuri suferinde ale lui Madame Elisabeth,
făcute de ea însăşi

— Am să-ți povestesc despre oamenii mei, mi-a spus Elisabeth. Oamenii pe care îi adun şi îi pun aici.

Ținea în poală un volum frumos legat în piele.

Fratele ei, regele, o inspirase să adune toți oamenii într-o carte. El nota întotdeauna totul, mi-a spus ea; adora listele şi cunoştea *Almanach*-ul aproape pe de rost. Scrisese câte trepte erau la Scara Reginei, câte ferestre erau în tot palatul, de câte ori trimisese bunicul după el. (Nu de foarte multe ori, şi-a amintit ea.) Ştia numărul exact de secunde, ore, zile şi ani pe care le trăise fratele lor, Duc de Bourgogne, înainte să moară de tuberculoză osoasă, precum şi numărul exact de ani, zile, ore şi minute pe care le mai trăise mama lor după naşterea lui. Părea că regele număra şi nota totul, nenumărate cărți cu liste.

— M-am gândit ca, în felul meu modest, să fac la fel ca regele, mi-a spus ea. Aşa că îmi colecționez oamenii. Sunt multe clădiri dincolo de palat – îngrozitoare, sărăcăcioase – şi acolo văd asemenea oameni. Of, ce mult mă întristează! Şi scriu câte o notiță despre ei, le dau nişte bani, apoi le spun că eu, Elisabeth a Franței, mă voi ruga pentru toți. De aceea păstrez notițele pe care le vezi aici. Citeşte!

Mi-a înmânat o listă lungă de oameni, cu bolile lor. Barse, Renaud: picior rupt. Grulier, Madeleine: dureri de stomac. Gibier, Agnes: dureri de cap. Billinger, Jean: degetul lui mic, nasul fiicei lui. Enderlin, Odile: rinichi. Roger, Roland: mama lui țipă. Pynson, Rose: piele decolorată pe spate. Parlant, Alphonse: flămând. Moulin, Dominique: însărcinată din nou. Levesque, Pierre: i-a murit fiul. Salvia, Huguette: bătături, dureri de dinți, nu vede. Vincent, François şi soția lui, Olivia: nu pot concepe un copil. Cutard, Adeline: pete.

— Mă rog pentru toți, a spus ea.

Şi atunci mi-a venit ideea.

— Ați putea face ceva mai bun, i-am spus eu.

— Ai grijă, trupul meu, eşti avertizată!

— Aţi putea *sculpta* maladiile.

— Să le sculptez?

— Da! Gândiţi-vă la asta – cele mai grave probleme ale oamenilor, captate în ceară!

— Modele în miniatură? În ceară? S-a agitat un pic, de parcă şi-ar fi imaginat că ţinea unul în mână. Oh, le-am putea duce la biserică? Doamne! Am putea face asta? Le-am putea face obiecte votive, nu-i aşa? Obiecte votive care vor fi diferite? Care vor fi foarte precise? Atunci sigur ne va asculta Dumnezeu. Atunci va vedea cât de mult bine facem. O, trupul meu, în ciuda chipului tău nefericit, eşti isteaţă. Da! O, da!

Fără să ştiu ce să spun, m-am întins ca să o iau de mână.

— Nu! Stai departe! Nu te apropia! Dar ce idee minunată!

Nu am căutat-o pe Madame Mackau în acea după-amiază. A fost găsită după câteva ore în spatele unei tapiserii, de către una dintre doamnele de onoare ale reginei. Când ea i-a explicat că se ascundea de mica Elisabeth, doamna a întrebat-o de ce – se temea de prinţesă? Povestea s-a răspândit atât de mult, încât, atunci când a apărut doamna cea autoritară, oamenii i-au zâmbit. Îşi pierduse autoritatea şi, încet, a început să se ascundă sub pături groase, ca să se protejeze de maladii imaginare.

În următoarea dimineaţă, am fost trezită de o bătaie în uşile dulapului meu înainte de răsăritul soarelui. M-am îmbrăcat pe întuneric şi am fost însoţită până în camera unde fuseseră desenele lui Madame Elisabeth, chiar dacă acum nu mai erau acolo. În mijlocul camerei, fusese pusă o masă pe care se aflau mai multe ustensile, ceară şi argilă. Mi-am plimbat degetele peste ustensile, am atins argila. Şi, în cele din urmă, am ridicat ceara până la nas.

— Am să te numesc, mi-a spus Elisabeth în timp ce mâinile ei modelau argila moale, am să te numesc inima mea.

Şi, după o săptămână, mi-a prezentat obiectul acela făcut din ceară, modelat fără pricepere – dar era acolo. Am întrebat-o dacă puteam să o îmbrăţişez şi mi-a spus că nu trebuia să mă mai gândesc niciodată la asta. Dar eram atât de fericită, că nu m-am putut abţine şi am întrebat-o din nou. Şi din nou mi-a spus nu, dar ceva mai încet. Aşa că am simţit că puteam încerca încă o dată. De data asta, nu i-am cerut permisiunea. Mi-am pus mâinile în jurul ei şi i-am simţit capul culcat pe umerii mei. Iar mirosul ei, profund şi cald, era ca al unei verze mici şi crescute perfect. Dar când vocea

lui Madame Mackau s-a auzit de afară, Elisabeth s-a îndepărtat repede şi s-a întors la munca ei. Mi-am ascuns inima în buzunarul şorțului şi am păstrat-o printre bunurile mele de atunci.

La sugestia mea, diferite organe de animale au fost aduse din bucătării, ca să le examinăm, să le tăiem şi să le desenăm, pentru a înțelege locul şi funcția lor. Inima unei vaci, plămânul unei oi, vezica unui porc. Mai întâi şovăitoare, Elisabeth a început să se bucure în scurtă vreme, să îşi vâre degetele înăuntrul lor. Ni s-au adus şi cărți mari şi grele din bibliotecă, volume uriaşe cu gravuri minunate, care se deschideau şi ne arătau cum e omul. Erau învățături bune, pe care le-am studiat cu atenție; apoi ne-am apucat de treabă.

În timp ce modelam, ne-am deschis sufletele una în fața celeilalte. I-am arătat-o pe Marta, iar ea mi-a spus secretele ei. Cea mai mare speranță a lui Elisabeth era să se mărite; cea mai mare frică a ei era să ajungă fată bătrână, la fel ca mătuşile ei. Mi-a spus că mâna ei fusese promisă cândva Infantului Portugaliei, dar, cumva, uniunea propusă fusese anulată. Infantul Portugaliei fusese declarat „necuviincios”. Regele spusese că sigur avea să fie găsit altcineva, că Elisabeth trebuia doar să aibă răbdare, aşa că ea continuase să fie răbdătoare şi, chiar dacă îşi văzuse fratele destul de des, nu se mai discutase niciodată despre căsătoria ei.

— Nu vreau să ajung ca mătuşile mele Adélaïde şi Victoire, mi-a explicat Elisabeth. Tot ce fac e să se plângă toată ziua, să mănânce, să bea şi să vorbească despre lucruri care nu contează deloc. Mi se pare că doar îşi umplu zilele, care trec una după alta, întotdeauna la fel, până într-o zi când se vor întinde şi vor muri. Doar asta le aşteaptă. Of, inima mea, mă simt mult mai puternică de când eşti aici. Nu vreau să am viitorul mătuşilor mele. Dumnezeule din Ceruri, fă-mi orice, dar salvează-mă de asta!

Madame Elisabeth îşi crease propriul program de vizite dincolo de domeniu, în căutarea nevoiaşilor ei, şi, de fiecare dată când se întorcea, făceam noi votive anatomice. Într-o zi, am întrebat-o dacă puteam să o însoţesc. S-a încruntat un moment, apoi s-a bucurat şi a fost de acord. Mi-a spus că săracii şi suferinzii ei locuiau aproape de palat, dar nu puteau fi văzuţi din el. Erau ascunşi în spatele pădurii, în căsuţe mizerabile, foarte dărăpănate. Am făcut călătoria cu trăsura, însoţite de doi paznici. Am întrebat-o de ce.

— Pentru protecţie, mi-a răspuns Elisabeth. Uneori, oamenii sunt foarte supăraţi şi nu ascund întotdeauna asta.

Auzind zgomotul trăsurii noastre, oamenii au început să iasă din casele lor. Primul gând pe care l-am avut a fost că feţele şi trupurile lor păreau bucăţi din arhitectura dărăpănată din jur. S-au apropiat de trăsură şi Elisabeth mi-a cerut să cobor geamul.

— Bună dimineaţa! le-a spus ea.

Cu toţii s-au aplecat, scoţându-şi pălăriile.

— Ce mai faceţi?

Apoi, unul câte unul, au venit lângă ea şi i-au spus mici detalii despre nenorocirile lor, în anumite cazuri arătându-i chiar şi bolile pe care le purtau cu ei. După ce vorbeau şi îşi dezvăluiau agonia, Elisabeth le înmâna câte o monedă.

— Ţi se par fascinanţi, inima mea? m-a întrebat ea.

— Mor de foame?

— Nu sunt sigură. Tu ce crezi?

— Cum au ajuns să fie aşa, fiind totuşi atât de aproape de palat?

— Li se livrează mâncare.

— Dar nu destulă.

— Iar eu îmi fac vizitele.

— Mă întreb cum e în casele lor.

Auzind asta, ea s-a oprit.

— Înăuntru? Nu m-am gândit niciodată la acest lucru.

— Nu sunteţi curioasă?

— Ba da, cred că sunt.

— Atunci, haideţi să mergem!

Am deschis uşa trăsurii; oamenii s-au dat repede în spate ca să mă lase să trec. Elisabeth m-a urmat. Am mers până la o casă dărăpănată şi am întrebat-o pe femeia amărâtă din faţa ei dacă puteam intra. A spus ceva ce

nu am putut înțelege pe deplin. Am împins uşa. Era atât de întuneric înăuntru, că am avut nevoie de ceva timp ca să înțeleg locul, în ciuda micimii lui. Podeaua era murdară. Un pat era proptit pe câteva cărămizi, iar păturile slinoase zăceau deasupra lui. Pereții erau înnegriți de mucegai. Câteva oale ciobite. Un scaun reparat de nenumărate ori. Locul mirosea precum interiorul unui animal foarte rânced, care cedase de mult în fața disperării. În casă nu era nimic altceva în afara unui câine legat, singurul companion al femeii, care părea să urmeze dieta ei. Dacă te uitai la creatură, înțelegeai exact cum era articulat scheletul ei. Blana de pe spate i s-a ridicat şi, cu o expresie de profundă indignare, şi-a arătat dinții putreziți; după aceea a început să latre la noi şi nu s-a mai oprit. Elisabeth s-a agățat de mine. Dacă ar fi fost eliberat din lanț, sunt sigură că am fi devenit prima masă decentă din câte avusese vreodată.

— Groaznic, a suspinat Elisabeth.

Atunci, femeia a început să ne vorbească, deşi limba ei nu era una pe care să o mai fi auzit vreodată. Zgomote ciudate şi guturale, mormăieli şi scrâşnituri – iar în timpul acesta, ceea ce mi s-a părut un lucru important, gura ei, tăietura aceea crestată, a rămas oarecum nemişcată. Nu era chiar ea cea care ne chema printre înghițituri şi izbucniri: trupul ei era cel care vorbea. Trupul ei neglijat şi defect făcea zgomote, certându-se fără să vrea. Era glasul înăbuşit al unui spirit neajutorat, care ieşea din pielea uitată a acelei biete creaturi. Apoi a înaintat brusc, s-a îndoit şi a căzut, iar noi am plecat în grabă.

Stătusem înăuntru cam un minut şi jumătate înainte să ieşim din nou, inhalând aerul curat. Ştiam că nu aveam să uit niciodată locul acela – camera mizerabilă, câinele şi femeia chinuită.

Ne-am uitat mai departe de cocioabă. Dincolo de casele din sat, erau o capelă mică şi un cimitir mare, cu morminte recent săpate.

Ne-am retras în trăsură.

— Cum ajunge o femeie în halul acela? a gâfâit Elisabeth.

— Nu peste noapte, asta e sigur.

— Crezi că poate fi ajutată?

— Asta mă întreb şi eu. În unele cazuri, moartea e singurul ajutor care le rămâne.

— Trebuie să încerc să fac ceva pentru ea. Cerule, draga mea inimă, ce fel de suflet a fost ea?

— Doar o femeie.

— Of! Groaznic! Ce pot să fac? Ce pot să fac? Votivele, mai multe! Marie, am nevoie de ajutorul tău!

Când ne-am întors la palat, mi s-a părut că lumea din jurul nostru şi-a recăpătat culoarea. Nu ştiusem până atunci că lumea se putea schimba atât de repede.

După fiecare călătorie, pereţii capelei laterale a Bisericii Sfântului Cyr din apropiere erau decoraţi cu organe umane din ceară. La început, nimeni nu şi-a făcut griji din cauza acestor adăugiri, pentru că nimeni nu şi-a imaginat cât de mult avea să crească numărul lor. Am adus rinichi, vezici, plămâni, braţe, ochi, inimi, ficaţi şi stomacuri. Înmânându-ne carnea de ceară sau de argilă încoace şi încolo, o dată sau de două ori ne-am atins mâinile şi cred că am simţit o camaraderie, o mare apropiere printre părţile trupeşti.

Apoi au trecut cele trei luni. Trebuia să mă întorc la Casa Maimuţelor. Dar mă temeam să plec; aş fi preferat să rămân cu Elisabeth. Când i-am spus asta, mi-a răspuns că nimic nu putea fi mai simplu: cineva avea să le scrie doctorului şi văduvei că nu se putea lipsi de mine. Stăpânul meu – sau poate văduva – a răspuns că, în acest caz, ei ar fi trebuit să fie recompensaţi în continuare pentru absenţa mea. Şi au fost. Nu am văzut niciodată acea scrisoare. Am fost foarte uşurată însă că nu trebuia să plec. Nu voiam să mă mai întorc, nu atunci. Era prea trist. Cu cât trăiam mai mult în acel dulap, cu atât îmi era mai uşor să uit că fusesem vreodată altundeva.

CAPITOLUL XXXVI

Pe acoperiş

Am petrecut zile tot mai lungi cu Elisabeth, modelând organe. Mergeam în dormitorul ei imediat ce se trezea; îmi povestea tot ce trebuia să facă în timpul zilei şi mă întreba de nenumărate ori dacă eram fericită. Foarte fericită, îi spuneam eu, foarte fericită. Şi aşa eram.

După o vreme, s-a ajuns la concluzia că prezența mea o alina cumva pe copila regală şi au început să trimită după mine la cele mai ciudate ore ale zilei. În scurt timp, am primit cel mai strict ordin, respectiv să nu mă îndepărtez niciodată prea mult de dulap, pentru că putea fi nevoie de mine în orice moment. Dacă aveam nevoie de ceva, trebuia doar să strig şi una dintre celelalte servitoare ar fi venit la mine. Uneori, stăteam în colțul camerei dezaprobatoare în timp ce ea şi doamnele ei de onoare luau cina. Am descoperit că Bombe era marchiza de Bombelles, Rage era marchiza de Raigecourt şi Démon era marchiza de Monstiers-Mérinville. Am înțeles că prietenele prințesei erau nişte domnişoare destul de plăcute; îmi zâmbeau şi îmi dădeau pe furiş câte o bucățică de ciocolată, un biscuit sau un cub de zahăr şi mă mângâiau pe cap.

Înainte ca Elisabeth să intre la câte o adunare oficială, eram poziționată în apropiere, stând complet nemişcată şi dreaptă; faptul că mă ştia aproape şi că eram uşor de privit avea efectul de a-i reduce groaza. Uneori era pusă de câte un valet să stea în cele mai ciudate locuri, de exemplu în spatele paravanelor din sălile mari, aşa că, o dată sau de două ori pe seară, Elisabeth îmi arunca o privire rapidă, mă ciupea de nas sau mă prindea de bărbie şi aşa se relaxa.

Într-o dimineață, devreme, am fost urcată în grabă pe acoperişul palatului de către unul dintre servitorii cu livrea albastră ai lui Elisabeth, care mi-a spus să aştept acolo, într-un anumit loc, până când eram chemată jos. De unde stăteam – rezemată de balustradă, la mijloc, între două vaze mari de piatră, chiar deasupra camerelor lui Madame Elisabeth –, vedeam perfect drumul până la Biserica Sfântului Cyr, ca să nu mai spun de Marele Canal al grădinilor palatului, întinzându-se foarte departe, ca o minunată lecție

despre perspectivă. Chiar dacă locuiam într-un dulap, o asemenea întindere nu mai era o ciudățenie pentru mine. Mi se ordonase să rămân în poziția aceea pentru ca Elisabeth, mergând cu trăsura ei într-o călătorie oficială, să îşi poată coborî geamul şi să se bucure văzându-mă acolo sus.

Am rămas ascunsă la postul meu şi m-am uitat la oamenii care plecau din vasta grădină. A început apoi să plouă abundent, dar eu am rămas tot acolo, pentru că acesta era ordinul meu. După o vreme, s-a lăsat amurgul şi s-a întunecat, până când nu am mai putut vedea canalul şi grădinile prea bine şi, în scurt timp, n-am mai auzit decât râsete şi ovații de undeva din palat şi mieunatul câtorva pisici de jos. Am început să mă gândesc că fusesem uitată acolo, apoi am auzit pe cineva mergând pe acoperiş şi apropiindu-se de mine. După aceea s-a rezemat de balustradă, sprijinindu-se de una dintre vazele de piatră şi holbându-se în jos. Silueta a început să manevreze un fel de baston lung. Următorul lucru la care m-am gândit a fost că avea să mă arunce peste balustradă ca să aterizez pe pietrele de jos; însoțitorul meu de pe acoperiş a ridicat apoi o armă şi a tras cu ea în pisicile din curte. Am auzit o bubuitură puternică şi am văzut o explozie de lumină, apoi a urmat un țipăt despre care am crezut că era al unei pisici. La scurt timp după aceea, am auzit a doua împuşcătură, dar nu şi un al doilea țipăt. Temându-mă că aveam să fiu împuşcată şi eu dacă m-ar fi confundat cu o pisică, am strigat:

— Vă rog, vă rog, domnule, sunt aici, sus, cu dumneavoastră. Nu mă împuşcați! Nu trageți!

— Cine eşti? Cine-i acolo?

Omul înarmat a venit şchiopătând spre mine, fața lui mare şi albă devenind tot mai vizibilă în timp ce se apropia. Era vechiul meu prieten, lăcătuşul, îmbrăcat într-un palton larg.

— Dumneavoastră sunteți! i-am spus eu. Mă bucur foarte mult. Îmi pare rău că nu v-am adus nişte prăjituri – am fost foarte ocupată.

— O! a spus el când a ajuns destul de aproape încât să mă vadă. O, e în ordine.

— Ce faceți?

— Nu fi sentimentală! Sunt prea multe, a spus el. Pisici peste tot. Păr şi mirosuri în fiecare colț al palatului. Aşa că depinde de mine, din când în când, să mai reduc din problema aceasta. Vino şi stai jos, mi-a spus lăcătuşul, lovind uşor panta acoperişului.

— Începe să plouă, am spus. Poate ar trebui să cobor.

— Vino, e doar puțin umed. Șterg chiar eu aici. Uite! Vino, stai, stai! Insist!

Aşa că m-am aşezat lângă el şi i-am simțit căldura lângă mine. M-a acoperit apoi cu paltonul lui şi am stat unul lângă altul în întuneric.

— Îți place aici, sus? m-a întrebat el şi a continuat imediat: Ei bine, să-ți spun sincer, eu ador locul acesta. Vin des aici. Uneori mă gândesc că, în afară de fierăria mea, e singurul loc liniştit din tot mormanul acesta. Cum îndrăgesc momentele astea! Ah!

— Ah! am spus şi eu, imitându-i oftatul.

— Aici suntem. Pe acoperiş.

— Pe acoperiş, am repetat eu, şi nu e nimeni prin apropiere. Ne-am putea preface că suntem doar noi şi că nu e nimeni jos. Doar noi şi noaptea.

— Ce idee! Cred că m-aş descurca bine dacă n-ar fi şi alți oameni în jur. Sunt un om foarte practic. Mă descurc binişor cu mâinile mele. În general, cred că, dacă m-aş trezi pe o insulă pustie, m-aş simți excelent. Aş putea să fiu chiar fericit fără alți oameni. Atunci aş şti ce să fac. Dar întotdeauna sunt oameni. La nesfârşit. E o carte minunată despre viața pe o insulă pustie, am citit-o de nenumărate ori. O ştii?

— Nu cred.

— *Viața şi ciudatele aventuri surprinzătoare ale lui Robinson Crusoe, marinar din York, care a trăit douăzeci şi opt de ani singur, pe o insulă nelocuită de pe coasta Americii, aproape de gura marelui râu Oroonoque; după ce a fost aruncat la țărm în urma unui naufragiu în care au pierit toți oamenii în afară de el. Cu o poveste despre cum a fost, în cele din urmă, salvat în mod ciudat de către pirați. Scrisă de el însuşi.*

— E un titlu lung.

— E o carte minunată.

— Să ne prefacem că suntem doar noi doi aici, sus, am îndrăznit eu, şi restul lumii e inundat.

— Ce minunat!

— Aşa e?

— Aşa e.

— Fără legi, fără bătălii, fără şedințe, fără etichetă.

— Nici Noe n-ar fi putut să facă mai bine.

— Bineînțeles, nişte prăjituri ne-ar prinde bine, nu-i aşa?

Şi aşa am stat noi doi acolo, sus, pe acoperiş, singuri, vorbind despre insule pustii, despre făină, unt şi ouă amestecate şi încălzite, despre broaşte

şi arcuri, până când un servitor cu livrea albastră ne-a tulburat liniştea un pic când a apărut cu o umbrelă. La început, am crezut că a venit ca să mă ducă înăuntru, dar era un servitor diferit, care nici nu a vorbit cu noi, nici nu ne-a privit, ci doar a ținut umbrela deasupra noastră. Mi s-a părut neobişnuit, dar, în scurt timp, am uitat că era acolo şi am continuat să discut cu lăcătuşul. Eram împreună pe acoperiş de vreo două ore când a apărut servitorul lui Elisabeth. Ratasem întoarcerea trăsurii ei. I-am spus noapte bună lăcătuşului şi l-am lăsat acolo, pe banca de pe acoperiş, cu servitorul în livrea şi cu umbrela. Şi m-am gândit că fusese o seară foarte plăcută, cu excepția ratării trăsurii.

CAPITOLUL XXXVII

Despre femei, orizontal şi perpendicular

Majoritatea oamenilor au observat după aceea că Madame Elisabeth îşi îmbunătăţise comportamentul în societate. În acelaşi timp, bătrâna Mackau se retrăgea tot mai mult în patul ei, unde simula diferite maladii zgomotoase în timp ce îşi mânca biscuiţii preferaţi cu migdale. Într-o zi, eu şi Elisabeth i-am făcut o vizită în apartamentul ei mucegăit de la etajul trei. A întâmpinat-o pe Elisabeth numind-o „copilă minunată şi loială", apoi i-a mulţumit că a venit să-şi vadă „vechea prietenă"; dar mie nu mi-a spus niciun cuvânt. Când Elisabeth a întrebat-o unde o durea mai exact, a devenit confuză şi nu i-a putut explica exact.

— Peste tot, a fost tot ce a putut spune, şi asta cu furie.

Aşa că Elisabeth şi-a notat cuvintele ei în carneţel şi am făcut apoi o femeie întreagă de ceară în miniatură, pe care am pus-o lângă celelalte obiecte din capelă. Ne-am întors după aceea la Madame Mackau pentru ca Elisabeth să o informeze despre acest progres, dar ea doar a gemut şi s-a întors în pat, arătându-ne spatele.

— Boala, a spus ea, nu cunoaşte maniere.

A fost o vară plină de libertate pentru Elisabeth. Domnia lui Mackau se apropia de sfârşit; în ultimele săptămâni ale funcţiei ei a pufnit şi a asudat, promiţând întotdeauna că avea să se întoarcă, dar, în scurt timp, patul a devenit prea convingător pentru ea. Salteaua grea s-a făcut căuş în jurul bătrânei, devenind oasele şi sprijinul ei, până când nu a mai putut fi solidă fără ea. A absorbit-o treptat, până când a uscat-o – sugând toată grăsimea din vechea ei formă – şi, în timp ce femeia a început să sufere cu adevărat, salteaua a devenit tot mai sănătoasă, mai mare şi mai umflată. Era o saltea bestială, care se întindea şi se umfla, extrăgând viaţa din bătrână.

În absenţa bătrânei Mackau, care se abandona încet saltelei, noi ne-am continuat vizitele dincolo de palat şi, după aceea, am făcut o mulţime de organe pentru biserică. Odată, când am întrebat dacă aveam voie să intrăm în casa unui sărac, bietul tânăr care locuia acolo a refuzat.

— Îi e ruşine, a spus Elisabeth. Asta trebuie să fie.

— Sau poate, am spus eu, pur şi simplu nu vrea să intrăm.

— Nu vrea? De ce nu? Ce nu e în ordine cu noi?

— E casa lui. El e stăpân pe ea.

— Îi aparţine fratelui meu.

— Chiar aşa?

— Sigur.

— Atunci, fratele dumneavoastră ar trebui să o repare.

— Fratele meu trebuie să-şi facă griji pentru toată ţara. Eu merg în sat. Nu ştii nimic despre asta. Nu e treaba ta.

A fost foarte supărată după aceea. Întotdeauna se chinuia să afle care era cel mai bun mod de a reacţiona într-o situaţie. Erau atât de multe contradicţii între ce i se spunea şi ceea ce vedea, încât putea înainta doar ezitând, pentru că îi lipseau puterea şi cunoaşterea. Era o fată care încerca să-şi croiască propriul drum. Amândouă încercam.

În marea noastră muncă de căutare a tuturor bolnavilor, am descoperit în palat o altă pacientă. Într-o după-amiază, Elisabeth însăşi mi-a deschis uşa dulapului.

— De Lamballe! Vino repede, inima mea! De Lamballe a leşinat din nou!

— Da, vin! Dar cine e de Lamballe?

— Of, nu cunoşti pe nimeni, nu-i aşa? E o doamnă minunată, dar foarte delicată. Soţul ei a murit de tânăr şi a leşinat de multe ori de atunci. Odată, a leşinat pentru că a mirosit nişte violete. Iar altădată, doar pentru că a văzut un homar într-un tablou. Iar când Antoaneta s-a plâns că avea o migrenă, a leşinat şi atunci – se crede că din solidaritate cu regina. Pur şi simplu, totul o face să leşine. Nu e groaznic?

— Credeţi că regina va fi cu ea?

— Sigur va fi. Lamballe e preferata ei. Biata de ea!

Am descoperit-o pe femeia leşinată întinsă într-un salon din Versailles, încă departe de orice pericol. Tovarăşele ei de la Curte stăteau în jurul trupului ei palid şi fără vlagă, şoptind distrate. M-am uitat prin jur.

— Madame Elisabeth, unde e regina? Care e regina?

— Regina, dragă inimă? Of, nu o văd nicăieri pe regină.

Câţiva doctori s-au învârtit în jurul trupului căzut, luându-i apoi sânge. Eu şi Elisabeth am înaintat până când unul dintre doctori s-a dat la o parte şi am putut vedea mai bine. Cu siguranţă, încă mai era în viaţă, căci pieptul ei plat se ridica şi cobora. M-am aplecat înainte ca să văd mai bine. Era

persoana reginei. Am văzut sângele lui Marie Thérèse, prințesa de Lamballe, într-un mic castron de porțelan la care se uita un doctor.

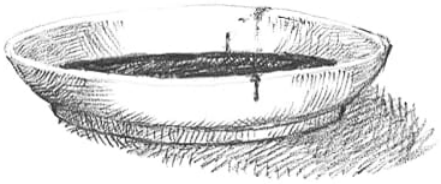

— Unde o doare? a întrebat Elisabeth.

— Nervii, Madame. Nervii ei sunt prea uşor alarmați.

— Mulțumesc, a spus Elisabeth, plecând în grabă. Deocamdată, doar de asta avem nevoie.

— Mă scuzați, le-am şoptit doctorilor, regina va veni în curând?

— Regina? Ce treabă ai tu cu ea?

— Eu sunt aici cu Madame Elisabeth, am spus. Tânăra Maiestate a întrebat, am mințit eu.

— Regina a vrut să rămână, a spus doctorul, dar nu am putut permite asta. Această doamnă nenorocită a fost văzută având convulsii, iar convulsiile provoacă pierderi de sarcină, aşa că regina, în starea ei delicată, a fost îndepărtată imediat.

— Acum cât timp?

— Vreo cinci minute.

— Doar cinci minute!

— Haide, inima mea! m-a strigat Elisabeth.

Am făcut un creier de ceară pentru de Lamballe, care şi-a revenit foarte rapid după aceea.

În intimitate, Elisabeth mă întreba despre bărbați şi trupurile lor. I-am spus tot ce ştiam şi am făcut modele ca să înțeleagă mai bine; ni s-au adus cărți pentru a le consulta. M-am gândit din nou la Edmond, chiar dacă trupul lui părea foarte departe şi lipsit de viață ca o pânză. Mi-am spus că trebuia să fiu rațională; fusesem crescută să fiu rațională – trebuia să încerc

să scap de durere. Odată, am mers să vedem un câine şi o cățea închişi împreună într-un țarc, dar lui Elisabeth nu i-a plăcut deloc, iar mie mi-a făcut doar rău şi m-a enervat. Dar tot trebuia să se pregătească pentru căsătorie, spunea ea, insistând întotdeauna că asta avea să se petreacă în curând.

— Tu te vei mărita, inima mea? m-a întrebat ea.

— Nu, Madame, nu prea cred.

— Nici eu nu credeam. Am întrebat doar din politețe. Când mă voi mărita, voi trimite după tine. Întotdeauna vei fi aproape de mine.

M-a pus apoi să-i desenez o pereche de buze bărbăteşti ca să exerseze sărutul.

— Nu, i-am spus eu, nu, aşa nu e bine deloc. Ciuguliți, Madame! Nu ați mai pupat niciodată o persoană până acum?

— Bineînțeles că da! Sigur că da! Dar nu… păi, nu în felul acela. Tu ai făcut-o?

— Da, pot să spun că am făcut-o.

— O, inima mea, chiar ai făcut-o? Cu cineva ca tine?

— Da, i-am spus eu. Vă voi învăța.

Buze pentru exersat

Am sărutat-o.

— M-ai sărutat!

— Ca să vă învăț.

— Foarte bine.

Am sărutat-o din nou, mai adânc.

Buzele lui Madame Elisabeth

— Da, aşa se face, i-am spus eu.

— Eşti sigură?

— Foarte sigură.

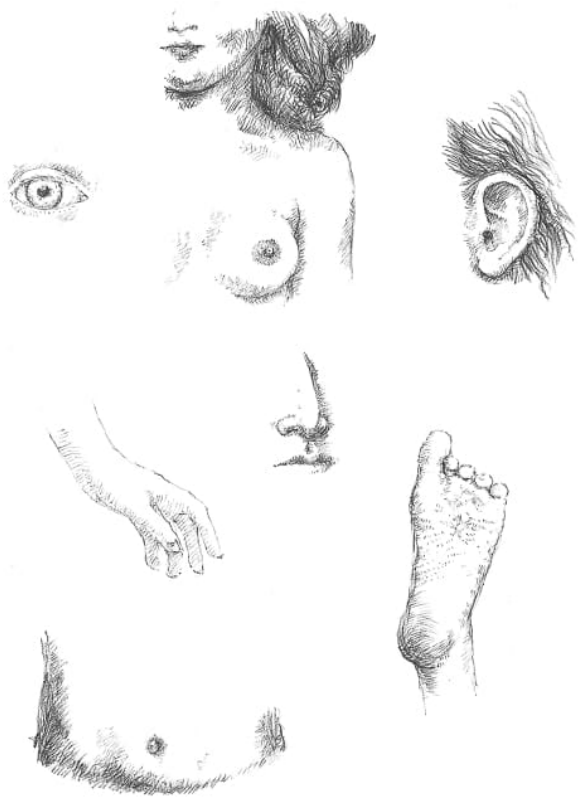

— Oribil.

— Nu chiar, nu, nu e.

— Ei bine, atunci, să mai încercăm o dată.

Şi am făcut-o. Şi, din când în când, încercam din nou, ascunzându-ne exerciţiile după uşile închise. Uneori, ne mângâiam cu blândeţe locurile în care aveam organele-perechi.

— Arătaţi-mi, Madame, unde îmi ţin inima. Atingeţi acolo!

— Arată-mi, inima mea, unde sunt plămânii şi pântecul meu!

Ce trup regal avea, iar eu, aproape geamăna ei, mă bucuram de el. Inimile noastre, inimi de mici femei, îşi cântau una celeilalte aceeaşi muzică.

În cele din urmă, într-o dimineaţă, Madame Mackau a fost găsită sufocată pe salteaua umflată.

Chiar şi după ce Mackau a fost luată, o bătaie de inimă a părut să zăbovească pentru o vreme în saltea, până când, în cele din urmă, s-a micşorat pur şi simplu, ajungând de la obezitatea ei la modestia din trecut, fiind apoi arsă afară, într-o curte. Şi aşa, din vara bolii lui Mackau, am intrat în toamna îngrozitoare a lui Madame de Guéméné.

Guéméné Bastonul, Guéméné încuiata, Guéméné matroana suferinței, cu bărbia abia vizibilă – lipsa bărbiei trebuie să o fi făcut furioasă, pentru că se încrunta tot timpul şi era atentă permanent, iar privirea ei fixă era de neuitat. Atunci am lăsat plăcerile în urmă; Elisabeth trebuia transformată într-o femeie şi a fost clar imediat că acest proces avea să doară. Jucăriile: aruncate. Corzile, mingile, cățeluşii, caii în miniatură: toate izgonite.

— Ridică-te! Ridică-te! era strigătul acelor zile de toamnă.

Prostuței Bombe i s-a interzis accesul; când Elisabeth a fost prinsă şoptindu-i ceva de după o uşă, ce lecție de morală a provocat delictul ei! Zâmbăreață Rage putea fi văzută doar o dată pe săptămână. Insipida Démon putea să rămână, dacă era liniştită – şi era; acesta era rolul ei, să fie întotdeauna cea tăcută. Rivalul meu, Iisus cel din ghips, era scos din dulapul lui aproape tot timpul. Când Elisabeth îşi pierdea calmul – şi, la început, asta s-a întâmplat de multe ori –, Guéméné îi permitea să tropăie şi să dea cu picioarele în mobilă; dar doamna fără bărbie nu avea să fie înfrântă. Un baston în formă de femeie, care deschidea ferestrele larg şi o invita pe prințesa mea să zbiere. Dar nu primea niciodată vreun ajutor. Elisabeth, cu fața umflată şi nefericită, nu a avut de ales decât să se liniştească. Odată, când a muşcat-o pe Guéméné de mână, a fost pălmuită.

— Sunt o prințesă! a țipat ea.

— Atunci, să te comporți ca una!

Guéméné a smuls bucuria din această fată şi a înlocuit-o cu statul drept şi în tăcere; în scurt timp, Elisabeth abia putea participa la o conversație fără să se teamă că avea să fie contrazisă. Închisă în dulapul meu, chemată tot mai rar, m-am adaptat la această nouă toamnă strictă, păstrându-mi rochia curată şi făcând reverențe în fața lui Guéméné de câte ori puteam – şi aşa mi s-a permis să rămân, chiar dacă şi eu, şi prințesa ne temeam că aveam să fiu alungată. În acele zile de toamnă ale ultimelor ei revolte şi în iarna supunerii ei, Elisabeth nu a fost lăsată singură niciodată. Cineva stătea întotdeauna lângă ea, găsindu-i defecte în felul în care ținea o cană, în cât de mult mânca sau în felul în care umbla. Dar, uneori „dacă eram atentă, încă puteam să o țin de mână sau să o sărut în grabă şi pe furiş în camera de modelaj. I-am spus des că eram persoana ei, trupul ei, că nu aveam să plec. Drept dovadă a acestui fapt, mi-am găsit numele tipărit în noul *Almanach,* ultimul membru al listei profesorilor ei:

M. Le Roux, *Bibliothéecaire de Mad. Elisabeth*

Mlle. Payan, *Lectrice*
M. Simon, *Maître de Clavecin*
M. Boilly, *Maître de la Harpe*
Mlle. Grosholtz, *Maîtresse de Cire*

Am studiat această pagină foarte mult. În momentele singuratice, am citit-o cu voce tare. Şi, la scurt timp după ce a apărut, m-am trezit, în sfârşit, în prezența reginei.

CAPITOLUL XXXVIII

Mici incidente legate de un eveniment național

A început la primele ore ale dimineții, cu dangătul clopotelor Capelei Regale din Biserica Sfântului Cyr şi din toate bisericile de la Versailles, urmat de sosirea prințesei de Lamballe pe coridorul nostru. Mi-am deschis dulapul un pic şi am tras cu ochiul din mormanul meu de pături. Era decembrie, eram pe vremea lui Guéméné şi era foarte frig. Învelită în aşternuturi, am văzut-o pe prințesa uluită apropiindu-se agitată, urmată de servitori şi de femei, toți cu un aer speriat.

— Madame Elisabeth! a strigat ea, bătând la uşa dormitorului prințesei. Regina! Regina e în durerile facerii!

În felul nostru modest, eu şi Elisabeth ne pregătisem deja pentru viitoarea lărgire a familiei regale. Făcusem doisprezece bebeluşi de ceară, aliniindu-i perfect – ca într-un dormitor – în Biserica Sfântului Cyr. Lăsasem deoparte toate celelalte cereri pentru o vreme; nu ne puteam gândi decât la naşterea copilului regal.

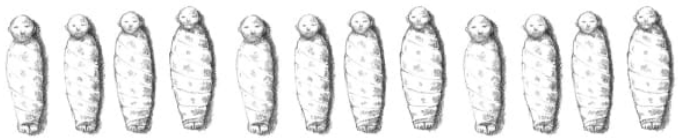

— Toți oamenii din palat, spunea Elisabeth, sunt disperați din cauza aşteptării.

Iar acum, în sfârşit, momentul sosise, iar clopotele sunau solemn.

În timp ce prințesa Lamballe alerga agitată (ca un pui osos care țipa prin curtea unei ferme), pe coridorul nostru a izbucnit o mare zarvă. Stând în dulapul meu deschis, încă în cămaşa de noapte şi cu boneta de dormit, mi-am lăsat picioarele să se bălăngăne de pe raft, mi-am strâns păturile în jurul meu şi m-am uitat în stânga şi în dreapta. Ferestrele crăpate de pe coridor fuseseră sigilate contra frigului iernii, dar asta avusese doar un succes parțial; când respiram, vedeam rezultatele.

În cele din urmă a apărut şi Elisabeth, îmbrăcată complet şi urmată de trei dintre doamnele ei. În timp ce îşi croia drum spre naşterea regală, servitorii

de pe fiecare parte a coridorului se aplecau în fața ei. Am făcut şi eu o plecăciune, dar Elisabeth s-a oprit lângă mine.

— Of, trupul meu, inima mea, ce faci? Voi avea nevoie de tine azi mai mult ca oricând. Trebuie să te îmbraci repede. Dacă regina va avea nevoie de rugăciunile noastre, atunci trebuie să mergi în grabă în atelierul nostru şi să faci repede un bebeluş de ceară care să fie dus urgent la Biserica Sfântului Cyr. Mişcă-te, inima mea, persoana mea!

Aşa că, în ziua naşterii primului copil al Mariei-Antoaneta de Austria şi al lui Ludovic al XVI-lea al Franței, m-am îmbrăcat în public pe acel coridor rece, în timp ce oamenii se uitau la mine şi mă îndemnau să mă grăbesc. Când am fost gata – cu niciun moment mai devreme de asta –, mica Elisabeth a mărşăluit mai departe, hotărâtă să devină mătuşă. Eu am mers la capătul procesiunii ei, în spatele marchizei de Monstiers-Mérinville. Cu cât ajungeam mai departe, cu atât mai tare trebuia să ne împingem, pentru că toți locuitorii palatului erau disperați să se afle cât mai aproape de naşterea noului Bourbon. Fiind sora regelui, Elisabeth a despărțit marea de oameni şi astfel am continuat să mergem ca Moise, valurile de oameni ciocnindu-se în urma noastră imediat ce treceam. Nu fără plăcere, la început, am simțit că palatul devenea tot mai cald pe măsură ce avansam spre centrul lui. Populația se pusese în mişcare încă de când sunaseră clopotele, iar oamenii se adunaseră în grupuri tot mai mari, devenind tot mai gălăgioşi şi mai calzi cu cât înaintam mai mult spre camera naşterii.

Cel mai cald loc dintre toate – un loc precum cuptorul unui brutar – era dormitorul reginei în acea dimineață. Iar cărbunele încins al Palatului Versailles era burta umflată a reginei Maria-Antoaneta. Legea franceză dicta ca mai mulți oameni aleşi să asiste la naşterea reginei, ca să se asigure că bebeluşul născut venea cu adevărat din pântecul reginei.

Şi am ajuns la timp: copilul încă nu venise. Elisabeth s-a aşezat în față, împreună cu alte personaje importante, pe un scaun cu cohere; pentru participanții mai puțin importanți se pregătiseră doar bănci. Eu am fost lăsată să mă descurc singură. Încă nu puteam să-l văd pe fratele mai mare al lui Elisabeth, viitorul tată, regele însuşi, dar m-am gândit că trebuia să fie undeva în acea cameră. M-am strecurat împingându-mă printre privitorii foarte nobili, până când am avut o privelişte acceptabilă. Acolo – în sfârşit –, am avut-o în fața mea pe Maria Antonia Josepha Joanna sau Maria-Antoaneta, regina Franței.

Regina transpira abundent din cauza efortului momentului. Avea un cap lung şi ochii de un albastru-deschis, cam îndepărtaţi: când am pierdut-o din vedere, m-am mai împins puţin, până am regăsit-o. Un nas acvilin destul de mare, o buză inferioară care ieşea în afară mai mult decât cea superioară, o bărbie frumos rotunjită: încă o dată, am pierdut-o din vedere, apoi am regăsit-o din nou. Fruntea îi era foarte întinsă şi acoperită în acel moment de multe broboane de sudoare. În dormitorul fierbinte, am uitat cât de frig îmi fusese în acea dimineaţă sau că era decembrie.

Regina s-a ridicat, provocând o mare agitaţie în jurul ei, căci toţi s-au înghesuit să o vadă mai bine. Ce creatură! Ce gât lung şi alb! Ce umeri înclinaţi! Apoi a luat o gură de aer şi s-a întins din nou pe spate – provocând o altă agitaţie în rândul populaţiei iar eu am pierdut-o complet din vedere.

M-am uitat în jur după un loc care mi-ar fi garantat o vedere bună. Nu erau pervazuri, iar puţinele bănci din faţa ferestrelor erau deja ocupate. În acea cameră aglomerată cu toate obiectele ei – şi oamenii prezenţi atunci – părea să fie un singur loc care putea să-mi asigure o privelişte fără restricţii. Într-un colţ era un cufăr de mahon înalt de un metru şi jumătate, un obiect cu capac – pe care l-aş putea numi acoperiş –, şi m-am gândit să mă aşez fericită acolo şi să observ totul fără teama unei întreruperi vizuale. Am încercat să mă caţăr pe pereţii incrustaţi, dar erau bine lăcuiţi şi nu am putut urca prea mult înainte să alunec. Am încercat să deschid sertarele, gândindu-mă că mă puteam căţăra pe ele ca pe nişte trepte, dar erau încuiate, ţinându-şi fiecare cele cinci fălci ferm închise. Şi totuşi, eram sigură că locul acela era perfect pentru mine. Am aşteptat speriată, căci în cameră intrau tot mai mulţi oameni, iar eu vedeam tot mai puţin din regină. Înţelegeam doar că nu pierdusem foarte mult; încă nu spusese mai mult de câteva propoziţii înăbuşite – la care oamenii regali din jurul ei îi oferiseră doar câteva răspunsuri scurte –, dar nu se auzise niciun ţipăt al ei sau al copilului, aşa că eram sigură că mai aveam ceva timp.

În cele din urmă, s-a ivit şi ocazia mea. După un alt moment de agitaţie – iscat brusc după încercarea de a se fixa tapiseria din cameră, că nu cumva mulţimea să o desprindă şi să se rostogolească peste regină –, aproape toată lumea s-a ridicat, iar eu am profitat de moment ca să împrumut un scaun şi să-l trag până la cufăr, reuşind să mă cocoţ pe el. Până la urmă, ajunsesem pe capacul cufărului.

O privelişte perfectă şi fără restricţii.

În cameră erau peste cincizeci de oameni, puteam acum să-i văd. Regina zăcea în patul ei, înconjurată de doctori şi de familia ei, vorbind puțin şi pretinzând că în jur nu exista o mare mulțime de oameni care aşteptau să fie distrați de ea. Aşa că am aşteptat cu toții şi i-am privit intens burta încinsă, acoperită atunci cu cearşafuri largi, dar tot nu s-a întâmplat nimic. După o vreme, privirea a început să-mi rătăcească prin camera aurie, zăbovind asupra mulțimii de nobili de sub mine. Cravatele fuseseră desfăcute; fiecare frunte era asudată; doamnele îşi fluturau evantaiele în jurul lor; machiajul începea să curgă. Prințesa de Lamballe, aflată în rândul al doilea, părea agitată din cauza căldurii. Apoi, destul de aproape de rândul din față, am văzut pe cineva cunoscut: era prietenul meu, lăcătuşul palatului! Ce minunat, m-am gândit eu, că acelui bărbat atât de iubit de oamenii din Versailles i se permisese intrarea la un asemenea eveniment.

Apoi regina Antoaneta a gemut tare şi a început adevăratul spectacol.

Era mare agitație în jurul Antoanetei şi doctorii îi dădeau multe sfaturi, iar prințesa de Lamballe începuse să devină tot mai palidă. Oamenii vorbeau în şoaptă unii cu alții, mişcându-se ca să observe cât mai bine fiecare gâfâit şi geamăt, fiecare împingere şi crispare, fiecare efort şi suspin al reginei. Biata femeie a suflat, a gâfâit, s-a înroşit foarte tare la față, apoi s-a ridicat şi a țipat, dar copilul tot nu a apărut. Ba chiar a rămas înăuntru mult timp după aceea şi, în timpul momentelor de linişte, în timp ce biata regină zăcea gâfâind, publicul se aşeza din nou şi vorbea, doar ca să se ridice din nou în picioare la fiecare nouă repriză de gemete. Şi astfel, cu publicul ridicându-se şi coborând precum valurile odată cu regina aflată în travaliu, s-a făcut ora unsprezece şi a început să apară bebeluşul.

Mai întâi, un cap roşu, apoi un trup roz şi micuț, urmat de două mâini şi două picioare. Şi, odată cu el, cu multă bucurie, a venit şi primul sunet făcut de copil. Acolo, sus, pe capacul cufărului, m-am gândit la ceea ce ştiam: „Acolo e cordonul ombilical, exact cum mi-a spus doctorul Curtius că trebuie să fie, acolo e membrana mucoasă despre care a vorbit…” Şi acolo,

după o vreme, aşa cum mi-o descrisese stăpânul meu, era placenta! Ce minunat era! Ce lecţii noi învăţam! Ce miracole putea face o femeie: uite noua viaţă care ieşea din ea!

Camera a devenit îngrozitor de fierbinte şi s-a umplut de o duhoare groaznică de oţet şi de esenţe ale doctorilor. Mi-am desfăcut boneta şi mi-am lărgit rochia, şi la fel au procedat şi ceilalţi. În timpul ultimelor momente, când bebeluşul venea pe lume, publicul înaintase tot mai mult. Dar, de îndată ce a fost liber, copilul a fost învelit rapid în pânze de către echipa medicală. Cred că regele se afla printre ei, dar când m-am gândit să mă uit după el, nu se mai vedea niciunde. Apoi, după ce camera s-a mai golit, am putut să o văd încă o dată pe regină. Brusc, ajunsese doar a doua cea mai importantă persoană din dramă. Am văzut că devenise îngrozitor de palidă şi m-am întrebat dacă nu cumva murise – pe cearşafuri părea să fie sânge –, dar s-a ridicat imediat şi a strigat fără putere.

Însă nimeni nu a observat.

Publicul a început să aplaude, pentru că natura e uimitoare, mai ales atunci când se aplică în cazul unei regine. Apoi, foarte zgomotos, s-au îngrijorat cu toţii în legătură cu sexul copilului, dacă era băiat sau fată, un Dauphin sau o Dauphine. Iar vestea a început să circule în şoaptă, o şoaptă dezamăgită: „O fiică, o fiică, o fiică, o fiică”.

Dar nimeni nu o mai observa pe regină.

Din locul meu înalt de pe cufăr, am dat din mâini ca să le atrag atenţia oamenilor din jur.

— Regina! am strigat eu. Regina!

Din câte vedeam, din locul meu de sus, Maiestatea Sa avea convulsii.

Şi totuşi, nimeni nu a observat.

Apoi, într-o clipă, a mai remarcat cineva. Prinţesa de Lamballe, întotdeauna foarte palidă, întotdeauna gata să leşine, agitându-şi mâinile nebuneşte în jurul ei, a văzut-o pe regină, dar, traumatizată cum era, nu a putut să vorbească. Ridicându-se, poate ca să încerce să atragă atenţia oamenilor şi să îi alerteze în legătură cu pericolul, Lamballe a început să se clatine, iar ochii ei mari s-au albit. Apoi a leşinat şi a căzut pe spate, răsturnând o grămadă de lucruri, ceea ce a provocat un zgomot puternic, iar rezultatul a fost concentrarea atenţiei asupra prinţesei leşinate. Asta i-a distras pe oameni şi mai mult de la regina aflată în pericol.

Aşa că, doar după ce prinţesa de Lamballe a fost scoasă afară şi am devenit destul de disperată dând din mâini, cineva m-a observat în sfârşit. A

fost lăcătuşul. Stând acolo, în mijlocul mulțimii, nu m-a putut auzi din cauza zgomotului asurzitor, dar după ce i-am atras atenția, am arătat repede spre regină. Văzând că Maiestatea Sa se sufoca pe patul de maternitate, s-a repezit curajos prin mulțime, însă nu în direcția reginei, ci mai degrabă în partea opusă – poate că asta avea legătură cu regula lor de interzicere a atingerilor şi nu i-a trecut prin minte un alt mod de a se face util –, şi, împingând oamenii într-o parte, a ajuns la ferestrele bine închise împotriva frigului iernii, precum cele de pe coridor. Cu brațele lui puternice, lăcătuşul a început să îndepărteze sigiliile şi, în cele din urmă, lăcătuşul a deschis ferestrele lăsând să intre aerul curat. Apoi şi alți oameni, mai puțin curajoşi şi puternici, au deschis alte ferestre, iar frigul de decembrie a intrat în grabă. Doar că oamenii aceia nu ştiau de ce deschidea lăcătuşul ferestrele; păreau să creadă că o făcea ca să strige spre mulțimile din curțile de jos; aşa că eroicul lăcătuş a trebuit să-şi croiască drumul cu forța înapoi prin cameră, ca să ajungă la regina care zăcea nemişcată pe pat, foarte albă, cu cearşafurile ude de sânge în văzul tuturor. Şi atunci, toți au văzut.

A urmat o mare agitație: s-a cerut apă caldă, dar nimeni nu a adus; doctorii au zgâlțâit-o pe Maiestatea Sa, dar fără niciun efect. Au început apoi să-i ia sânge din picior. Au umplut cinci farfurioare – cred că asta era cantitatea corectă – şi, în cele din urmă, regina a părut să revină la viață. Şi, în tot acest timp, lăcătuşul, eroul momentului, nu a plecat deloc de lângă ea. Avea lacrimi în ochi – era moartă oare? În cele din urmă însă, regina a gâfâit, iar lăcătuşul a părut extrem de uşurat, punându-şi batista pe față ca să îşi ascundă lacrimile. Într-adevăr, a fost totul foarte emoționant.

Când lăcătuşul s-a ridicat de pe pat, oamenii s-au aplecat în fața lui şi am crezut că o făcuse din recunoştință. Apoi l-am văzut întorcându-se şi uitându-se la mine, apoi dând din cap foarte repede. Plecăciunile au continuat şi doar atunci am început să înțeleg ceva nou, ceva incredibil.

Regina se măritase cu un lăcătuş.

Lăcătuşul cu care se măritase se numea Ludovic al XVI-lea.

Aş fi vrut să aplaud. Aş fi vrut să spun cuiva. Dar cui puteam să-i spun? Nu-i puteam spune lui Edmond. Atunci cui? Am hotărât să-i scriu stăpânului meu ca să-l informez, precum lui Jacques, care nu ştiu ce părere ar fi avut despre acest eveniment opus unei spânzurări, însă apoi m-am îngrijorat: dacă-i scriam, doctorul Curtius şi-ar fi amintit de mine, iar văduva s-ar fi întrebat de ce nu obținusem încă permisiunea de a o modela

pe regină. Totuşi, cât de minunat era: îl cunoşteam pe rege! Da! Puțin! Am aplaudat puțin, aşa cum ar fi făcut şi Curtius.

Acest rege pe care îl cunoşteam – şi cu care era să împart o prăjitură – a cerut apoi ca toți să iasă din cameră. Regina trebuia lăsată singură. Toți am fost conduşi afară. Acest rege, companionul meu de pe acoperiş, cel cu care împărțisem umbrela, şi-a pus servitorii să scoată repede pe toată lumea din încăpere, apoi a ieşit şi el în grabă, cu mersul lui clătinat, ca să fie alături de micuța lui fiică. Până când m-am uitat după ea, copleşită de descoperirea mea extraordinară, am observat că Elisabeth şi doamnele ei deja plecaseră, lăsându-mă acolo.

Când au intrat infirmierele, regina a cerut să-şi vadă copilul. Ele au calmat-o, spunându-i că bebeluşul era perfect sănătos. Ea a insistat să-l vadă pe noul Bourbon, moştenitorul Franței pe care abia îl adusese pe lume.

— Nu, i-au spus ele, nu e un moştenitor! E o fată, o fiică, nu un moştenitor, mă tem că da, suntem sigure, doamnă, o fată, o fată foarte roz şi sănătoasă, dar tot o fată, da, da suntem sigure!

Apoi regina, epuizată după evenimentele din ziua aceea, atât din cauza mulțimilor, cât şi a rezultatului final, a început să plângă.

M-am gândit apoi că nu mai aveam ce căuta în camera aceea. Devenea un loc prea intim. Şi totuşi, am rămas, ultimul membru al unui public foarte gălăgios. M-am întrebat dacă să plec, dar regina era înaintea mea, în sfârşit, şi totul era mai liniştit. Poate că venise vremea să mă apropii de ea pentru un modelaj. Nu unul care să fie făcut imediat, bineînțeles, ci doar o programare pentru doctorul Curtius. Până la urmă, asemenea ocazii nu se iveau oricând. În cameră se făcea tot mai linişte, iar plânsul reginei devenea tot mai controlat, aşa că am luat asta drept un semn că momentul era favorabil. Am coborât în linişte, aterizând apoi pe podea cu o mică bufnitură. Acest sunet a făcut-o pe regină să deschidă ochii şi să se uite la mine. Am zâmbit şi am făcut câțiva paşi spre ea – aproape râdeam –, dar înainte să apuc să-i spun propunerea mea cu blândețe, regina şi-a deschis gura şi a pronunțat aceste cuvinte foarte nepotrivite:

— Un demon! Un demon adevărat!

Şi am pierdut toată speranța într-o clipă. Am fost speriată, iar ea m-a speriat şi mai tare cu țipetele ei. Chinuită de supărare, de o dezamăgire crudă şi de groază, am fugit de soția lăcătuşului printre uşi, printre oamenii rămaşi, până la dulapul meu. M-am aruncat înăuntrul lui, am trântit uşile şi m-am ascuns sub pături.

CAPITOLUL XXXIX

O servitoare şi un rege

Peste două zile, m-am trezit departe de întunecimea şi de înghesuiala din dulapul meu şi mai aproape de centrul palatului decât dormitorul reginei. „Nu-ți arăta niciodată spatele, apleacă-te, vorbeşte doar când ți se vorbeşte, păstrează o distanță de cel puțin un metru şi, bineînțeles, nu atinge nimic niciodată.” Îl mai întâlnisem pe rege până atunci şi mă simțisem destul de relaxată de fiecare dată; conversasem liberă cu el şi chiar împărțisem paltonul lui; dar regele fusese atunci doar lăcătuşul palatului, unul dintre mulți alții din Franța – îmi imaginez că poate câteva mii, de vreme ce foarte mulți oameni insistă să îşi țină lucrurile încuiate departe de alții. Dar într-o țară există doar un singur rege. Asta e regula. Altfel, e vărsare de sânge.

Văzusem portrete ale regelui – profilul lui era marcat pe fiecare monedă franceză. Dar capul regelui de pe monede şi capul regelui care mânca prăjituri păreau să semene foarte puțin, aşa că nu-l recunoscusem.

Cu toate acestea, în acel moment, Maiestatea Sa Ludovic al XVI-lea, regele Franței prin Grația Domnului, stătea pe un scaun înaintea mea.

— Ei bine, Marie Grosholtz, a rostit el.

— Maiestate, i-am răspuns eu, făcând o plecăciune foarte adâncă.

— Trebuie să-ți spun că regina se simte mult mai bine acum. Data viitoare, nu va mai fi aşa. Data viitoare, vor fi de față doar persoanele a căror prezență e strict necesară. Nu va fi nimeni în preajmă, de exemplu, pe mobilă. Data viitoare: în intimitate.

— Da, Maiestate, am întărit eu, gândindu-mă tot timpul: acelea sunt buzele regelui, dincolo de ele sunt dinții şi limba regelui, aflată împreună într-o peşteră regală, apoi sunt epiglota regelui, glandele salivare şi un pasaj regal numit faringele regelui, în adâncul corpului său maiestuos.

— Spune-mi, mi-a zis, chiar n-ai ştiut cine sunt?

— Nu, Maiestate. Am crezut că sunteți un lăcătuş.

— Sunt mândru de asta. Dar, pe acoperiş, valetul a purtat livreaua mea.

— Dar şi valeții surorii dumneavoastră poartă tot albastru.

— Elisabeth ține foarte mult la tine, nu-i aşa? În sfârşit, iese şi ea în lume. Nu ar fi trebuit să permitem niciodată ca Madame Mackau să aibă grijă de ea. Moartea părinților noştri a fost îngrozitoare pentru ea, la fel şi cea a fratelui nostru. Ne-a unit pentru o vreme. Ştii că poate fi cam nervoasă. Lacrimi şi lucruri de genul acesta. Dar îmi place să cred că e mai bine în ultimul timp – sigur e mai bine. Ceea ce e un alt mod de a spune: bravo ție! Şi mulțumesc. Pentru Elisabeth şi pentru atenția ta recentă acordată reginei. Pot face ceva pentru tine, la rândul meu?

Aici era deschiderea mea, oferită chiar de rege.

— Înainte să vin aici, Maiestate, i-am spus eu, am fost angajata unui modelator în ceară din Paris, unul foarte talentat. Ştiu că ar fi premiul colecției lui dacă Maiestatea Voastră i-ar oferi permisiunea de a vă modela chipul din timpul vieții.

— O, nu-mi place deloc cum sună asta.

— Ați fi foarte impresionat de arta lui.

— Chiar aş fi? Nu prea cred. Şi tu ai fost ucenica lui?

— Da, în Berna, în Elveția, de unde vin, acolo m-a învățat.

— Avem paznici din Elveția, poziționați în palat şi în afara lui, pentru protecție personală. Nu putem fără ei. Chiar nu sunt ignorant în ceea ce priveşte Elveția. Stăpânul tău a fost un profesor bun?

— Da, chiar minunat.

— Şi tu ai fost o ucenică bună?

— Am studiat şi am învăţat mult.
— Ei bine, atunci poţi să mă modelezi singură.
— Eu, Maiestate?
— Da, tu.
— Nu puteţi vorbi serios.
— Ba da.
— Nu, nu, nu aş putea să o fac.
— Nu ai putea?
— Ei bine, aş putea, dar nu trebuie să o fac.
— De ce nu?
— Nu ar fi corect.
— Dar dacă eu spun că e corect?
— Dar, vă rog, Sire, e pentru stăpânul meu…
— Eu spun că e pentru tine.
— Asta l-ar face să sufere foarte tare.
— Atunci, lasă-l să sufere.
— Nu m-ar ierta niciodată.
— Ba da. Trebuie să-i spui că a fost porunca regelui.
— E peste puterile mele!
— Atunci, evoluează, fato!
— Ar fi o crimă, Sire.
— Acum ori niciodată, Grosholtz.
Şi aşa l-am făcut singură.

Eram într-una dintre camerele secrete ale regelui, cu mica forjă în apropiere. La început, am mâncat tarte cu zmeură. Regele şi-a dat jos sacoul din brocart şi şi-a luat o haină simplă de lucru. Camera era plină de globuri şi de o mulţime de hărţi; erau modele în miniatură ale unor clădiri ciudate şi multe dispozitive ingenioase: telescoape, microscoape, sextante, teodolite, planetarii şi tot felul de instrumente despre care nu mai auzisem niciodată. Şi, peste tot prin cameră, între globurile pământului şi ale planetelor, erau sute de cărţi, toate în ordinea corectă. Printre acestea, se număra colecţia integrală de *Encyclopédie* a lui Diderot şi – cât doream să-i spun – *Parisul în anul 2440* de L.S. Mercier.

Am curăţat faţa regelui, apoi i-am uns sprâncenele şi le-am întins. Am pus paie în nasul acela mare şi regal – chiar am făcut asta. I-am întins apoi ghipsul pe faţă şi am acoperit faţa regelui, făcând-o să dispară. Cât de liniştit a fost totul – doar eu cu regele! Până la urmă, eram singuri pe lume.

Am dat jos ghipsul şi i-am curăţat faţa. Am făcut câteva măsurători necesare. Grosimea capului de la o ureche la cealaltă: patruzeci şi cinci de centimetri. Circumferinţa gâtului: cincizeci şi cinci de centimetri. Toate măsurate de Marie.

Am avut atunci capul regelui, dar nu şi pe al reginei. M-am temut să cer mai mult – şi totuşi, trebuia să o fac.

— Maiestate, pot să vă cer şi altceva?

Regele a dat din cap.

— Maiestate, v-aş fi foarte recunoscătoare dacă m-aţi ajuta să obţin o programare, pentru ca stăpânul meu să modeleze capul reginei.

Regele a fost cuprins imediat de o furie protectoare.

— Regina nu trebuie să fie deranjată! Regina nu e un obiect care să fie împins şi ciupit, care să fie mutat după cum vrea publicul şi la care lumea să se uite cu gura căscată. Nu trebuie expusă. Nu mai există decenţă. Nu, nu, regina nu trebuie deranjată.

— Da, Maiestate.

— Nu voi accepta.

— Nu, Maiestate.

— Mă supără.

— Da, Maiestate. Mulţumesc, Maiestate.

S-a uitat prin cameră agitat, de parcă îşi pierduse echilibrul printre atâtea globuri.

— Nu vom mai discuta despre asta, a declarat el dând din cap. Asta nu ar fi bine. Nu ar fi corect. Am fost confuz. Vezi tu, când ne-am întâlnit prima dată, la forjă, am crezut că eşti sora mea. Ar fi trebuit să-mi dau seama atunci din cauza ochelarilor. Dar acum văd că nu eşti. Nu, deloc, eşti doar o caricatură a ei. Poate că nu eşti tu de vină. Ei bine, nu se va mai întâmpla niciodată. Eu sunt regele, iar tu eşti doar Grosholtz. Bună dimineaţa! Bună dimineaţa!

Nu aveam să-l mai văd pe rege de aproape timp de câţiva ani.

Mai târziu, în atelier, i-am povestit totul lui Elisabeth.

— Eu, Anne Marie Grosholtz, am mirosit sudoarea regelui.

— Eşti foarte crudă, inimă! Nu ar trebui să-ţi tot amintesc că eşti trupul meu, doar al meu, nu al altcuiva.

— L-am modelat pe rege şi trebuie să trimit mulajul stăpânului meu din Paris.

— Eşti trupul meu, nu-i aşa?

Cât de uşor devenea geloasă!

— Da, dragă Madame Elisabeth, m-am grăbit eu să o liniştesc. Bineînțeles că sunt.

— Nu mă vei părăsi?

— Nu, nu până când veți dori asta.

— Niciodată nu voi dori asta.

— Vă rog, spuneți-o din nou!

— Niciodată nu voi dori asta, inimă.

— Atunci, pot să vă sărut?

— Cred că poți.

Am împachetat mulajul într-o ladă cu paie. În interiorul ei, am pus o scrisoare, una de care am fost mulțumită doar după mai multe încercări:

> Dragă domnule,
>
> Sper că totul e foarte bine la dumneavoastră, în Paris. Mă gândesc des la dumneavoastră şi la toți oamenii de ceară. Sper că afacerea merge bine. Sunt foarte ocupată aici şi lucrez în fiecare zi pentru prințesa Elisabeth. Nu cred că exagerez când spun că am devenit preferata ei şi, domnule, cred că şi-ar dori foarte mult să mă păstreze cu ea pentru totdeauna. M-aş bucura foarte mult să se întâmple asta. Sunt foarte recunoscătoare pentru grija pe care ați acordat-o educației mele şi vă mulțumesc cu modestie pentru ea. Întotdeauna mă voi gândi la dumneavoastră cu o mare recunoştință. Pot spune, în şoaptă, că v-am servit, fără plată, multă vreme şi că sper că munca mea v-a oferit o mulțumire. Pe scurt, domnule, vă rog, puteți să mă eliberați şi să-mi trimiteți documentele aici?
>
> Includ în această cutie un mulaj, din viață, al Maiestății Sale, Ludovic al XVI-lea. Maiestatea Sa a insistat să îl modelez, spunându-mi că nu va mai fi o altă şansă. I-am cerut să trimită după dumneavoastră, dar nu a permis asta. Aşa că a trebuit să fac singură toată treaba. Vă rog să mă iertați pentru asta, dar sper că veți remarca imediat că am făcut mulajul foarte corect. Iar acum e nevoie de geniul dumneavoastră pentru a-l completa. Vă rog să acceptați acest lucru ca o plată a mea, apoi să scrieți la palat, să îi oferiți oficial serviciul meu prințesei Elisabeth şi să-mi trimiteți actele.
>
> Mulțumesc.
>
> Cu sinceritate,
>
> Micuța, fosta Marie Grosholtz,
>
> vechea dumneavoastră servitoare din Berna

Au trecut apoi două săptămâni până când a venit un răspuns şi, când a sosit, nu a fost de la stăpânul meu:

> Creatură mică,
>
> L-ai supărat pe stăpânul tău mai mult decât vei înțelege vreodată. Am avut foarte multe probleme cu el zilele acestea. Am crezut că va muri.
>
> Înțelege că numele tău e o mizerie aici şi că actele tale nu vor fi date.
>
> Recunosc primirea mulajului. Ți-au trebuit mulți ani ca să ne oferi atât de puțin. Mi se face rău numai când mă gândesc la asta.
>
> Ce rost are un rege fără regină? Fă rost de regină – şi repede! –, altfel vei fi târâtă înapoi aici. Şi cum o să te mai punem la muncă atunci.
>
> Apucă-te de treabă!
>
> Cu sinceritate,
> C. Picot (văduva)

Am îndoit cu grijă scrisoarea, care părea să conţină o mare nefericire, şi, cu ajutorul unei scări împrumutate de la Pallier, am pus-o pe raftul de sus al dulapului meu, cel pe care nu îl vizitam niciodată. Totuşi, chiar dacă era atât de sus, mi-a apărut în somn, cu trei rafturi mai jos.

CAPITOLUL XL

Referitor la jucării şi la proprietarii lor

În scurt timp au apărut circumstanţe noi, pentru care, în intimitatea noastră zilnică, am uitat să-mi fac griji.

— O, draga mea inimă, a spus ea, deschizând uşa dulapului meu, s-a întâmplat ceva incredibil! A trimis cineva după mine. Voi pleca. Se va întâmpla: voi fi măritată! Îmi va fi dor de tine, dragă inimă, dar mă voi *mărita!* Voi pleca departe. Voi lăsa totul în urmă. Totul va fi bine. O, Doamne, îţi mulţumesc, îţi mulţumesc din adâncul inimii!

— Nu, am spus eu, pentru că asta era regiunea mea, cam greu de acolo.

— A fost anunţat! Soţul meu va fi ducele de Aosta. Ducele de Aosta!

În mintea mea, Aosta suna foarte mult precum *aorta.* Aorta e situată deasupra inimii. Mi-a arătat un portret al ducelui ei, dar nu mi s-a părut cine ştie ce. Când Elisabeth era prea ocupată ca să mi se alăture în atelier, trebuia să-mi petrec timpul copiind portretul, Pentru că i-ar fi plăcut să aibă o altă copie, una pe care să o poată îndoi şi păstra cu ea tot timpul.

Desenul se pătase şi se mototolise după toată această atenţie constantă.

Într-o altă zi, Elisabeth a bătut la uşa dulapului meu.

Ducele de Aosta

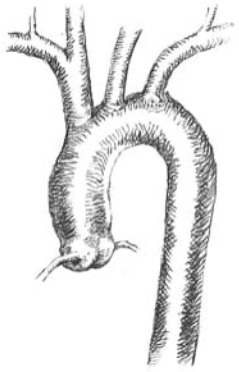

O aortă umană

— Nu ar trebui să mai petrec atât de mult timp cu tine.

— Madame Guéméné a declarat asta?

— Madame Guéméné a fost numită guvernatoarea fiicei regelui. Madame Diane de Polignac se ocupă de casa mea acum. Rage a fost trimisă departe şi chiar şi Démon a fost redusă la două vizite pe lună. Am noi doamne de onoare. Simt că mă maturizez.

— Şi eu? am întrebat. Ce-a spus Madame de Polignac despre mine?

— O, inima mea, inima mea, e un nou început! Inima mea, suntem foarte înghesuite aici. Ai vrea să-ți găsesc o cameră potrivită? Ar fi un pic mai departe, dar poate aşa ar fi mai bine.

Mi-e milă de bietele jucării, pentru că, în general, sunt iubite doar pentru o scurtă bucată de vreme; se strică şi vin alte lucruri care să le înlocuiască, apoi sunt duse în camere îndepărtate, păstrate printre obiecte neiubite. Generații de păpuşi sunt lăsate să putrezească în dependințe. Când am văzut zone noi ale palatului, nu mi s-au mai părut leviatanul de aur care fusese atunci când îl întâlnisem prima dată, ci mai degrabă un mare schelet, rămăşițele unei bestii care fusese ucisă şi în corpul căreia trăiam. Noua mea reşedință a fost o cameră întreagă, rece şi goală; nu putea fi încălzită. Am încercat să mă gândesc la fantoma lui Edmond în locul acela jalnic, dar nu mai venea. Dispăruse pentru mine şi nu avea să mă mai viziteze niciodată.

Şi totuşi, se ştie că jucăriile aruncate sunt, uneori, luate din nou şi păstrate cu o pasiune reînnoită; pentru că familiaritatea e de mare ajutor în disperare.

Apoi, la fel de brusc precum apăruse discuția despre ducele de Aosta, la doar o săptămână după ce mi se arătase camera nouă, aflată la o distanță de mers de patruzeci de minute, totul s-a terminat, cu doar trei cuvintele: nici

el nu era „potrivit”. Elisabeth trebuia să accepte acest lucru. Şi şi-a amintit imediat de mine, aşa că dulapul s-a deschis din nou pentru treabă.

O Elisabeth mai liniştită s-a ivit după lacrimi şi frisoane în seara în care m-am întors în dulap. În seara aceea, a renunțat la ea însăşi, declarând că avea să se rededice oamenilor săraci şi suferinzi, că de atunci încolo nu avea să mai aştepte nimic pentru sine. Mi-a poruncit să îl aduc pe Iisus de ghips din dulapul lui, apoi a ținut acel obiect în poală ca pe bebeluşii pe care nu avea să îi aibă niciodată. De atunci înainte, zilele noastre aveau să fie religioase; de atunci încolo, aveam să fim doar noi: Elisabeth, eu şi prietenul nostru de ghips. Şi, dacă încercam vreodată să o sărut, eram împinsă mai departe cu blândețe.

CAPITOLUL XLI

Durerea se găseşte la Biserica Sfântului Cyr

După aceea, timpul a ajuns să se măsoare în plimbările până la Biserica Sfântului Cyr. În diferitele capele laterale de acolo, putea fi găsită o populație tot mai mare de părți ale corpului, puse unele peste altele şi aproape acoperind pereții. Cartea lui Elisabeth, *Oameni săraci şi suferinzi,* a ajuns până la al treilea volum. După câteva luni, anul s-a schimbat, dar şi noul an s-a dovedit asemănător cu predecesorul lui. Tot timpul era aproape la fel: trupurile erau îngrozitor de împuținate, suferind la nesfârşit şi arătându-ne cu lacrimi sau cu dinții încleştați tot ce le durea. Aveau nenumărate suferințe în acele zile şi în acei ani şi păreau tot mai multe. Nu se bucurau întotdeauna să ne vadă şi, uneori, luau banii lui Elisabeth cu priviri reci. Am crezut că motivele lor erau legate de vremea rea şi de recoltele slabe; un alt motiv putea să fie unul dintre bărbați, un fost grăjdar schilodit de un cal. Într-o zi, acest biet om a venit şchiopătând pe terenurile palatului ca să ceară de pomană. A fost bătut şi alungat de paznici, apoi a murit din cauza rănilor. Au primit apoi bani, dar nu a mai contat: când omul a murit, spiritul lor a fost îngenuncheat. Dar Elisabeth nu şi-a încetat niciodată vizitele; am luat notițe despre oameni şi le-am redat dificultățile în ceară. Şi, treptat, am îmbătrânit, chiar dacă încă mai puteam fi considerate tinere. În cazul lui Madame Elisabeth praful s-a pus strat cu strat, devenind treptat o fată bătrână şi renunțând la gândurile despre orice fel de viitor. Trupul ei se usca pe dinăuntru.

Am fost apoi mutate.

Noua casă a prințesei Elisabeth trebuia să se găsească exact la capătul aripii de sud-vest a palatului; s-a motivat că s-a optat pentru asta ca să nu fie deranjată, dar, de fapt, se voia să fie uitată. De la ferestrele noilor ei camere, puteam vedea Marele Canal şi, mai important, drumul până la Biserica Sfântului Cyr, direcția în care priveam mai tot timpul. Eram situate la primul etaj; sub noi se aflau marile apartamente ale reginei, iar deasupra noastră erau camerele marelui paj al regelui, pe care îl auzeam întotdeauna umblând încoace şi încolo cu cizmele lui mari. Auzeam viața palatului peste

tot în jurul nostru, dar nu eram niciodată acolo. Noua casă era formată din şapte încăperi: anticamera, a doua anticameră, dormitorul, marele birou, camera de biliard, biblioteca şi budoarul. În afara dormitorului se găsea noul meu dulap, care avea cu un raft mai puțin decât vechiul meu loc şi care nu a fost prea curat atunci când am venit. Vechiul lui chiriaş nu avusese grijă de el, lăsând semne de ghete şi zgârieturi pe pereții interiori. L-am curățat şi m-am instalat în el. O vreme, furnicile au locuit acolo cu mine, dar şi un şoarece din când în când, pe raftul de jos.

Au urmat anotimpurile lungi cu Madame de Polignac. Diane de Polignac, cumnata celei mai noi favorite a reginei, era o femeie urâtă, cocoşată şi şleampătă, cu o piele pământie şi cu buze umede; în plus, înghițea în sec de câte ori vedea bărbați. Nu îi păsa deloc de Elisabeth şi a arătat asta foarte clar atunci când şi-a asigurat poziția, umplând apartamentele prințesei cu propriul ei harem. Femeile acelea râdeau de Elisabeth suficient de tare încât să fie auzite de ea. Singurii însoțitori ai prințesei eram eu şi Iisus cel din dulap.

Oricâte greutăți ar fi marcat domniile succesive ale lui Mackau şi Guéméné, amândouă şi-au făcut munca având intenții bune; metodele lor, oricât de capricioase şi de zdrobitoare, au fost într-adevăr concepute pentru binele lui Elisabeth. Polignac însă era preocupată doar de ea însăşi. După un timp a revendicat camera de biliard; Antoaneta devenise pasionată de acest joc şi toată lumea a trebuit să-i urmeze exemplul. Elisabeth s-a retras tot mai mult, în alte părți din palat, societatea forfotea; aveau loc mari petreceri, sărbători şi jocuri, dar noi nu vedeam nimic din acestea. Auzeam râsete fericite de jos, iar de sus, marşuri şi uşi trântite. Chiar dacă avea doar şaptesprezece ani, Elisabeth părea de treizeci.

— Să nu mă părăseşti niciodată, trupul meu! Să nu pleci niciodată!

Ne-am trăit viețile în linişte şi ne-am împrietenit cu toate capelele laterale ale Bisericii Sfântului Cyr. Fiecare dintre aceste capele era numită după un sfânt. Am ajuns să învăț foarte multe despre sfinți în acele zile. Mama ar fi fost foarte încântată.

Sfântul Vincent de Paul a fost un om din Antichitate care şi-a dedicat viața săracilor, construind case pentru ei. I-am umplut capela cu piesele noastre de ceară până când nu a mai rămas loc pentru niciun rinichi dureros, niciun deget rupt, nici măcar pentru un ochi înceţoşat. Sfântul Martin de Tours a fost un alt om din Antichitate, care şi-a tăiat mantia în două ca să dea jumătate din ea unui cerşetor; în capela lui au ajuns, în scurt timp,

picioare rupte, braţe umflate, trunchiuri învineţite, capete zgâriate, nasuri rupte, guri cu băşici – toate din ceară –, până când n-a mai rămas loc pentru nicio fărâmă de durere. Sfântul Denis a fost primul episcop al Parisului, iar în capela lui au apărut, făcute din ceară, coaste crăpate, plămâni sparţi, inimi obosite, ficaţi extenuaţi, vezici usturătoare, ovare inutile, testicule sucite, piei gălbui, cioturi dureroase. Toată durerea şi toată suferinţa aceea şi atât de multă sărăcie…

Episcopul a devenit îngrijorat: biserica lui era ocupată, locul lui sfânt era transformat într-o măcelărie de ceară. Dar Madame Elisabeth şi cu mine nu puteam fi oprite. Întocmai Sfântului Cyr, care nu a ajuns niciodată la maturitate şi căruia i-a fost spart capul de un zid pentru că a insistat că era creştin, Elisabeth se martiriza pentru suferinţa altora. Prinţesa tânjea după durerea altor oameni, ca să o atenueze pe a ei; durerea oamenilor săraci i-a hrănit viaţa. A devenit dependentă de suferinţă, am adunat nenumărate organe. Bătea la uşa dulapului meu la diferite ore din zi, uneori şi noaptea sau înainte de răsăritul soarelui, ca să mă cheme la lucru. Elisabeth credea cu tărie în acele mici obiecte de ceară – erau dovezi ale intenţiei ei –, chiar dacă ele nu însemnau nimic pentru cei săraci şi suferinzi.

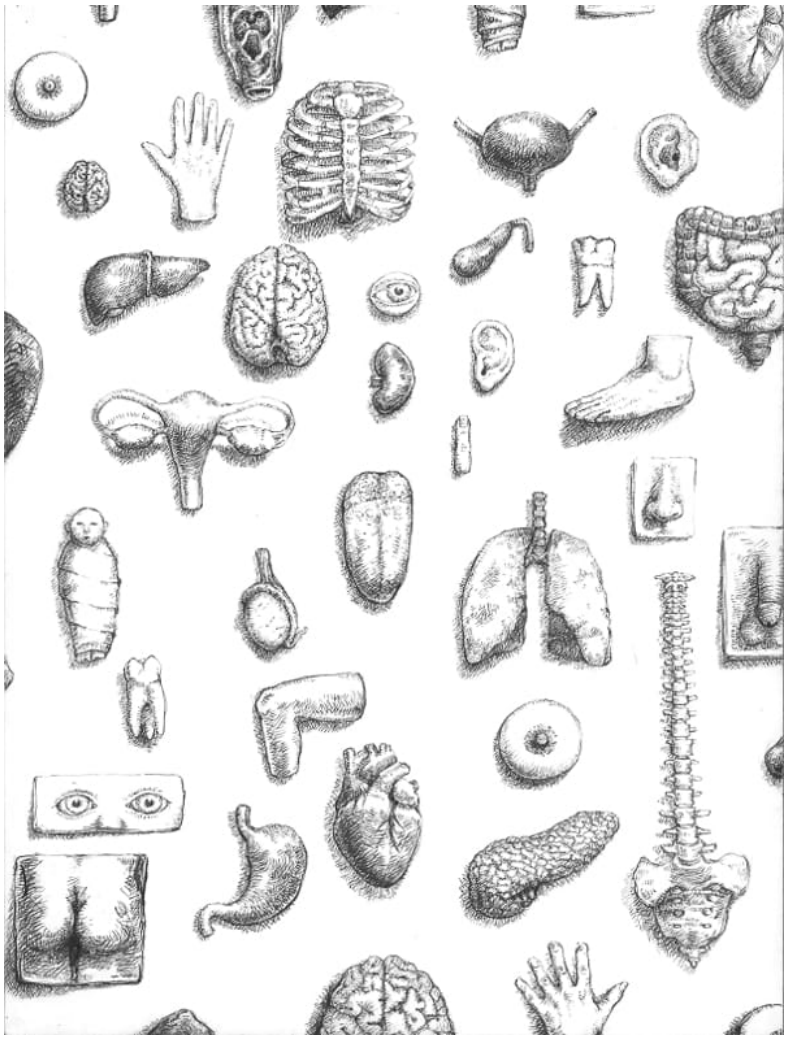

— Vino, vino, inima mea, trebuie să fim ocupate!

Am îmbătrânit în Palatul Versailles. Mi-am schimbat forma, am slăbit, mi-au crescut unghiuri mai ascuțite, am devenit mai tăcută. Am desenat în casa mea din dulap la lumina lumânărilor şi, când am făcut greşeli – şi încă făceam greşeli –, am şters semnele cu o minge de gumă vegetală, ultimul instrument destinat unui artist; Elisabeth avea tot timpul cele mai noi şi mai bune obiecte. Adio, pâine!

Elisabeth şi cu mine am trăit împreună cu părți ale corpului, într-o mare casă plină de organe din carne de ceară, pe măsură ce ne umpleam zilele de rugăciuni tangibile.

CAPITOLUL XLII

Marie a făcut a patra serie de capete

De obicei, duminicile erau zilele mele cele mai libere la palat. Duminica, Elisabeth era aproape tot timpul cu membrii familiei ei, între zidurile unui grajd sacru al lui Dumnezeu, şi nu era nevoie de mine atunci.

În multe dintre duminici, îmi petreceam cam o oră spălându-mi şi aerisindu-mi dulapul sau bând puțină bere cu Pallier. Eu şi Pallier ne petreceam timpul discutând despre corpuri. Într-o duminică, pe când ea era plecată pentru că una dintre rudele ei era bolnavă (ne-am rugat pentru ea şi am făcut un esofag de ceară), m-am simțit cam singură. Chiar dacă nu mă mai aventurasem pe afară de multă vreme, în cele din urmă am plecat dincolo de camerele lui Elisabeth. Zâmbind, servitoarele lui Polignac m-au lăsat să trec şi am ieşit afară simțindu-mă liberă. M-am trezit mergând pe acelaşi drum, înspre locul naşterilor regale, urmând o mulțime de vizitatori parizieni care se grăbeau în acea direcție. Pentru că nu aveam vreo altă obligație, am hotărât să mă alătur lor. Ne-am adunat într-o coadă lungă în fața Camerei de Gardă a Regelui şi ne-am oprit apoi exact în fața anticamerei reginei, o cameră cunoscută drept Anticamera Grand Convert. Paznicii de acolo ne lăsau să intrăm în următoarea încăpere doar după ce ne cercetau îmbrăcămintea. După ce am trecut de controlul lor, am pătruns în cameră.

La început, toată agitația părea să fi fost provocată de un cerc de gărzi elvețiene, fiecare purtând trei pene albe la pălărie. Apoi însă, când m-am uitat printre gărzi, am zărit o masă în formă de potcoavă, înconjurată de scaune cu spătare înalte pe care stăteau toți cei din familia regală.

Mâncau.

La început, m-am întrebat dacă nu cumva erau nişte versiuni mecanice ale persoanelor regale, executate de un expert, pentru că păreau să facă mişcări şi gesturi automate în timp ce îşi duceau lingurile de supă la gură sau îşi tăiau carnea în bucățele. Apoi am surprins-o pe regină clipind şi pe rege l-am văzut înghițind. Pe contele de Provence, fratele mai tânăr al regelui, l-am zărit zâmbind larg, iar pe fratele cel mai mic al regelui, contele

d'Artois, l-am observat răspunzându-i la zâmbet. Apoi, spre deosebire de ceilalți, cei doi au început să vorbească. Am urmărit-o pe Elisabeth, care înghițea din când în când. Două femei mai în vârstă stăteau de fiecare parte a ei, una slabă şi cealaltă grasă, şi m-am gândit că erau mătuşile ei. Cei mai mulți din familia regală se jucau cu mâncarea în loc să o mănânce cu adevărat, în timp ce, în spatele lor, erau alți oameni care îi ajutau să mănânce. Era foarte clar că membrii familiei regale nu se bucurau, că nu apreciau faptul că oamenii se holbau la ei. Dar, mai mult decât orice, era altceva: membrii familiei regale erau, pur şi simplu, oameni, iar privitul lor era fascinant.

În scurt timp, am fost împinşi din nou afară din cameră.

— Asta e Grand Couvert, mi-a spus Pallier. Se întâmplă în fiecare duminică, nu ştiai?

— În fiecare duminică?

— Dacă nu sunt plecați.

— Şi poate să vină oricine?

— Trebuie să fii îmbrăcat cum se cuvine. Bărbații trebuie să poarte sabie, ciorapi şi perucă. Dar, dacă nu ai asemenea lucruri, le poți închiria de la poartă atunci când intri.

— Toată lumea poate să-i vadă?

— Oricine e îmbrăcat cum se cuvine.

— Dar *de ce?*

— Regula lui Ludovic al XIV-lea. A declarat că familia regală trebuie văzută ca o familie o dată pe săptămână de un public îmbrăcat corespunzător.

M-am întors în următoarea duminică. Şi în fiecare duminică de după aceea. La început, mi-am spus că o făceam ca să fiu mai aproape de Elisabeth, dar mai târziu am recunoscut că tot ce îmi doream cu adevărat era să văd toată regalitatea Franței în timp ce se hrănea. Mă furişam pe lângă doamnele de onoare ale lui Diane de Polignac şi fugeam. Trebuia să stăm toți la o coadă, iar observațiile noastre erau, întrerupte la intervale regulate de gărzile elvețiene, care se interpuneau ca nişte bariere între noi, oamenii obişnuiți, şi ei, cei regali. Nu mă mai săturam de ceremonie şi aşteptam cu nerăbdare să vină duminica; în scurt timp, am început să îmi iau hârtie şi creion cu mine, ca să fac schițe rapide şi să notez diverse lucruri.

Când închideam ochii, îi vedeam mestecând. Vedeam mâncarea mestecată până la miez, vedeam înghițiturile, vedeam firimiturile de pe buzele regale. Nu toată familia regală lua parte la aceste mese; mănuşile reginei rămâneau pe mâini, iar farfuriile puse în fața ei cu multă grijă erau mai privite ca niciodată. M-am gândit cât de interesat ar fi fost stăpânul meu de toate acestea.

De plictiseală, în dulapul meu, am început să îmi transform notițele în schițe pentru capetele familiei regale. Nu ar fi trebuit să fac asta, pentru că, în curând, la fel ca stăpânul meu înaintea mea, am început să-mi doresc să realizez acele capete. Când țineam în mâini un plămân de ceară, tânjeam să-i dau un nas; când țineam un ficat, tânjeam să-i alătur o gură.

După ce mi-a venit ideea, nu am mai putut să mă opresc: un grup de oameni într-o scenă. Figuri întregi, apropiate una de cealaltă. Reacționând una la cealaltă. Asta nu se mai făcuse până atunci în Casa Maimuțelor; era ceva nou. Şi scena? Păi… „familia regală la cină”. Guri regale deschise, obraji regali umflându-se, fălci regale urcând şi coborând, mere ale lui Adam săltând în sus şi în jos.

Le-am schițat în fiecare săptămână, fără să spun nimănui despre asta. Apoi lună după lună, până când am făcut un teanc. De-a lungul timpului, am început să îmi fac griji că stăpânul meu nu mi-ar fi înțeles semnele şi să mă gândesc că poate ar fi fost mai înțelept din partea mea să fac eu însămi capetele, doar ca să fiu sigură. Mi-am spus că, mai târziu, ar fi putut să le modifice sau să le ascundă după cum voiau. În acest fel m-am apucat să reprezint familia regală. În acest fel m-am minţit singură.

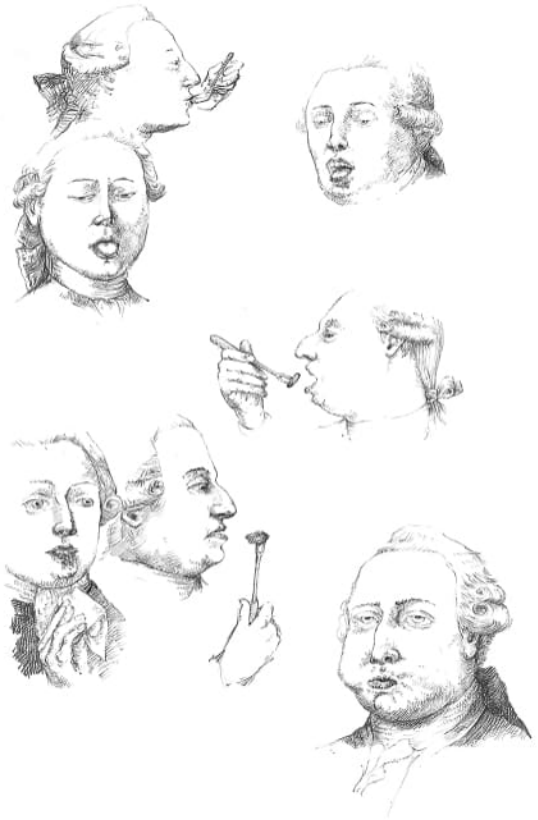

După ce am început, nu m-am mai putut opri; capetele au căpătat propria viață. Nu i-am spus lui Elisabeth despre ele, ascunzându-mi munca în dulap. Curând am ajuns să mă simt foarte înghesuită acolo. M-am servit cu de toate din atelierul nostru. Folosisem atât de multă argilă până atunci, încât nimeni nu a observat că dispărea tot mai multă. Cu timpul, acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu ghipsul, apoi şi cu ceara. Am comandat tot mai multă şi întotdeauna mi-a fost adusă prompt, fără întrebări. Într-adevăr, oamenii din palat nu aveau nicio afecțiune pentru obiecte; nu le luau niciodată în considerare aşa cum ar fi trebuit, lăsându-le ici şi colo, ca şi cum nu s-ar fi epuizat niciodată. Erau în întregime ignoranți în privința cerii şi a talentelor ei subtile. N-au înțeles niciodată demnitatea şi tristețea unei lumânări. Nu au stat niciodată prea multe ore cu obiectele, încurajându-le în linişte. Nu ştiau şi nici nu le păsa.

Cap după cap. Gură după gură. Înghițitură cu înghițitură. I-am prins pe toți. Am modelat argila, i-am studiat în fiecare duminică, am verificat, am schimbat şi am început din nou, m-am oprit, am renunțat şi am luat-o de la capăt. Şi, încet, mâncătorii regali au ajuns la mine. Înapoi la bărbia regelui; înapoi la lobii urechii reginei; înapoi la fruntea contelui. Înapoi, înapoi! Uită-te, uită-te mai bine, asta nu e corectă, încă nu, răzuieşte, dă-o jos din

nou, uită-te mai bine, concentrează-te! Nu voi putea să le fac niciodată. O să le fac. Nu voi putea să le fac niciodată.

Am avut nevoie de luni. Nu, de ani. Lucram când Elisabeth era plecată cu mătuşile ei şi, adesea, când toată lumea din palat dormea. La început au fost doar patru: regele, regina, fraţii regelui. Patru capete cu armături bătute în cuie pe scânduri, cu pânze umede peste ele, ascunse în dulapul meu după munca de noapte; după ce au devenit prea numeroase, au fost ascunse în dulapurile din atelierele noastre. Doar capetele. Corpurile puteau fi furnizate după aceea.

Forma fiecărui cap s-a conturat destul de repede, apoi însă au urmat luni întregi de ajustări. Spre final, mă puteam holba la un cap de argilă ore întregi, făcând doar o mică schimbare, cu doar o fărâmă umedă de argilă cât un bob de orez. Apoi mă întorceam în pat ca să visez la capetele modelate. Dar pielea lor era din argilă, iar pielea de argilă netezită şi finisată e lipsită de pori, în timp ce pielea umană e ciupită şi plină de pori: ochelarii mei insistau asupra acestui detaliu. Ca să pot face familia regală cât mai reală, am întrebat-o pe Elisabeth dacă puteam mânca nişte portocale în dulapul meu, iar ea a pus pe cineva să îmi aducă. La fel ca pielea noastră, coaja de portocală are pori. Şi am descoperit că, făcând un mulaj din coaja de portocală, puteam imprima negativul acestuia pe pielea de argilă a capetelor regale, oferind pielii lor toate detaliile, toate micile adâncituri ale unui cap real. Când am terminat, m-am îndepărtat şi am bătut din palme.

În felul acesta, i-am modelat pe toţi. Am acoperit apoi acele chipuri de argilă cu ghipsul mortal, de parcă mi-aş fi ucis propria operă, iar capetele de argilă s-au stricat când am luat ghipsul de pe ele. Am amestecat ceara şi am turnat-o în matriţă, apoi am deschis matriţa. Şi acolo – acolo! – ce fusese argilă era acum carne. Aceea e regina? Frunte lată, buza inferioară proeminentă? Am închis ochii şi i-am deschis din nou. Era regina, nu modelată din viaţă, ci sculptată după schiţele mele. Am închis ochii şi i-am deschis din nou. Da, chiar era. Era regina.

Acestea erau semnele mele. Făcut totul doar de mine. De aceste mâini, de aceste gânduri. Era regina, dar nu numai ea: era şi Marie Grosholtz, amândouă vii în acelaşi cap. În momentul în care am înţeles asta, nu m-am mai putut opri. Era tot ce îmi doream să fac.

Am dansat în jurul capului reginei. Eu te-am făcut! Eu! Cu plăcere!

— Ce-i cu zgomotul ăsta? O să trezeşti pe toată lumea! am auzit-o pe Pallier. Ce se-ntâmplă? Ce faci… aia e regina!

— Spune-o din nou.
— Aia e regina!
— Încă o dată, frumoasă Pallier!
— Aia e regina!

Apoi au urmat regele (încă o dată), contele d'Artois şi contele de Provence. Familia mea regală. Noaptea – sau când Elisabeth era plecată –, stăteam cu toate capetele regale şi vorbeam cu ele, de parcă făceam parte din aceeaşi familie. Preferam să îmi petrec timpul cu aceste capete decât cu oamenii reali. Le-am păstrat o vreme; îmi erau foarte dragi, erau primele mele capete. Ar fi fost întâmpinate ca un mare triumf la Cabinet – familia mea regală! –, aşa mi-am spus în dulapul meu. Am crezut că, după ce le-ar fi avut, mi-ar fi permis să rămân acolo. L-aş fi întrebat pe stăpânul meu din nou dacă puteam fi eliberată. Asta mi-am spus. Am mințit, bineînțeles. Voiam să fiu apreciată. Cine nu vrea? Toți vrem asta.

Aşa că m-am trădat.

Am trimis capetele.

Am expediat şi o scrisoare în care explicam cui îi aparținea fiecare cap, incluzând şi numeroasele mele schițe. Fiecare cap de ceară a fost pus în

mulajul său, iar jumătățile mulajului au fost legate împreună cu o frânghie pentru protecție; apoi au fost băgate în ladă şi trimise pe bulevard. Am închis ochii, încercând să-mi imaginez cum ar fi privit ei toate acele capete. Eram oarecum tristă că nu puteam fi acolo ca să văd totul, dar casa mea era aici, într-un dulap, şi în atelier, cu Elisabeth. Mi-am spus că trebuia să uit cât mai repede de capetele regale şi să mă concentrez asupra celorlalte bucăți umane pe care le iubisem până atunci. Dar mi-era foarte dor de ele, iar viața mi se părea foarte plictisitoare.

După o săptămână, am primit o scrisoare de la stăpânul meu:

> Dragă Micuțo Marie Grosholtz,
>
> Eu şi văduva Picot vom veni la Versailles duminica viitoare ca să vizităm Grand Couvert şi să apreciem asemănările. Ne aşteptăm să ne întâmpini la poartă şi să ne arăți subiectul lungului tău exil.
>
> Îți amintesc că eu sunt stăpânul tău,
> Curtius

CAPITOLUL XLIII

Familia mea la Versailles

Pasagerii au coborât din trăsură. Nu aveam cum să-i confund. Oamenii din Versailles se supuneau regulilor şi erau foarte stricți – chiar dacă purtau multe culori, nu erau neapărat plini de viață. Oamenii din Casa Maimuțelor erau gălăgioşi, triumfători şi se făceau observați. Nu se potriveau cu Palatul Versailles; nu erau făcuți pentru palate – acest gen de arhitectură nu putea să-i cuprindă. Înaintea mea se ciocneau două lumi.

Doctorul Curtius părea foarte scrobit şi încordat, ca un stârc bătrân într-un costum nou şi lucios, cam nepotrivit pentru palat, cu un punct mare şi negru pe obrazul stâng.

— Domnule! am strigat eu. Sunt aici!

— Tu eşti? a zis el şi un zâmbet drag i-a traversat fața. Tu eşti! Chiar tu eşti! Ce bătrână eşti!

— Domnule! Doctore Curtius!

— Marie, Micuță Marie!

— Micuța! E doar Micuța, s-a auzit apoi o voce răsunătoare.

Era văduva, roşie la față şi agitată, lovind stângace cu un baston şi purtând o rochie largă cu crinolină. Fuma un trabuc.

— Madame! am zis eu.

— Câte necazuri ne-ai făcut!

— Micuțo! s-a auzit un lătrat.

Era Jacques – mergea şchiopătând, chinuindu-se să arate prezentabil într-o vestă.

— Nanchin galben, a spus el. Din Japonia!

— O, Jacques, l-am întâmpinat. Dragă Jacques! Ce crime s-au mai întâmplat de când te-am văzut ultima dată? Ce spânzurări?

— Multe!

Venise toată familia, bineînțeles, cu excepția lui Edmond; nici nu a fost prezent, nici nu s-a vorbit despre el. Şi mai erau şi alți oameni, băieți îmbrăcați în costume identice, toți cu rozete roşii pe jachete, cu un C brodat

în mijlocul lor. Pe Jacques îl servea unul dintre ei, un mocofan cu aspect dur şi capul ras.

— Ei cine sunt? am întrebat eu.

— Chiar aşa, cine sunt? a spus văduva. Ne-am dezvoltat mult de când ai plecat şi avem mulți angajați. Abia aşteptam să te întorci la noi.

— Bineînțeles că nu, Madame.

— Mai avem încă douăzeci şi patru – şi nu doar Casa Maimuțelor, am construit şi alte clădiri!

— Clădiri! Doamne fereşte! am strigat eu, gândindu-mă că văduva ținuse pasul cu această creştere extraordinară a arhitecturii şi că trupul ei îşi dezvoltase proprietățile în acelaşi ritm. Niciodată nu m-am gândit la aşa ceva.

— Din câte îmi amintesc, tu te gândeşti la foarte puține lucruri. Nu de-asta ți se zice Micuța?

Doi dintre băieți cărau cutii grele din carton.

— Ce sunt alea? am întrebat eu.

— Nu-ți bate tu capul cu ele! s-a enervat văduva. Haide, condu-ne înăuntru, lasă-ne să vedem totul! Nu am făcut atâta drum doar ca să te vedem pe tine. Nu prea cred!

I-am indicat apoi ferestrele prin care am privit, arătând cu degetul spre acoperiş. În scurt timp, au sunat clopotele capelei regale şi a venit vremea să intrăm. Ochii văduvei s-au îndreptat rapid în toate părțile. Stăpânul meu purta o sabie închiriată şi arăta ca un ogar care dădea din coadă.

— V-au plăcut capetele mele? i-am întrebat eu.

— E cam murdar, a spus ea.

— Păi, vedeți, e foarte mare, am răspuns, ceea ce înseamnă că e greu de păstrat curățenia peste tot. Sunt multe pisici sălbatice. Am găsit şi un şoarece în dulapul meu. Cum vi s-au părut capetele mele?

— Lasă pe oricine să intre? a întrebat apoi văduva, observând mulțimea care se aduna pentru Grand Couvert. Bineînțeles, noi suntem diferiți, a adăugat ea cu voce tare, fata noastră e o artistă găzduită de însăşi prințesa Elisabeth. Ce se află după uşa asta?

— E timpul pentru Grand Couvert, am spus eu. Trebuie să ne grăbim acum.

— Nimeni nu mă grăbeşte. Nu-i aşa, Curtius?

— O, nu, Micuțo, ea nu va fi grăbită de nimeni!

În prima cameră, unde aştepta toată lumea, băieţii au început să deschidă cutiile în mare grabă şi am văzut că acestea conţineau capetele de ceară ale regelui şi reginei pe care le făcusem eu.

— Nu, vă rog! am strigat eu. Nu e bine să intraţi cu ele. N-ar trebui!

— Trebuie, a spus văduva, ca să le apreciem acurateţea.

Nu i-am putut opri. N-am reuşit. Au intrat, mai întâi văduva, apoi Curtius, urmat de băieţii care duceau capetele de ceară, apoi Jacques şi băiatul lui. Nu m-am împins printre gărzile elveţiene ca de obicei, ci am rămas aproape de ferestre, ca să evit tărăboiul care urma.

Spre deosebire de vizitele mele anterioare la Grand Couvert, acum oamenii nu treceau uşor dintr-o cameră în alta, iar înaintea mesei în formă de potcoavă s-a format un mare blocaj. Se vorbea doar în partea publică a gărzilor elveţiene. De cealaltă parte, în partea regală, lumea doar se holba, nu la mâncare, ci la oamenii obişnuiţi.

Apoi am văzut capetele – capetele mele! –, dar nu erau ţinute de mine. Erau acolo, regele şi regina – şi, înaintea lor, Regele şi Regina. Asemănare perfectă! Chiar dacă, la început, am recunoscut bucuroasă că erau ale mele, în mine s-a furişat brusc o îndoială cumplită, care s-a răspândit şi m-a infectat. Capetele din ceară nu aveau trupuri, iar cea mai groaznică era chelia lor, pentru că nu purtau peruci şi păreau scalpate. Erau îngrozitor de goale şi de neîmpodobite. Iar unde ar fi trebuit să fie ochii lor, nu era nimic – doar orbite goale. Era ca şi cum aceste capete ar fi venit direct din camera de disecţie, ca şi cum regele şi regina şi-ar fi văzut propriile morţi. Nu am vrut asta. Nu era bine. Era o greşeală îngrozitoare. Regele, regina şi originalele nu ar fi trebuit să se întâlnească niciodată.

Însă atunci am auzit nişte aplauze foarte clare. Sigur erau de la Curtius. Şi m-am gândit: „Ce minunat!” Până la urmă, ce minunat era! Apoi am auzit bocetul unei femei, urmat de un lătrat ca de câine, precum şi multe strigăte şi ţipete.

Am fugit.
Am fugit şi m-am ascuns.

CAPITOLUL XLIV

Închiderea uşilor dulapului

În cele din urmă, servitoarele lui Polignac m-au găsit ascunzându-mă într-o curte în care se ţineau câinii. Am fost dusă înapoi în camerele lui Elisabeth şi împinsă în dulapul meu, iar uşile au fost încuiate după mine. După vreo oră, uşile au fost deschise, iar Polignac m-a tras afară. Două servitoare mi-au ridicat rochia, iar Polignac m-a lovit de douăzeci de ori cu un baston. Am fost tratată ca un copil, deşi aveam aproape treizeci de ani! Când a terminat, am fost împinsă înapoi în dulapul meu, gâfâind de usturime şi cu trupul zvâcnind.

Acolo, în dulapul meu, încuiată, fără lumânări, am zăcut în întuneric, trăgând cu ochiul prin gaura cheii. Nimeni nu s-a oprit. Elisabeth a venit o dată, alergând până la dulap, dar unul dintre oamenii lui Polignac a îndepărtat-o înainte să-mi poată vorbi.

Prin gaura cheii, am văzut cum era golit atelierul lui Madame Elisabeth. Toată ceara şi vopseaua, borcanele de terebentină şi de ulei, toate ustensilele – toate erau luate. Am strigat şi am lovit cu picioarele în uşa dulapului, dar nu a venit nimeni.

Când, în sfârşit, uşile s-au deschis, Pallier era acolo, zicându-mi cu amabilitate să nu vorbesc. Era foarte ciudat să o aud spunându-mi asta. Apoi am observat ceva atârnând de uşa dulapului meu: un obiect de ceară, suspendat pe o sfoară. Elisabeth nu venise să stea de vorbă cu mine, aşa cum crezusem, ci ca să agaţe ceva de uşa mea. Era un obiect bine modelat.

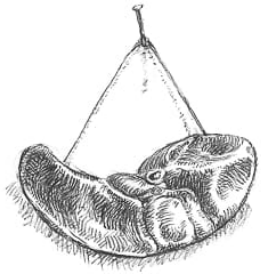

— Sunt o profesoară bună, am spus eu, fără nicio îndoială.

Pe eticheta de sub organul de ceară scria:

ÎN ACEST DULAP
ESTE SPLINA
PRINȚESEI ELISABETH.
NU DERANJAȚI!

Pallier mi-a şoptit apoi că Elisabeth voia să mă vadă.

Am intrat.

Camera, în cel mai bun caz dezaprobatoare, părea atunci extrem de vehementă.

— Pleci acasă! mi-a spus Elisabeth.

— Asta e casa mea, am răspuns eu.

— Doar te-am împrumutat pentru o perioadă, iar perioada aceea s-a terminat.

— Nu înțeleg.

— Stăpânul tău are nevoie de tine.

— Dar nu vreau să plec.

— Asta nu contează.

— Ar trebui să stau aici, cu dumneavoastră!

— Nu eşti a mea.

— Am să vă învăț mult mai multe. E mult mai mult decât atât.

— Totul s-a terminat.

— Dar voi putea să mă întorc o dată pe săptămână? Să vă vizitez?

— Grosholtz, ascultă, trupul meu, ascultă! Nu te voi mai vedea niciodată.

— Asta nu poate fi corect.

— Regina a fost foarte supărată din cauza acelor capete îngrozitoare, fără păr şi fără ochi, cu gurile căscate şi cu obrajii umflați. Ca oamenii dintr-o cârciumă ordinară…

— Nu a fost intenția mea…

— Nu a fost *a ta,* într-adevăr, nu a fost niciodată a ta. Dar n-ai întrebat niciodată. Ai luat. Angajatorul tău a fost amendat. Nu au fost închişi doar pentru că am intervenit eu. Unul dintre oamenii tăi a fost destul de violent şi a trebuit să fie potolit. Am avut grijă de tine, te-am hrănit, am fost tot timpul iubitori şi atenți. În schimb, tu ne-ai prezentat ca pe nişte porci într-o cocină.

— Nu, doar aşa cum sunteți. Exact aşa cum sunteți.

— Nu e treaba ta să ne judeci.

— Nu am făcut asta.

— Nu trebuie să ne priveşti. O servitoare nu trebuie să se uite la un rege şi la o regină. Ce-ai făcut, Marie? Cum ai putut să faci acele capete?

— Te rog, Elisabeth, te rog, crede-mă! Nu m-am putut opri. Îmi pare rău acum, foarte rău, dar când lucram, am simțit o nevoie atât de puternică, încât nu m-am putut opri. Nu am să mai fac asta niciodată.

— Aşa e, nu ai s-o mai faci.

— Promit.

— E prea târziu.

— Locul meu e alături de tine.

— Nu, nu mai e.

— Madame Elisabeth, mă dați afară?

— Marie Grosholtz, nu doar stăpânul tău insistă să pleci. Şi eu trebuie să mă maturizez acum. Trebuie să te las deoparte. Nu te voi mai vedea. Am terminat cu joaca. Ei spun că am fost lăsată prea mult timp de capul meu.

— De capul dumneavoastră? *Eu* am fost aici!

— Nu îți face bine să fii singură atât de multă vreme. Acum petrec mai mult timp cu mătuşile mele. Adio, Marie Grosholtz! Gândeşte-te la mine! Nu, nu, nu trebuie să mă atingi. Nu e permis.

— Eu sunt inima dumneavoastră, ea vă vorbeşte! Ascultați-mă, vă implor! Vreau să rămân cu dumneavoastră.

— Nu, nu voi plânge azi, nu mai am acest obicei.

— *Eu* plâng.

— Servitorii nu ar trebui să aibă sentimente. Ai o răceală. O să mă rog să-ți treacă. Orice simți, stăpâneşte-te, ține în tine! Nu trebuie să fie văzut. Cât de ciudat arăți! Întotdeauna ai fost atât de urâtă? Poate ai fost. Poate m-am obişnuit cu asta.

— Cum vă veți descurca de acum? Ce se va alege de dumneavoastră?

— Când mă gândesc că ai crezut cândva că semănăm… Nimeni nu ar trebui să spună asta acum.

— Veți fi o mătuşă bătrână până la sfârşitul săptămânii.

— Adio, Marie!

— Mă veți chema. Întotdeauna ați spus că mă veți chema. Vă voi aştepta.

— Adio! Adio!

— Nu pot să vă spun că îmi pare rău? Nu vedeți că îmi pare foarte rău?

Ultimul ei dar pentru mine a fost splina de ceară.

— Elisabeth!

Şi astfel am învăţat nu doar că persoana iubită îţi poate fi interzisă sau dată altcuiva, ci şi că aceasta poate fugi de tine, că, deşi îţi deschizi braţele, ea nu va mai veni. Elisabeth pe care o iubeam nu mai exista. Rămăsese doar o carcasă, un personaj din ghips gol pe dinăuntru. Tot ce era în interior era un aer stătut care nu putea ieşi. Cât îmi doream să o crăp şi să o deschid!

Mi s-a permis să îmi golesc rafturile.

Sunt un om care trăieşte ascuns în lume, în părţile ei mai mici. Nu mă impun în vreun fel grandios. Găsesc deschizăturile şi locuiesc în ele. Şi atunci, încă o deschizătură mi s-a închis.

Mi-am strâns lucrurile, ordonându-le în cufăr. Acesta a fost dus jos. Am deschis apoi uşa dormitorului ei şi am văzut cutia lui Iisus.

— Vii cu mine! i-am spus eu. Ai grijă să nu cazi de la o fereastră înaltă!

Când i-am deschis însă dulapul căptuşit în catifea, nu era înăuntru, era afară, cu ea. Mă învinsese. După o oră, când am mers ca să îmi iau rămas-bun de la Elisabeth, câţiva valeţi îi păzeau camera în care erau păstrate toate obiectele ei furioase şi nu mi-au permis să intru. Aveam nevoie de ultimul cap – nu puteam pleca fără el.

— Madame Elisabeth! Madame Elisabeth! am strigat. Vă rog, Madame Elisabeth, nu v-am făcut niciodată chipul. Trebuie să vi-l fac – nu pentru altcineva, doar pentru mine. Of, vă rog! Madame Elisabeth, vă cheamă inima dumneavoastră! Splina, dacă vreţi. Răspundeţi-mi!

A apărut în uşă o doamnă de onoare.

— Démon! Démon! Slavă Domnului că eşti tu! Mă laşi să intru?

— Te rog să ţii minte că sunt marchiza de Monstiers-Mérinville, mi-a spus ea. Nu te cunoaştem. A existat vreodată o asemenea persoană în Versailles?

— Te rog, Démon…

— Nu mi te mai adresa aşa.

— Te rog, trebuie să îmi iau rămas-bun de la Madame Elisabeth.

— Nu mai e nevoie de tine.

— Pot să-i văd faţa? Doar pentru un moment.

— Trebuie să pleci acum. Acesta nu a fost niciodată locul potrivit pentru tine.

Démon s-a întors. Părea mai solidă ca oricând, cum n-o mai văzusem niciodată până atunci. Ca o adultă. Ultimele favorite, Démon şi omul din ghips pictat. Servitorii m-au coborât în grabă pe scări, ţinându-mă fiecare de câte un braţ.

În timp ce eram zorită pe coridoare, am observat că nu eram singura persoană care îşi făcea bagajele pentru a pleca. Multe coridoare erau pline de cufere şi de servitori care alergau încoace şi încolo cu obiecte învelite în pânză de in.

— Unde pleacă toţi? am întrebat eu. De ce pleacă toţi?

Dar nu mi s-a răspuns.

Jacques mă aştepta la poartă. M-am bucurat să-l văd, deşi avea ochii învineţiţi şi o tăietură pe frunte. Era rigid şi părea jenat în prezenţa mea. Băiatul lui, care arăta fioros, se afla lângă el, la fel de învineţit.

— Jacques, te-au rănit? O, Jacques, îmi pare foarte rău că te-au rănit!

— Nu-l pot răni pe Jacques, a spus el. E imposibil.

Când a pornit trăsura, m-am gândit doar la iubire. Îl iubisem pe Edmond Picot înainte să îmi fie luat. Aveam o inimă într-un buzunar şi o splină în celălalt. Şi acestea erau singurele dovezi de care aveam nevoie. Mă remarcasem în lume. Lăsasem mici semne în ceară. M-am gândit că avea să trimită după mine, eram sigură că avea s-o facă.

— Dulapul meu! am strigat eu. Îmi vreau dulapul!

Dar dulapul meu era încuiat pentru mine şi nu îl mai puteam recupera.

CARTEA A V-A
1789-1793

PALATUL OAMENILOR

De la douăzeci şi opt de ani
până la treizeci şi doi

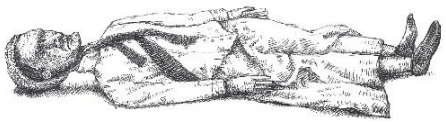

CAPITOLUL XLV

Intrare şi ieşire

Jacques s-a tot holbat la mine în timp ce ne întorceam în Paris, ca şi băiatul lui tuns foarte scurt.

— Jacques, cine e prietenul tău?

— E băiatul meu. Emile.

— Bună, Emile, mă bucur să te cunosc. Eu sunt Marie.

Emile şi-a strâmbat buza.

— E exact ca tine! am exclamat eu. Şi tu obişnuiai să faci asta!

— Mă copiază un pic. Nu mă supăr. E băiatul meu, e plătit să mă ajute.

— E plătit?

— Toți suntem.

— Câte schimbări trebuie să se fi făcut! Şi atâția oameni noi!

— O, da, casa e mult mai mare decât înainte, iar eu îl am pe Emile şi ne înțelegem foarte bine.

Emile a mârâit spre mine.

— E în ordine, Emile, e o prietenă. A lipsit foarte mult.

— Acum sunt aici.

— Da. Eşti aici.

La început, am crezut că Jacques se îngrăşase, dar de fapt nu acumulase grăsime, ci afecțiune. Dezvoltase un fel de ataşament; paternitatea îi îmblânzise puțin chipul. În absența mea, îşi îndreptase iubirea într-o altă direcție – cred că făcuse un lucru minunat, dar tot m-a durut.

Ne-am întors în Paris, mergând de-a lungul străzilor aglomerate şi mai întunecate decât mi le aminteam, şi am ajuns apoi pe bulevard.

Casa Maimuţelor crescuse foarte mult în absenţa mea.

Aproape că m-am speriat de ea. Era ca şi cum aş fi revăzut un vechi prieten după un deceniu, cândva slab, dar devenit, între timp, corpolent. Cândva tânăr, dar ajuns la vârsta mijlocie.

În faţa casei nu mai era una, ci existau două uşi mari. Pe una scria INTRARE, iar pe cealaltă scria IEŞIRE. Vechiul nostru vecin de pe bulevard, Micul Teatru al Lumii, fusese dărâmat şi, pe terenul său, se întinsese Casa Maimuţelor. În dreapta, pe pământul necultivat pe care se înălţa cafeneaua unde se juca şah, se construiseră mai multe acareturi. Tot acest progres era apărat de garduri înalte de metal şi de o poartă mare şi ghimpată, prin care Jacques m-a condus spre casă. Deasupra porţii atârna clopoţelul vechi al lui Henri Picot. Am mers împreună spre uşa marcată cu INTRARE, dar, înainte de a urca treptele, Jacques m-a prins de braţ.

— Înapoi, Micuţo! Mergi prin spate.

L-am urmat până la o uşă laterală şi am intrat pe un teritoriu necunoscut: pereţi simpli, podele din pământ, băieţi ocupaţi alergând încoace şi încolo. Lângă această intrare din spate, erau câteva manechine aşezate unele peste altele. Le cunoşteam! Erau ultimele rămăşiţe ale dragului de Edmond Picot, plecat la tipografiile Ticre. Unul dintre manechine avea o mustaţă. Am fost şocată când le-am văzut. Jacques m-a tras apoi mai departe.

— Ai venit până aici, a spus el. Nu trebuie să-i laşi să aştepte.

În bucătărie, am găsit-o pe Florence Biblot, încă vioaie, deşi cu mai multe riduri, alături de o fetiţă slăbuţă, cu şorţ, care o ajuta.

— Bună, Florence! i-am strigat eu. Îţi mai aminteşti de mine? Mi-a fost foarte dor de mâncarea ta gătită!

— Ddddd… dddd… a spus ea, râzând puţin, la fel ca înainte.

— Acum, Micuţo, vino repede! Nu trebuie să-i superi.

Am fost dusă apoi într-un birou. Pe podea erau găleţi de metal, multe pline cu scrum de trabuc şi cu chiştoace; pereţii erau acoperiţi cu gravuri, diferite portrete ale oamenilor. La fel ca şi biroul din centru. Jacques mi-a spus să aştept acolo şi a plecat.

M-am gândit că mai făcusem asta; era la fel ca prima mea zi la Versailles. Doar că locul era foarte diferit, o cameră cu totul particulară. După un moment, uşa s-a deschis şi a intrat văduva Picot, făcând capetele de pe hârtie să pară că tremură de groază. Era masivă şi plină de aluniţe, păroasă,

cu sprâncene şi buze groase, o mare broască arătoasă şi mândră într-o rochie drăguță, brutală şi supărăcioasă. Părul ei rămăsese legat, ascuns sub marea ei bonetă de dantelă, iar hainele ei păreau un pic murdare şi roase.

— Ce tupeu ai să-ți arăți fața! mi-a spus ea. De ce am păstra noi ce aruncă palatul?

— Vreau să mă întorc, i-am spus. Aş prefera să nu rămân aici.

— Dar nu te mai poți întoarce, aşa că revino-ți!

Uşa s-a deschis încă o dată şi capetele de pe pagini au tremurat din nou. Apoi, acoperită de mătase şi pudră, şi-a făcut apariția forma cadaverică a dragului meu stăpân, purtând haine şi bijuterii noi şi lucioase, dar ascunzând ceva vechi şi dureros. Alunița de frumusețe, care îi migrase până pe bărbie, nu îmbunătățea spectacolul.

— Dragă văduvă Picot, a început el.

— Doctore Curtius, a dat ea din cap.

— E bine?

— Destul de bine! Destul!

— Am succes.

— Mă bucur.

Din câte am înțeles, văduva şi stăpânul meu nu se vedeau în fiecare zi.

— S-a întors.

— Vreau să mă reîntorc la Versailles, am spus eu.

— Dar nu te vor lua, Marie, mi-a spus stăpânul meu. Te-au trimis acasă.

— I-am zis deja. Nu vrea să mă creadă.

— Elisabeth *mă va* chema, am rostit eu.

— Ce necazuri ne-ai făcut! a intervenit văduva. Gărzile elvețiene l-au lovit pe Jacques. Îi curgea sânge din cap! Oamenii din țara ta!

— Îmi pare rău pentru asta!

— Cred şi eu! a spus ea.

— Voi face firele de păr, ca înainte? am întrebat eu.

— Vei face ce ți se va spune, a zis văduva. Vii dintr-un palat, dar aici e altul, unul numit Marea Casă a Maimuțelor. Nu vreau să aud nimic despre altul.

— Bine, doamnă.

— Marie, mă tem că nu poți avea cheia de la dulapul cu ceară, a adăugat Curtius.

— Bineînțeles că nu, a confirmat văduva.

— Marie, mai ai o groază de învățat, dar avem atât de multe capete şi mâini de făcut, încât trebuie să fii trimisă la lucru.

— Trebuie? am întrebat eu. Mulțumesc, domnule. Vă mulțumesc pentru asta.

— Să nu te dai mare, a adăugat văduva, şi să nu mergi unde nu e nevoie de tine. Podul e periculos, camerele nu sunt sigure. Dacă urci acolo, vei cădea şi vei muri. Arhitecții Marii Case a Maimuțelor ne-au sfătuit să nu mai lăsăm pe nimeni să urce acolo.

— Bine, doamnă. Vă rog, domnule, doamnă, pot să vă întreb ceva? Veți prezenta familia regală la cină?

A urmat o tăcere îndelungă înainte ca văduva să mormăie:

— Trebuie să fie o compensație pentru Jacques.

— O veți face, atunci? am şoptit eu. O veți face!

— Nu-mi place zgomotul pe care-l face ea, niciodată nu mi-a plăcut.

— Şi voi fi plătită ca toată lumea? Voi fi plătită acum?

— Am terminat cu interviul acesta, a spus văduva. Nu îl aşteptam cu nerăbdare şi mi-a provocat o stare de rău. O să ies. Mă întorc diseară. Poate mai târziu. Trimite un băiat dacă ai nevoie de mine. Voi fi cu oameni mai buni.

A plecat, luându-şi vorbele cu ea. Eu şi stăpânul meu am rămas uitându-ne unul la celălalt, fără ca vreunul dintre noi să ştie ce să spună. În cele din urmă, stăpânul meu, mângâindu-şi alunița de frumusețe, a mormăit:

— A plecat la Palais-Royal. Are camere acolo. E binecuvântată de însuşi ducele d'Orleans, care şi-a dat permisiunea. Nu am spus nimic. El a continuat! Stă mai mult acolo zilele astea, fumându-şi trabucurile. Ținem cele mai bune statui din ceară acolo, toți oamenii buni din marea societate. De fapt, e un mare succes! Aşa o adresă şi aşa o chirie! În timp ce aici avem toți criminalii şi toate chipurile îngrozitoare. Vezi? Doar cei răi sunt aici. Toți cei buni sunt acolo. Ea se ocupă de oamenii buni, iar eu stăpânesc celălalt trib. Vezi tu, e o adaptare. Aşa trăim acum: despărțiți.

— Totul a crescut foarte mult de când am plecat, domnule.

— Da, a spus el cu tristețe, prosperăm.

— Mă scuzați, domnule, n-am putut să nu observ: aveți ceva pe bărbie.

— Aici? a murmurat el, atingându-şi punctul întunecat. O, da, uit câteodată că e acolo. Ar trebui să mă facă să arăt mai atrăgător.

— Şi reuşeşte, domnule?

Fig. 1

— O port pentru ea. Micuțo, ştii că m-a costat treizeci şi două de lire? Vezi, e de cea mai bună calitate, tafta neagră. Niciodată nu ştiu unde să o pun. Uneori o am pe obraz, altădată pe buza de sus. În ultimul timp, a ajuns să mi se odihnească pe bărbie, unde cred că e cea mai fericită. Dar nu merită efortul, Marie, pentru că ea nu observă niciodată.

A tăcut din nou, apoi a oftat lung, melancolic, scuturându-se puțin.

Fig. 2

— Atunci. vino cu mine!

În timp ce mergeam, nu prin vechea Casă a Maimuțelor, ci printr-o parte a acelei clădiri extinse pe care nu o cunoşteam, l-am întrebat:

— V-au plăcut capetele? Capetele mele? Măcar un pic?

— Sunt o colecție de dureri şi zvâcniri.

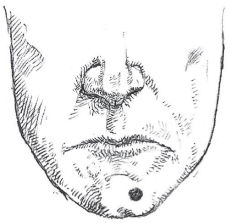

Fig. 3

— Am ajuns departe de Berna, domnule.

— Berna? Îmi amintesc, Micuțo! Da, departe! Şi da, am ajuns foarte departe. Mergea mai repede, de parcă am fi fost urmăriți. Pot să-ți spun ceva, Marie? Am fost descoperit. Eu sunt marele nivelator. Vezi tu, eu egalizez toți oamenii. Oamenii au scris despre mine – şi am citit! – şi aşa mă numesc, Micuțo, marele nivelator. Apoi şi-a coborât ochii spre mine, privindu-mă ca şi cum s-ar fi trezit dintr-un vis. Of, dragă Marie, a spus el, uitându-se în ochii mei şi zâmbindu-mi pentru prima oară. Nu ar trebui s-o spun în fața ei, e foarte mândră, dar mă bucur că eşti din nou acasă.

— Şi eu mă bucur să vă văd, domnule. Dar trebuie să spun şi că îmi pare rău că am părăsit palatul. M-am ataşat foarte mult de Elisabeth – şi ea de mine. Cred că trebuie să mă întorc, probabil foarte curând. Mă veți ierta, nu-i aşa?

— Marie, Palatul Versailles e golit. Aristocrații îşi fac bagajele.

— Chiar aşa? Sunteți sigur? De ce ar face asta? Nu înțeleg.

— Nu ştiu dacă înțelege cineva, cu excepția văduvei, ea studiază lumea aceea. Nimeni nu o înțelege mai bine decât ea. Marie, totul e în haos, n-ai auzit? Oamenii sunt foarte certăreți. Aş vrea să nu fie, dar sunt. O supără foarte mult. Domnul Mercier aleargă încoace şi încolo de parcă are viermi. Nimic nu e sigur.

— Atunci, am fost izgonită pentru binele meu?

Curtius nu părea să mă audă. Apoi m-a întrebat:

— Elisabeth a ta… te-a iubit? Ce frumos e să fii iubit! Haide!

La Versailles, toți îşi făceau bagajele? Era posibil aşa ceva?

M-am întrebat dacă avea să mai fie sigur ceva vreodată.

CAPITOLUL XLVI

Un nou început

— Sunt capete, capete noi la care să te gândeşti în fiecare zi, mi-a spus stăpânul meu. Casa Maimuţelor a crescut atât de mult, încât nu ne mai putem opri acum nici dacă am vrea. Pe aici, Marie, e atelierul tău.

— Propriul meu atelier?

— Şi, cu tine, în fiecare zi, va lucra Georges Offroy.

Un băiat a înaintat spre mine.

— Bună ziua, domnişoară, a spus el aplecându-se.

Mi se adresa.

— Bună, Georges. Sunt încântată să te cunosc.

Ce faţă veselă şi sănătoasă avea! Şi ce dinţi strâmbi! L-am plăcut imediat. Un băiat obişnuit, de treisprezece ani. De când cunoşteam asemenea creaturi?

— Voi face tot ce îmi spuneţi, mi-a zis el. Sunt la dispoziţia dumneavoastră.

— Mă bucur să aud asta, i-am spus. Nu ştiam că voi avea un asistent. N-am mai avut până acum.

— Intenţionez să fac mult bine lângă dumneavoastră, domnişoară.

— Şi sunt sigură că vei face.

— Am văzut capetele dumneavoastră regale înainte să fie duse la Palais! a exclamat el. Sunt faimoase, chiar sunt! Ce capete!

— Mulţumesc, Georges! am strigat eu. Acolo sunt? La Palais-Royal! Capetele mele! Pot să le văd?

— Trebuie să te-apuci de treabă, Micuțo, mi-a spus stăpânul. Trebuie să fii ocupată. Ai foarte multe de făcut!

Atelierul meu era o cămăruță legată de cea a stăpânului meu, aflată la parterul noii prelungiri a casei. Avea un dulap de magazin, care fusese golit, o masă şi două scaune. Nu avea acces propriu, astfel că se putea ajunge în el doar prin spațiul de lucru al stăpânului meu. Avea o fereastră, situată destul de sus încât să fiu nevoită să mă urc pe un scaun ca să văd prin ea. Dar era camera mea, atelierul meu.

În acea primă după-amiază, degetele mele au atins toate acele ustensile şi borcane, inclusiv ceara. Eu şi Georges trebuia să facem nişte mâini din ceară pentru o figură pe care stăpânul meu o termina, în timp ce trupul greu era asamblat în alt atelier. O pereche de mâini mari a fost prima noastră sarcină, cu degete uriaşe, ca nişte cârnați. Un brutar solid din Charenton, care se potrivea cu ele, a fost adus pentru a i se face mâinile, contra unei taxe. Capul realizat pentru acele mâini grase era foarte ciupit de vărsat, cu o perucă uriaşă, neîngrijită şi încâlcită. Arăta ca un leu plecat la vânătoare. Contele de Mirabeau era numele său.

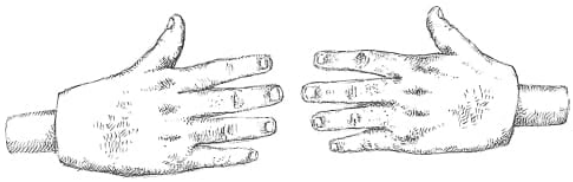

În prima zi m-am ocupat atât de mult de acele mâini grosolane, încât aproape că am uitat să mă mai gândesc la Elisabeth, stând pe coridorul ei, cu omul ei de ghips. Îmi stătea mintea la alte lucruri, în timp ce lucram, m-am întors la asistentul meu.

— Scuză-mă, Georges! Nu vreau să-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala, dar eşti plătit pentru munca ta?

— Bineînțeles, domnişoară, regulat, ca ora exactă. Altfel nu aş veni pe-aici. Merg la biroul de contabilitate şi primesc ce mi se cuvine. E un serviciu bun.

— Georges, crezi că şi eu ar trebui să fiu plătită?

— Bineînțeles că ar trebui.

— Chiar crezi asta? Georges, mă întrebam dacă ai vrea să-mi arăți unde se află biroul de contabilitate. Sunt abia venită şi nu ştiu cum să-l găsesc.

— Cu plăcere. Acum? Sigur. Nimic mai simplu.

Am mers de-a lungul unui coridor şi, după un colţ, am ajuns brusc în vechea casă pe care o cunoşteam foarte bine. În timp ce urcam scările, am fost întâmpinați de manechinul lui Henri Picot, care purta o cămaşă albă şi fină şi o vestă din mătase cu dungi viu colorate.

În locul numit biroul de contabilitate, se afla un seif înalt de metal. Corpul acestei personalități reci conținea marea avere a cabinetului. Aveam să aflu că existau trei chei: una pentru văduvă, una pentru Curtius şi alta pentru contabil. Acest contabil era cocoțat pe scaunul lui înalt atunci când am sosit. Era un bărbat de vreo douăzeci şi cinci de ani, care chelea prematur, cu păr şaten, ochi căprui şi o față palidă, lipsită de căldură.

— Aceasta, a spus Georges, e Marie Grosholtz. Iar acesta, domnişoară, e Martin Millot. El se ocupă de cifre.

Martin a arătat spre ochelarii mei şi a spus:

— Douăzeci de lire. Apoi, după un moment: Ai locuit la palat.

— Da.

— Pentru asta au venit cincizeci de lire pe lună, a spus el.

— Cincizeci de lire!

M-am mirat auzind o aşa sumă. Mi se păruse uriaşă.

— Uneori, o câştigăm în câteva ore.

— Banii sunt ai mei? Cei care au venit de la Versailles? Pot să-i iau?

— Să-i iei?

— Doar a fost plata pentru serviciile mele.

— Nu am nicio autoritate să eliberez asemenea fonduri.

— Dar au fost pentru mine, nu-i aşa? Pentru salariile mele.

— Poate aşa e, dar nu am nicio autoritate.

— Mă scuzați, pot fi plătită acum? am întrebat. Acum, că m-am întors. Voi avea un salariu?

— Nu am auzit nimic despre aşa ceva, în niciun fel.

— Familia regală la cină… eu am făcut capetele. Au fost munca mea.

— Chiar aşa? Şi ce dacă?

— Nu voi fi plătită?

— Ce vreţi să vă spun, domnişoară? Nu am auzit nimic despre asta. Fără vreo vorbă, banii nu se mişcă. Ce tristă arătaţi! Nu vă necăjiţi atât de mult, vă spun eu! Nu eu am făcut asta. Eu adun şi scad. Nu pot spune ce fel de om sunteţi. Vă cer, vă rog, să vă calmaţi.

— Să ne întoarcem la muncă, domnişoară? m-a întrebat Georges.

— Cred că asta ar trebui să facem, Georges, i-am răspuns eu.

— Nu fiţi aşa de supărată, domnişoară!

— Nu sunt, Georges. Doar că am sperat.

Lucram de câteva ore şi, când a venit seara, s-a auzit un bâzâit tot mai puternic în clădire, urmat de clătinarea tuturor obiectelor din cameră.

— E publicul, mi-a explicat Georges. S-au deschis uşile şi oamenii au intrat. Suntem zguduiţi un pic, aruncaţi şi întorşi, până când pleacă. Văduva spune că e un zgomot bun. Îl numeşte prosperitate.

Toată clădirea huruia din pricina vieţii oamenilor de dincolo de porţi. Un pic mai târziu, stăpânul meu şi-a luat haina şi a plecat.

— Pleacă des seara, mi-a spus Georges, cu Jacques şi cu Emile.

— Unde merg?

— Nu ştiu exact. În locuri întunecate, arene de luptă, birturi periculoase unde au loc lupte, locuri în care sunt criminali. Acum, că a plecat, ai vrea să le vezi pe toate? E un vizor.

Georges m-a apucat de mână şi am coborât împreună pe scările din spate, apoi am luat-o de-a lungul unui coridor. Un om necunoscut a trecut pe lângă noi.

— Ce faci, Georges? a întrebat el.

— Doar îi arăt împrejurimile domnişoarei Grosholtz.

Aveam nevoie să mi se arate vechea mea casă? Da.

— *Chiar trebuie* să faci asta? Chipul celuilalt băiat era pe jumătate cufundat într-un guler amplu. Avea o privire saşie şi ochii îi erau atât de îndepărtaţi, încât păreau să nu se cunoască deloc. Nu cred că ar trebui să faci asta, a zis el.

— Eu sunt Marie Grosholtz, i-am spus.

— Chiar eşti? mi-a răspuns. Şi ce dacă?

— Eu am făcut familia regală.

— Şi eu care credeam că Dumnezeu a făcut-o!

Ne-am privit cu un ochi pe fiecare, apoi a plecat rânjind.

— El e André Valentin. E controlor de bilete. În general, nu avem de-a face cu el.

— Mai bine.

— Aici e.

Mi-a arătat apoi o gaură dintr-un zid, prin care se putea vedea colosala afacere – oamenii din ceară şi oamenii din carne aflați acolo ca să îi vadă. Ce populație!

— Cred că restul Parisului trebuie să fie gol acum, am spus eu.

— Şi eu cred la fel.

Vechea recuzită de teatru dispăruse. Totul era foarte întunecos, abia luminat. Pereții păreau să se scurgă şi mari umbre negre se furişau pe hol. Toți criminalii şi victimele lor îşi vedeau, sumbri, de treabă. Acesta era Salonul Marilor Hoți, cea mai proastă cazare pentru figurile locului. Personaje peste tot, tronând mândre în răutatea lor. Iar oamenii vii se mişcau printre aceste suflete avortate, țipând şi râzând de ele. Din loc în loc erau bănci, unde vizitatorii se puteau aşeza pentru a se odihni.

— Ai văzut un om dormind pe o bancă? m-a întrebat Georges.

În sală era un bărbat de vârstă mijlocie, având capul lăsat pe un umăr. Doi sau trei oameni s-au apropiat de el şi au zâmbit; în cele din urmă, unul a înaintat şi a lovit uşor omul în genunchi. Văzând că nu se mişcă, l-a mai înghiontit un pic. Apoi mica adunare a țipat:

— E din ceară!

— Un om din ceară care se preface că e din public! am exclamat eu.

— Tipul acela adormit, a spus Georges râzând, e o replică din ceară a lui Cyprien Bouchard, pictor de porțelanuri. A câştigat la loterie.

Georges mi-a spus că loteria avea loc o dată la şase luni. Era un eveniment public: numele se amestecau într-un sac, iar cel ales devenea o lucrare din ceară. Până atunci, existaseră trei câştigători la loterie: o bucătăreasă, un coafor şi un pictor de porțelanuri. Fuseseră amplasați

printre exponate, ca să se amestece printre cei infami. Bucătăreasa – lângă un asasin, coaforul – lângă un hoț, pictorul de porțelanuri – lângă mireasa înecată.

— Ce idee! am spus eu.

Toate sunetele şi bâzâiturile Casei extinse a Maimuțelor, toată pălăvrăgeala, ciocăniturile ciudate şi reverberațiile, toate erau foarte noi pentru mine. În noaptea aceea, după ce publicul a plecat, am stat întinsă pe patul din atelierul meu şi am ascultat respirația clădirii, toate sunetele ei ciudate – casa vorbea, aşa cum o făcuse întotdeauna, dar era o nouă plângere, astfel că, de fiecare dată când credeam că adorm, în sfârşit, un nou zgomot mă trezea. Şi, ridicându-mă, eram sigură că auzisem paşi în apropiere.

CAPITOLUL XLVII

O vizită

Sunetele se auzeau noapte după noapte, în timp ce stăteam întinsă în patul meu – bocănituri şi zgârieturi. Uneori, când eram pe jumătate trează, credeam că cineva venise în camera mea; mă ridicam speriată şi mă uitam spre uşă, iar uneori o vedeam deschisă, chiar dacă o închideam întotdeauna înainte să merg la culcare. Mi-am zis că, probabil, stăpânul meu rămânea treaz noaptea.

Într-o dimineață, devreme, în timp ce lumina dimineții tocmai intra pe fereastră, am devenit brusc conştientă că nu eram singură. Cineva stătea pe banca din fața mea.

— Bună, am spus eu.

Nu am primit niciun răspuns.

— Cine e acolo?

Persoana a rămas nemişcată.

— Tu eşti, Georges? Nu te prosti acum! Ce faci?

Dar persoana a rămas tăcută în continuare. În timp ce lumina devenea mai puternică, am distins un contur slab de bonetă. O femeie mică stătea acolo, în fața mea.

— Tu eşti? am zis eu repede. Elisabeth! Ai venit după mine!

Ea însă nu a răspuns.

— Cucu? am îndrăznit eu.

Dar tăcerea a continuat. Pe măsură ce lumina zilei devenea mai intensă, vedeam persoana cu mai multă claritate. Purta o rochie neagră şi o bonetă albă; pe piept avea o cocardă cu litera C, cum purtau toți muncitorii pe atunci. Treptat am văzut tot mai mult: femeia se holba la mine cu ochii săi negri şi strălucitori.

— Cine eşti? De ce-ai venit?

Dar ea stătea nemişcată şi mă privea cu asprime.

— Te rog, vorbeşte! Vorbeşte cu mine! De ce eşti aici?

Dar ea doar se uita la mine stăruitor.

M-am aplecat spre ea şi am împins-o, răsturnând-o pe podea, unde a rămas nemişcată.

M-am aplecat şi i-am atins părul, iar acesta s-a desprins.

Am țipat.

Apoi m-am lămurit: ciudata femeie cheală nu era nici vie, nici moartă, pentru că era o păpuşă. O păpuşă care înfățişa un om mic de statură, făcut nu din ceară, ci din lemn. Purta o rochie din pânză şi avea ochi de sticlă. Am ridicat-o – era grea şi stângace, iar membrele îi căzeau încoace şi încolo. Cineva o pusese în camera mea ca să mă sperie.

Ce față oribilă şi răutăcioasă! Cum se holba la mine cu ochii săi fără viață! I-am pus părul la loc, chiar dacă nu suportam să o ating. În timp ce aranjam păpuşa mizerabilă, uşa s-a mişcat şi cineva, o umbră care fusese tot timpul acolo, s-a repezit în atelierul stăpânului meu şi a fugit de-a lungul coridorului. M-am încumetat după ea, urmărind scârțâitul podelei, de parcă însăşi casa ar fi vrut să găsesc vinovatul. M-am oprit la baza scărilor care duceau în podul vechii case, exact la marginea teritoriului interzis. Nu-mi mai păsa dacă podul avea să mă ucidă; nimic nu putea să mă oprească.

Am urcat foarte încet pe scara ce scârțâia la fiecare pas. Am ajuns apoi pe treapta de sus şi m-am uitat în întuneric, dar nu am văzut pe nimeni. După o vreme însă, când am început să respir mai încet, am văzut un petic mic strălucind în întuneric şi plutind spre mine. Şi numele lui – o, numele lui, da, numele lui! – era Henri Edmond Picot.

CAPITOLUL XLVIII

Nu lipi afişe

Edmond Henri Picot. Cu mustață, fire albe de păr şi ochi fantomatici. Mi-am pus mâinile la gură ca să nu țip. Silueta s-a îndreptat spre mine, mişcându-se atât de încet, încât ar fi putut fi doar vântul agitat de un păianjen. Apoi mi-a şoptit:

— Guturai? Acest tratament puternic asigură vindecarea. Nazalia. Curăță şi purifică toate organele respiratorii; penetrează cele mai adânci fisuri ale membranei gâtului şi nasului, dizolvă şi îndepărtează toate crustele şi flegma, împrăştie guturaiul, opreşte bâzâitul din urechi şi vindecă surditatea parțială.

— O, Edmond! am strigat eu. Ce ți s-a-ntâmplat, dragul meu Edmond?

— Suferi de o boală de piele? a continuat el. Ai pielea lucioasă, coşuri, pete şi o roşeață ce poate duce la eczeme, arsuri groaznice şi mâncărime? Pentru un leac absolut pentru eczemă, două lire e prea mult?

— Edmond, ce s-a-ntâmplat? Locuieşti singur acolo sus?

— Un laxativ şi o bomboană răcoritoare de fructe. Foarte plăcută la gust. Tamar Amar Indien Grillon pentru constipație, hemoroizi, bilă, dureri de cap, pierderea apetitului, probleme gastrice şi intestinale. Tamar Amar Indien Grillon.

— O, Edmond, ce ți-au făcut?

— Capcane de şoareci! a spus el. Capcane de şoareci! Gata cu dăunătorii! Gândeşte, Marie Grosholtz!

— Nu vom vorbi despre asta. Doar vom sta aici o vreme. Lasă-mă să-mi recapăt răsuflarea!

— Un desert oriental în Paris – fistic!

— Da, Edmond, da, bineînțeles.

Vedeam acum toate camerele din pod. Erau… populate. Edmond pusese câte un manechin în fiecare colț singuratic. Erau farfurii şi căni, o măsuță, chiar şi o față de masă. Şi atunci am presupus altceva.

— Ei ştiu că eşti aici? Mă refer la cei de jos. Nu te ascunzi, nu-i aşa, Edmond?

L-am luat de mână. Fiecare deget îi era pătat de cerneală.

— Nu lipi afişe, mi-a şoptit el.

— Ei ştiu, nu-i aşa?

— Cei care pun afişe vor fi judecați.

— Da. Ei ştiu. Cineva îi adusese mâncare. Nu e bine, Edmond.

I-am atins fața. Urechile îi erau palide şi reci. I-am atins apoi mustața rară.

— Aşteaptă aici, Edmond! Mă întorc imediat.

Am luat din atelierul meu un cuțit ascuțit şi un săpun moale şi, cu un castron cu apă, am scăpat de mustața lui Edmond.

— Uite, i-am spus eu, aşa e mai bine. Deja arăți mai mult ca tine însuți. Dar adevărul era că nu arăta prea bine fără mustață. Edmond, mă cunoşti. Ştiu că mă cunoşti. Mi-ai lăsat ceva în atelier azi-dimineață. Nu ştiu ce ți s-a-ntâmplat, dar vei fi bine din nou.

— Nu lipi afişe, a spus el.

— Bine, am răspuns.

Apoi a sunat un clopoțel la parter.

— Edmond, trebuie să plec acum, dar mă voi întoarce mai târziu. Trebuie să vorbesc cu oamenii de jos. Dar am să mă-ntorc!

La parter, în atelierul meu, sosise Georges.

— Edmond Picot e în pod, am declarat eu.

El nu a spus nimic, dar a părut stânjenit.

— Unde e văduva? am strigat eu.

— Vă rog, domnişoară, a plecat mai devreme azi.

— Atunci, unde e Curtius?

— Şi el a plecat mai înainte. Tocmai l-ați ratat.

— Te cred. M-a auzit acolo, sus, şi a plecat ca să evite problema.

— Posibil.

— Dar Jacques?

— El încă nu a venit.

— Spune-mi, Georges, văduva ştie despre omul din pod?

— Da, domnişoară. Ea l-a dus acolo.

— Of, femeia aia ticăloasă!

— Nu se mai oprea din plâns.

— Bietul om! Georges, spune-mi ce s-a-ntâmplat!

— A avut febră, domnişoară, şi o epuizare nervoasă totală, iar când i-a trecut febra, şi-a pierdut minţile.

— Nimeni nu mi-a spus asta!

— Iertaţi-mă, domnişoară, dar exista vreun motiv pentru care ar fi trebuit să o facă?

— E ţinut singur în pod?

— E mai puţin panicat acolo de unul singur. Aţi văzut păpuşa din lemn, domnişoară?

— Da, am văzut-o. M-a şocat.

— El a făcut-o. Ştiţi pe cine reprezintă?

— Edmond a făcut-o? Chiar el? Nu, nu ştiu.

— Chiar nu vă daţi seama?

— E o femeie cu un chip oribil, care îmi dă fiori.

— Sincer, nu ştiţi?

— Nu, Georges, nu ştiu. Sunt sigură că nu am mai văzut pe nimeni care să arate aşa.

— Păi, sunteţi dumneavoastră, domnişoară.

— Eu?

— Dumneavoastră.

— Eu arăt aşa?

— Cam aşa.

— Oh…

Mi s-a părut cea mai proastă veste.

— Sunteţi foarte tăcută, domnişoară.

Chiar eram.

— M-am gândit că aţi fi flatată, a spus el, să ştiţi că aveţi un portret făcut astfel.

— Aşa mă vede el.

— Făcut din amintire.
— Nu sunt o persoană vanitoasă. Niciodată n-am fost.
— Cât a trudit la ea!
— Acum văd că are hainele mele vechi – şi cred că şi măsurile mele.
— Într-adevăr, e inconfundabilă.
— Chiar e?
— S-a chinuit mult cu ea.
— Chiar aşa? Chiar aşa?
— Să vă spun o poveste?
— Da, Georges, spune!

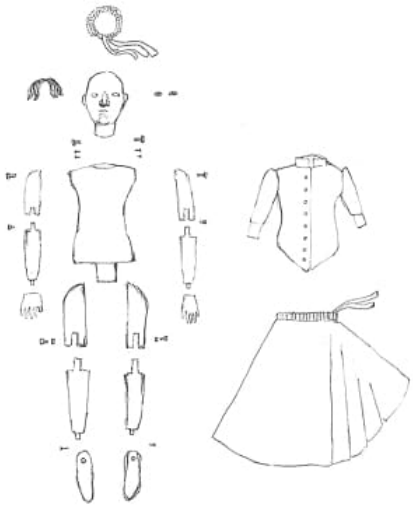

— Bine. O să vă povestesc despre această păpuşă. Poate vă va ajuta. Acum încep. Când domnul Edmond venea în vizită, stătea cu mama lui o vreme sau cu manechinul tatălui său; mai târziu însă, a început să urce în pod. După o vreme, la fiecare vizită, cioplea ceva acolo. V-a făcut singur, în camerele de sus, când era departe de soţia lui. V-a cioplit capul dintr-o grindă din pod, chiar dacă podul a avut de suferit din cauza asta. A smuls grinda şi cred că, de atunci, podul s-a lăsat un pic. După aceea, de câte ori

venea în vizită, stătea sus, lângă dumneavoastră. Când văduva a găsit păpuşa, a făcut un mare scandal şi a distrus-o aproape complet. După aceea, el a venit mai rar – soţia nu i-a mai permis – şi îmi amintesc că Madame Cornélie şi văduva au ţipat una la cealaltă. Dar văduva i-a găsit o utilitate păpuşii. A pus-o în geam – îmi pare rău, domnişoară! – ca să sperie copiii de pe bulevard atunci când veneau să spioneze. Şi, uneori, era folosită ca o greutate, ca să apese lucrurile. Ba chiar a proptit şi uşi deschise. Jacques o trăgea câteodată pe trepte, ca să stea lângă el. Păpuşa a fost lăsată aici. Domnişoară, asta e povestea păpuşii, dacă nu vă supăraţi.

Lacrimi pentru Edmond şi pentru mine, apoi hohote de plâns.

— E bolnav rău? am întrebat eu. Spune-mi, Georges.

— Cred că da.

— Şi Cornélie l-a dat afară?

— Nu o mai vedem. Familia Ticre l-a adus înapoi. Madame Cornélie nu voia să-l ţină în starea asta. Se pare că a desfăcut căsătoria, la tribunal. A făcut-o cum trebuie. S-a plâns că domnul Edmond nu era bun de soţ. Iar când judecătorul i-a cerut domnului Edmond să vorbească, el doar a bombănit prostiile lui; şi astfel, judecătorul a desfăcut căsătoria, iar el s-a întors aici.

— Cu mustaţă şi cu degetele vopsite cu cerneală.

— Văduva nu-l poate arăta în public. E o privelişte tristă. Deranjează oamenii.

— Îl ascunde.

— Oamenii de ceară îl sperie. E mai fericit în camerele de sus. I se aduce mâncare şi, când încearcă să coboare, unul dintre băieţi îl ghidează înapoi. Acele camere sunt ale lui; întotdeauna se vorbeşte despre ele ca şi cum ar fi periculoase, însă doar ca să fie lăsat în pace. E destul de fericit singur. Mult mai fericit decât era înainte. Au crezut că aţi putea să-l tulburaţi, aşa că v-au spus să nu mergeţi niciodată sus.

— Dar el m-a găsit.

— Da, v-a găsit, domnişoară.

— Vorbeşte numai prostii.

— Sunt reclame, domnişoară. Afişe pe care le-au făcut la tipografiile Ticre. Le-a învăţat pe toate. Doar despre ele vorbeşte acum. Doar le repetă – foarte multe, diferite – iar şi iar. E bun doar pentru ocupaţiile uşoare – şi nici pentru acelea. Uneori i se dă câte un lucru de mână, dar se înţeapă.

— Văduva merge la el?

— Uneori. Dar e o doamnă foarte mândră, nu-i place să-şi arate latura mai blândă.

— Îl lasă singur acolo?

— Cred că e destul de mulţumit sus.

— Vom vedea, am spus.

Am urcat din nou la el în ziua aceea şi i-am dus de mâncare. A rămas nemişcat acolo, murmurând cuvinte din tipografie.

Când, în cele din urmă, ea a venit acasă, am aşteptat-o, apoi am urcat la etaj, l-am luat pe Edmond de mână şi l-am condus până jos. Am intrat în biroul ei fără să bat la uşă.

— E Edmond, i-am spus eu. El e Edmond!

Cu o faţă tremurândă şi furioasă, cu falca încleştată, văduva a şoptit:

— Scoate-l afară! Înapoi în pod cu el! Vizitatorii trebuie să vină din moment în moment!

— Stai, Edmond!

— DU-L AFARĂ!

Apoi a intrat un băiat.

— Acesta e fiul tău, am spus. Nu îl recunoşti?

— AFARĂ! ACUM!

— Înştiinţare politicoasă, a spus Edmond mai tare ca de obicei, fără violare de domiciliu.

A ieşit apoi din cameră din proprie iniţiativă, liniştit. Băiatul l-a urmat. Am rămas singură cu ea.

— Să nu presupui cumva că mă cunoşti! a spus ea. Dacă îmi mai stai în cale, te voi sugruma. Chiar cu mâinile astea o voi face. O să-ţi înăbuş viaţa, o să te sting şi o să mă bucur de asta. Aş putea să o fac chiar acum. Cine eşti tu? Un punct. Şi cine sunt eu? Ieşi afară!

Am ieşit, dar acesta a fost doar începutul.

Am spălat degetele lui Edmond în fiecare zi. L-am hrănit. Am urcat şi am coborât scările pentru el. L-am ademenit înapoi în atelier. Am înţeles că aveam să-l găsesc din nou acolo. Dacă Edmond era acolo, aveam să-l găsesc.

— Edmond, mă cunoşti, i-am spus. Da. M-am întors acum. Sunt iar aici.

— Negustorul de corăbii.

— Nu te voi lăsa în pod.

— Cumpărăm dinţi.

— Te voi ţine la parter, cu mine.

— Sedii foarte convenabile, întrebați înăuntru.

— Te voi ține cu mine, vom fi împreună din nou.

— Conține o zonă de aproximativ o mie opt sute douăzeci şi nouă de metri pătrați.

— Şi, undeva, printre toate acele cuvinte…

— Fațada e de aproximativ patruzeci.

— …va ieşi la iveală adevăratul Edmond.

— Să fie închiriat.

CAPITOLUL XLIX

Toată lumea e înăuntru

Louis-Sébastien Mercier a venit într-o zi în vizită şi m-a căutat în atelierul în care făceam mâini împreună cu Georges. Edmond a stat mut într-un colţ.

— Te-ai întors, Micuţo! Înapoi pe adevărata scenă!

— Nu vorbiţi prea tare, domnule, vă rog! Nu e bine pentru Edmond. Uitaţi-vă la el! Vedeţi ce s-a ales de el.

— A, da, am auzit. Dar, Marie, a spus el luminându-se, ţi-am văzut capetele regale!

— Le-aţi văzut? Ce mai face Elisabeth?

— Mă refer la cele din ceară. Ce îndrăzneală! Să le arătaţi aşa!

— Mulţumesc. Şi ce mai faceţi, Monsieur Mercier? Cum vă mai sunt pantofii?

— Ne ţinem de treabă. Cum ne mai ţinem de treabă!

În timp ce eu şi Georges continuam să lucrăm, Mercier ne-a Povestit despre vremurile care îl făceau să alerge din loc în loc, de parcă Parisul s-ar fi cutremurat tot timpul. A adăugat că, uneori, o vedea şi pe văduvă grăbindu-se, fără răsuflare, în timp ce aduna informaţii. Şi-a dat jos pantofii şi ni i-a înmânat. Într-adevăr, erau foarte subţiaţi de uzură. Ne-a arătat apoi o broşură pe care o terminase recent, cu subiectul *Saloanele Celebrate ale Cerii,* şi ne-a citit un fragment din ea:

> *„În aceste zile noi, care trec atât de repede, Cabinetul doctorului Curtius este atracţia esenţială la Palais-Royal şi pe tot bulevardul. Unii spun că nimic nu îl întrece în toată capitala. Cabinetul doctorului Curtius oferă un divertisment excelent pentru bărbaţii de orice profesie, pentru copii, pentru femei, pentru bătrâni, pentru curioşi, pentru cei neinformaţi, pentru cei curajoşi, pentru cei neinspiraţi, pentru cei obosiţi de viaţă, pentru cei insuficient stimulaţi, pentru cei îmbrăcaţi elegant, pentru cei puternici, pentru zdrenţăroşi, pentru slăbănogi, pentru stăpâni şi pentru servitorii lor, pentru cei îndrăzneţi şi pentru cei respectuoşi, pentru localnici, astfel încât toţi să înţeleagă cum*

funcționează capitala noastră în aceste vremuri schimbătoare, dar şi pentru străini, ca să înțeleagă un oraş necunoscut.

Aproape că nu există persoană în Paris pentru care Curtius să nu fie relevant în aceste zile extraordinare. Oricât de bine crezi că ştii oraşul, Curtius are întotdeauna surprize pentru tine – de parcă el însuşi ar decide cine e important şi cine nu. Tot ce e cunoscut, tot ce e mai grozav, tot ce e extraordinar şi inspiră, tot ce e abominabil – toate acestea sunt concentrate în cabinetul său. În timp ce personajele vii şi faimoase pot dezamăgi în viața reală, apărând pentru scurt timp sau doar la o distanță prea mare, la Curtius ele nu dezamăgesc niciodată. În stabilimentul lui, cele mai exclusive doamne şi cei mai exclusivi domni au timp pentru toată lumea.

Pentru că e adevărat: Curtius, în marea lui sală, a abolit privilegiul! Curtius a anulat toate regulile de etichetă. Unde altundeva în lume ar putea un sărăntoc să se apropie de un rege? Sau ar putea un mediocru să atingă un geniu? Sau urâțenia s-ar apropia – fără ruşine – de frumusețe? Cabinetul e singurul loc.

E adevărat că magia lui funcționează doar între limitele expozițiilor lui; afară, gravitatea presiunilor din fiecare zi, grijile şi speranțele se reafirmă imediat. Dar cine se poate plânge după ce vede mirarea unui şcolar care a ajuns față în față cu ultimul lui erou? Cine se poate plânge după ce vede un învățat de la Sorbona apropiindu-se cu reverență de figura unui mare autor decedat, alei cărui cuvinte i-au influențat viața? Cine se poate plânge după ce o doamnă care respectă legile poate privi, cu groază şi de aproape, cel mai mare criminal al epocii? Cine se poate plânge când orice supus al Franței poate vizita Palais-Royal şi poate vedea, în mod convenabil, în orice zi a săptămânii, familia regală aşezată la cină? Când oricine se poate apropia, simțind o legătură cu regele sau cu regina pe care nu a mai simțit-o niciodată, şi poate chiar, pentru trei livre, dacă este suficient de curajos – şi puțini sunt – să îndrăznească să-i… ATINGĂ?

Aşa e!

Chiar şi misterul regalității e rezolvat la Cabinetul doctorului Curtius!"

— Mulțumesc, Monsieur Mercier, i-am spus, luând volumul subțire. Îl voi prețui.

— Micuțo, crezi că ar putea lua în considerare acum un nou bust al meu? Pentru Palais-Royal, bineînțeles, nu pentru locul acesta. Crezi că l-ar face?

— Cine poate şti? am răspuns. Nu depinde de mine.

— Nu crezi asta, nu-i aşa?

— Nu ştiu, am zis.

— Nu, nu, a murmurat el. Încerc de fiecare dată la loteria de ceară, punându-mi numele împreună cu celelalte.

— Lapte curat, ouă proaspete, a şoptit Edmond.

CAPITOLUL L

În care sunt furate capetele

Văduva a schimbat apoi uniformele personalului din partea din față a casei. Costumele din mătase au fost abandonate şi, în locul lor, s-au îmbrăcat haine din bumbac negru, pantaloni negri, pălării simple, negre, cu trei colțuri, toate împodobite cu rozete cu *C.* Această îmbrăcăminte sumbră era copia celei purtate de reprezentanții parlamentului recent format.

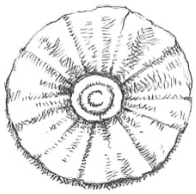

Într-o duminică, la scurt timp după întoarcerea mea, clopotele au răsunat în tot oraşul, zăngănind mult mai mult decât de obicei. Am lucrat în atelierele noastre toată dimineața fără să ne gândim prea mult la asta, chiar dacă clopotele au continuat să sune şi Edmond a umblat încoace şi încolo prin pod. Am urcat ca să îl calmez, dar zgomotul îl tulburase şi era foarte necăjit. L-am ținut de urechi; asta îl ajuta întotdeauna. I-am spus apoi că sunetul clopotelor aveau să se oprească în curând, dar nu s-a întâmplat asta.

După-amiaza, târziu, văduva s-a întors la Casa Maimuțelor, țipând şi dând buzna în atelierul stăpânului meu.

— Le-au furat! Le-au furat! Ne-au luat proprietatea! Capetele! Capetele noastre, Curtius!

Era roşie la față şi extrem de asudată.

— Madame! a strigat Curtius. Ce vă supără?

— Capetele! Capetele! a zis ea gâfâind.

— Da, a spus Curtius. Vreunul în mod special?

— Da, a gâfâit ea, chinuindu-se să respire, ne-a fost smuls de la Palais-Royal!

— Un jaf?

— În plină zi. Erau cu sutele!

— Sute de capete?

— Nu, de oameni! Sute de hoți, toți cerând același lucru.

— Cereau capete?

— Da, Curtius! Proprietatea ne-a fost luată!

— Dar capetele cui?

— Ale noastre!

— Dar care?

— Al ministrului Necker şi al ducelui d'Orléans.

— Pentru ce?

— Ca să le țină sus şi să mărşăluiască pe străzi cu ele într-un marş funerar.

— Dar sunt ale noastre! De ce au făcut asta?

— Curtius, trebuie să ții pasul! Trebuie să-ți destupi urechile. Ministrul a fost concediat, ducele a fost alungat, iar oamenii mărşăluiesc prin oraş, ținând capetele noastre în sus. Pentru că adevărații oameni lipsesc, capetele care îi reprezintă trebuie să le ia locul.

— Ar trebui să ia capetele adevărate ale lui Necker şi Orléans. Acelea sunt ale noastre!

— Au scandat şi au lovit în geamuri, apoi au intrat în salon fără bilet, cerând capetele.

— Şi ce-ai făcut?

— Le-am dat. Le-ar fi luat oricum şi cine ştie ce pagube ar fi provocat? L-au vrut şi pe rege, dar i-am rugat… le-am spus că regele este un corp întreg şi că e foarte greu, pe când celelalte două sunt doar nişte busturi.

Regele acela era lucrarea mea.

— Mă bucur că regele e în siguranță, am spus eu. Mulțumesc că l-ați salvat.

Văduva s-a întors cu spatele la mine.

— Vom avea grijă să fie arestați, a bombănit Curtius. *Eu* le-am făcut! E proprietate privată!

— Ştiu două nume. François Pépin, un vânzător ambulant, şi André Ladry, un *limonadier*.

— Vor fi judecați!

— Au promis să returneze capetele.

— Nu ar fi trebuit să-i laşi să plece.

— Tu nu erai acolo, a şoptit ea. Eram singură şi m-am speriat.

Apoi s-a lăsat o tăcere grea, ca o gaură, sau ca o deschizătură ruptă, de parcă văduva s-ar fi descusut şi, cu ea, toată lumea noastră.

— Tu, speriată? a şoptit Curtius. *Tu?* Nu o să cred asta niciodată.

— Am crezut că oamenii aceia aveau să mă omoare. Ar fi putut să o facă uşor. Nimic nu i-ar fi oprit dacă ar fi vrut să o facă. Ar fi luat un cuțit ascuțit, l-ar fi împins în mine şi sângele meu s-ar fi vărsat imediat. Aş fi putut muri, chiar aş fi putut muri… Philippe, cred că, în cele din urmă, am avut noroc, a spus ea cu lacrimile curgându-i pe față.

— Nu mi-ai mai spus Philippe până acum.

Acesta a fost al doilea şoc.

Cred că toți ne-am speriat atunci.

CAPITOLUL LI

Referitor la căpitanul Curtius

Ceara e folosită adesea la muschete şi la puşti, ungând trăgacele acestora pentru a le face mai precise; în acelaşi timp, netezeşte ţevile pentru ca alicele şi praful să treacă eficient.

Toată noaptea s-au auzit zgomote. Strigăte pe bulevard şi geamuri sparte. O împuşcătură îndepărtată. Toate erau captate de Marea Casă a Maimuţelor, care le transforma într-un mod unic: le răsucea şi le alungea, făcându-le să ricoşeze, şi nu le lăsa să dispară. L-au chinuit teribil pe Edmond şi i-au răpit somnul. Nu ştiu câte uşi şi câte ferestre au fost sparte în noaptea aceea, dar Casa Maimuţelor s-a ţinut tare.

Dimineaţa, toate clopotele Parisului au cântat împreună, chemându-se unele pe celelalte. În Marea Casă a Maimuţelor, nimic: porţile au rămas închise. Personalul care locuia în oraş nu a venit la muncă. Doar Martin Millot, contabilul, a apărut, nerăbdător să vadă dacă totul era în siguranţă. Încet, distraşi, noi, cei rămaşi, am lucrat în camerele din spate. Millot a numărat banii, Jacques a tăiat pânzele, văduva a cusut busturi, stăpânul meu a făcut capete, iar eu am modelat mâini. Edmond a stat departe, pentru că era prezentă şi mama lui. De-a lungul zilei, pierduţi în lucrul cu ceară, fire de păr, lemn sau pânză, am uitat de toate.

Abia spre după-amiază a sunat clopoţelul nostru, iar Jacques a ieşit la poartă. S-a întors cu doi afacerişti de pe bulevard: slăbănogul Monsieur Nicolet, stăpânul dansatorilor pe sârmă – clădirea lui din cărămidă era Grandes Danseurs de Corde –, şi doctorul Graham, cel cu părul de foc, patronul Patului Ceresc. Nu am ştiut asta până când nu a vorbit, dar Graham era scoţian – un străin, la fel ca mine şi ca stăpânul meu.

Cei doi bărbaţi veniseră pentru că niciun loc de pe bulevard nu era mai cunoscut decât Marea Casă a Maimuţelor. Ştiau că evenimentele nopţii ne

îngrijoraseră probabil şi pe noi, care aveam atât de multe de pierdut. Ne-au întrebat dacă ni se părea îngrozitor faptul că nimeni nu mai ţinea frâiele oraşului. Dacă nu se făcea ceva în scurt timp, haosul ar fi pus stăpânire pe oraş. Anarhia s-ar fi răspândit de la un cartier la altul, iar oraşul ar fi ars, cu toţi cei dinăuntrul său.

— Noi ştim ce înseamnă pierderea, a spus văduva. Ieri ni s-au furat două capete.

— Oamenii care au furat de la voi şi au mărşăluit ilegal au fost împuşcaţi ori s-au împrăştiat.

— Şi capetele noastre?

— Acum e sânge pe străzile Parisului. Ordinea trebuie restaurată.

— Ne vom recupera capetele?

Ei tocmai veniseră de la Hôtel de Ville[12], unde fusese o adunare; de aceea sunase clopotul de alarmă. Cei doi bărbaţi erau de acord că trăiau vremuri disperate; era uşor să stăm acasă şi să ne tragem păturile peste capete, dar, dacă nu se făcea nimic, cineva ne-ar fi smuls din casele noastre şi ne-ar fi scos goi în stradă. Ultima opinie îi era adresată, în mod special, lui Curtius.

La şedinţa de la Hôtel de Ville, se propusese să se formeze o miliţie a cetăţenilor, suficient de mare încât să protejeze oraşul de terorile în uniformă de dincolo de zidurile lui şi de cele fără uniformă aflate în interior. Bărbaţii au tăcut o vreme, apoi au spus clar şi răspicat că ar fi fost o mare uşurare pentru oamenii de pe bulevard şi din zona înconjurătoare dacă doctorul Curtius, cea mai importantă personalitate a lor, s-ar fi oferit în mod voluntar să fie căpitanul local al miliţiei poporului.

— O veţi face, căpitane Curtius? au întrebat ei.

Prin ochelarii mei, Curtius şi văduva păreau micşoraţi. Dinspre stăpânul meu părea să se audă sunetul unor picături curgând la nesfârşit.

— Vă înşelaţi, a răspuns el în cele din urmă. Philip Wilhelm Mathias Curtius. Sau doctorul Curtius. De ieri, Philippe. Niciodată „iubitule”, e adevărat, nici „dragule”. Doar Curtius e acceptabil. Nimic altceva.

— *Căpitane* Curtius, au insistat ei. Nimeni nu ar fi mai potrivit.

— Locul lui e aici, a spus văduva dintre oamenii de ceară.

— Da, da, într-adevăr, au răspuns ei, şi pentru a proteja o populaţie atât de distinsă, mai întâi trebuie protejat cartierul.

— Nu, a insistat văduva. Nu, asta nu e corect.

— Căpitane Curtius, au continuat ei. E o mare onoare să fiţi ales căpitan.

— Nu are nevoie de onoarea asta sau de laşitatea voastră, le-a spus apoi văduva celor doi bărbaţi.

— Numele lui e deja scris la Hôtel de Ville.

— Curtius, iartă-mă pentru ce voi spune, a rostit ea foarte încet, înainte de a se întoarce din nou spre cei doi bărbaţi. Arată el că ar fi capabil de aşa ceva? Nu ar putea să o facă. Nu înţelege asemenea lucruri.

— Înaintaţi spre datoria dumneavoastră, căpitane Curtius.

— Căpitan Curtius? a repetat stăpânul meu.

— Căpitane Curtius, sunteţi aşteptat la hotel.

— Nu, a repetat văduva. Nu va merge acolo.

— Atunci, există posibilitatea de a fi arestat, a zis doctorul Graham.

— Mai mult, există posibilitatea ca proprietatea dumneavoastră să fie confiscată, a adăugat slăbănogul de Nicolet. Nu am putea să împiedicăm acest lucru.

Stăpânul meu s-a ridicat în picioare tăcut.

— Cineva trebuie să meargă în locul lui, a anunţat văduva. Voi merge eu!

Apoi a vorbit stăpânul meu.

— Căpitanul Curtius, a declarat el. O afirmaţie. Nu mai e o întrebare.

— Philippe, opreşte-te!

— Vă mulţumim *foarte* mult, i-au spus bărbaţii. Vă salutăm!

Iar stăpânul meu i-a salutat la rândul său. Nicio armată nu ar trebui să folosească însă un asemenea salut: a fost cea mai vagă imitaţie, cea mai scurtă mişcare a chipului, de parcă ar fi vrut să alunge o muscă.

Totuşi, chiar şi când era înfrântă, văduva ştia întotdeauna ce să facă.

— Jacques, vei merge cu el! Să nu-l scapi din ochi!

— Da, aşa am să fac! a strigat Jacques.

— Să nu laşi pe nimeni să se atingă de el!

— Da, n-am să las!

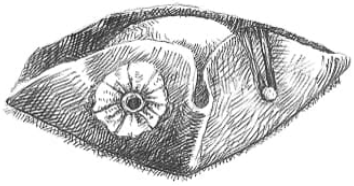

— Văduvă Picot, a zis stăpânul meu, sunt un căpitan. Ce i-ai spune unui căpitan? Să-mi iau o uniformă? Mi-ar plăcea una. Voi pleca la oameni. Toţi mă cunosc. Vor spune „Uitaţi-l pe doctorul-căpitan Curtius!” Apoi şi-a luat aluniţa de frumuseţe de pe bărbie şi şi-a pus-o în faţa pălăriei-tricorn, de

parcă ar fi fost o decorație militară. Astăzi, i-a spus el văduvei, o să-ți spun Charlotte.

— Te rog, Philippe, nu trebuie să pleci!

— Charlotte, of, Charlotte, voi pleca!

Apoi şi-a ridicat brațele, cu anvergura aripilor unui pelican.

— Ține uşile zăvorâte şi nu lăsa pe nimeni să intre. La revedere, Charlotte.

— Domnule! am țipat eu.

— Philippe! a strigat văduva înlăcrimată.

M-am întrebat dacă aveam să-l mai văd vreodată.

Apoi au pornit, Curtius mergând cu vechiul lui câine de pază înaintea sa, şchiopătând în timp ce îl conducea. S-au îndreptat spre Hôtel de Ville şi spre vechea poartă Saint-Antoine – dărâmată de mult –, pe unde intraserăm noi doi pentru prima dată în Paris. La capătul bulevardului, aveau să întoarcă spre dreapta, pe Rue Saint-Antoine, spre fortăreața de acolo. În acel 14 iulie.

CAPITOLUL LII

Un copil diabolic

Zgomotele au ajuns la intensitatea maximă la puțin timp după ora cinci. Se mai trăsese cu tunul şi până atunci, dar vuietul vocilor era aproape continuu. Când nu m-am mai putut concentra la munca mea, am mers în camerele din spate, apoi am urcat pe scările vechii Case a Maimuțelor, pe lângă manechinul de croitorie al bătrânului Henri Picot, căci nu îl mai auzisem pe Edmond de o vreme şi voiam să-l verific. Nu era în pod – nu era nicăieri. M-am uitat pe fereastră, sperând să descopăr sursa zgomotului, dar nu puteam vedea decât o parte din bulevardul gol. Apoi am auzit gălăgie, oameni care urlau şi care păreau să se apropie tot mai mult. Dacă rămâneam în locul meu din pod, aş fi putut să urmăresc totul de acolo.

Şi atunci l-am observat pe Edmond: era jos, în curte, între porțile Casei Maimuțelor, mergând înainte şi înapoi în timp ce îşi flutura mâinile. Gura îi era larg deschisă – oare țipa? Era imposibil să aud ceva din cauza mulțimii. Am strigat cât de tare am putut:

— Edmond! Edmond, vino înăuntru!

Dar nu cred că putea să mă audă. Apoi a mers la gard şi şi-a lăsat capul pe el, lovindu-se de grilaj. După aceea a dat cu capul atât de tare, încât a trecut cu totul prin gard – şi a rămas acolo. Corpul lui era într-o parte a grilajului, pe partea cu Casa Maimuțelor, iar capul lui se afla de cealaltă parte. Şi o mare mulțime tocmai se apropia.

— Edmond, bagă-ți capul înăuntru! Bagă-l înăuntru! i-am strigat.

Dar el s-a ghemuit acolo, cu umerii pe grilaj şi capul blocat pe partea bulevardului. Am coborât repede, am ieşit pe uşa din spate şi am ajuns în curte. Afară era altfel. Oamenii se adunau ca o furtună întunecată şi era tot mai aglomerat. Clădirile zăngăneau din cauza ecourilor zgomotelor. Şi acolo era Edmond, având capul blocat în grilaj, în timp ce mulțimea se apropia.

— Eşti blocat, Edmond? Eşti blocat?

— Bomboane de lămâie şi oțet! a spus el.

— Edmond, o să încerc să te trag afară!

Era inutil.

— Edmond, nu o să te eliberezi!

— Prăjituri cu cartofi din Savoia!

Şi atunci am văzut mulțimea – o mare masă de oameni, o bestie mare şi gălăgioasă, cu multe guri, un rege al şobolanilor înaintând pe câteva sute de picioare. Mulți oameni din mulțime dansau, iar alții țineau bucăți de cuşti deasupra capetelor; erau agitați şi entuziasmați şi îmi doream să plece. Când am ajuns la porți, erau atât de aproape de ele, încât am rămas fără răsuflare. Ce creatură nouă era aceasta?

— Uitați, alt cap, a țipat cineva, iar ceilalți au râs.

— Nu, nu, totul e în ordine! am spus eu. Vă rog să treceți acum!

— Şi-a blocat capul?

— Ajutor! Ajutor! am strigat spre Casa Maimuțelor. Ajută-mă!

— E adevărat! Alt cap! a țipat cineva.

— Uită-te la capul ăla, i-ar plăcea să le-ntâlnească pe-ale noastre?

Apoi, în aplauze, şi-au ridicat trofeele. Capete. Două capete pe bețe. Foarte bine făcute, m-am gândit eu pentru o clipă; oare Curtius le făcuse? Oare acestea erau capetele care îi fuseseră furate văduvei? Însă atunci, adevărul a devenit brusc clar: nu erau capete de ceară, erau capete de carne, zămislite de oameni. Capete adevărate. Unul a fost împins lângă cel al lui Edmond, de parcă ar fi putut discuta. Edmond a țipat, iar corpul lui s-a ridicat puțin, însă capul tot nu i s-a eliberat.

Unul dintre băieții din Casa Maimuțelor a ieşit apoi afară.

Gâtul alungit al marchizului de Launay

Tovarăşul său de călătorie, de Flesselles

— Ceară, am strigat la el. Adu ceară cât de repede poţi!

M-am gândit că, până la urmă, ceara avea să rezolve totul. Doar frecând barele cu ceară, puteam elibera capul lui Edmond. Ceara e un lubrifiant: împiedică uşile şi ferestrele să se blocheze, funcţionând pe metal şi pe lemn. Mai mult, opreşte scârţâitul balamalelor – l-ar fi putut face şi pe Edmond să tacă.

Apoi văduva a ieşit afară.

— Edmond! a ţipat ea. Edmond, vino imediat! M-a împins într-o parte şi a încercat să-l tragă înapoi, dar nici ea nu a reuşit să-l mişte. Vino, i-a ordonat apoi, palidă şi tremurând. Lasă-i să treacă!

— Adu ceară! am strigat eu. Ca să-i scoatem capul.

— Ceară! Ceară! a urlat văduva, încercând să-l grăbească pe băiatul din Casa Maimuţelor.

— E casa de ceară – am fost acolo, a spus apoi o voce din mulţime.

— Am văzut toate trupurile acelea celebre!

— Dar ale noastre? Cum rămâne cu aceste capete faimoase? Nu trupuri, ci capete! Capete pe care toată lumea trebuie să le cunoască.

— De Launay, guvernatorul Bastiliei!

— Fostul guvernator.

— A tras în noi!

— Nu o va mai face.

Băieţii au ieşit din casă alergând, cărând ceara. Am tăiat o parte şi am început să frec barele în jurul urechilor lui Edmond. Văduva m-a împins mai departe.

— Sunt aici, Edmond! Sunt aici! a ţipat ea.

— Iar aici e de Flesselles, cel care i-a înfometat pe oameni! au urlat oamenii.

Mulțimea a legănat celălalt cap în fața lui Edmond, care s-a ferit de el cu groază.

— Nu vom mai flămânzi!

— Negustor gras!

— I-am smuls mațele!

Nu mai văzusem o crimă până atunci, nu în viața reală. Şi nici nu văzusem capetele lor înainte să fie modelate. Brusc însă, eram foarte aproape de ele. Foarte aproape de un nou adevăr. Nu suportam să mă uit la ele, dar nici nu puteam să privesc în altă parte. Şi totuşi, bietul Edmond continua să urle, fără să se poată elibera.

„Ceara va reuşi, mi-am zis eu. Ceara va reuşi! Trebuie să reuşească.”

— Ar trebui să faci şi capetele *noastre* din ceară, a strigat o voce spre văduvă.

— Plecați, vă rog, plecați, lăsați-ne în pace! a gemut ea.

— Nu încă. Nu până nu ne faceți capetele. Luați capetele astea. Faceți-le! În ceară.

— Nu! Nu, vă rog, plecați!

— Nu ne spuneți ce să facem.

— Nu ne vom opri. Asta dacă nu cumva vreți să avem *trei* capete pe pari.

— Taie-l! Taie-l! Taie-i gâtul!

Edmond a țipat din nou, de data asta cu totul diferit.

— Marie! MARIE! MARIE!

Cuvinte adevărate! Cuvintele lui, iar şi iar – *numele meu,* iar şi iar!

MARIE! MARIE!

— Sunt aici, a spus văduva. Edmond, sunt chiar aici, sunt mama ta.

— MARIE! MARIE!

Nu mai puteam face nimic altceva.

— O să vă fac capetele, am spus în cele din urmă. Urmăriți-mă de după grilaj, haideți, aduceți-mi capetele!

— MARIE!

— Fugiți, băieți, aduceți valiza lui Curtius! Fugiți!

— Cât timp va dura? a întrebat cineva.

— Câteva minute, am spus eu, doar câteva minute, până se usucă ghipsul. Voi fi foarte rapidă. Apoi puteți merge mai departe.

— Aşa să faci sau mai adăugăm unul la colecția noastră.

— Nu e nevoie, am zis. Nu e nevoie să faceți asta.

Geanta stăpânului meu, întotdeauna pregătită lângă uşa laterală, a fost scoasă repede afară.

— Sunt gata să încep, am spus eu.

Un bărbat s-a urcat pe umerii unui însoțitor şi mi-a înmânat un cap, încă pe parul lui, peste poartă. Am fost atât de surprinsă de greutatea lui, încât era să-l scap. Trebuia să-l acopăr cu ghips – doar fața.

— Nu va dura la fel de mult ca de obicei să modelez aceste capete, am spus apoi. Nu au nevoie de paie în nări ca să respire prin ghips şi, dacă le mânuiesc cu duritate, sigur nu se vor plânge.

Şi chiar acolo, în curtea Casei Maimuțelor, m-am apucat de lucru. Martin Millot m-a ajutat, cu mâinile tremurânde.

— Săpun moale, am spus eu.

Capul din poala mea era negustorul de Flesselles, care părea să se uite la mine cu ochii înceţoşați. Ştiam că nu ar fi trebuit să țin acel cap, că probabil ar fi trebuit să-l azvârl cât colo. Era gunoi, era murdar? Cum putea fi gunoi când în urmă cu doar un moment fusese elementul care gândea, vedea, auzea, gusta şi mesteca de deasupra corpului său? De îndată ce murim, devenim un gunoi? Nefericitului obiect îi lipsea foarte tare ce fusese recent sub el. Cât de ciudat arătăm tăiați în bucăți! Şi – of! – greutatea oribilă şi tristă a unui cap uman… O greutate ce nu ar trebui cunoscută niciodată. Biata sferă! Nu puteam fi crudă cu ea. De dragul lui Edmond, pentru el.

Al doilea cap era al marchizului de Launay, guvernatorul Bastiliei. Acesta nu era într-o condiție atât de bună ca primul, chiar dacă era obținut mai recent. Poala mea a devenit rapid foarte umedă. „Ordine, mi-am zis, ordine! Spune-o la fel ca stăpânul tău. Nu rata nimic. Ca atunci când erai în Berna. Arată-ți pregătirea, mândreşte-te cu ea!”

— Gâtul marchizului de Launay e tăiat în zigzag, am spus cu voce tare în timp ce văduva aplica tot mai multă ceară în jurul gâtului şi capului fiului ei. Are o ruptură pe fascia temporală dreaptă; muşchii din jurul regiunii maxilarului inferior sunt tăiați rău. Scheletul cartilaginos al nasului său e foarte căzut; tot acel organ e însângerat şi împins într-o parte – un ciob de cartilaj spart iese din nara stângă. Vârful suliței a intrat exact prin gaura foramen magnun de la baza craniului şi a înaintat considerabil în craniu, până când nu a mai putut avansa. Vârful suliței a ajuns apoi la culmea interioară a oaselor parietale, la sutura sagitală superioară – acest fapt e

confirmat de o mică crăpătură pe care o simt chiar acum, în exteriorul craniului, prin scalpul marchizului.

Şi astfel, stând pe un scaun în faţa Marii Case a Maimuţelor, dincolo de porţi, am modelat două capete grele, fără trupuri, pentru un public sălbatic în timp ce deasupra mea cerul devenea tot mai înnorat. Iar, în timp ce îmi încheiam lucrarea, Edmond s-a eliberat, în sfârşit, şi s-a întors întreg, deşi epuizat, în Casa Maimuţelor, aruncându-se în poala largă a văduvei care gâfâia şi plângea în hohote. Mai văzusem o grupare ca aceea – se numea Pietà.

Salvat… salvat de ceară.

Când ghipsul s-a uscat, Martin le-a înmânat cele două capete pe deasupra porţii, aşa că mulţimea a mărşăluit mai departe, cu un entuziasm scăzut. Rochia mea era plină de sânge şi ghips; m-am întors într-o parte şi am vomitat brusc pe pietrele de pavaj. Aş fi vrut să nu se fi întâmplat asta – poate că ar fi trebuit să reacţionez mai bine. Până la urmă, erau doar două corpuri – un lucru perfect natural. Dar nu gândeam destul de repede în acele momente.

— Edmond, Edmond! am zis apoi. M-ai strigat!

Dar el era deja înăuntru.

Începea să plouă. M-am bucurat văzând asta şi am rămas acolo, în ploaie. „Ce lucru am făcut!”, m-am gândit. În scurt timp, toţi au intrat înăuntru, dar eu m-am bucurat să rămân singură pentru o vreme.

Când, în cele din urmă, m-am hotărât să mă întorc în Casa Maimuţelor, toate cele trei uşi erau încuiate.

— Nu ai voie să intri! a strigat văduva. Nu te voi lăsa înăuntru. Stai afară! Copil diabolic!

CAPITOLUL LIII

Pişcătură de purice

Trei ore am stat în curte. Am tremurat în pragul uşii până când, în cele din urmă, doctorul Curtius şi Jacques s-au întors. Stăpânul meu a sunat din clopoţel şi imediat a ieşit Millot, cu văduva stând lângă el în uşă.

— Ea nu trebuie să intre! a zbierat văduva. Nu voi accepta o asemenea persoană aici. Scârboasă! Diabolică!

Stăpânul meu auzise deja ce se întâmplase.

— Tu ai modelat acele capete tăiate?

— Ea a făcut-o! Ea a făcut-o! a strigat văduva din cadrul uşii.

— Ca să îndepărtez mulţimea de Edmond. Am crezut că aşa era corect, am spus eu.

— Cum poate fi corect? a strigat ea.

— Nu e corect, Marie, a spus el.

— Trebuia să-i dau mulţimii ce voia, am explicat eu. Ce altceva puteam să fac?

— Asta era o chestiune *pentru mine,* a zis el.

Mi-a trebuit un moment ca să-l înţeleg.

— Nu aţi fost aici, am rostit.

— Ar fi trebuit să trimiţi după mine.

— Nimeni nu ştia unde sunteţi.

— Aş fi putut fi găsit.

— Eraţi cu Garda Naţională. Era nevoie de dumneavoastră acolo!

— Ei bine… sunt foarte supărat, a spus stăpânul meu.

— Sunt foarte supărată, a insistat văduva. A ţinut criminalii aici, la poarta noastră, în timp ce capul lui Edmond era prins în grilaj.

— Nu aş face nimic care să îl rănească pe Edmond, am spus eu. Încercam…

— Spurcăciune! Parazit! Cine crezi că eşti? a strigat văduva.

— Asistenta unui sculptor.

— Rea, scârboasă, murdară! a scuipat ea.

Apoi am ţipat şi eu la ea:

— Nu mă sperii, bătrânico!

— Vă rog! Calmați-vă amândouă! a intervenit stăpânul meu.

— Cum pot să fiu calmă? a țipat văduva. Cu hidoşenia asta în fața mea!

— Hai înăuntru! a spus Curtius. Hai înăuntru să te usuci!

— Nu trebuie să se usuce! a țipat văduva.

Apoi a venit lângă mine şi m-a pălmuit peste față cu podul şi cu dosul palmei.

Nu am mai suportat asta. Nu după toate celelalte. Mi-am învârtit pumnul mic şi am lovit-o în față. Asta i-a oprit palmele. Apoi, în furia mea bruscă, am lovit-o din nou. I-am băgat pumnul în față. Chiar am făcut-o. Eu. Am crezut că o să-mi spulber mâna.

Ce lucrare! Sânge pe buzele ei! Şocul acela! Chiar am făcut-o. Cât de mult m-am bucurat, rana de pe buza ei şi rana de pe degetele mele de la contactul cu dinții ei.

— Crimă! a țipat ea.

— Aş *putea* să te omor, am țipat eu, căci nu mă mai puteam calma atunci. M-am gândit la asta destul de des. Cum mi-am mai imaginat asta!”

— Marie! Micuțo! a strigat stăpânul meu. Ai grijă! Biata Charlotte!

— Am suportat atâtea de la ea, dar chiar nu mai pot. Poate că îi voi înfige capul într-o țeapă. Câți ani am ascultat vorbele ei rele? Dar nu o voi mai face. Voi fi plătită – of, Doamne, voi fi plătită acum! Chiar azi!

— Micuțo, trebuie să-ți ceri scuze! Ştii că trebuie.

Văduva s-a înroşit.

— Este exact cum a spus Nicolet: anarhie! a țipat ea. Aşa se răspândeşte! Legea e răsturnată cu susul în jos, rebeliune în casă!

— Ai o gură mare, Madame!

— Trebuie s-o rogi pe văduvă să te ierte.

Apoi toată suferința mea, acumulată de-a lungul anilor, m-a făcut să vomit. Sau poate că acele capete au făcut-o: ghiulele de furie şi de durere.

— Şi dumneavoastră! i-am spus apoi lui Curtius, întorcându-mă şi lovindu-l în fluierele picioarelor. Şi dumneavoastră! Câte am făcut pentru dumneavoastră? Şi ce aţi făcut dumneavoastră pentru mine? Dacă nu aş fi fost eu, nu aţi fi avut niciun criminal. Eu v-am dat ideea. Eu v-am făcut capetele regale. Sunt murdară? Dar voi? Cum aţi putea să vă curăţaţi vreodată murdăria vinovăţiei de pe pieile acelea? De câţi ani vă spăl podelele? De câţi ani vă spun „da, domnule” şi „nu, doamnă”? Şi ce-aţi făcut voi pentru mine? Nici măcar nu mi-aţi mulţumit. Nici măcar nu aţi putut vorbi pentru mine. A fost prea greu pentru voi. Cât mai puţin pentru Micuţa! Odată, femeie, ai văzut puţină fericire, puţină iubire crescând în casa ta de păpuşi, şi ai stins-o fără să stai pe gânduri. Ai înăbuşit tot ce e frumos cu gândurile tale rele. Iar acum, asta e mulţumirea pe care o primesc pentru că l-am salvat pe Edmond. Pot să îndur multe, dar asta nu mai pot. Ar trebui să-mi mulţumeşti! Mi-am câştigat locul! Uită-te la tine, eşti roşie, gata să plesneşti! Plesneşte, atunci! Distrugi tot ce-ţi iese în cale. L-ai terorizat pe Edmond până când a devenit o cârpă. L-ai redus pe stăpânul meu la o carcasă, la o paiaţă consumată de iubirea pentru tine, în timp ce tu stai, îngreunată de o iubire moartă, hrănindu-te cu jale – totul pentru manechinul de pe palier! Arde lucrul acela şi scapă-ne de agonie! Dă-te la o parte, văduvă Picot! Dă-te la o parte sau jur că te las fără cap!

— Căţeaua! Căţeaua asta mică! a ţipat văduva, încercând să-şi recapete răsuflarea. Fă ceva, Curtius! Cum îndrăzneşte? Fără mine, aţi fi amândoi pe străzi. Fără mine, nu aţi avea nimic. Eu fac totul în casa asta. Datorită mie merge totul. Şi ştii ce povară e asta? Ştii cum mă omoară?

— Atunci, mori! am ţipat eu de pe coridor, apoi am mărşăluit până în atelierul meu şi am trântit uşa atât de tare, încât am sperat că toată casa avea să se prăbuşească.

Am stat aşa o vreme, plângând în hainele mele pătate de sânge. Apoi, când m-am calmat, am început să îmi împachetez lucrurile, convinsă că aveam să fiu dată afară.

În cele din urmă a intrat Jacques, cu o sticlă de vin în mână. Stăpânul meu l-a urmat curând.

— Documente importante… capetele acelea, a spus stăpânul meu.

— Atât puteţi să spuneţi?

— Ei bine, Marie, ai fost foarte crudă.

— Altceva?

— Cred că… mulţumesc. Mulţumesc!

— Altceva?

— Văduva e cu fiul ei.

— Altceva?

— Mă doare fluierul piciorului.

— Ei bine, aşa şi trebuie.

— Nu ştiu ce te-a apucat, dar nu va fi ignorat. Trebuie să-ți ceri scuze. Dar nu încă. Deocamdată, las-o în pace! A oftat. Tu nu eşti aşa, Marie.

— Ei bine, cred că, în sfârşit, mă trezesc.

— Nu am mai văzut aşa ceva. Ce se-ntâmplă cu noi toți?

— Am fost împinsă să fac asta.

— Marie, a spus el, o să mă ajuți acum în privința capetelor?

— Da, i-am zis eu în cele din urmă. Da, o s-o fac.

Şi am făcut-o. Am luat-o de la început.

— Domnule, cum a fost acolo? l-am întrebat apoi pe stăpânul meu, în timp ce lucram. La Bastilia.

— Cred că a fost îngrozitor.

— Cred că ați fost foarte curajos, domnule.

— Da. Trebuia.

— Nu v-ați speriat.

— Hai să ne concentrăm la muncă!

— Am ratat-o, a spus apoi Jacques. Îmi pare rău să zic asta. Mi-ar fi plăcut să o văd.

— Ați ratat-o, domnule?

— Păi, Marie, nu am ajuns prea departe.

— Am fost la Café Robert, mi-a explicat Jacques, pe Quai Saint-Paul.

— Domnule, e adevărat?

— L-am ținut acolo, a zis Jacques, ca să fie în siguranță.

— E adevărat, domnule?

— Marie, la capete mă pricep cel mai bine. Treaba de căpitan… mă tem că nu sunt făcut pentru aşa ceva. Dar cu capetele sunt familiarizat. Aici e locul meu, vezi?

— Ai făcut bine, Jacques.

— Chiar dacă îmi pare rău că am ratat-o.

— Capete, vezi, ca astea!

Cele două capete aduseseră ceva nou în casă. Îmi descoperisem temperamentul, îi crăpasem buza văduvei şi îmi rănisem stăpânul. Dar se mai întâmplase un lucru incredibil: Edmond coborâse din pod.

Văduva l-a mutat în dormitorul ei. Nu m-a lăsat lângă el în noaptea aceea, dar, a doua zi, i-am dus o legătură de materiale, o bucată de in, nişte aţă, un ac şi o foarfecă.

— Ce cauți aici? m-a întrebat ea, blocând uşa.

Părea să se teamă un pic?

— Sunt pentru Edmond, i-am zis eu.

— Nu ai ce căuta pe coridorul ăsta.

— Cred că i-ar plăcea să le aibă.

— Nu poți intra.

Apoi s-a auzit din interiorul camerei:

— Marie! Marie!

— Mă cheamă. Îl aud. Bună, Edmond!

— Marie! Marie!

— Doar asta spune, a recunoscut ea zăpăcită. Nu e normal.

— Îmi strigă numele. Vrea să mă vadă.

— Nu, nu, e doar un zgomot. Nu are niciun sens.

— E zgomotul meu. Acel zgomot înseamnă numele meu.

— Marie! Marie!

— Mă cheamă. Bună, Edmond! Ți-am adus ceva.

— Aiurea! Nu trebuie să le aibă. Se va răni.

— Nu cred.

— Cui îi pasă ce crezi tu? De când ai devenit atât de obraznică încât să te crezi importantă?

— De când m-ați închis afară.

— Eşti o femeiuşcă urâtă.

— Da, doamnă? Mai rău nu puteți?

— Nu ai nicio legătură cu familia mea.

— Asta nu prea e adevărat.

— Du-te la parter!

— Da, doamnă. Dar doar pentru că aşa vreau eu. La revedere, Edmond! Deocamdată… Mă bucur că mama ta te-a băgat din nou în seamă.

Şi, chiar dacă nu i-a dat toată legătura, i-a lăsat câteva bucăți de in şi, din acestea, Edmond a încropit o siluetă umană, o nouă păpuşă Edmond. Era ceva. Apoi şi-a făcut curaj să meargă până balustradă şi a scăpat păpuşa pe hol, ca să o găsesc mai târziu. Ce (revolte erau în casă!

CAPITOLUL LIV

Sunt ocupată

Dincolo de zidurile noastre, pe străzi domnea anarhia. Jacques Beauvisage l-a înlocuit pe stăpânul meu şi a început să patruleze pe bulevard cu Emile Melin şi cu alți musculoşi. Când a venit acasă, cu puțin sânge pe cămaşă, ne-a îmbrățişat pe toți şi a strigat:

— Suntem toți cetățeni!

În scurt timp, s-a dovedit că îşi făcea treaba atât de bine, încât a fost numit şeful Gărzii Naționale pentru zona bulevardului. Stăpânul meu s-a retras în Casa Maimuțelor până când scurta lui funcție de căpitan a fost anulată, după care s-a întors să lucreze la cabinet.

Apoi s-a dus vestea despre capetele lui de Flesselles şi de Launay făcute de noi. Când o persoană era tăiată în părți inegale, eram cei care trebuiau chemați pentru a face o copie bună, astfel încât, după aceea, când patimile se domoleau şi soarele răsărea, rezultatele să poată fi judecate după o privire mai rațională. În această atmosferă, am preluat comanda. Fiecare persoană din casa doctorului Curtius era pregătită. Fiecare dintre noi – indiferent cât de mare sau de mic era – îşi juca rolul: înmâna găleți, freca podele, amesteca ghips, agita ceara, cosea firele de păr, aranja globii oculari din sticlă, muta piedestale, lua bani.

Chiar dacă văduva nu mă lăsa încă să mă apropii de Edmond, am prins curaj auzindu-l cum îmi striga numele. Puteam să fac capete – dovedisem asta. Aşa că m-am ocupat de acest lucru în continuare, iar stăpânul meu mi-a permis să o fac. Se dădea la o parte de câte ori căram acele mingi grele în poală – cele desprinse de trup şi lăsate, noaptea târziu, în grija noastră. Nimeni nu voia să facă această treabă, dar pe mine nu mă deranja. Ba chiar mă bucuram să o fac. Simțeam că trăiesc şi era grozav. Nu mai simțisem niciodată o astfel de nevoie până atunci. Au fost zilele mele cele mai populare. Eram impresionată de mine însămi. Devenisem destul de pricepută.

— Într-adevăr, domnule, chiar pot să-l fac? îl întrebam pe doctorul Curtius.

— Da, da, Marie, poți.

— Nu îl vreți?

— Mărturisesc că sunt puțin obosit.

— E un cap fain. Uitați-vă la buze, la dinți!

— Mi-am dat seama că nu am chef.

— Cum să spuneți așa ceva? Nu mă puteam abține să nu zâmbesc. Sunt doar nişte trupuri, domnule!

— Bineînțeles că ştiu asta.

— Complet naturale.

— Dar poate că sfârşitul lor nu a fost aşa.

— Bineînțeles că a fost! Nu e natural ca un om să omoare un alt om? Apoi m-am oprit, ascultându-mă pe mine însămi. Dar… da, domnule, da. Bietul om! Bietul individ! E groaznic, nu-i aşa, domnule?

— Groaznic. Vezi? E o crimă.

— Da, domnule. Dar tot ar trebui să fac capul, nu-i aşa?

— Da, cred că trebuie.

— Nu mă deranjează munca.

Cum se uita la mine personalul, cum mă priveau toți acei oameni noi! Dădeau din cap când mă apropiam de ei şi păstrau distanța în semn de respect. Le ceream să facă anumite lucruri şi le făceau. Nu mai avusesem o asemenea experiență până atunci. Georges era ocupat mai tot timpul, lucrând lângă mine; nu mai era la fel de vorbăreț ca înainte, dar adevărul e că aveam foarte multe de făcut: pregăteam capetele şi le puneam în salon pentru ca oamenii să vină să le vadă, iar asta era o treabă importantă.

Chiar dacă văduva nu-mi permitea să îl văd pe Edmond, a început să mă trateze cu un oarecare respect. Nu mi-a mai dat ordine şi, în scurt timp, s-a retras din Casa Maimuțelor, petrecându-şi aproape întreaga zi cu Edmond la Palais-Royal. M-a lăsat în pace.

Cu toate câştigurile, a venit şi o pierdere: tânărul de şaisprezece ani, numit André Valentin, cel cu ochii îndepărtați. Nu din cauza ochilor a fost dat afară, ci din cauza caracterului, pentru că Martin a descoperit că Valentin fura din cutia cu bani. Bietul băiat a fost îngrozit. Văduva ne-a chemat pe toți în sala mare şi l-a întrebat pe Valentin dacă era adevărat. El a dat din cap plângând şi a implorat-o să îi mai dea o şansă. Văduva a rămas în fața lui preț de un moment, apoi s-a aplecat şi i-a smuls rozeta cu *C* de pe piept.

— Nu! Nu! a strigat băiatul. Domnule, vă rog!

Curtius doar a dat din cap cu tristețe.

— Dă-l afară! a spus văduva.

— Vă rog! Încă o şansă! a strigat el, uitându-se într-o parte şi în alta.

Băiatul lui Jacques, Emile, l-a condus până la poartă şi l-a împins dincolo de ea.

— Acesta nu e sfârşitul lui André Valentin! a zbierat el. Într-o zi, mă voi întoarce şi voi dărâma casa aceasta!

Mi-a părut rău pentru săracul băiat, care se îndrepta spre şanț, dar nu aveam timp să îmi fac griji în legătură cu soarta lui nenorocită. Aveam de prezentat oameni de ceară. Niciodată nu mai fusesem atât de populari. Bărbați şi femei în fiecare zi, cu sutele, plătind câte trei sous fiecare – prețul redus pentru cuceritorii Bastiliei.

CAPITOLUL LV

Câteva poveşti de dragoste

Aceasta e povestea unui magazin. Povestea unei afaceri, cu suişurile şi coborâşurile sale; a personalului ei – care a venit şi a plecat a profitului şi a pierderii şi, uneori, a lumii de afară şi a oamenilor care ne băteau la uşă. Bine. Să vă explic!

Familia regală, inclusiv prinţesa Elisabeth – mai ales Elisabeth a mea –, a fost mutată de la Versailles la Paris. Multe dintre femeile din pieţe au mers la palat ca să ceară pâine, iar regele, înconjurat, temându-se pentru viaţa lui, a fost terorizat de o adunare de oameni din popor. Palatul a fost închis. Mi-aş fi făcut griji pentru Elisabeth, dar n-am ştiut nimic despre revolta sângeroasă până când nu s-a încheiat. Apoi mi s-a adus un cap – şi aşa am aflat.

Câteva vânzătoare de peşte din Les Halles au sosit la uşa noastră cu un pachet învelit într-un şorţ, pe care l-au trântit pe masă. Un cap tăiat fără pricepere.

— Poftim, a spus o femeie. L-am adus special.

— Dar, am spus eu, cine e?

— Un paznic de la Versailles.

— Un paznic elveţian?

— Da, unul dintre ei.

— Nu recunosc chipul acesta. Cred că nici mama lui nu l-ar recunoaşte.

— Fă-l din ceară.

— Cred că a fost lovit cu picioarele.

— Ddddd… ddddd…

Era Florence, bucătăreasa. Florence se afla printre ele!

— Florence, ai fost acolo?

— Ddddd… Da. Am fost.

— Of…

— Fă-l! a spus Florence. Fă capul!

— Aş fi vrut să mi-l fi adus înainte să fie aruncat peste tot.

— Fă-l! a repetat ea fără să mai zâmbească.

Florence mi-a spus că Elisabeth fusese mutată. Acele femei erau foarte mândre de munca lor.

— Vechea ta casă a fost închisă, a adăugat ea.

Ce gol! mai existase vreodată un gol atât de mare precum Palatul Versailles abandonat? Apoi m-am gândit: „Unde s-au dus toți oamenii care locuiau acolo?”

— Îmi pare rău să aud asta.

— Îți pare rău? a întrebat Florence.

— Păi, pentru Elisabeth.

— Îți pare rău? Spune că îi pare rău?

— Nu, am zis apoi. Nu pot, nu-i aşa? Sunt doar o servitoare. Fac doar ce mi se spune.

— Atunci, fă capul de acolo.

— Da, Florence!

— Şi, mai târziu, îți coc ceva bun.

În următoarea dimineață, m-am dus la Palatul Tuileries, unde fuseseră duşi membrii familiei regale. Inima îmi bătea nebuneşte în timp ce mergeam prin grădini. În fața palatului erau gărzi elvețiene şi soldați în formație, precum şi mulți parizieni care sperau să vadă ceva. Am împins oamenii ca să ajung în față – copiii au voie să facă asta, iar eu încă eram ca un copil de mică – şi i-am înfruntat pe paznici.

— Sunt o fostă servitoare a lui Madame Elisabeth, am spus eu, o servitoare specială. Chiar o prietenă. Spuneți-i că Marie Grosholtz, inima şi splina ei, o aşteaptă afară.

— Plecați, domnişoară!

— Doar spuneți-i numele meu! Va dori să mă vadă.

— Fără vizitatori. Plecați!

Şi atunci cineva din mulțime m-a scuipat, altcineva m-a îmbrâncit, apoi Georges a fost lângă mine şi m-a ridicat, căci sosise un nou cap. Aşa că m-am grăbit să ajung acasă, spunându-mi că aveam să mă întorc mai târziu. Până la urmă, se întâmplaseră nişte lucruri improbabile în zilele acelea:

poporul provocase familia regală. Eu o provocasem pe văduva Picot. Şi Edmond ieşise din pod.

Elisabeth era mai aproape. Locuiam în Paris toţi trei: el, ea şi eu.

— Voi pleca în curând, i-am spus stăpânului meu. Folosiţi-vă de mine acum, cât mai puteţi. După ce voi pleca, dumneavoastră va trebui să luaţi capetele şi să le faceţi singur. Eu voi renunţa.

Dar Elisabeth nu era încă pregătită pentru mine. M-am întors la Tuileries, dar paznicii nici n-au vrut să stea de vorbă cu mine.

Parizienii îşi cheltuiau banii la cabinetul doctorului Curtius. Veneau să vadă ultimele capete; vorbeau despre cetăţeni şi libertate; se uitau unii la alţii şi la capete. Foarte mulţi oameni au văzut noile exponate ale vieţii pariziene; unii plângeau de la distanţă, alţii nu se puteau apropia suficient. Banii lor au fost duşi la etaj, la Martin Millot, apoi trecuţi în registru şi băgaţi în seif. Am văzut totul, pentru că puteam intra în sala mare oricând doream. Când văduva intra acolo, se întorcea un pic mai roşie la faţă; o dată sau de două ori a dat din cap, iar altă dată chiar a plâns, ţipând la toată lumea.

Dincolo de Marea Casă a Maimuţelor, avea să fie un mare festival.

— Ce oameni sunt aceşti noi parizieni, Micuţo! mi-a spus Mercier. Un tablou al armoniei şi al păcii! Acesta este cel mai mare spectacol văzut vreodată. Toate clasele de cetăţeni sunt acolo, pregătindu-se pentru Fête de la Fédération. Oamenii din oraş au ieşit să lucreze cu abnegaţie pentru o cauză comună, pregătind Champ-de-Mars pentru sărbătoare. Toţi sunt fraţi şi surori, vânzătoarele de peşte şi aristocraţii! Micuţo, am trăit să o vedem şi pe-asta: perfecţiunea umană! Toţi vor veni! Toţi se vor bucura!

— Prinţesa Elisabeth va fi acolo?

— Toată lumea! Toată lumea!

— Mi-ar plăcea să o văd.

Deşi a plouat torenţial pe Fête de la Fédération, nu a contat.

Mii de oameni au roit prin oraş şi mulţi dintre ei au vizitat populaţia de ceară a lui Curtius, mirându-se de vremurile în care trăiam. În acel scurt moment de la festival, oamenii s-au iubit unii pe alţii, şi-au strâns mâinile şi şi-au sărutat vecinii. O mare uşurare a cuprins oraşul; au fost zile miraculoase, când toţi erau frumoşi şi tineri, când Parisul a fost, pentru scurt timp, o utopie. Până şi Jacques Beauvisage şi Emile al lui au prosperat în el, cutreierând străzile pentru a hrăni câinii vagabonzi, maidanezi şi pudeli, spanieli care şchiopătau pe străzi şi câini eleganţi abandonaţi în grabă de

stăpânii lor aristocraţi. Curtius a stat cu văduva în biroul ei, făcându-i mici ornamente din ceară în formă de fructe şi flori. Ea nu le ţinea la vedere, ci le păstra într-un sertar; dar nu le arunca.

Într-una dintre acele zile ciudate, distrasă de ceară, l-a lăsat pe Edmond singur în curtea Marii Case a Maimuţelor, iar eu am mers, în linişte, lângă el. La lumina soarelui, i-am văzut venele albăstrui şi aluniţa de pe ceafă, dar şi un dinte ciobit. Ştiam deja aceste pete ale lui: dacă stătea o vreme la soare, îi apăreau pistrui pe pleoapele inferioare şi la rădăcina nasului, deasupra nărilor inegale. Apoi am văzut că urechile lui începuseră să se înroşească.

— Edmond?

— Marie.

— Edmond! Eşti acolo?

— Marie… Aici.

— Te-ai întors? Da!

Apoi, foarte repede, a fost strigat de văduvă:

— Edmond! Edmond, unde eşti? Vino imediat!

Mama lui era vigilentă; după ce a mai urlat o dată la el, Edmond s-a dus la ea. Dar s-a întors şi mi-a făcut semn cu mâna.

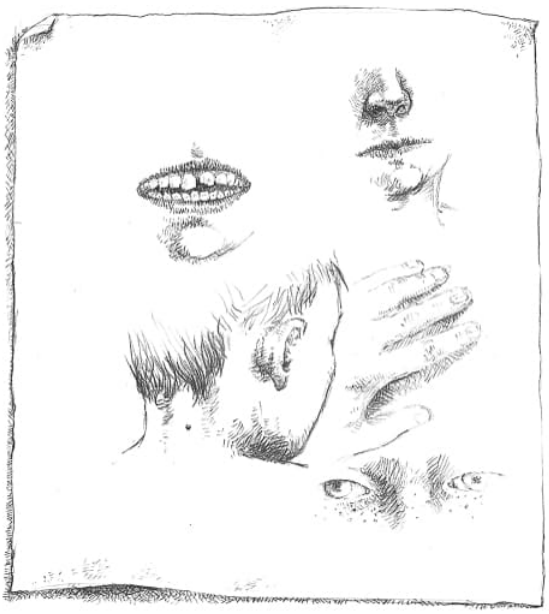

În timpul acelui scurt anotimp, Curtius m-a chemat în atelierul lui. Era îmbujorat şi părea sănătos.

— Ştii ceva despre lucrurile acestea, Micuțo? a spus el cu sfială. Ai vreo idee despre acest subiect? Nişte gânduri? Vreun sfat să-mi dai?

— Care e subiectul, domnule? Nu ați spus.

— Nu am spus? Am crezut că am făcut-o. Păi, despre *iubire,* Marie. Ştii ceva despre asta?

— Ştiu, domnule, ştiu. E cel mai important subiect al meu.

— Dar, Marie, ca persoană, pentru că *eşti* o persoană, crezi că eu aş putea să iubesc?

— Da, domnule, cred.

— Dar crezi că s-ar putea întâmpla să *fiu* iubit?

— Cred că e posibil, domnule.

— Vezi, de când cu marile schimbări din afaceri, s-a schimbat şi ea. Am observat asta… Charlotte, draga de Charlotte! Înainte, avea nevoie de mine doar pentru afaceri, dar acum cred că are o nevoie diferită. Nu mi-o imaginez. Nu. Iubire, a şoptit el, iubire. Ce-i asta? Să o văd pe un chip. Să o prind în ceară. Ar fi ceva.

CAPITOLUL LVI

Reduceri în familie

Elisabeth a făcut apoi o mare prostie: a încercat să evadeze.

M-am supărat foarte tare pe ea. Când mă gândesc că ar fi plecat fără să-şi ia rămas-bun… Când mă gândesc că şi-ar fi riscat viaţa…

În noaptea de 12 iunie, regele, regina, cei doi copii supravieţuitori ai lor şi Elisabeth a mea – toţi îmbrăcaţi în servitori, valeţi şi guvernante, roluri pe care nu le-ar fi putut juca niciodată convingător – au fugit din Paris într-o trăsură încărcată. La ora unsprezece, în următoarea noapte, în cea mai lungă zi a anului, fugarii au fost prinşi undeva la ţară şi aduşi înapoi în capitală. Ofensat, oraşul a venit să-i privească: oamenii au blocat străzile, s-au adunat la ferestre şi s-au urcat pe acoperişuri, privind imaginea incredibilă a trăsurii regale în timp ce se întorcea la pas în Tuileries. Adunarea instalase diverse avertismente:

CINE ÎL APLAUDĂ PE REGE VA FI BĂTUT.
CINE ÎL INSULTĂ PE REGE VA FI SPÂNZURAT.

Oamenii din mulţime şi-au ţinut pălăriile pe cap în timp ce trecea regele, uitându-se stăruitor la geamurile trăsurii. Am fost acolo, printre ei, încercând să o văd, dar nu am putut să mă apropii suficient de mult. Preţ de un moment, am crezut că i-am zărit ceafa, boneta şi un pic din părul blond. Elisabeth a mea. „Aproape a plecat, mi-am spus, dar s-a întors şi am s-o văd din nou într-o zi, în curând, când mă va chema. Sigur mă va chema.”

Cealaltă familie regală, familia mea de ceară, era dusă într-o căruţă în direcţia opusă, fiind mutată de la Palais-Royal la Marea Casă a Maimuţelor. M-am bucurat să o am, deşi fusese trimisă ca să fie expusă împreună cu toate capetele tăiate, cu infractorii şi vinovaţii. Nu au mai fost prezentaţi într-o reproducere a momentelor Grand Couvert, ci puşi în jurul unei mese simple, cu un bărbat în uniforma Gardei Naţionale alergând spre ei de parcă ar fi reconstituit momentul în care fuseseră arestaţi, într-un loc numit Varennes. Cum nu au avut timp să facă un cap nou pentru paznic, l-au

folosit pe cel al unui otrăvitor mai puțin cunoscut, retras din expoziție cu multă vreme în urmă, deghizându-l cu o perucă nouă şi neagră. Singurul chip regal care lipsea era cel al lui Elisabeth, pentru că nu o modelasem niciodată. Era de parcă aş fi salvat-o din scena aceea.

Pe 17 iulie, Garda Națională, sub comanda lui Lafayette, a tras într-o masă de demonstranți, omorând cincizeci. Astfel, Lafayette cel de ceară a fost adus ca să se alăture criminalilor de pe bulevard, lăsând-o pe văduvă tot mai singură la Palais-Royal, care devenea tot mai pustiu. Fostul primar, Monsieur Bailly, a făcut aceeaşi călătorie, urmat de Calonne şi de Mirabeau; toate lucrările din ceară se întorceau acasă. Pe 1 aprilie, văduva a plecat, în cele din urmă, de la Palais-Royal. Era aproape gol atunci, având doar câteva valori: Voltaire şi Rousseau, Gluck, Franklin şi frații Montgolfier. Edmond s-a întors la Casa Maimuțelor, chiar dacă a fost ținut la etaj.

Pe 12 aprilie, temându-se de o invazie, Franța le-a declarat război Austriei şi Prusiei. Pe 25, tâlharul Nicolas-Jacques Pelletier a fost executat într-un mod cu totul nou, folosindu-se un aparat proiectat de Monsieur Louis. Louisette, după cum a fost numit, avea un cadru înalt din lemn şi o lamă mare şi oblică; după eliberarea unei pârghii, lama a căzut de la înălțime direct pe gâtul lui Monsieur Pelletier, făcându-i capul să sară departe de corp. Jacques şi Emile au fost acolo ca să vadă scena, dar s-au întors foarte dezamăgiți.

— N-am putut să văd nimic, a spus Jacques. A fost totul prea rapid. Au terminat înainte să-mi dau seama.

Iar noi, cei din magazin, ne-am văzut de treabă, mai ocupați ca niciodată. Ce industrie, ce aparatură pentru reproducerea istoriei recente! Niciunul dintre noi nu avea o înțelegere profundă a valurilor omeneşti: fiecare îşi cunoştea doar mica sa parte. Pentru unii era părul, pentru alții erau dinții; unul se concentra asupra ochilor, altul asupra vopselei; unul amesteca bine ceara, altul prepara ghipsul. Nimeni nu putea vedea dincolo de postul lui individual. Doar împreună creionam anatomia unui oraş în schimbare; doar împreună făceam lucrurile clare pentru toți.

În biroul ei, văduva fuma trabucuri şi sugea pene, întrebându-se dacă îi scăpase un lucru sau altul şi frământându-se din cauza deciziilor, pentru că nu mai era sigură încotro să o ia. Mai întâi, a cusut o bonetă frigiană pentru capul lui Ludovic al XVI-lea; când a terminat cu boneta, a lucrat la noile uniforme ale personalului din fața casei. După ce îi îmbrăcase în Gardieni

Naționali – care își pierduseră repede popularitatea după ce trăseseră în cetățeni, în iulie –, băieții au început să poarte sans-culottes, aidoma clasei muncitoare: pantaloni cu dungi, cămăşi largi şi jachete simple. Încă mai purtau rozeta Curtius, însă acesteia i se adăugase o cocardă tricoloră: roşu şi albastru, vechile culori ale Parisului, şi alb, culoarea familiei regale.

Mai departe, pe coridor, în atelierul principal, eu deschideam mulajele şi scoteam capetele din ceară. Alături de mine era Georges Offroy, pregătit cu o paletă de nuanțe de roz şi roşu. În vechiul meu atelier se desfăşura procesul implantării părului, a dinților şi a ochilor. La etajul publicului, la seiful cu bani, încă era Martin Millot. Scăzusem taxele de intrare, dar publicul compensase diferența, vizitându-ne în mulțimi tot mai mari. Câțiva copii veniseră citând cu voce tare din *Drepturile omului şi cetățeanului.* Tinerele servitoare îl scuipaseră pe Lafayette cel din ceară, numindu-l „corupător”. Câțiva bătrâni vorbiseră doar despre patrie. Vizitarea cabinetului lui Curtius în acele zile era un gest patriotic.

În prima noapte de august, n-a avut loc niciun mare eveniment național, dar s-a întâmplat ceva important în casa noastră: i-am auzit pe Curtius şi pe văduvă pe palier. Stăpânul meu îl ținea pe Henri.

— E timpul să-l pui deoparte, Charlotte. E mort! E mort! Vino cu mine!

— Nu pot! a spus ea, părând înlăcrimată. Fii blând! Puțin câte puțin. O să-i dau jos hainele, dar nu mai mult. E sprijinul meu. Nu aş fi făcut nimic fără el. Nu l-ai cunoscut niciodată. E un om mai bun decât vei fi tu vreodată.

— Dar eu sunt viu!

— Te rog, Philippe! Învăț.

În următoarea dimineață, Henri era gol pe palier.

Pe 10 august, o adunare uriaşă de cetățeni a cerut abdicarea regelui. Din Marea Casă a Maimuțelor, am auzit împuşcăturile, precum şi tunul gărzilor elvețiene care apărau Palatul Tuileries. „Elisabeth! m-am gândit eu. Ea e acolo.” Am mers în atelierul meu şi am scos inima şi splina. „Să fie în siguranță! Să fie în siguranță! Să fie în siguranță!”

Casa Maimuțelor a fost încuiată şi i s-au tras obloanele, la fel ca tuturor caselor din oraş. Nu am putut ieşi afară – cei care făceau asta erau împuşcați. În sala mare, oamenii goi tremurau din cauza zgomotelor armelor, iar membrii familiei regale se înghionteau pe scaunele lor. Am culcat câțiva oameni din ceară pe podea, ca să nu se strice dacă ar fi căzut. Totul tremura la zgomotul asurzitor al tunurilor.

„Te rog, fii teafără, fii teafără, te rog, fii teafără!”

Apoi a sunat clopoțelul lui Henri Picot. Când au fost trase zăvoarele şi s-au deschis uşile, l-am văzut la porți pe Jacques Beauvisage, însoțit de Emile al lui. Chipul lui Emile era cenuşiu şi ochii îi erau închişi. Nu putea sta singur în picioare. Apoi Jacques Beauvisage, cronicarul celor mai grozavi criminali, şi-a trecut copilul chel pe deasupra pragului. Emile Melin nu mai era viu, m-am gândit. În sfârşit, Jacques Beauvisage văzuse o crimă în direct.

— Jacques, ce s-a-ntâmplat? a strigat stăpânul meu.

— Crimă! Crimă, crimă, crimă! Mi-au omorât băiatul. Băiețelul meu!

— Of, Jacques! am plâns eu. Bietul şi dragul de Emile!

— BĂIATUL MEU! a urlat Jacques.

Dar tot oraşul era închis. Bărbații călăreau de pe o stradă pe alta, anunțând pedeapsa cu moartea pentru adăpostirea oricărui paznic elvețian de la Palatul Tuileries. Căutările au continuat toată noaptea. Dacă gărzile elvețiene ar fi dispărut, atunci bariera dintre oamenii obişnuiți şi familia regală ar fi fost dizolvată şi totul s-ar fi transformat într-o confuzie generală. Nu ştiam dacă Elisabeth era vie sau moartă.

— Ajutor, a plâns Jacques. Of, ajutor!

După aceea, în dimineața târzie şi caldă care a urmat, în atelierul meu s-a întunecat foarte tare. Am mers la fereastră şi, când am deschis-o, am auzit un bâzâit îngrozitor. Muştele de pe geam blocau lumina. Nori groşi şi negri de muşte zburau de-a lungul bulevardului: oraşul era plin de cadavre.

Câțiva ofițeri purtând panglici tricolore au bătut la uşă şi au cerut să ştie naționalitatea stăpânului meu.

— El e Curtius! a țipat văduva.

Dar bărbații nu păreau să o asculte. L-au întrebat pe stăpânul meu din nou, iar el le-a răspuns că se născuse în Elveția. Apoi au întrebat dacă mai era şi altcineva din clădire de aceeaşi naționalitate, iar stăpânul meu le-a spus că da, asistenta lui care îl servea de multă vreme – o femeie care, întâmplător, era şi ea elvețiancă.

— Doi elvețieni, au spus bărbații. S-a notat.

— Sunt amândoi cetățeni loiali ai Franței, a spus văduva.

— Sunt din Elveția.
— Asta e casa lor.
— Sunt elveției. Elveția e casa lor.
— Nu au făcut nimic rău.
— Vom vedea. Doi elveției. S-a notat.
Când au plecat, văduva tremura.
— Veți fi în siguranță. Jur! Chiar şi ea.
— Mulțumesc! am zis plângând.
Nu mă aşteptam la o asemenea promisiune de la văduvă.
— Destul. Nu vreau să aud asta.
— Dar vă mulțumesc. Sunt primele vorbe bune pe care mi le-ați spus.
— Primele? Ei bine, ajunge! Ai fost utilă.
Nu îmi venea să cred.
— Chiar sunt utilă?
— Şi, Micuțo, a răspuns văduva, încă un lucru: vei vrea să ştii asta. Prințesa ta e în siguranță. Toți sunt vii, ținuți în templu. Prizonieri, dar toți sunt în viață. Am aflat vestea asta acum câteva ore.
— O! Mulțumesc!
— Acum dispari din fața mea!
— Da, aşa am să fac, aşa am să fac.
— Atunci, fă-o! Apoi i-a spus stăpânului meu: Nu mai ştiu regulile – se schimbă atât de repede! Nu le pot ghici. Ea poate. Ea ştie mai multe decât mine. Doar ea poate înțelege ceva din zilele astea. Doar o creatură ca ea.

Ce i se întâmplase de ajunsese să cedeze astfel? În ce pericol eram încât să i se înece toate corăbiile? Crezusem că trebuia să se teamă că aveam să pierim. De asta trebuia să se teamă.

Primirea noastră călduroasă pe bulevard părea să se termine repede. Florence Biblot, bucătăreasa, ne-a părăsit în acea dimineață, motivând că nu ar lucra niciodată pentru un elvețian. A doua zi au venit alți bărbați, care au pus multe întrebări. Au vrut să vadă clădirea şi au luat multe notițe, numindu-l pe stăpânul meu „elvețianul Curtius din Berna” în loc de patriot sau cetățean. Nu a fost ridicat imediat doar pentru că Jacques a garantat pentru el.

Agenții s-au întors în fiecare zi la Casa Maimuțelor, percheziționându-le camerele şi căutând probe.
— Nu am făcut nimic rău! țipa văduva.
— Adăpostiți elveției.

Marea Casă a Maimuțelor a fost redeschisă. Louisette a devenit modul preferat de execuție în toată țara – o fabrică întreagă de pe Rue Mouffetard producea aparatul. Numele lui a fost apoi schimbat: întrucât Louisette le amintea prea mult de regele compromis, a fost redenumit ghilotină, după un doctor care căutase, timp de mulți ani, un dispozitiv uman de curmare a vieții criminalilor.

Pentru a nu da de bănuit, văduva şi stăpânul meu au mutat cele mai detestate figuri în aceeaşi parte a sălii. Familia regală a fost transferată în cuşca veche care îl adăpostise cândva pe babuinul Lazare.

Stăpânul meu, deşi avertizat de oficialitățile din Paris, tot voia să se facă remarcat în Casa Maimuțelor.

— Va veni la mine, Marie, foarte curând. Va veni la mine. Are nevoie de mine. În fiecare zi. Doar să bată la uşă, aici sunt. Zidurile se prăbuşesc.

— Mă bucur pentru dumneavoastră, domnule. Într-adevăr, s-a schimbat foarte mult.

Când mi-am părăsit atelierul într-o noapte, ca să vizitez oamenii care trăiau muți în sală, am surprins-o pe văduvă îngenuncheată lângă manechinul soțului ei mort, cosându-l. Când m-a văzut, a devenit agitată şi m-a blestemat pentru că spionam; când s-a ridicat în picioare, a înghiontit manechinul şi mi s-a părut că-l aud zornăind.

Într-o dimineață, l-am văzut pe André Valentin, tânărul cu privirea saşie, întors pe bulevard şi vorbind prin poartă cu Martin Millot. Când m-am apropiat de ei, Valentin a plecat.

— Ce-a vrut? am întrebat eu.

— Bani, bineînțeles, a răspuns Martin. Întotdeauna vrea bani.

— Moare de foame?

— E flămând.

— Mai bine îl laşi în pace. Nu e de încredere.

— Cu toate astea, e francez.

Pe 25 august, am pierdut cinci angajați. Toți au plecat la război, inclusiv curajosul meu Georges, împreună cu alți treizeci de mii de bărbați chemați de Comitetul Executiv Provizoriu ca să se alăture armatei. Atâția tineri au plecat mărşăluind din Paris, în timp ce tobele se auzeau prin tot oraşul… Nu s-au mai întors niciodată.

CAPITOLUL LVII

Modelează-mă

— Îi omoară în închisori, a zis Mercier, venit să ne împărtăşească ultimele veşti din Paris. Chiar în seara asta. În timp ce vă vorbesc acum, prizonierii sunt măcelăriți fără proces, fără nicio milă. Aceşti pantofi însângerați m-au adus în fugă până la voi. Fără îndoială, în scurt timp, vei avea multe capete, Micuțo.

Era multă amărăciune în glasul lui. Stăteam cu toții în sală, chiar şi Edmond.

— Şi prințesa Elisabeth? am întrebat eu.

— Nu şi familia regală, nu. Mai mult preoții.

— Chiar aşa? am zis. Mulțumesc. Ar fi bine să mă pregătesc.

Edmond s-a uitat la mine. Nu mi-am putut da seama însă la ce se gândea.

— Stai jos, Sébastien, a spus stăpânul meu. Bea nişte vin! Ne bucurăm că eşti aici. Într-adevăr, numărul vizitatorilor s-a redus în ultimul timp.

— Permiteți-mi să vă povestesc despre o persoană în mod special, a continuat Mercier. Pe trupul lui e sângele multor oameni. Cred că nici el nu ar putea să spună numărul lor exact. Îi dezmembrează, îi ciopârțeşte… Preoți şi aristocrați. Îl dor brațele.

— Mercier, ce spui nu are niciun sens, a zis văduva. Despre cine vorbeşti?

— Doctore Curtius şi văduvă Picot, pot să vă întreb unde e Jacques Beauvisage?

— Păzeşte cartierul, a spus văduva.

— Nu, a răspuns Mercier. Mă tem că nu, văduvă Picot. Beauvisage ucide preoții care nu se supun Constituției Civile. Îi spintecă. Viața curge din ei.

— Nu se poate! a rostit stăpânul meu.

— Blestematul tău de Jacques! L-am văzut.

— Nu, nu cred.

— Bea mult vin, a zis el, punându-şi paharul deoparte. E foarte însetat. Să omori oameni e o muncă grea.

— Nu cred că poate fi adevărat, a spus stăpânul meu.

— Acest loc, a zis Mercier, observând fizionomiile de ceară, e o şcoală pentru criminali.

Stăpânul meu a albit.

— Arătăm doar ce e dincolo de porțile noastre, a spus el.

— Dar nu trebuie să le arătați, nu-i aşa?

— Ba da! Trebuie. Oamenii o cer!

— Aceste capete vor aduce tot mai multe capete. Trebuie să le acoperi! Ascunde-le undeva! Nu trebuie să le arăți. Trebuie să schimbi aceste statui noi.

— Reprezintă doar ceea ce s-a întâmplat afară, în oraş.

— Voi îi aplaudați!

— Îi observăm.

— Îi copiați! Îi ridicați pe cei mai răi şi îi păstrați acolo!

— Nimic nu e mai sincer decât ceara. Toată lumea ştie asta. Nu poate minți.

Acesta era adevărul. Ceara nu mințea niciodată – nu ca portretele în ulei, cu rame aurite, pe care le văzusem peste tot în palat. Ceara a fost dintotdeauna cea mai sinceră substanță.

— Acoperă-le, te rog!

— Dar asta ar însemna să mint.

Mercier a gemut.

— Oraşul acesta va exploda.

Afară s-a auzit un zgomot, apoi a sunat clopoțelul. Din nou, o grămadă de oameni. O grămadă diferită, deşi mulțimile arată întotdeauna la fel. Mi s-a adus un alt cap, care a fost pus imediat pe masă. Păr blond! Piele albă! Ochi de un cenuşiu-deschis!

— Oh! am spus şocată. Asta e altceva.

Cunoşteam acest cap! vorbisem cu el pe când era viu.

— Taci, Micuțo! Marie! Fato, a spus văduva cât de încet a putut, modelează-l! Nu-l cunoşti. Te vor ucide dacă îl cunoşti.

— E… a şoptit stăpânul meu, ajutându-mă cu ghipsul. E Elisabeth?

— La început, am văzut doar părul blond.

— E ea?

— O, domnule, am crezut că e ea.

— Şi este?

— Nu. A fost… e prințesa de Lamballe.

— O, atunci mă bucur. Tot e ceva.

— Pielea ei e aproape albă.

— Atunci, gândeşte-te că e din marmură, dacă asta te-ajută.

— Dar să cunosc un cap, domnule…

— Trecem la treabă!

— Nu am mai cunoscut niciun cap până acum! E ca şi cum ne-am apropia tot mai tare de ele.

— Haide, Marie, ridică-l!

— Şi greutatea lui…

— Eşti o fată bună.

Edmond ne-a privit în timp ce eram ocupați cu capul, fără să se uite în altă parte. Ochii lui erau foarte căscați, dar nu plângea. Stătea foarte drept şi se ținea de scaunul lui. Când ne-am terminat treaba, iar ei au scos capul din Casa Maimuțelor, l-am văzut pe Mercier aşezat într-un colț. El era cel care plângea.

— Ar fi trebuit să vă las în Berna, ne-a spus el.

— Atunci, nu aş fi cunoscut niciodată o asemenea frumusețe, a răspuns Curtius, uitându-se la văduvă.

— Of, Micuțo, a rostit Mercier. Mică cruzime, mic cuțit, mică pată de sânge! Cum se potriveşte chipul tău cu vremurile astea! Cum te-ai dezvoltat! Un mic coşmar.

— De ce spuneți asemenea lucruri? l-am întrebat eu. De ce mă insultați aşa? Ce-am făcut să merit asta? Eu am tăiat capetele?

— Adio! a spus Mercier. Nu cred că voi mai veni pe-aici vreodată.

Mercier a fost condus până dincolo de porți. Apoi s-a oprit, s-a întors şi a lovit clădirea înainte să plece.

— I-a plăcut să bea vinul nostru, a spus văduva.

— Adevărul e, a zis stăpânul meu, că nu mi-a păsat niciodată prea mult de capul lui.

Mai târziu, în noaptea aceea, în timp ce stăteam în sală, cu văduva lângă stăpânul meu, clopoțelul lui Henri Picot a sunat din nou. Jacques Beauvisage era dincolo de poartă, cu un paloş într-o mână şi cu o muschetă în cealaltă, cerând să fie lăsat să intre. Cuvintele care urmează au fost spuse în şoaptă (înăuntru) şi în urlete (afară).

— Ne va omorî pe toți, a rostit văduva.

— Nu, am spus eu, nu ne-ar răni niciodată.

— Are sânge pe el, a zis Martin Millot. Îl văd.

— Să-l lăsăm să intre? a întrebat Curtius.

— Nu e el însuşi, a spus văduva. Ne-ar măcelări pe toți, iar mâine-dimineață ar plânge din cauza asta.

— Jacques, am şoptit. Sângerosul nostru Jacques!

— Modelează-mă! a strigat Jacques de la poartă. Modelează-mă!

— E împotriva regulilor, a şoptit văduva. Nu ne modelăm între noi. Noi nu putem fi pentru expunere. Nu luăm parte la aşa ceva.

— Am fost ocupat! a strigat Jacques.

— E foarte beat, am zis eu. Nu e el însuşi.

— Mai bine îl lăsăm să doarmă pe trepte, a spus Curtius.

— Cum să doarmă, a rostit văduva, crezi că-i trece dacă doarme?

— Ocupat! Oh, ocupat! a strigat el. Cu mâinile astea!

A urmat o tăcere lungă.

— A plecat? a întrebat Martin.

— Cred că da.

— O, ajutor! a strigat Jacques apoi. Ajutați-l pe Jacques! Cine îl va ajuta pe Jacques?

— Nu mai suport, a zis stăpânul meu.

— Ajutor, Micuțo! Micuțo!

— Vreau să mă duc la el, am spus.

— Emile! Emile! plângea Jacques.

— E mai liniştit. Se calmează, a spus văduva, dar nu-l putem lăsa înăuntru.

— Ce să fac? bocea el. Ce să fac acum?

— Va pleca în curând, a zis văduva. Se va linişti.

— Familie! a strigat Jacques. Mamă! Tată! Soră! Frate!

— Jacques Beauvisage, am şoptit eu, taci acum!

— Eu! Eu! Eu! Ajutor! Ajutați-mă!

A urmat un urlet lung şi hidos, ca de animal. Apoi s-a făcut linişte. Plecase.

— Domnule, mâine trebuie să-l căutăm, am spus eu.

— Da, Marie, va fi mai calm atunci. Nu m-aş mira să se întoarcă mai târziu şi să doarmă lângă poartă.

Jacques Beauvisage nu s-a întors în noaptea aceea şi nici în următoarea dimineaţă. Murdar de sânge, a renunţat la moliciunea patului său, la căldură şi confort, şi s-a aruncat în agonia lui din nou pe străzi.

În noaptea aceea, oraşul a fost un loc cu totul diferit. Bulevardul îşi pierduse tot zgomotul, iar trăsurile şi oamenii dispăruseră, fiind totul cufundat în tăcere. Porţile oraşului erau încuiate şi patrule de soldaţi cu sulițe băteau la uşi pe fiecare stradă. Pe râu, la intervale regulate, erau bărci cu oameni înarmaţi, gata să tragă în orice mişca.

De dimineaţă, când s-au deschis din nou porţile oraşului, eu şi Curtius am plecat în căutarea lui Jacques. L-am strigat pe nume, am fluierat, am ţipat. Am oprit oamenii pe străzi. Am oferit o recompensă pentru orice veşti despre el. Totuşi, nici în acea zi şi nici în zilele de după aceea nu a venit nimic.

— Jacques al meu, a spus Curtius cu jale. Copilul meu! Ce se v-a-ntâmpla dacă vor veni hoţii noaptea? Cine ne va păzi?

CAPITOLUL LVIII

Fără sentimente

Din ordinul Comunei, porțile din jurul oraşului erau închise, la fel şi toate obloanele şi ferestrele, precum şi anumite străzi, care erau pline de soldați. Curtius, văduva, Edmond şi cu mine ne aflam în Biserica Madeleine de pe Rue de Madeleine, unde fuseserăm chemați devreme în acea dimineață pentru o treabă a Adunării Naționale. După ce primisem ordinul scris de a merge acolo, ne trezisem devreme, ne spălasem şi ne îmbrăcasem cu grijă. Martin Millot se uitase la noi, ne scuturase de praf, ne aranjase cocardele tricolore ca să stea mândre, apoi făcuse un pas în spate şi spusese, cu un semn din mână:

— Sunteți pregătiți. Ce zi! Toți meritați asta.

Apoi plecasem. Mă întorsesem ca să îi fac şi eu semn cu mâna, dar fusesem distrasă de o figură solitară de pe strada din apropiere, cu gulerul înalt ridicat de vânt.

Ne-am petrecut acea dimineață în Biserica Madeleine, aşteptând atâtea ore încât aproape că am uitat de ce ne aflam acolo. În cele din urmă, am auzit un sunet de tobe, apoi s-a făcut linişte. După aceea, un zgomot precum tunetul a lovit ferestrele bisericii, o izbucnire uriaşă şi bruscă de urale. Ne-am aranjat un pic, ne-am scuturat din nou de praf şi ne-am ridicat în picioare. Părea să nu mai dureze mult, să înceapă din moment în moment. Ce fluturi în stomac! Cum chiorăia stomacul lui Curtius! Văduva transpira în ciuda frigului. Edmond îl ținea pe micul Edmond în poală. Eu şi Edmond ne uitam întruna unul la celălalt. Dar am continuat să aşteptăm, fără să spunem nimic.

Pe la zece şi jumătate, porţile oraşului s-au deschis din nou, iar treburile zilei au început brusc. Obloanele clădirilor din oraş s-au ridicat şi oamenii au apărut la ferestre, văzându-şi apoi de treburile obişnuite: au cumpărat legume şi carne din pieţele care s-au deschis mai târziu, au băut cafea, au jucat o partidă de şah ori s-au întors în pat. Cam în acelaşi timp, după ora zece şi jumătate, am primit un pachet şi am fost conduşi afară. Cea mai mare parte se afla într-o roabă; o groapă fusese săpată în curtea bisericii şi varul nestins era pregătit într-o găleată. Apoi ni s-a cerut să ne grăbim.

— Îi lipseşte aproape tot părul, a observat Curtius.

— Vândut în obroace mici, a spus unul dintre bărbaţii cu roaba, îl aveam în poală şi îi simţeam greutatea.

— Ar trebui să vă grăbiţi, ne-a spus omul cu roaba din nou. Cred că femeia dumneavoastră plânge, a adăugat apoi.

— Nu cred, a răspuns stăpânul meu. Marie, plângi? Nu-ţi stă în fire.

— Nu ar trebui să plângă. Nu e bine.

— Marie, noi suntem anonimi, mi-a spus stăpânul meu. Şi nu avem sentimente. Nu ne putem permite să avem sentimente – asta e treaba altor oameni. Tu ar trebui să ştii asta mai bine ca oricine. Câte capete am făcut? De ce te agiţi acum? Noi suntem ziare. Noi doar înregistrăm. Marie, suntem privilegiaţi să vedem ce am văzut, iar asta e culmea acestui privilegiu. Şi regii mor – în toate felurile. Istoria înregistrează asta. Iar acum o înregistrăm şi noi. Fapte. Fapte.

— Mulţumesc, domnule. Mă simt mai bine acum.

— Nu e bine, a spus omul cu roaba. Acum plânge şi bătrâna.

Văduva Picot, fortăreața invincibilă, avea în poală o pată din sângele regelui. O atingea cu degetul, iar ochii ei erau înlăcrimați.

— Regele, a şoptit ea. Of, regele… Ce-am făcut ca să ajungem aici?

Era un asemenea cap, încât şi văduva a fost tulburată din pricina lui. După ce pierduse micul dejun, Edmond stătea tremurând lângă mama lui, cu Edmond cel din cârpă în gură.

Curtius şi cu mine ne-am apucat de treabă. După ce ne-am înmânat capul unul altuia, l-am curățat un pic: lățimea gâtului tăiat, felia de carne, cheagurile, aşchiile de os… Am întins apoi pomada pe față, având grijă să nu deschid pleoapele. Nu avea nicio expresie; sprâncenele erau puțin zburlite, iar buzele erau depărtate, dar le-am aranjat cât de bine am putut. Dinții erau cariați din cauza prea multor dulciuri – nu, nu trebuia să mă gândesc la asta.

— *Robinson Crusoe* era cartea lui preferată, am spus eu.

— Ulei, a zis stăpânul meu.

— Dacă au putut să-i facă asta lui, ar putea să procedeze la fel şi cu Elisabeth, nu-i aşa?

— Ghips, a continuat stăpânul meu.

Când am terminat, bărbații au pus cele două părți în cea mai simplă cutie din lemn şi au acoperit repede totul cu var nestins. Am băgat apoi mulajele uscate din ghips în valiza tatălui lui Curtius, aşteptând alte instrucțiuni de la Adunarea Națională. Acele mulaje goale erau mai palpabile decât tot ce făcuse Curtius vreodată. Apoi am pornit spre casă, cărând pe rând geanta grea. În timp ce mergeam, m-am întrebat ce aveam să facem cu modelele din ceară ale regelui, cel care stătea la masă, pe care îl modelasem după mai multe desene, şi cel care stătea în picioare, pe care îl modelasem pe viu. Până la urmă, erau modele complete, fiecare dintr-o bucată mare. Dar era o greşeală să mai rămână într-o bucată; ar fi trebuit să se desfacă automat după execuția regelui.

Apoi văduva mi-a luat geanta.

— O duc eu acum, mi-a spus ea. Ai cărat-o destul de mult.

Vedeți, acum făceam parte din familie.

Când am ajuns acasă, am văzut că uşa pe care scria IEŞIRE şi o poartă erau deschise. M-am gândit că poate Martin Millot le lăsase astfel pentru noi. L-am strigat, dar nu a venit. Înăuntru, totul era la fel ca înainte: capetele de pe bețe şi personalitățile erau răsturnate. Curtius a pus geanta pe podea, dar văduva a luat-o şi a aşezat-o pe masă. Am scos mulajele din

geantă şi le-am lăsat pe masă împreună cu ordinul de la Adunarea Națională ca totul să fie la locul său oricând ne-ar fi chemat. Geanta lui Curtius trebuia să fie pregătită întotdeauna: am mers în atelier, am înlocuit provizia de ghips şi de pomadă, apoi am lăsat geanta lângă uşa din spate ca să fie pregătită pentru data viitoare.

Când m-am întors în sala mare, Martin încă nu coborâse, aşa că am plecat să-l caut. Nu era pe scaunul lui înalt din camera de contabilitate, iar biroul lui era gol. Am văzut apoi că uşa seifului era întredeschisă. „Lui Martin nu-i stă în fire, m-am gândit eu, să-l lase deschis; de obicei e foarte strict cu asemenea chestiuni.” Am vrut să-l închid, dar, când m-am uitat înăuntru, am văzut că seiful era gol. Nu era nimic pe rafturi, cu excepția unei foi de hârtie.

Am luat-o şi am coborât scările în fugă, țipând în timp ce alergam. Apoi am împins hârtia în mâinile văduvei. Încă țipam când a luat-o.

S-a aşezat împreună cu stăpânul meu pe banca din sala mare, cu marele câştigător la loterie, Cyprien Bouchard, între ei. Şi-a aplecat apoi capul ca să citească:

> „Am luat 17.675 asignate.
>
> Am luat 12.364 ludovici de aur.
>
> Am luat cele 9000 de lire pe care văduva le ținea ascunse în manechinul soțului ei.
>
> Afacerea murdară e gata. Eu am terminat-o.
>
> Până când vă veți întoarce acasă, porțile vor fi deschise de mult, iar eu voi fi plecat.
>
> Semnat, Martin Millot”

Capul văduvei a rămas plecat după ce a citit biletul. Totuşi, eram sigură că avea să se ridice din nou. Întotdeauna ştia ce să facă.

Capul văduvei a rămas plecat, dar, în orice moment, ar fi putut să se ridice. Sigur, era o lovitură puternică, dar ea avea să rezolve totul, întotdeauna ştia ce să facă. Ne bazaserăm întotdeauna pe ea. Capul văduvei a rămas plecat. În fiecare moment.

Capul văduvei a rămas plecat.

A rămas plecat.

Şi nu s-a mai ridicat.

CARTEA A VI-A
1793-1794

CASA LINIŞTITĂ

De la treizeci şi doi până la treizeci şi trei de ani

CAPITOLUL LIX

Casa liniştită de pe strada liniştită

Unde erau mulțimile de oameni care veneau după serviciu? Încetaseră să mai apară. Cine avea bani de distracție când prețurile pâinii, ale lumânărilor şi ale pânzelor fuseseră triplate? Artiştii bulevardului şi-au făcut bagajele şi s-au mutat, ducând distracția în altă parte. Stabilimentul doctorului Graham avea scris pe uşă: DE ÎNCHIRIAT. Totul a dispărut. Totul a dispărut. Ce răsturnare, ce pierdere! Niciun artificiu. Nicio scânteie. Boulevard du Temple a fost dat uitării, fiind redenumit Strada Liniştită.

Marea Casă a Maimuțelor părea acum abandonată; poarta din față, pe care Martin Millot o lăsase deschisă, nu s-a mai închis de atunci, culcându-se la pământ. Oare Martin ne jefuise singur sau avusese ajutoare? Nu părea un gest caracteristic lui. Sigur, cineva trebuia să-l fi ajutat. Buruienile au crescut printre crăpăturile din curte; copiii au început să se joace pe dalele din piatră şi nimeni nu i-a mai alungat. Clopoțelul ruginit de pe poarta strâmbă a amuțit. Când văduva nu şi-a mai putut înălța capul, activitatea cabinetului s-a oprit.

Casa nu era goală însă. Nimeni nu şi-ar fi dat seama, dar înăuntru erau oameni. Patru inimi care încă băteau. Poate că una era slabă, dar cealaltă bătea grăbită, de parcă ar fi vrut să compenseze.

— Eu sunt doctor, a spus Curtius, iar tu, Edmond, tu eşti fiul. Tu, Marie, eşti… ei bine, tu eşti Micuța! De acum încolo, nu vor conta decât faptele, doar faptele. Nimic decât adevărul, Charlotte. Dragă Charlotte: apoplexie!

Eu şi Edmond am adunat paiele din atelier – cele care fuseseră folosite pentru a-i ajuta pe oameni să respire în timp ce erau modelați. După aceea, le-am pus în gura strâmbă a văduvei, ca să o ajutăm să se hrănească.

— Pot să jur că e apoplexie, a spus Curtius. Poate o ligatură în jurul gâtului sau o congestie a creierului… Hemiplegie, o paralizie pe jumătate. Sau un anevrism? Mai eşti rațională, Charlotte? Înțelegi ce se-ntâmplă? Poți să faci un semn? Dacă aş putea să văd înăuntru, a spus el, mângâindu-i uşor boneta cu vârfurile degetelor, aş şti imediat. Dacă aş putea să mă uit… Sunt cheaguri? E o umflătură? E o crăpătură undeva? Nu ar trebui să mă uit

înăuntru, chiar dacă ne ascunzi secretul. Ai avut un accident vascular cerebral? Ajută-mă! Nu ştiu ce să fac! Charlotte, nu te opri! Te rog, te implor, nu te opri!

Ea însă doar se holba la tavan. Reuşea să bea, şi asta era bine, deşi Curtius a trebuit să o convingă ţinând-o de nas. Continua să respire, iar acest lucru era esenţial, spunea el.

— Întotdeauna voi fi aici, i-a spus el, mângâindu-i mâna.

Din gură i-a curs puţină salivă pe bărbie, iar el i-a şters-o.

— Ai nevoie să fii schimbată? a întrebat-o el, adulmecând aerul. Da. Te voi schimba. Marie, Edmond, plecaţi, vă rog, asta e treaba mea. Edmond, trebuie să o schimb pe mama ta. Marie, trebuie să o mişc pe această mare doamnă, care a însemnat atât de mult pentru tine. Întoarceţi-vă peste puţină vreme. Pot să mă descurc singur. Charlotte, am să fac muşchi pentru tine. Voi deveni foarte puternic. Nu, Charlotte, nu mi-e dor de celelalte capete. Nu, nu-mi pasa deloc de ele. Tot ce am nevoie e aici. Şi sunt mult mai bogat astfel.

Noile zile ale doctorului Curtius erau zile de iubire. Iubea truda, iubea sudoarea şi saliva ei, iubea orice făcea trupul ei. Chiar şi gemetele ei îi erau dragi, doar pentru că îi aparţineau. Simţindu-se curajos, şoptea:

— O, te iubesc, te iubesc! Te iubesc! Nu ţi-am spus-o niciodată?

Şi, de vreme ce nimeni nu îl mai oprea, nu o mai şoptea, ci o spunea destul de tare, în dreapta şi în stânga ei, ca să îl poată auzi. Îi declara iubirea lui cât de des putea. Uneori, stătea în partea ei bolnavă, uitându-se cu jale la faţa lăsată, la mâna şi la piciorul care nu se mai mişcau, la partea căzută a gurii ei, la ochiul cu pleoapa coborâtă.

— Permite-mi să-ţi povestesc despre tine, spunea el. Eşti mare, ai multe alunițe şi eşti păroasă… da, eşti. Eşti Charlotte, directoarea afacerii, cu trabucul ei. Ce succes are, cât de mândri suntem de ea! Eşti minunată în multe feluri. Eşti Charlotte, mama – ce băiat bun ai! Eşti Charlotte, capul gospodăriei – cât eşti de atentă! Eşti Charlotte, văduva – nu trebuie să uităm de ea, deşi e o Charlotte mai mică decât celelalte. Poate că aceea ar trebui să plece, aceea e o Charlotte a trecutului. E şi o Charlotte a prezentului, nu-i aşa? Până la urmă, ea e aici, în patul ei. O parte e puţin aplecată, cealaltă cred că încă mai rezistă, nu-i aşa? Mergem înainte? Da! Acolo e Charlotte a viitorului. Poate cea mai bună Charlotte dintre toate cele posibile.

Uşile de INTRARE şi de IEŞIRE erau permanent închise. Mulajul din ghips al capului monarhului executat a aşteptat chemarea Adunării Naţionale, dar nu a mai venit niciodată. Parcă nu-l mai voia nimeni. Cele două jumătăţi de mulaj zăceau legate împreună. Acel spaţiu gol din cochilia de ghips reprezenta o mare istorie. Iar noi eram paznicii ei.

În acele zile, eu şi Edmond am ajuns, brusc, împreună. Nu mai era nimeni care să ne împiedice. Şi, pentru că eram împreună după atât de mult timp, la început nu am ştiut ce să ne spunem unul altuia. Doar stăteam mereu alături, fără să ne îndepărtăm niciodată prea mult unul de celălalt. Totuşi, nu prea ştiam ce să facem cu această ciudată şi nouă libertate. Uneori, plecam din Marea Casă a Maimuţelor şi mergeam pe Strada Liniştită pentru a procura micile raţii: stăteam ore întregi la coadă la pâine, cu foştii vecini uitându-se la noi, nu fără o oarecare plăcere, şi întrebându-ne cum ajunseserăm atât de jerpeliţi. Uneori, când eram în faţă la coadă, eram trimişi înapoi; alteori, când ajungeam din nou în faţă, nu mai rămânea nimic. Într-o zi, un tânăr cu ochi de peşte, îmbrăcat în haine noi şi cu un paloş frumos într-o parte ne-a scos afară.

— A murit? m-a întrebat el.

— Nu, André Valentin, i-am spus eu, pentru că el era, pare că e mai bine azi.

— Cu atât mai rău! Unde sunt documentele voastre? Vreau să le văd din nou.

— Deja le-am arătat.

În acele zile, aveam documentele tot timpul la noi.

— Vreau să le văd din nou – o să le văd de câte ori vreau. Elveţianco! Ştii ce facem cu elveţienii? Îi *arestăm.* Şi le tăiem capetele. Mă întreb câţi elveţieni au mai rămas în Paris în prezent. Numărul lor trebuie să fie acum foarte mic – ba chiar să se micşoreze mai mult.

— De unde ai sabia, cetăţene?

— Am câştigat-o. Spune-mi, cum merge afacerea?

— Cam greu în ultima vreme.

— Da, da, ştiu asta! Ce păcat că l-ați aruncat pe bietul Valentin pe străzi. Plecați în spatele cozii!

După ce André Valentin fusese lăsat pe bulevard, dincolo de porți, cu sângele curgându-i din nas, nu stătuse degeaba. Îşi ridicase pumnul înspre Marea Casă a Maimuțelor, iar ceilalți oameni care îl văzuseră i se alăturaseră. Mulți pumni se agitaseră. Valentin se întorsese apoi la pumnii fratelui şi ai surorii lui şi le povestise ce loc oribil era, iar ei îi spuseseră:

— Ai putea să ne zici mai multe?

— Da, mult mai multe. Cât timp aveți?

Aşa că îl primiseră în casă şi, pentru mâncare şi vin, le relatase poveşti îngrozitoare; şi, în acest fel, André Valentin supraviețuise. Cred că visul de a distruge Casa Maimuțelor îl ținuse printre cei vii.

După ce Jacques Beauvisage dispăruse, Valentin îşi găsise o slujbă care consta în patrularea cartierului şi cercetarea proprietăților oamenilor cu ochii lui, care vedeau lucrurile în unghiuri ciudate. Acolo găsise probe pe care alții le trecuseră cu vederea. Desfăcuse rochia unei femei şi găsise un medalion atârnând la gâtul ei; deschizându-l, dezvăluise o imagine a regelui, aşa că femeia fusese executată. Descoperise un paznic elvețian în canal şi îl înecase pe loc. Văzuse o copilă cu o păpuşă care o înfățişa pe regină, iar copila şi mama ei fuseseră aruncate în temniță. Şi, cumva, recent, dăduse de bani, o sumă suficientă cât să-şi cumpere avantaje ici şi colo; aveam bănuieli în legătură cu banii aceia, dar nicio probă, şi nimeni nu ar fi susținut afirmațiile unor străini împotriva unui cetățean patriot. André Valentin devenise un funcționar de stat, umblând încoace şi încolo cu o panglică tricoloră groasă pe piept – şi nu puteam face nimic ca să-l oprim. Făcea parte dintr-un nou trib de oameni, devenit foarte gălăgios în acele zile, care nu tânjea neapărat după libertate, ci avansa printre cei care o proclamau.

Eu şi Edmond ne întorceam din piețe cu foarte puține, iar uneori cu nimic. Odată, am revenit acasă şi am auzit un zgomot îngrozitor la etaj. După ce am urcat scările în grabă, l-am găsit pe stăpânul meu ridicând nişte lucruri.

— Domnule! Domnule, ce faceți?

— Ajutor! Ajută-mă!

— Oh, a spus Edmond.

— Îmi mut patul. Ne mutăm împreună.

— Oh, a şoptit Edmond disperat. Of, dragă!

— Dacă nu m-ajuți, poți pleca!

Aşa că salteaua lui a ajuns lângă patul ei, pe partea sănătoasă.

— Aici e fericirea mea, aici, în acest pat. Fericirea *mea*. Viața mea. Propteşte-l! Partea stângă e slăbită, dar dreapta e sănătoasă. Le voi avea pe toate, Marie, pe cea stângă şi pe cea dreaptă deopotrivă.

Ea zăcea nemişcată, privind fix tavanul, în timp ce, în jurul nostru, camerele se ruinau.

CAPITOLUL LX

Patul Ceresc al doctorului James Graham

Anumite clădiri, orice s-ar întâmpla cu ele, chiar dacă sunt abandonate sau revopsite, chiar dacă sunt uitate sau închiriate unor locatari noi şi distrugători, tot îşi păstrează caracterul. Stabilimentul părăsit de doctorul James Graham era un asemenea loc. Doctorul Graham plecase de pe bulevard, fugind înapoi în Scoția; dar o aromă, o parte esențială a acestui doctor încă rămăsese. Poate era dorul; poate era dorința; orice ar fi fost însă, ceva din el rămăsese după ce el. PATUL CERESC AL DOCTORULUI GRAHAM – DE ÎNCHIRIAT se afla vizavi de noi, pe bulevard, şi, în acele dimineți şi după-amiezi lungi, mă uitam pe fereastră la clădirea abandonată.

Pe zidurile exterioare erau rămăşițele scorojite a două siluete, una de bărbat, cealaltă de femeie. Niciuna nu era îmbrăcată în vreun fel anume. În timp ce priveam acele forme fantomatice, Edmond s-a aşezat lângă mine. Era în plină lumină atunci.

— Edmond, i-am spus, acum te văd foarte clar.

— Marie, a zis el. Da, Marie, mă bucur că eşti tu.

M-a luat apoi de mână. Stând împreună la fereastră, cu el foarte aproape de mine, am observat locul doctorului Graham. În timp ce priveam casa de vizavi, mă întrebam cum ar fi fost să locuim în ea.

Într-o seară cețoasă şi pustie, ne-am apropiat de casa doctorului Graham. Am traversat zona noroioasă şi sigură dintre clădirea noastră şi a lui, conduşi de cele două siluete. Stând în vârful picioarelor, am încercat să privim înăuntru, dar nu am văzut nimic. Doar întuneric. În spate era o uşă care putea fi deschisă uşor cu o rangă, aşa că am intrat înăuntru şi am îndrăznit să aprindem o lumânare. Pentru că venisem prin spate, am înțeles imediat că intrasem în partea proprietății care nu era deschisă pentru publicul larg. Apoi Edmond şi cu mine am ajuns în vestiarele casei doctorului Graham. Oglinzi crăpate, un jupon zdrențuit pe podea, un mesaj vechi scris pe o bucată de carton îngălbenită – *„Ne întâlnim la cafeneaua Ramponeau? La ora obişnuită?”* –, semnat *Flămândul Victor.*

Am mers de-a lungul unui coridor simplu, până în centrul casei. Nu mi-era clar de ce aerul era atât de greu acolo. Şi ce era acel miros al locului? Mosc şi condimente pe care nu le cunoşteam. Am ajuns apoi în holul de la intrare şi ne-am oprit pentru o vreme ca să citim un anunț pictat pe perete:

„Bine ați venit în templul doctorului Graham, construit pentru propagarea ființelor raționale, mai frumoase în înzestrarea lor mentală şi fizică decât prezenta rasă plăpândă, debilă şi absurdă de muritori, care se târăsc, se agită şi îşi taie politicos gâturile pentru nimic în multe părți ale acestui glob terestru. Bine ați venit înăuntru! Bine ați venit! Nu veți fi dezamăgiți aici, căci de acum înainte veți fi SCHIMBAȚI! Intrați şi deschideți-vă în fața influențelor mai mari! Doar intrați! Intrați!”

— Edmond, i-am spus eu, să facem turul acesta împreună, pas cu pas, aşa cum e scris? Hai să-l urmăm ca şi cum locul acesta ar fi deschis din nou pentru mulțimea serii!

— Da, Marie, a încuviințat el.

— Bine, am spus, apoi am citit următoarele cuvinte cu voce tare: „Înaintați sub noua influență a muzicii dezlănțuite şi a parfumurilor balsamice”.

Am intrat într-o cameră cu siluete goale pictate pe pereți; luminate de lumânarea pâlpâitoare a lui Edmond, păreau să se mişte. „MUZICA LINIŞTEŞTE MINTEA UNUI CUPLU FERICIT ŞI TRANSFORMĂ TOTUL ÎN IUBIRE ŞI ARMONIE”, scria pe un stindard pictat deasupra.

— Edmond, trebuie să ne imaginăm că e muzică.

— Da, Marie, a şoptit el. Aproape că o aud.

Am urcat pe scări, ținându-ne de balustradele căptuşite cu mătase. În vârful scărilor era o uşă mare pe care scria:

„Înăuntru veți găsi PATUL CERESC AL DOCTORULUI GRAHAM. Nici eu şi nici servitoarele mele nu trebuie să vedem sau să ştim cine se odihneşte în acest pat, pe care îl numesc SANCTUM SANCTORUM! PATUL CERESC AL DOCTORULUI GRAHAM. Toate obiectele din acest apartament, pe care nu le pot descrie în cuvinte, au fost adunate cu mare cheltuială, ca rezultat al unui studiu lung şi intens. Acum, deschideți uşa!”

Şi Edmond a deschis-o; dar nu am ajuns în fața Patului Ceresc al doctorului Graham, ci în fața unei anticamere. În fața noastră era o altă uşă, cu încă o legendă inscripționată deasupra ei: „TEMPLUL HIMENULUI.”

Mai erau şi alte instrucțiuni: *„Permiteți-le acum servitoarelor mele să vă ia bunurile, care vă vor fi returnate, cu un parfum mult mai dulce, atunci*

când totul se va termina. ACUM RĂMÂNEȚI TĂCUȚI! Nu spuneți nimic!”

Lumânarea lui Edmond tremura tot mai tare – dar, în timp ce mă pregăteam să întind mâna ca să o echilibrez, am descoperit că şi a mea tremura. Am continuat să citim:

„E logic şi cuvenit pentru inițiați, dacă simt nevoia – care întotdeauna va fi încurajată –, să îşi ajute partenerul în lepădarea lucrurilor împrumutate din societate. Fără pantofi înăuntru. Fără jachetă. Fără bonetă. Fără perucă. Fără rochie. Fără pantaloni. Fără cămaşă. Fără corset. Fără jupon. Fără lenjerie. Cu nimic. Absolut nimic”.

Cuvintele aveau o natură atât de poruncitoare, încât, chiar dacă tremuram, ne-am supus şi am început, ca în transă, să ne dezbrăcăm unul pe celălalt: am bâjbâit cu veşmintele noastre, dezlegându-le pe toate şi lăsându-le să cadă grămadă pe podea, în timp ce gâfâiam. Partea acoperită a lui Edmond era acum descoperită.

— Marie, sfârcurile tale sunt foarte mici şi ascuțite, mi-a şoptit el. Nu m-am gândit la asta.

Eu n-am spus nimic.

— Sunt foarte drăguțe, a adăugat apoi.

Eu însă i-am spus cu blândețe:

— Şşşt! pentru că mai era un indicator care poruncea: „FĂRĂ CUVINTE. FĂRĂ NICIUN CUVÂNT. DOAR MUZICĂ. ASCULTAȚI MUZICA!”

Dar singura muzică pe care o puteam auzi era bătaia inimilor noastre.

Mergând înaintea mea, Edmond a deschis uşa, dezvăluind o mare perdea de mătase pe care fuseseră pictate cuvintele: „PROCUL! O PROCUL ESTE PROFANI!” Am îndepărtat perdeaua şi am intrat prin ea, iar Edmond a şoptit:

— Patul Ceresc al doctorului James Graham!

Nu încăpea nicio îndoială, căci niciun obiect din istoria obiectelor construite pentru ca oamenii să stea la orizontală nu semăna cu acesta. Avea şase metri pe patru şi jumătate şi, suspendat deasupra suprafeței sale considerabile, se afla un dom larg, cu o oglindă circulară înăuntru, care reflecta perfect cearşafurile şifonate de mătase de dedesubt. Sub dom era tăblia uriaşă a patului, cu încă o instrucțiune de la doctorul Graham:

„FIȚI RODITORI! ÎNMULȚIȚI-VĂ ŞI UMPLEȚI PĂMÂNTULUI

Eu şi Edmond eram cu adevărat foarte mici înaintea patului şi nici nu erau trepte pe care să urcăm. Dacă ni s-ar fi prezentat un pat simplu, liniştit şi retras, dacă am fi intrat într-un loc sincer, modest şi înțelegător, poate că am fi fost mai în largul nostru, dar, în fața acelei structuri demne de un palat, construit pentru titani, eram foarte mici şi nesiguri.

Mă simțeam privită de acea cameră ciudată de parcă eu aş fi fost o persoană din ceară care trebuia evaluată din toate unghiurile. Treizeci şi doi de ani. O femeie mărunțică. M-am urcat în pat şi am tras cearşafurile prăfuite peste mine. După un moment, Edmond m-a urmat.

I-am simțit apoi buzele peste ale mele, foarte uscate la început; după aceea m-a sărutat pe obraji şi pe gât. Oftând, de parcă ar fi fost foarte somnoros, m-a împins cu blândețe pe spate şi a continuat să mă sărute de la gât în jos; buzele lui nu mai erau acum la fel de uscate. M-a sărutat cu tandrețe pe umăr, apoi l-am simțit coborând mai departe şi ajungând, în scurt timp, la sânii mei, care au fost atinşi de degetele şi de buzele lui.

— Ți s-a arcuit spatele, a şoptit el. Ai gemut!

La foarte scurt timp după aceea, Edmond Henri Picot s-a împins în mine, umplându-mă şi legănându-mă. Am închis ochii şi, în întuneric, era Edmond din nou.

— Eu sunt Edmond Henri Picot, a spus el, iar tu eşti Marie Grosholtz, cunoscută drept Micuța – şi asta ar fi trebuit să se întâmple de mult.

Şi astfel, fata impenetrabilă numită Marie Grosholtz a fost deschisă într-o după-amiază şi o altă Marie Grosholtz a fost descoperită în interiorul ei, o persoană îndurerată, fără piele, care exista dincolo de suprafață. Şi care nu avea să mai fie acoperită.

Asta era viața. Aşa era viața. Eram îndrăgostită.

Îndrăgostită de Edmond.

După aceea, amândoi simțeam dorința, în multe momente ciudate, de a ne furişa pe bulevard şi de a fi împreună pe patul rupt al doctorului Graham. Uneori eram atât de grăbiți, încât eu rămâneam în rochie, iar Edmond se împiedica în pantalonii lui şifonați şi căzuți la picioare. Şi nu conta că eram singurele ființe adevărate de pe acea proprietate, căci noi o readuceam la viață. Pentru mine, pentru viața mea, exista acest trup dintre toate, cel al lui Henri Edmond Picot, care era al meu. Am devenit cea mai mare expertă în privința lui Edmond Henri Picot şi eram foarte mândră de erudiția mea. Întotdeauna ne potriveam, cubitus cu radius, peroneu cu tibie. Şi întotdeauna, la final, era Edmond, uitându-se la mine foarte atent, cu capul pe pieptul meu.

„Viața asta continuă să mă surprindă”, mă gândeam eu.

Acest capitol – această cutiuță – se încheie aici şi, spre deosebire de cele care îl înconjoară, rămâne închis, astfel încât oamenii din alte capitole să nu intre şi să nu deranjeze. Seiful lui va rămâne închis, pentru a nu se vărsa dincolo de limitele lui, păstrându-se astfel prețios, divin, triumfător şi minunat. Pentru a rămâne el însuşi. Ceara înseamnă şi intimitate. Ceara sigilează scrisorile. Ceara păstrează toate cuvintele lumii acolo unde ar trebui să fie, până când mâinile potrivite le lasă afară.

CAPITOLUL LXI

A şasea serie de capete

La coadă la pâine, i-am spus unui străin confuz:

— Edmond Picot m-a deflorat.

În drum spre casă, am oprit un bătrân şi l-am anunțat cu bucurie:

— Sunt descheiată!

Unei tinere mame i-am spus:

— Sunt iubită! Chiar sunt!

Acelea erau zilele noastre, ale mele şi ale lui Edmond, cu întreruperile ocazionale ale stăpânului meu. Când nu ne ocupam de noi, fiind în compania lui Curtius, ne uitam în jurul nostru şi priveam lucrurile de zi cu zi – ferestrele şi obloanele, buiandrugii, uşile şi clanțele lor –, fiind recunoscători pentru ele. Clădirile rămâneau în picioare, ca să putem locui în ele. Ne spuneam bună dimineața şi bună seara. În acele zile, nu stăteam la masa din sufragerie, pentru că văzusem acolo un şobolan deschizând un dulap, ci în vechea bucătărie. Întotdeauna puneam o farfurie pentru văduvă. Copiii se jucau afară, pe pietrele sparte de pavaj, iar zgomotele lor ne deranjau casa şubredă.

Populația de ceară a fost treptat acoperită de praf. Capul tăiat al regelui a rămas neterminat. Când vizitam siluetele, îndepărtându-le pe cele care erau periculos de expus, paşii noştri lăsau urme în praf.

Multe asemănări au devenit riscante. Nu trebuia să avem un chip care semăna cu acela al lui Mirabeau; nu trebuia să avem un Lafayette; nu trebuia să mai existe nicio dovadă că o asemenea persoană avusese vreodată un chip. Familia regală – mai ales familia regală – nu trebuia să se afle în casa noastră, nu la cină, nici măcar într-o cuşcă.

După rege, a fost executată şi regina; am stat în casă în ziua aceea, dar tot am auzit aplauzele. Totuşi, Elisabeth era încă în viață, prizonieră în templu. Şi ştiam că nu trebuia să o vizitez, pentru că asta ar fi pus în pericol viețile noastre. M-am mulțumit cu o plimbare pe lângă clădire o dată pe săptămână. M-am gândit că trebuia să aştept. Ar fi trebuit să fie mulțumiți că o luaseră pe regină. Să fie sătui.

Urmele noastre în praful sălii mari semănau cu istoria poporului francez. Târam siluetele interzise în camerele din spate şi le dezbrăcăm de haine, apoi le scoteam capetele. Trupurile lor rămâneau întregi – doar capetele erau periculoase. Eu şi Edmond ridicam capetele interzise foarte sus, deasupra umerilor noştri, apoi le aruncam pe podea şi le spărgeam unul câte unul, până când se amestecau între ele. Edmond mi-a înmânat apoi capetele familiei regale: era privilegiul meu, pentru că eu le făcusem. Când s-au rostogolit pe jos, nasul reginei s-a amestecat cu urechea soţului ei, sau cu bărbia cumnatului ei, sau cu o bucată din obrazul ciupit de vărsat al lui Mirabeau, sau cu orbitele goale ale lui Bailly. (Ochii au fost păstraţi, pentru că puteau fi refolosiţi.) Am călcat peste toate acele capete din trecut, zdrobindu-le sub picioarele noastre, apoi am măturat bucăţile şi le-am aruncat, până la ultima fărâmă, în marele vas de alamă. După aceea am aprins focul şi le-am topit împreună.

După ce s-au lichefiat şi am stins focul, Curtius a stat o vreme deasupra vasului cu multă demnitate, ca să ţină ceremonia. Punându-şi mâinile deasupra substanţei care se răcea şi simţindu-i căldura finală, a murmurat:

— Omul născut din ceară trăieşte puţină vreme.

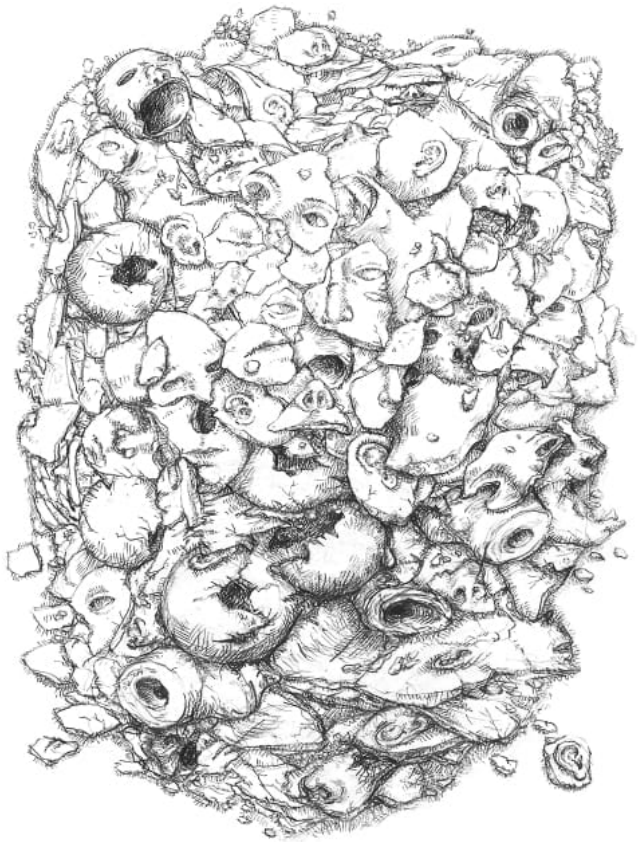

După o jumătate de oră, am răsturnat tigaia mare şi, cu puţin ajutor de la cuţitul cu paletă, am scos conţinutul. Acesta a căzut pe masă cu un tronc, o mare jumătate de sferă – un timp topit, complet ilizibil. Capete pierdute. Suprafeţe uitate.

Tăcută, m-am aşezat lângă stăpânul meu. Văduva dormea la etaj.

— Atât de multă muncă, am spus.

— Unele lucrări au fost bune, altele mai puţin bune.

— Toate au dispărut, pierdute pentru totdeauna.

— Şi totuşi… a spus el.

— Şi totuşi, domnule?

— Avem matriţele. Până la urmă, nu sunt chiar uitate. Doar invizibile.

Eu şi Edmond ne ţineam de mână în camerele din spate ale Casei Maimuţelor. Doctorul Curtius se ocupa de văduva Picot, mirându-se de fiecare sunet scos de ea:

— Ascultaţi-o! Ce spirit!

Dar viaţa noastră nu putea continua netulburată. Într-o noapte, târziu, pe când dormeam, am auzit un sunet în sală. La început, abia l-am înţeles – parcă uitasem ce era.

Cineva trăgea de clopoţelul lui Henri Picot.

Zece bărbaţi. Veniseră pe lângă gardul ruginit şi bătuseră în uşa de INTRARE, apoi în cea de IEŞIRE.

— Nu vor pleca, am rostit. O să le zic că e închis.

— Nu pot coborî, a spus Curtius. Nu trebuie să o părăsesc.

— Poate că, în sfârşit, au venit după rege.

Am coborât. Mi s-a alăturat imediat şi Edmond.

— Doar voi sunteţi? ne-au întrebat ei.

— Da, am răspuns repede, doar noi suntem aici.

— Unde e stăpânul?

— Nu e disponibil, am zis.

— Ai echipamentul?

— Pentru mulaje? am întrebat eu surprinsă. Desigur.

Mi-au spus că ar fi fost bine să venim imediat şi că trebuia să aducem echipamentul. Ne-am dus cu ei dincolo de râu.

— Grăbiţi-vă, ne-au zis pe drum.

Am ajuns apoi la o casă mică, înconjurată de mulţi oameni care plângeau. Însoţitorul nostru ne-a împins printre ei. Am urcat până la apartamentul de la primul etaj, unde am fost conduşi de-a lungul unui coridor plin de

bărbați, adunați în jurul unei femei cu o rochie dungată, puțin ruptă, căreia nu îi dădeau drumul.

— Ce-a făcut? am întrebat eu.

— Crimă, a fost răspunsul.

Am fost conduşi apoi într-un dormitor aglomerat. Mulțimea s-a dat la o parte, dezvăluind un bărbat gol aflat într-un pat, purtând doar un halat şi având capul învelit într-un fel de turban alb. Chipul îi era rotund şi cu adâncituri mari, pleoapele îi erau întredeschise, prin gura largă limba îi ieşea puțin într-un colț, iar pielea era distrusă, cu răni, cruste şi pustule sparte. Avea în piept o gaură mare, ca o gură adâncă şi întunecată; puteam vedea prin ea până în gât. Lichidele dinăuntrul bărbatului se coagulaseră, se întăriseră şi începuseră să se întunece.

— Edmond, eşti bine? l-am întrebat eu.

— Da, mulțumesc, Marie, mi-a răspuns el. Nu-ți face griji pentru mine. Sunt foarte puternic. Sunt făcut dintr-un material dur. Spune-mi ce să fac şi am să stau lângă tine. Uite, m-am surprins şi pe mine însumi! M-am uitat din nou la el. Un om mort, ucis.

Un vuiet îngrozitor s-a auzit de afară când fata de pe coridor a fost dusă jos.

Lângă cadavru stătea un bărbat înalt, cu părul creț, care ținea în mână un caiet de desen. Şi-a pus creionul jos şi s-a întors spre noi. La început, mi s-a părut foarte frumos, dar, când s-a întors, i-am văzut obrazul stâng: era umflat şi strâmb, un pic ca al văduvei, iar partea stângă a gurii lui se întindea ca o rană. Cuvintele îi erau ciudate şi se bâlbâia.

— Cee-cineeee? a întrebat el.

— Suntem de la Curtius, am spus eu. Am mai făcut capete, morți, vii… Edmond Picot realizează trupurile.

— Currrrtiusss?

— Nu a putut veni.

— Trrrebuie făcut tot trrrupul din ceară.

— Da, domnule, am spus eu. Putem face asta.

— Şi rrrepede!

— Da, domnule, imediat!

— Corrrpul se strică. Putrrrezzeşte.

— Da, într-adevăr, a început să se descompună.

— Eu trrrebuie să-l pictttez.

— Să-l pictați, domnule?

— Să-l pictttez pe errroul ucis penttrru Cunnnvunshan.

— Sunteți pictor, domnule?

— Sunt Daffeeeeed.

El era. Jacques-Louis David, pictorul.

— O, da, domnule. N-am auzit niciodată de el. Permiteți-mi însă să întreb, cine e biata victimă?

— MARRAAAAHHHH!

Era doctorul Jean-Paul Marat. Înflăcăratul doctor Marat, care cerea în fiecare zi ca tot mai mulți oameni să fie ghilotinați pentru ca țara să poată fi salvată. Fanaticul doctor Marat, poreclit „Furia Poporului”. Bolnavul doctor Marat – boala lui cu siguranță îi înrăutățise temperamentul –, care, în timp ce stătea în cada lui de baie în formă de papuc ca să își răcorească pielea infectată, fusese înjunghiat cu un cuțit de pâine în plămânul stâng, în aortă și în ventriculul stâng.

Trebuia să fim rapizi și atenți, ca să conservăm acel trup oribil.

Am fost primii la Marat, primii dintre mulți. Eu și Edmond am făcut mulaje, ocupându-ne de ele împreună. Doar capul și o parte din piept – restul era prea delicat. Chipul lui Marat se prăbușea, iar ochii lui erau întunecați ca o carne de stridie. După ce am făcut matrițele, câțiva bărbați au deschis trupul; au aruncat unele bucăți, dar au fost foarte atenți cu altele, învelindu-le în pânze umezite. Treaba acelor oameni, care lucrau cu oțet, arsenic și sare de mercur, cu ace și ață, era să pregătească pentru funeraliile de stat cadavrul. I-au scos inima – inima lui adevărată – și i-au pus-o într-o urnă de porfir. Noi i-am luat capul – mulajul de ghips – și l-am dus acasă, cu ordine de a-i duce masca mortuară lui David cât de repede posibil.

— Edmond, îl vom face împreună, i-am spus în timp ce ne grăbeam să ajungem acasă. Totul împreună. Voi avea nevoie de ajutorul tău.

— Bineînțeles, a spus el. Știu asta.

Prima dată, am măturat podeaua atelierului mare. Apoi am curățat masa şi am lustruit instrumentele. După aceea, am pregătit instrumente de măsurat, praf de ghips, săpun lichid. Doar când totul a fost curat şi bine pregătit am pus mulajul de ghips pe masă.

Când Curtius a coborât, ne-a întrebat

— Ce-i asta?

— E un cap, am spus eu.

— E de lucru? a întrebat el şocat. Avem de lucru?

— Da, domnule, am spus eu, avem un pic de lucru.

— Nu, nu mai avem. Magazinul e închis.

— Trebuie, domnule. Ni s-a ordonat.

— Cine e?

— Un bărbat care a fost omorât.

— Fără moarte. Doar viață acum. Îi vreau pe toți vii. Nu mai trebuie să atingem morți. Ne-am putea molipsi. Cu mâinile tremurânde, mi-a dat cheia dulapului cu ceară. Ia-o! Am terminat cu asta. Trebuie să mă întorc la ea. Să nu o treziți pe Charlotte, doarme. Trebuie să mă întorc la ea.

Prima noastră matriță a măştii mortuare din ghips a fost pusă în fereastra apartamentului lui Marat, cu fața spre stradă, ca să fie văzută de sutele de oameni îndoliați.

— Daaa! Daaa! a zis David atunci când i-am livrat-o. Maaare patriiioatttă!

M-a numit mare patrioată.

După două zile, am putut să înlocuim masca mortuară cu bustul omului ucis. David ne-a poruncit să facem din ceară corpul întreg al lui Marat, pentru prezentarea publică. Cadavrul real se descompunea rapid în căldura verii, iar pregătirile grandioase de înmormântare încă nu erau încheiate.

— Tottt trrrupul lui, grrrăbiți-vă, vă rrrog, grrrăbiți-vă!

Ne-am întors acasă şi ne-am apucat amândoi de lucru. Marat cel din ceară a venit în douăsprezece părți diferite. Acolo unde a fost imposibil să facem un mulaj al cărnii lui reale – pe piept, umeri, ceafă şi cap – a trebuit să reconstruim o copie din argilă, bazându-ne pe notițele mele şi pe măsurătorile lui Edmond, făcute la sursă. Am montat apoi masca mortuară pe trupul de argilă şi am făcut mulaje noi ale întregului; din acele mulaje noi avea să iasă silueta de ceară. Am adăugat vopsele în ceara chinezească, întorcând-o cu grijă într-o baie cu apă, apoi am încălzit-o la temperatura potrivită şi am turnat-o încet în matrițe. După aceea am scos ceara şi le-am

unit pe toate, pictând rănile şi adăugând fulgi mici de ceară pentru crustele rupte.

— Faceţi prea mult zgomot, ne-a certat Curtius.

Dar eu şi Edmond abia dacă spuneam un cuvânt. Eram concentraţi la munca noastră.

În a treia zi de după moartea lui Marat, pe 15 iulie, când am mers la David ca să îi raportez despre progresul nostru, cadavrul lui Marat se înverzise. Într-a cincea zi, s-a terminat cu vremea grea şi epuizantă; a plouat, iar fata care îl asasinase a fost executată. Într-a şasea zi, cadavrul doctorului Jean-Paul Marat a fost, în sfârşit, scos din casa lui şi dus la Cordeliers, pentru a fi expus în biserică, pe catafalc. Rana fatală le-a fost prezentată tuturor. Oamenii s-au apropiat ca să o privească, iar pe cadavru au fost pulverizate parfumuri permanent. Totul era venerat. În ziua a şaptea, Marat al nostru, cel din ceară, a fost gata, astfel că a fost dus la Convenţie. Marat al nostru în clipa morţii, silueta din cada în formă de papuc, cu un cuţit în piept, într-un moment încremenit de agonie. Puteai să-ţi întinzi mâna şi să-l atingi. Marat nu mirosea, nu se descompunea, era proaspăt şi lucea puţin. Avea să rămână acolo până când David termina un mare tablou al mortului în baia lui – un martir, un sfânt, un zeu.

— Muuulţumesc, cettttăţenni, ne-a spus David, cu lacrimile curgându-i pe obrazul deformat.

Oamenii îşi doreau suvenire de la omul ucis. De unde puteau obţine asemenea lucruri? Apoi au văzut masca mortuară în fereastră. De unde puteau procura una identică?

Fără să vrem, am devenit principala sursă de „Marat”.

CAPITOLUL LXII

O nouă afacere

În acele săptămâni şi luni, am descoperit că dădusem de o afacere casnică de mare succes. Am făcut nenumărate capete din ghips ale radicalului Marat: dimineața Marat, de-a lungul zilei doar Marat, noaptea doar Marat. Sub cuvintele INTRARE şi IEŞIRE am pus un mesaj:

PENTRU MARAT,
VĂ RUGĂM SĂ ÎNTREBAȚI ÎN SPATE!

— Edmond, acum trebuie să conducem afacerea împreună, i-am spus.

— Noi?

— Doar noi. Curtius îi e devotat doar văduvei. Noi trebuie să o facem.

— Marie, cum ne înțelegem noi doi!

Am împins biroul de bilete în spate şi ne-am instalat acolo împreună, luând banii: şaptezeci de asignate pentru un cap al lui Marat. În zilele acelea, am descoperit ce însemna să fiu în totalitate cu o altă persoană, să împărțim zilele şi spațiul, să stăm pe o bancă împreună, cu mâinile atingându-ni-se pe sub birou. Aveam un magazin încremenit în timp, plutind luni întregi deasupra zilei de 13 iulie 1793, ziua morții lui Marat.

— Doar un cap? a întrebat doctorul Curtius. Doar unul?

— Da, domnule, doar unul.

— Dar poate fi corect? Un cap! Dacă e cel greşit?

— Nici eu nu înțeleg, domnule. Mi se pare ciudat. Totuşi, Casa Maimuțelor a fost plină întotdeauna de cei mai populari oameni, iar azi au venit pentru Marat.

Edmond cel din cârpe era mai mare ca oricând, rotund şi în culori vii, cu fire turcoaz, purpurii şi magenta, cu mici petice de culoarea lavandei, indigo şi siena, toate luate din atelierul abandonat al mamei lui. Edmond cel din cârpe era la fel de îndrăzneț, de strălucitor şi de frumos cum fusese Edmond cel din carne înainte, rezervat, distant şi modest.

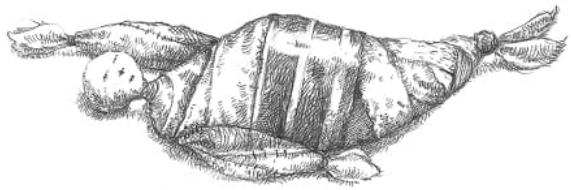

— Am măsurat-o pe Marta ta, mi-a spus el.

— Continuă, Edmond, l-am încurajat.

— Îmi amintesc asta.

— Şi altceva?

— Te-am vizitat noaptea. M-am gândit la asta foarte des.

— Da, o, da!

Poate că s-a întâmplat din cauza sunetelor neobişnuite făcute de Edmond, care vorbea foarte mult. Poate din cauza oamenilor care cereau capetele lui Marat. Sau poate că au fost prezența constantă a lui Curtius lângă pat, adorația şi atenția lui, miile lui de poveşti despre trupul omenesc. Oricare ar fi fost cauza, ceva a început să se trezească în ce mai rămăsese din văduva Picot.

Doctorul Curtius ne-a spus că scotea mai multe sunete şi că o văzuse uitându-se la pereți, şi nu la tavan. Bietul doctor Curtius, ne-am zis unul altuia, bietul om, ea arăta exact la fel, era clar că o îndrăgea foarte tare. Totuşi, într-o dimineață, când Edmond a mers să o vadă, privirea ei s-a îndreptat dinspre tavan spre perete, apoi – a jurat asta – s-a fixat asupra lui şi nu l-a mai scăpat din ochi. Când s-a dus în altă parte a camerei, ea l-a urmărit cu privirea. Când a mers în cealaltă parte, a continuat să-l urmărească. Edmond a țipat, iar eu am fugit imediat la el.

— Uite! Uite!

Când am ajuns, ea adormise din nou. A doua zi însă, când am intrat, Curtius vorbea cu ea, iar sunetele pe care le scotea păreau inteligente.

— Muuuuuuun, a spus ea.

Apoi din nou.

— Muuuuuuuuuuuuunnn…

— Da, am fost, chiar am fost, a răspuns el, dar nu mai suntem.

— Muncă, văduvă Picot? am întrebat-o eu. Vrei să spui muncă?

— Muuuuuuuuuuuunnnnnnnnn, a repetat ea.

I-am adus nişte haine vechi – uniforme vechi ale personalului –, iar ea s-a chinuit să le țină. Când i-am apăsat obrazul cu materialul acela, a început să plângă. Văduva încerca să se întoarcă – poate nu în întregime, dar o parte.

Am ridicat-o din pat, apoi am pus-o într-o roabă şi am plimbat-o prin camerele de la etaj. I-am dat lucruri cu care să se joace; adesea le arunca pe podea, de parcă i-ar fi plăcut să ne vadă cum i le aduceam înapoi. Într-o dimineață, doctorul Curtius s-a aplecat deasupra ei şi, mişcând repede scalpelul, i-a tăiat cordonul bonetei. Aceasta i-a căzut, nu însă şi părul. Camera s-a umplut imediat de miros. Era prea multă intimitate în acel miros. Părul devenise un nod mare, maroniu, gri şi alb; nu erau culori plăcute, ci culori ale neglijenței. Se întărise, aproape transformându-se în os. Curtius a început să fredoneze, stând deasupra lui cu un pieptăn de fildeş, fără să ştie de unde să înceapă. A încercat din loc în loc, a băgat dinții în el, a tras un pic, iar capul văduvei s-a lăsat pe spate. Edmond privea totul traumatizat. Apoi Curtius a luat o clemă cu gât lung şi cu două capete bifurcate, făcută pentru operarea uterului; cu aceasta a reuşit să descâlcească o parte din acele cosițe bătrâne. Apoi o altă parte din păr a căzut de la sine. Cum a mai tremurat Curtius în timp ce ținea în mâini părul îngrozitor de încâlcit, gros, înnodat, ros de vreme, ca nişte cozi de şobolani, stătut şi lipsit de viață! Fără bonetă, toată iubirea ei era din nou afară – şi cât de ciudat crescuse acea iubire, ce persoană fragilă, bolnavă şi ciudată era!

Curtius a încercat să îl îndrepte pe tot. Ea l-a muşcat.

El a rămas în fața ei şocat. Apoi a bătut din palme.

— Cum îți revii, Charlotte, cum îți revii! Muşcă din nou! Muşcă acum!

Într-adevăr, îşi revenise. Dar nu mai era la fel cum fusese. Îl lăsa pe Curtius să o tragă de păr, uneori chiar şi să o tundă; iar el o tundea cu grijă şi iubire. Edmond i-a arătat vechile registre contabile; folosindu-şi mâna sănătoasă, a rupt câteva pagini din ele. Am plimbat-o prin sala mare, care era acum foarte pustie; acolo unde se aflaseră oamenii din ceară erau doar piedestale goale. Am plimbat-o prin fața oamenilor din ceară care mai rămăseseră, dar nu a dat niciun semn cum că i-ar fi păsat. I-am arătat noile

lucrări, numeroasele rafturi pline de Marat din ghips, dar nu am putut să o fac să înțeleagă. I-am arătat banii pe care îi făcuserăm, dar erau bani noi, asignate, şi de fiecare dată când îi puneam în mâna ei, îi lăsa să cadă. Apoi Edmond a prins-o de subsuori, iar eu şi stăpânul meu de câte un picior şi astfel am cărat-o din nou la etaj. Cred că prefera să stea în camera ei.

Apoi Edmond i-a adus manechinul lui Henri Picot, care era acum foarte stricat, după ce fusese golit de Martin Millot – şi alți tovarăşi de hoție.

— Mamă, vreau să îți aminteşti de tata şi de mine. Eu sunt Edmond, fiul tău. Poate că arăt diferit față de cum am fost şi poate că te chinuieşti să mă recunoşti. Dar vreau să mă cunoşti aşa cum sunt cu adevărat. Fiul tău, în sfârşit, puternic!

Curtius şi-a muşcat degetul şi s-a cocoşat, uitându-se în altă parte. Edmond a pus manechinul dezumflat al tatălui său în fața mamei lui, iar ea s-a uitat la el vreme îndelungată, părând să nu vadă nimic.

— Tata, şi-a amintit Edmond, vorbea foarte încet, aproape că şoptea.

Curtius era îngrozit că văduva avea să-şi amintească de soțul ei. Dar ea privea în tavan.

— Tata, şi-a amintit Edmond, dădea uneori din cap când vorbea. Curtius a clătinat din cap de mai multe ori, furios pe el însuşi. Se obişnuise să imite chipurile pe care le modela – încercând din răsputeri să le înțeleagă –, iar acest lucru devenise un obicei pentru el. Iar atunci când Edmond şi-a amintit de tatăl lui, stăpânul meu l-a imitat involuntar.

Văduva se uita în continuare în tavan.

— Tata, şi-a amintit Edmond triumfător, cânta imnuri în timp ce lucra.

— Nu! Nu făcea asta! a şoptit Curtius, fredonând un pic. Văduva se uita în tavan.

— Tata, a strigat Edmond, puternicul meu Edmond, avea picioarele în formă de X!

— Of, Doamne! a spus Curtius, întorcându-şi degetele de la picioare spre interior.

Uitându-se încă la tavan, văduva s-a încruntat.

— Tata… a țipat Edmond. Urechile tatei erau depărtate de cap.

— Ajutor! Ajutor! a strigat Curtius, trăgându-se de urechi.

Dar văduva adormise.

Apoi ne-am întors la mica noastră afacere. De fiecare dată când deschideam matrița, mă întrebam dacă nu cumva cineva diferit pândea

dinăuntru, aşteptând să-şi facă apariția – dar era doar Marat. Uneori, când o deschideam mi se făcea rău.

— E în capul meu, mi-am spus. E doar în capul meu. Doar că mă simt mai bine când mă uit în altă parte.

Ajunsesem atât de departe în această viață domestică, încât curând am putut avea următoarea conversație cotidiană, conținând genul de informații ce ar fi putut exista în casele în care trăiau oameni obişnuiți.

— Nu, a spus Edmond foarte serios. Cred că am reuşit să înțeleg. Nu e în capul tău, Marie!

— Nu e acolo?

— Nu. Nu. Eşti însărcinată.

CAPITOLUL LXIII

Edmond îmi ține companie

Pe 23 august, a avut loc declarația numită Levée en Masse.

Populația masculină era solicitată să-şi facă datoria militară. Bărbații erau adunați şi trimişi în marş, iar tinerii care îşi vedeau de treburile zilnice erau prinşi pe străzi.

În Casa Maimuțelor, Edmond a început să trăiască doar în spatele obloanelor închise. Apoi nici asta nu a mai fost suficient: a trebuit să se întoarcă în pod.

— Nu, Marie. Nu mă întorc acolo.

— Trebuie să o faci, pentru siguranța ta.

— Nu-mi place acolo.

— Dar e cel mai sigur.

— Este? Cum poți spune asta? Ai stat acolo? Locul acela are o putere îngrozitoare asupra unui om. Îl domină.

— Nu, am spus eu. Nu mai are, nu acum. Nu față de cine eşti acum.

Urcam să-l văd de câte ori puteam, dar trebuia să rămână ascuns. Dacă l-ar fi zărit sau dacă l-ar fi auzit cineva, ar fi fost luat şi totul ar fi fost pierdut. Edmond a rămas la etaj şi nimeni nu l-a mai chemat la parter. Între timp, vizitatorii care îl cumpărau pe Marat îmi povesteau totul.

— Mercier a fost arestat – n-ai auzit-o pe-asta?

— Bietul Monsieur Mercier! N-am auzit! le-am răspuns.

— Atunci, nu ştii nici cine l-a arestat?

— Nu, am spus.

— Jacques Beauvisage.

— L-ați văzut pe Jacques? Ştiți unde e?

— Asta mi s-a spus. Doar mi s-a spus că a fost el.

Edmond a ajuns să se resemneze în pod, cu păpuşa mea de lemn şi oamenii săi de cârpe. Apoi a pus toate manechinele din magazin într-o cameră, în grup. Uneori stătea printre ele, de parcă toate s-ar fi adunat pentru o şedință a breslei manechinelor. Am depozitat acolo mâncare uscată, în caz că am fi fost luați, ca să se poată hrăni în absența noastră.

Cu Edmond în pod, doctorul Curtius a grăbit dezintegrarea lui Henri Picot. Când nu se uita nimeni, trăgea cu nonşalanţă de cusături sau tăia bucăţele folosind petice din Henri Picot ca să astupe câte o gaură din perete. Într-o zi, am văzut că din manechinul fostului croitor nu mai rămăsese decât o cârpă jalnică, pe care o ţinea în buzunar şi o folosea din când în când ca să şteargă fruntea văduvei.

— Cine-i el, cine-i el acum? o întreba el ţinând cârpa; dar ea nu putea răspunde, iar el dădea din cap.

În altă zi, Curtius mi-a spus:

— Cunosc anatomia. Sunt familiarizat cu forma umană.

Mi s-au adus părţi ale mamelor răpuse de infecţii puerperale. Am văzut trunchiuri grele. Pe una mi-o amintesc foarte bine, căci nu a fost atât de ocupată ca altele. Am deschis-o, a zis el în şoaptă, şi o mică persoană era înăuntru. Micuţo, Marie, ce ai tu acolo?

— Un bebeluş, am spus eu.

— Unul adevărat? m-a întrebat.

— Da, am răspuns. Sper că da.

— Cum a ajuns acolo?

— În modul cel mai natural.

Întrucât părea foarte confuz, am arătat cu degetul spre tavan.

— O! a zis el.

— Da, domnule.

— E foarte periculos, a spus apoi. Nu e sigur.

— Oamenii fac copii.

— Eşti bătrână. Eşti prea bătrână! Vei muri!

— Poate că da, domnule, poate că nu.

— Nu, nu, chiar vei muri!

Acum, stăpânul meu avea două femei de care trebuia să aibă grijă. Mă asculta la piept şi la burtă de câteva ori pe zi, cerându-mi să mă întind. Îmi spăla faţa şi dădea din cap. Ba chiar a venit să mă ajute la capetele lui Marat. Între timp, Marat al nostru din ceară ne fusese returnat; la Convenţie, în locul lui, atârna acum tabloul lui David. Şi astfel a început scăderea cererii pentru mulajele lui Marat; chiar dacă al nostru fusese luat exact de

pe chipul lui Marat, era urât pe lângă cel al lui David. El îl reprezentase pe Marat frumos şi sfânt, de parcă ar fi venit din Biblie, chiar dacă el nu fusese niciodată aşa. Tabloul era o minciună.

Apoi Edmond şi-a cusut un costum simplu din pânză de sac, foarte asemănător cu acela al manechinelor.

— Dacă urcă cineva până aici, a spus el, va crede că sunt unul dintre ele.

— Edmond, asta nu e pentru totdeauna, i-am spus eu. Aminteşte-ţi cine eşti! Nu trebuie să uiţi. Uită-te pe fereastră, la casa doctorului Graham! Voi veni la tine la noapte.

— Vom avea un copil.

— Sper, Edmond, dacă avem noroc.

— E unul acolo, în tine, creşte.

— Da, dar asta nu înseamnă că nu se va opri brusc.

El a început să plângă.

— Dar vom face tot ce putem pentru el.

— Da, tot ce putem.

În acele zile întunecate şi trăite pe jumătate, când ne mişcam foarte încet în întunericul casei noastre, făcând cât mai puţin zgomot, am primit veşti de afară. Cineva din altă viaţă. Nu mă mai gândisem la ea. Uitasem să mă gândesc la ea. Dacă m-aş fi gândit, poate că ar fi fost în siguranţă şi ar fi rămas în viaţă, poate că încă ar fi respirat.

Voiam să plec după pâine, dar uşa din spate era încuiată. Doctorul Curtius stătea lângă ea, de parcă ar fi vrut să o blocheze.

— Mai bine nu ieşi afară azi, mi-a spus el. Nu avem nevoie de pâine.

— Ba da, i-am spus eu. Avem nevoie de pâine.

— E mai bine, a insistat, să nu ieşim afară azi.

Şi, la început, nu m-am gândit la asta.

Doctorul Curtius a stăruit să stau cu văduva pentru o vreme. Apoi Edmond mi-a arătat o mască din pastă de hârtie pe care o făcuse el: îi acoperea faţa şi avea doar două găuri în locul nărilor. Masca avea şi ochi pictaţi grosolan, ca să îi acopere pe ai lui.

— Nu face asta, Edmond, e prea mult.

— Nu, nu, mă simt mult mai bine acum. Mult mai în siguranţă.

Şi-o punea oricând auzea pe cineva care făcea să scârţâie scările ce duceau în pod. Curtius mi-a cerut să-i povestesc din nou despre zilele noastre în Berna:

— Hai să vorbim despre primele noastre capete! a zis el. Pune pătura aia pe tine!

Şi aşa, înveliţi în pături, am stat lângă foc şi ne-am amintit despre toată ceara aceea veche fără consecinţe.

În cele din urmă, am înţeles.

Iar gândurile mele au fost: „Toate obloanele sunt închise, la fel ca atunci când au murit regele şi regina, aşa că poate şi azi a fost omorâtă o persoană importantă.” M-am întrebat cine. Dar când am deschis puţin un oblon şi m-am uitat la casele din jur, am constatat că doar a noastră era închisă şi cu obloanele trase, aşa că am început să intru în panică. M-am gândit că poate era ea. Poate era ea. Poate era… De ce s-ar fi uitat toţi la mine aşa? De ce m-ar fi mângâiat aşa?

— Mmmmmmm, a şoptit văduva.

— Elisabeth? am întrebat eu.

— Marie, a spus Edmond, lasă-mă să-ţi mângâi burtica!

— Elisabeth? am întrebat din nou.

— Marie, mi-a zis stăpânul meu, stai lângă foc cu mine!

— Elisabeth? am întrebat din nou.

— Povesteşte-mi despre capetele din Berna!

— Elisabeth? am insistat. Elisabeth? Elisabeth?

În cele din urmă, a dat din cap.

— Elisabeth. Apoi a adăugat: Vino să stai lângă foc!

Şi aşa am făcut.

Pe 27 mai 1794 – sau pe 8 Prairial[31], Anul II, în limbajul noilor calendare. Poate că îl avusese pe Iisus cel din ghips, păpuşa aceea blestemată. Ar fi trebuit să fiu acolo… Fuseseră înghesuiţi cu toţii într-o căruţă, atât de

mulți… Sigur se rugaseră tot drumul. Mi s-a spus că făcuse acea călătorie având capul gol, după ce vântul îi suflase baticul. Fusese numărul douăzeci şi patru. Douăzeci şi trei fuseseră înaintea ei. Elisabeth a mea. Elisabeth a mea fusese trimisă la moarte fără inimă sau splină. Elisabeth a mea. Nu mă mai chemase niciodată.

„De ce nu m-ai chemat?”

În următoarea dimineață, am ieşit să cumpăr pâine.

CAPITOLUL LXIV

Plecarea

Pe 10 iunie 1794, Legea din 22 Prairial a fost aprobată: *„Tribunalul trebuie să fie la fel de activ precum infracţiunea şi să încheie fiecare caz în douăzeci şi patru de ore”*. Aşa că oamenii obişnuiţi au fost adunaţi din temniţe şi duşi în sala de judecată, uneori dimineaţa, primind verdictul până la ora două după-amiaza, astfel că până la trei erau în căruţă, în drum spre ghilotină. Procurorul public arăta cu degetul şi declara:

— Tu eşti vinovat din cauza hainelor tale. Tu eşti vinovat din cauza numelui tău. Tu, pentru mustaţa ta. Tu, pentru părul tău. Tu vei fi omorât pentru că te-ai născut cu mai mulţi bani decât alţii. Tu, pentru că ai mai puţini. Tu, pentru că ţi-ai spus părerea în şoaptă. Tu, pentru că ai ieşit fără cocardă. Tu, pentru că vecinul tău a fost auzit vorbind despre tine. Tu, pentru că nu ai strigat destul de tare. Tu vei fi ucis pentru că nu ne place chipul tău. Tu, pentru a face numerele. Tu vei fi ucis pentru că aşa zicem noi. Ştim ce e în capul tău – ne ameninţi libertatea şi eşti periculos.

Eu şi Curtius am intrat în camera cu matriţe şi am privit nenumăratele rafturi pline de capete în negativ.

— Trebuie să le spargem pe toate, am spus eu. Trebuie, domnule! Aceste matriţe vor fi cauza execuţiilor noastre dacă vor fi găsite. André Valentin e pe bulevard în fiecare zi. Nu ne va lăsa niciodată în pace, domnule! Trebuie să le spargem! Altfel, ne vor ucide.

Curtius părea amărât.

— Aici e toată viaţa mea construită cu văduva, a spus el. Cum să o arunc?

— Trebuie s-o facem, domnule!

— Stai puţin! Stai! Poate că există o şansă. Marie, dacă am umple cu ghips toată camera cu matriţe, de la podea până în tavan? Să nu mai rămână nimic din cameră, doar ghipsul. Totul din ghips. Iar mai târziu – dacă va exista acest mai târziu –, cu atenţie, vom sparge ghipsul cu ciocanul şi dalta. Mai întâi punem matriţele în spatele camerei, apoi le acoperim cu o pânză

gudronată şi umplem restul cu ghips. Cel care va goli camera va şti, când va da de pânză, că a ajuns la matriţele întregi şi nevătămate.

Şi aşa am făcut. Matriţele au fost îngrămădite şi acoperite. Apoi am turnat nenumărate găleţi de ghips şi am pus scânduri în pragul uşii, ca să controlăm nivelul care creştea, riscând să acopere tot spaţiul din cameră. Mai existau doar câteva goluri cât nişte capete, aşteptând o altă ocazie. Am pus înăuntru inclusiv capul regelui. Nimeni nu îl ceruse, iar cei care îl comandaseră nu mai erau în viaţă. Am rupt buiandrugii şi am pus o scândură de plintă unde fusese cândva uşa. O uşă inexistentă pentru o cameră inexistentă.

Am rămas tăcuţi în Marea Casă a Maimuţelor, ascultând oamenii care mărşăluiau afară. Uneori, André Valentin apărea zâmbind la porţile noastre rupte. Odată a intrat şi a împins toate lucrurile, ba chiar a bătut cu degetele în capul văduvei. A cerut să i se spună unde era Edmond. I-am explicat că plecase, că se întorsese la soţia lui. Nu ne-a crezut, aşa că a căutat cu privirea prin toată Casa Maimuţelor, ba chiar şi în pod – mai ales în pod –, dar, chiar dacă s-ar fi uitat direct în ochii lui Edmond, aflat printre manechinele de acolo, ochii lui saşii nu l-ar fi văzut. S-a întors, a căutat din nou şi iar a plecat. Şi astfel am îndrăznit să credem că poate André Valentin voia doar să ne intimideze, că poate doar îi plăcea jocul – şi că avea să fie doar atât, un joc. Apoi însă, Valentin a venit încă o dată la parter, a ridicat praful cu picioarele şi a răsturnat scaunele. Florence Biblot, fosta bucătăreasă, era cu el, cu o panglică tricoloră atârnată pe trupul ei masiv.

— Ei bine, cetăţeană Biblot, aceştia sunt oamenii?

— Ddddda, a spus ea.

— Şi îi sunt loiali regelui dat jos?

— Ddddda, a spus ea.

— Şi sunt elveţieni?

— Ddddda, a confirmat ea. *Rosti. Fleischkäse.*

— Altceva?

— Ddddda, a continuat ea, le pare rău pentru rege. Am auzit-o. Dddda. I-am auzit de-a lungul anilor. Au încercat să facă portretul reginei. I-au iubit. Toţi au făcut-o. Aia a şi locuit la Versailles.

A scuipat apoi spre mine.

— Mulţumesc, cetăţeană, a spus Valentin, suflând în fluierul lui de alamă.

— Sunteți arestați conform Legii din 22 Prairial, ne-a spus el, incapabil să ne privească direct. Îi veți urma pe aceşti oameni, închideți casa asta.

Am fost luați toți, cu excepția lui Edmond. El a rămas în pod, în costumul lui din pânză de sac şi purtându-şi masca. Mă înțelesesem cu el că, dacă ar fi venit după noi, el avea să se ascundă printre frații şi surorile lui.

Nu am avut nicio şansă să îmi iau rămas-bun de la el. Şi nu am îndrăznit să mă uit înapoi.

CARTEA A VII-A
1794-1802

CAMERA DE AŞTEPTARE
ŞI PROPRIETATEA DE CARTON

De la treizeci şi trei de ani
până la patruzeci şi unu

CAPITOLUL LXV

Viața şi moartea într-o cameră

Mai întâi, am fost duşi la închisoarea La Force, unde am fost puşi sub acuzare formal. Apoi eu şi văduva am fost despărțite de doctorul Curtius, fiind trimişi în închisori diferite până când aveam să fim chemați la procesele noastre. Niciunul dintre noi nu a înțeles că venise momentul despărțirii până când nu a fost luat stăpânul meu. Apoi am făcut o altă călătorie, privind străzile şi casele printre şipcile căruței de parcă le-aş fi văzut pentru prima oară şi descoperind frumusețe peste tot. După aceea, pe întuneric, am ajuns la mănăstirea călugărilor carmeliți. Aici, într-una dintre acele nopți de septembrie, mi s-a spus că Jacques Beauvisage omorâse nişte preoți. În noaptea aceea fuseserăm liberi, îl avusesem pe Edmond lângă mine; acum eram cu mama lui bolnavă într-o cameră, împreună cu alte douăzeci de femei, tratate ca vitele, ca şi noi, care aşteptau şi plângeau pe paiele vechi.

Închisoarea se numea Carmes. Numele ei suna atât de paşnic…

Cămăruța noastră putea să fi fost şi pe fundul oceanului. Timpul trecea greu acolo, măsurat în ultimele clipe de viață ale celor douăzeci de femei. În camera aceea, luai fiecare răsuflare în serios. Una dintre noi îi putea spune alteia:

— Mă bucur foarte mult că rochia ta are culoarea galbenă în ea. Altfel, galbenul nu ar fi fost aici, cu noi, şi ar fi fost trist.

În cămăruța aceea cu pereți groşi şi uşă solidă, erau numai femei. Cea mai tânără era o fată de doisprezece ani, iar cea mai bătrână era o contesă de peste şaptezeci de ani. Cred că unele femei, în numele fetei de doisprezece ani, îi purtau pică femeii de şaptezeci.

Ce miros aveau acele femei împreună!

În fiecare zi veneau şi plecau. Ştiam întotdeauna precis locul în care erau duse: la Conciergerie, anticamera morții, iar de acolo, la Place du Trône; apoi urma ultima călătorie pe scândurile alunecoase şi prin Fereastra Națională. Eu o țineam pe văduvă de mână. Nu înțelegea unde era, pentru

că îşi pierduse până şi puţina raţiune care îi mai rămăsese. Trupurile noastre pot fi foarte blânde cu noi…

Nu ghilotinau femei însărcinate. Luau fete sau bătrâne nebune, dar femeile însărcinate erau în siguranţă pentru o vreme. După ce aş fi născut, probabil că aş fi fost luată şi eu. Atâta vreme cât copilul meu rămânea în pântecul meu, eram în siguranţă. Ne ţineam în viaţă reciproc. După calculele mele, ar fi trebuit să mai trăiesc încă trei luni.

Estimam că dimensiunea camerei era de şase pe nouă metri. Podeaua era din piatră, dar ni se ofereau mănunchiuri de paie pentru a ne face paturi. Nu erau suficiente – uneori trebuia să lupţi pentru un pat –, dar majoritatea femeilor dormeau pe rând. Ni se permitea să curăţăm camera o dată pe săptămână. Exista o singură ferestruică, cu vedere spre un perete cenuşiu şi răutăcios. Nu puteam vedea cerul. Unul dintre pereţi avea muşchi pe el şi îmi plăcea să îl privesc. Muşchiul avea culoare.

Găleata pe care o împărţeam nu era dusă afară cu regularitate. Unele femei erau foarte nonşalante, atunci când foloseau găleata, discutând cu voce tare în timp ce stăteau pe ea; pentru altele, era o umilinţă zilnică, un chin profund. O mamă îşi ruga fiica să ţină o haină în faţa ei în timp ce stătea pe găleată, dar acel acoperământ jalnic nu ascundea niciun zgomot, ci doar atrăgea atenţia spre ele. Unele femei nu înţelegeau modestia altora. Nu exista singurătate acolo. Sau poate că exista o oarecare singurătate doar în capul bătrânei mame Picot.

Nu mai fusesem niciodată cu atât de mulţi oameni. Femeile mai tinere stăteau împreună şi vorbeau despre bărbaţi. Existau şi certuri, bineînţeles, pentru lucruri mai mari sau mai mici. Toate relaţiile mărunte din camera aceea erau ultimele eforturi ale vieţii. Uneori, eram crude unele cu celelalte, alteori, amabile. Fiecare îşi dorea puţină căldură umană. Îmi amintesc de o femeie, o fostă vânzătoare de bilete de loterie, care se plimba prin cameră toată ziua, întrebând: „Pot să te ţin de mână, te rog?” Sau: „După asta, mi-ar plăcea să ţin şi mâna ta!” Sau: „Pot s-o ţin mai mult?”

Din când în când, ni se permitea să ne plimbăm în jurul închisorii Carmes. Erau şi bărbaţi închişi acolo. Tot locul mirosea a excremente de om, a amoniac şi a umezeală. Toţi se mişcau într-un aer greu şi stătut. În acele momente din afara celulei noastre, împinse printre ceilalţi, văzând bărbaţii la fel de deznădăjduiţi ca şi noi, auzeam vorbindu-se în şoaptă despre cine mai fusese luat, câţi ieri, câţi azi… La Carmes am auzit şi mai multe poveşti despre Jacques Beauvisage: fusese văzut în mai multe locuri

în timp ce comitea cele mai oribile atrocități, îngropat în sânge până la brâu, ucigând familii întregi şi dând foc satelor. Totuşi, în aceste rapoarte, nu exista nimic substanțial despre Jacques, niciun fapt clar: nimeni nu menționa şchiopătatul lui şi nici nu pomenea despre jalea lui imensă pentru băiatul mort. Nu am crezut, aşadar, niciuna dintre acele poveşti.

Ceea ce dădea o formă vieților noastre la Carmes erau listele, publicate aproape zilnic, cu oamenii care urmau. Adesea, după ce era publicată o nouă listă, treceau douăzeci şi patru de ore până când erau chemați acei oameni. Suferința acelor ore! Apoi strigătele oamenilor care erau scoşi şi împinşi la etaj, țipetele, rugămințile, luptele… Dar mergeau afară. Noaptea, asudam toate şi multe plângeau. Dacă am fi avut puțin aer, doar puțin aer proaspăt…

Aveam însă mult timp.

Sau nu mai aveam timp deloc.

Una câte una, femeile dispăreau. De fapt, nu e adevărat, uneori plecau câte trei sau mai multe. Şi, cumva, timpul continua să treacă, iar eu şi văduva încă eram în viață. Uneori, când nu se mai putea controla, o femeie sau alta țipa sau plângea în hohote, dar nu conta, doar le supăra pe celelalte. Încercam să trăim cu demnitatea care ne mai rămăsese, să ne purtăm bine, să fim civilizate, politicoase şi amabile. Uneori, chiar râdeam. Pentru unele, era chiar o uşurare să se afle acolo; ne trăiserăm viețile în oraş sub o asemenea presiune, aşteptând oricând să ne bată cineva la uşă, încât atunci când veniseră, fusese o oarecare alinare să fim luate, aşa că puteam fi noi înşine din nou. Minților noastre nu erau niciodată prea departe de uşă. Unele încercau să nu o privească niciodată, dar niciuna dintre noi nu se putea abține să nu o contemple.

A fost cu noi şi o femeie foarte frumoasă, perfect rațională şi amabilă, care a avut o asemenea demnitate, încât ne-a inspirat pe toate să fim curajoase. În noaptea dinaintea apariției numelui ei pe listă, am auzit-o şoptind:

— Ştiu că eu voi fi următoarea.

Înainte să plece, ne-a sărutat pe toate de rămas-bun şi ne-a dăruit tot ce îi mai rămăsese.

M-am gândit că mi-ar plăcea să plec aşa.

Mâncarea tare pe care o primeam – pâine, mazăre şi fasole – rupea dinții bătrâni. Ne dureau fălcile de cât sugeam la ele. Copilul meu suferea de foame. M-am gândit cât de mult semănam cu săracii suferinzi ai lui

Elisabeth. De parcă suferința ar fi fost un fel de uniformă obligatorie pe care o primiserăm toate. Dacă nu ar fi fost deja moartă, m-ar fi confundat cu siguranță cu unul dintre acei oameni.

În camera aceea, eram împreună şi totul era prețios, căci aveam foarte puțin de iubit. Trăiam zi şi noapte cu zgomotul parizienilor închişi.

Aveam mult timp.

Sau nu aveam timp deloc.

Actrițele se tot schimbau.

La început, mă ocupam de văduvă. Ne jucam împreună şi îi vorbeam despre Edmond şi despre doctorul Curtius. O calmam. O spălam. O ştergeam. O țineam aproape de mine, lăsând-o să-şi rezeme chipul zbârcit pe umărul meu. Încercam să îi descâlcesc cuibul de păr cu degetele. O ajutam să pară drăguță şi îi spuneam asta. Era foarte blândă în boala ei; nu mai puteam să o urăsc. În schimb, am încercat să o iubesc. Nu putea înțelege ideea de a fi bunică, dar se holba la burta mea, părând foarte tristă, şi aproape că-şi amintea ceva, dar niciodată nu reuşea. Ce ciudat mi se părea că ajunseserăm împreună la sfârşit.

— Ai un fiu. Îți aminteşti? Se numeşte Edmond. E viu şi e bine. Stă ascuns şi e în siguranță. Nimeni nu-l va găsi.

— Cineeeeee?

Edmond îi domina conştiința, ca o figură înceţoşată, dar dispărea din nou, destul de repede. Îmi doream foarte mult ca ea să şi-l amintească. Odată, am crezut că mă recunoscuse, căci apăruse furia pe chipul ei, dar, imediat după aceea, lacrimile i-au inundat privirea şi m-a pierdut din nou. De la spate, nu mai arăta deloc ca o persoană – bietul copil bătrân era acum doar o grămadă de saci.

Nu a înțeles nimic nici când i-a apărut numele pe listă. Nu i-am spus – cum ar fi putut să înțeleagă? Am ținut-o foarte aproape toată ziua. I-am cântat. Nu am scăpat-o din ochi. A dormit câteva ore ținând capul în poala

mea. I-am mângâiat părul rupt. Cineva avea să i-l taie în scurt timp, înainte de călătoria finală. Părul era întotdeauna tuns scurt, în jurul gâtului. Am sperat că avea să rupă foarfeca. Când i-au strigat numele, ea nu a înțeles că era numele ei. A trebuit să răspund în locul ei. La început, a părut fericită, deşi nu pricepea de ce nu mergeam şi eu cu ea. A început să plângă când i-am spus că nu aveam voie. E îngrozitor când plâng bătrânele… Sper că a uitat de mine până când a fost urcată pe scări. Sper că nu a înțeles nimic din crudul ei proces, numit judecată. Sper că cineva a fost amabil cu ea în căruță. Sper că a fost prima din lotul ei. Sper că nu a înțeles că avea să îşi piardă capul. Poate că a crezut că toți oamenii aceia erau transformați în manechine de croitorie; şi poate că nu s-a supărat că avea să fie şi ea transformată într-unul. Cred că sângele de pe scânduri ar fi supărat-o. Totuşi, sper că nu s-a întâmplat asta. Sper că a fost o vreme însorită. Sper că a fost cald. Marea bătrână nebună… Of, Doamne, ajută-mă, ajută-mă, ajută-ne pe toți!

Aveam mult timp.

Sau nu mai aveam timp deloc.

Actrițele se tot schimbau.

După ce a plecat, am zăcut cu Marta pe paie, amăgindu-mă că aveam doar rumeguş în mine. Zile întregi, nu am mai fost atentă când mi se vorbea. Mâncam pentru copilul meu, nu pentru mine. Puteam da ochii cu Edmond doar dacă îi păstram copilul. Nu îi păstrasem mama. Era o viață înăuntrul meu. Şi aşa am continuat.

Am început să vorbesc din nou cu oamenii.

Ne-am spus poveşti una alteia. Iar şi iar. Întotdeauna le puteam deosebi pe cele adevărate de cele false, întrucât cele false se schimbau la fiecare povestire. Cele adevărate, în schimb, rămâneau la fel. Ce e, de fapt, viața? Poveştile sunt tot ce ne mai rămâne. Ele sunt hainele noastre.

După ce una dintre femei, soția unui deputat deja executat, a fost chemată, am auzit-o pe alta spunându-i povestea ca şi cum ar fi fost a ei, în următoarea noapte. Hoața de poveşti era o actriță de la Comédie-Française, arestată după ce fusese auzită citând dintr-o piesă despre un rege – nu lăcătuşul decapitat, ci un rege de demult. Nu avusese importanță însă: un rege era un rege. Ascultase povestea soției deputatului şi a repetat-o, aproape cuvânt cu cuvânt, pentru două doamne care nu bănuiau nimic. Am fost furioase şi am numit-o hoață. Dar ea doar a dat din cap cu tristețe, apoi ne-a spus că nu era o femeie rea. Doar voia să adune acele poveşti – tot ce

mai rămăsese din acei oameni – pentru a le păstra în siguranță în memoria ei extraordinară. Înțelesese că de-asta devenise actriță: ca să poată relata poveştile altor oameni – nu ale oamenilor fictivi despre care trebuia să povestească până atunci, ci ale oamenilor reali din camera aceea, pentru ca, atunci când erau morți, să nu fie uitați. Cu siguranță asta însemna că ea ar fi trebuit să supraviețuiască, astfel ca poveştile să fie salvate. Dar şi numele ei a fost strigat, iar biblioteca ei a plecat împreună cu ea.

După o lună petrecută acolo, şi eu am început să recit viețile celorlalte femei care plecaseră înaintea mea – nu pretinzând că sunt ale mele, ci relatându-le în fața nou-venitelor. Acolo, în acel colț, a fost o Elodie, şi asta e povestea ei; acolo a fost Madame Grenlin din Marsilia; acolo, lângă fereastră, a fost o Mademoiselle Cossé, vezi semnele pe care le-a făcut cu unghiile. Erau semne peste tot pe pereți; locul era plin de mesaje scurte şi triste, ultimele dovezi ale unei vieți. Uneori, femeile țipau la mine să tac, dar multe se temeau atât de tare să fie uitate, încât veneau la mine şi îmi spuneau poveştile lor, apoi îmi puneau întrebări detaliate despre ce reținusem. A trebuit să-mi amintesc pistrui şi gropițe, seturi de scaune, flori din grădini, bărbați bătrâni şi tineri, băieți cu peruci şi ciorapi, fete care iubeau căpşunile şi femei care aveau credință, spinări tinere, călătorii la rude, jocuri de cărți, ouă fierte moi, bani câştigați, căsuțe, primul tapet, copii născuți, copii pierduți şi părinți decedați, câini preferați, cai preferați, un cântec vechi, cine l-a văzut pe rege şi când, bijuterii şi splendoare, obiecte de familie, poeme, basmele *Cendrillon* şi *Perlimpinpin şi Persinette,* fiul cuiva în sala breslelor… Îți vei aminti, Marie? Îți aminteşti acum? Ai înțeles asta? Cine a fost primul meu văr? Unde l-am întâlnit pe Pierre? Care e stema mea? Mica cicatrice de sub ochiul lui? Ce multe erau! mai rar, mai rar – sau pierd şirul.

Trebuia să țin minte prea multe poveşti şi nu puteam să le păstrez pe toate. Bucățele dintr-o poveste se amestecau cu altele şi apăreau altundeva: pasiunea lui Madame D. pentru narcise îi era atribuită lui Mademoiselle P., a cărei mare pasiune pentru un soldat numit Augustin apărea în biografia confuză a unei matroane bătrâne din Faubourg San-Marcel, a cărei soră, însoțitoarea ei, se găsea brusc în scurta poveste a unei femei care vindea băuturi răcoritoare în Place de la Révolution în timpul execuțiilor.

Apoi am început să mă tem de acele poveşti. Îmi apăreau în somn. Îmi intrau în vise. Nu erau bune pentru copilul meu. Eram sigură de asta. Am încetat să le mai ascult. Nu mai voiam să aud despre nimeni altcineva. Eram

doar eu, copilul meu şi Edmond. Am încercat să mă păstrez pentru mine însămi.

Treptat, am pierdut toate acele poveşti; multe se întorc la mine pe bucăţele. Uneori, somnul îmi e tulburat de un mare cor de femei moarte, în diferite costume, strigând numele lor şi pe acelea ale oamenilor pe care îi iubiseră. O femeie îmi mărturisise că nu suporta oamenii cărora nu le plăcea varza de Bruxelles. „Oameni slabi, fără caracter", spunea ea. Altă femeie îmi povestise că dansase odată cu un urs la un târg de ţară. Ursul fusese un dansator suportabil. O fată îmi relatase despre nişte oameni imaginari şi o insulă pe care o inventase ea, pentru care desenase hărţi şi scrisese legi. Ascultasem poveşti cât pentru câteva cărţi.

În acest almanah al pierderii, o poveste era spusă de multe ori, ca să nu fie uitată. La Carmes, la două luni după ce sosisem eu, a venit o femeie creolă din Martinica, care crescuse pe o plantaţie de sclavi. Soţul ei fusese şi el închis la Carmes, dar numele lui fusese deja trecut pe listă. Numele ei de botez era Marie-Josèphe-Rose Tascher de la Pagerie, dar era cunoscută pe atunci drept Rose.

Era o femeie solidă. Un pic ursuză, drăguţă, fără a fi însă de o frumuseţe uimitoare, cu umerii aplecaţi, părul negru, sprâncenele groase, ochii mari, gura generoasă şi nasul, dacă mă gândesc bine, la fel de impunător. Plânsul era starea ei obişnuită; mai târziu, avea să spună că fusese curajoasă, că mersese la fiecare femeie şi o alinase, dar nu a fost deloc aşa. Era îngrozită şi cine ar putea să o învinuiască pentru asta? A stat cu mine şi mi-a plâns pe umăr.

— Îţi spun, Mademoiselle, începea ea. Nu o să-ţi spun cetăţeană, s-a terminat cu asta. O să-ţi spun de cine mi-e dor cel mai mult. Nu de soţul meu, chiar dacă îmi pare rău pentru el, dar nu a fost întotdeauna corect, nu mi-a fost loial. Îmi pare rău că a murit, dar nu îl pot aduce înapoi. Nu e vorba nici de fiul sau de fiica mea. Îi iubesc pe amândoi ca orice mamă, dar

sunt îngrijiți dincolo de zidurile oraşului. I-am făcut ucenici, pentru protecția lor – Hortense lucrează la o cusătoreasă, Eugène, la un tâmplar care face mobilă. Sunt în siguranță, dar cât de schimbaţi vor fi după asta? Ce vor deveni? O să-ți spun de cine mi-e dor cel mai mult: de mopsul meu. Nimeni nu e mai bun decât Fortune. Îmi place să-l privesc când îşi scarpină urechile, când îşi mişcă fundulețul, când doarme, când latră, când îşi ține respirația, când strănută. De Fortune mi-e dor cel mai tare, de dragul meu mops.

Pentru că nu avea niciun câine cu ea, după o vreme a început să-mi spună Mops. Câine cu nasul mic. Ce glumă era asta, cum se amuza! Mă striga noaptea. Nu se putea liniști până când nu eram lângă ea, până când nu mă atingea şi mă mângâia pe păr. Nu mă deranja. Uneori îmi dădea de mâncare – aveam nevoie de mâncare.

Am reuşit apoi să îl cunosc pe Fortune. Rose a fermecat un paznic, iar acesta a aranjat ca Fortune să ne viziteze săptămânal. Sosirea lui ne-a redat un pic de optimism. Era un băiețel vesel, devotat stăpânei lui, şi toate ne-am bucurat să-l vedem. Inocența era acolo din nou. O ființă mică şi inofensivă, cu un chip negru şi trist şi cu privirea îngrijorată, de parcă ne-ar fi înțeles suferința. Ne-a făcut mult bine. Micile lui zgomote, sinceritatea lui, nevinovăția lui… Ne întristam când îl vedeam plecând şi speram că aveam să trăim şi în următoarea săptămână ca să îl revedem. Ne rugam să rezistăm măcar până atunci.

Rose mă mângâia pe burtă. Nu mă ajuta la treburile murdare, dar îmi vorbea în timp ce eu şi celelalte femei ne ocupam de ele. Cred că m-am îndrăgostit puțin de ea. Ea, la rândul ei, s-a îndrăgostit de un soldat închis la Carmes, unul chipeş, cu o cicatrice impresionantă făcută de un paloş. Îşi petrecea o mare parte din timp încercând să se îngrijească, să se păstreze drăguță pentru bărbatul cu cicatrice, al cărui nume era Lazare Hoche. El era sigur că nu avea să moară ghilotinat şi încrederea lui o consola. Cum se mai gătea pentru el!

Eram mai în vârstă decât ea cu doi ani, dar nu păream. Până la urmă, am trăit mai mult şi decât ea. A murit din cauza complicațiilor abdicării, în

1814, înainte de a împlini cincizeci şi unu de ani. O crezusem mai rezistentă. Dar m-a distrat mult în ultimele zile petrecute în închisoare.

Pe 28 iulie 1794, 10 Thermidor, Anul III, uşa s-a deschis şi paznicul a strigat:

— Anne Marie Grosholtz!

— Sunt însărcinată, am spus eu. Uitați-vă la burta mea!

Dacă şi-ar fi pus mâinile pe ea, în scurt timp ar fi simțit o mică mişcare. Dar mi-a strigat numele din nou şi mi-a spus că trebuia să plec. Şi atunci m-am gândit că nici femeile însărcinate nu mai erau în siguranță. Mi-am spus însă că, până la urmă, nu era chiar un şoc. Nu era deloc surprinzător. Până la urmă, de ce aş fi fost cruțată? Ce mă făcea importantă? „Copile, acum plecăm, nu te las! Nu pot să te las!”

Am urcat din nou la parter, unde aerul era mult mai curat, iar plămânii mei au fost şocați de schimbare. Mâinile îmi erau murdare, la fel şi rochia, şi părul. Credeam că avusesem grijă de mine – dar cred că asta nu prea mai conta. Mă țineam de burtă şi îmi ceream iertare de la copilul meu. Am urcat scările, am ieşit pe poarta mănăstirii şi am ajuns pe o stradă pariziană, iar acolo, un soldat din Garda Națională mi-a spus:

— Pe aici, vă rog, cetățeană!

— Sunt însărcinată.

— Da, a spus el, nu vă faceți griji!

— Totuşi, sunt îngrijorată!

— Nu mergeți la judecată.

— Nu? într-adevăr?

— Nu, cetățeană, nici nu se pune problema! E vorba de altceva.

CAPITOLUL LXVI

Falca zdrobită

Apoi am auzit oameni aplaudând pe Rue Saint-Honoré, un zgomot de sărbătoare. Ce sunet!

— S-a terminat! am auzit pe cineva strigând. Tiranul nu mai e! Tiranul e mort şi toţi apropiaţii lui sunt acum adunaţi!

M-au dus într-o cameră de lângă Place de la Rèvolution. Oamenii erau strânşi în jurul unor obiecte de acolo, care erau aşezate pe mese. Obiecte precum cele ale unui măcelar. Doar că acestea nu aveau să fie cântărite şi mâncate.

— Capete, am spus eu. Eu fac capete. Sunt chemată doar la sfârşitul vieţilor oamenilor. Aici sunt capete.

— Da, au zis ei.

— Cine-i aici? am întrebat eu.

— Acesta, au spus ei, făcând un tur, e Couthon schilodul. Are unghiul acesta al tăieturii pentru că au fost nevoiţi să o facă din lateral. A fost bătut de ceilalţi în căruţă, aproape călcat în picioare…

— Şi aici? am întrebat eu.

— Mizeria asta s-a numit Augustin Robespierre, fratele. Când a aflat că totul s-a terminat pentru el, s-a aruncat de la o fereastră, de la înălţime, într-o curte. Trebuie să-l fi durut. Şi-a rupt oasele, dar nu a reuşit să se omoare – nu, am făcut noi asta mai târziu…) tăietura asta mică de pe gâtul lui, poţi s-o vezi acolo. Lângă el, e cel curat, Saint-Just. Atât de curat pe lângă ceilalţi…

— Şi aici? Aici? am întrebat eu.

— Însuşi Incoruptibilul.

Acolo, pe masă, era sfera specială a lui Maximilien Robespierre. Nu îl văzusem pe Robespierre niciodată până atunci. Mizeria de pe cap nu era doar din cauza traumei gâtului. Povestea mea începuse, într-o altă ţară, cu o falcă, o proprietate de familie care dispăruse, pierdută din cauza unui tun care explodase. Aici, era o altă falcă zdrobită. Aceasta era absentă – încă era

legată, încă atârna de cea superioară, ruptă de un glonț. Robespierre încercase să se împuşte, dar ratase – o sinucidere executată greşit.

Nu fusesem eliberată din închisoare pentru privilegiul special de a observa coşurile pline ale zilei. Trebuia să lucrez. O cantitate mare de ghips era deja pregătită. Era ceară – ceară obişnuită de lumânări, de cea mai proastă calitate, dar era tot ce aveau. Provenea de la sute de resturi de lumânări adunate. Trebuia să fac mulaje care să fie puse în Convenție. Şi le-am făcut.

Am avut nevoie de doar două zile.

— Mulți oameni, le-am spus eu, vor dori să vadă aceste capete. Mulți oameni vor vrea să fie siguri că e mort. Nu credeți? Eu cred că da. Sunt sigură de asta. Oamenii vor veni zeci de ani ca să vadă asemenea lucruri.

Când mi-am terminat munca, am întrebat ce avea să se întâmple mai departe.

Mi-au spus că eram liberă să plec.

— Liberă să plec unde? am întrebat eu.

— Să mergi acasă, mi-au răspuns ei. De ce nu te duci acasă?

— Acasă, am şoptit eu. Nu m-am gândit la asta.

Am luat-o pe drumul mai lung, pe străzi ocolitoare. Nu voiam să mă grăbesc. Nu puteam să ştiu ce mă aştepta acolo.

CAPITOLUL LXVII

Mica listă neagră

Aş vrea să fiu goală pe dinăuntru. Dar sunt plină. Aş fi vrut să fiu goală pe dinăuntru. Trebuie să fac o listă. Să scriu totul. Trupurile vin şi pleacă; nu ar trebui să te ataşezi prea tare. Când am fost în închisoare, oamenii au plecat. Trebuie să fac o listă.

Picot, Charlotte, şaizeci de ani, o femeie bătrână, pierdută.

Nu mi-am terminat lista. Sunt mică. Sunt un melc. Nu, sunt făcută din piele. Sunt neagră şi ruptă. Sunt foarte mică şi puternică. Îmi făceam lista! N-am terminat. Există un om în Biblie numit Iov. Îşi pierde familia şi, pentru că asta nu îl distruge, e acoperit de bube, bătut şi doborât, dar el rezistă. Probabil nici el nu ştie de ce. Îmi scriam lista. Nu mă mai doare întotdeauna la fel de tare. Lista mea. Atunci, fă-o!

M-am întors la o jumătate de casă. Jumătate căzuse la pământ; suporturile cedaseră sau fuseseră desprinse, iar cărămizile şi cheresteaua se prăbuşiseră pe pământ ca o casă din cărți de joc. Marea Casă a Maimuțelor, ambiția decăzută… Doi pereți întregi de cărămidă se sfărâmaseră, dezvăluind vechea structură strâmbă din lemn de dedesubt. Dalele de piatră fuseseră smulse şi furate; nu mai era nimic din gard şi nici clopoțelul care îi aparținuse lui Henri Picot. Cândva, existase speranță în acest loc; mulți oameni lucraseră aici; mulți frecventaseră acest loc. Cândva, aici fusese cea mai mare expoziție de pe bulevard, chiar cea mai mare din Paris.

Am stat tăcută în fața ei.

— Edmond, am şoptit, sunt acasă.

Niciun răspuns.

— Edmond.

Nimic.

Ce se întâmplase cât timp fusesem plecată? Am aflat mai târziu, dintr-un document emis de Préfecture du Département de la Seine. Am umplut golurile. Şi am trecut peste asta.

Cei din cartierul nostru, liderii sectorului, Garda Națională, vechii locuitori – presupun că şi André Valentin, dar nu pot dovedi asta – veniseră

la Marea Casă a Maimuțelor. O urâseră prea multă vreme. Înconjuraseră casa şi începuseră să o dărâme. Nu avuseseră nevoie de prea mult ajutor. Suporturile se desprinseseră destul de uşor; casa scheunase şi gemuse, de parcă toate maimuțele ar fi fost din nou în ea. Liderii sectorului distruseseră totul, fiecare dulap, fiecare cufăr, fiecare sertar, fiecare cameră, la parter, la etaj, înăuntru şi afară, sus şi jos. Distruseseră casa manechinelor noastre pentru că intenționaseră să ne rănească oamenii din ceară. Îi scoseseră pe unii afară şi dansaseră beți pe stradă cu ei, apoi îi lăsaseră rupți pe pământ. Trăseseră şi răsturnaseră totul. Dar camera din ghips era încă în siguranță. Nu ştiuseră că exista. Dar mai sus?

La baza scărilor, am descoperit păpuşa pe care o făcuse Edmond şi care mă reprezenta, prăbuşită în deznădejde, cu picioarele îndoite în spate incredibil de mult, cu fusta ridicată, cu o crăpătură într-o parte a capului şi cu o mână sucită la spate, parcă pentru protecție, ca şi cum nu ar fi suportat să privească.

Am mers mai departe, în pod sau în ce mai rămăsese din el. O mare parte din acoperiş se prăbuşise.

În timp ce căutaseră, beți şi furioşi, în timp ce scotociseră prin Marea Casă a Maimuțelor, dăduseră la etaj peste numeroşii frați şi numeroasele surori din familia Picot. Oameni tăcuți şi blânzi. Brusc, oamenii morocănoşi şi îndârjiți ajunseseră printre ei, îi răsturnaseră, îi traseră, râseseră, ce se mai distraseră. Apoi începuseră să-i arunce pe frații Picot pe ferestre. Manechinele aterizaseră pe pământ, se rostogoliseră unul după celălalt, în timp ce pereții de la etaj gemeau şi cherestelele se rupeau. Apoi descoperiseră un manechin cald.

— Şşşt, îi spusese el liderului sectorului. Sunt un manechin de croitorie.

Liderul sectorului se holbase la el.

— Şşşt, repetase el. Sunt foarte liniştit.

Liderul sectorului luase o grămadă de pânză de sac. Podul îl chema.

— Sunt făcut din lemn, pânză şi cusături. Capul meu e din pastă de hârtie pictată. Sunt pânză. Am rumeguş în loc de măruntaie.

Grinzile cedau.

— Atunci, asta nu o să te doară deloc, nu-i aşa?

Oare aşa se întâmplase? Oare urechile îl dăduseră de gol? Ar fi putut să fie model pentru încă o sută. Nu strigase, sunt sigură de asta. Nu, poate că o făcuse. Poate că strigase la ei când erau la parter:

— Numele meu e Edmond Henri Picot! Edmond Henri Picot! Eu nu uit!

Sau poate, la sfârşit, datorită concentrării, se transformase complet într-un manechin de croitorie. Fraţi rupţi şi surori rupte. Şi, printre toate acele bucăţi, membre şi capete sparte, trunchiuri prăbuşite, unul era mai greu decât celelalte. Poate că nu spusese niciun cuvânt şi nu ştiuseră că aruncau un om viu de la fereastră – nu până când se lovise de pământ şi văzuseră roşu. Viaţa mea vărsată din casă. Un manechin care nu mai putea fi reparat.

Umplu golurile. Oare aşa se întâmplase? Sau poate că podul, stricat de mult, începuse să se prăbuşească, iar Edmond, traumatizat, sărise?

Mi s-a oferit documentul la Préfecture du Département de la Seine: *Un bărbat a căzut din clădire, un metru şaizeci şi opt de centimetri. Nume necunoscut.* Edmond exersase dispariţia toată viaţa lui. Aici se sfârşise viaţa mea intimă.

Picot, Edmond Henri, treizeci şi nouă de ani, maestru al manechinelor.

Mai rămăsese doar o parte din casă. Toată clădirea construită pe terenul cafenelei în care se juca şah se prăbuşise. Şi lista mea? Nu mi-am terminat lista. Trebuie să o fac.

Am mers la spitalul Salpêtrière. Acolo, printre paturile pline, s-a născut copila mea. Dar nu a scos niciun sunet. Ceva a dat năvală în mine şi am ştiut brusc că m-am îndrăgostit. „Am un obiect, mi-am spus, ce miracol!” Mânuţe, picioruşe şi burtică. Buzele foarte subţiri şi roşii. Avea bărbia Grosholtz, era acolo din nou, dar nu şi nasul Waltner. În locul lui, avea nasul mic al lui Edmond. Draga mea fiică! Nu a avut nicio şansă însă. O fiinţă mică pe care o făcusem eu. Născută fără viaţă. Născută moartă. Nu s-a mişcat şi mi-au luat-o.

Marie Charlotte Grosholtz, bebeluş.

„Lumea e ruptă, mi-am spus eu, sau cel puţin crăpată.” Unele lucruri lipsesc din lume şi nu pot fi niciodată înlocuite. Nu pot fi. Doar atunci am înţeles cu adevărat – aşa cum văduva înţelesese întotdeauna – că lumea e plină de goluri şi că acestea erau toate ale mele. Poate că nu eram în stare să fac nimic viu. Sunt sigură că doar eu sunt de vină pentru faptul că pot crea numai lucruri asemănătoare cu viaţa şi de mărimea vieţii. La ce să te aştepţi însă de la un tată care a fost mai mult manechin decât om? La ce să te aştepţi de la o mamă care şi-a petrecut mai mult timp cu imitaţii de oameni decât cu oameni reali?

M-am întors acasă.

CAPITOLUL LXVIII

Nu mai e niciun os

Am stat ascunsă înăuntru. Toată numai unghiuri, toată strâmbă. Cineva a bătut la uşă. M-am gândit că erau copiii din zonă, care veniseră să-şi bată iar joc de mine, aşa că nu am răspuns, dar bătăile au continuat. Nu era un sunet zgomotos, ca al copiilor; era blând, ca o scuză. Nu era precum bătăile harnice ale lăcătuşului Ludovic în forja lui; începusem să înțeleg că era o bătaie de înțelegere. Una iubitoare. Am mers la uşă şi am deschis-o puțin.

Era stăpânul meu, Curtius.

Doctorul Curtius şi ucenica lui, din nou împreună. Am stat acolo împreună, două capete de o parte şi de alta a scândurii de lemn pe care o pusesem după ce se prăbuşiseră treptele şi ne-am uitat unul la celălalt. Doar ne-am privit unul pe altul, el de lângă pietrele sparte din curtea veche, eu din pragul ruinei în care trăisem. Poate doar câteva secunde sau poate mai mult. Poate câteva zeci de minute. O hrană extraordinară pentru ochi! Fusese la spitalul Hôtel-Dieu, un loc despre care îmi povestise Mercier în timpul plimbărilor noastre fictive prin Paris; de aceea durase atât de mult timp până când a venit. Fusese atât de bolnav, încât îl scoseseră din închisoare de teamă să nu-i infecteze pe ceilalți prizonieri, de teamă ca nu cumva să moară înainte de a fi ghilotinați. Fusese mutat la Hôtel-Dieu, unde putrezise cu alți oameni flămânzi, dar, contrar tuturor aşteptărilor, nu murise. Zi după zi, continuase să trăiască. În cele din urmă, încet, în timp ce alții mureau lângă el, începuse să-şi revină. Iar când se simțise destul de bine încât să umble un pic, fusese trimis acasă, ca un cetățean liber. Dragul meu bătrân! Era foarte slab, bineînțeles, şi nu arăta bine deloc, dar era *viu* – o rădăcină stafidită, uscată şi întinsă, dar care încă putea să se mişte şi să scoată un sunet.

— Bună, domnule, am spus eu.

— Se poate… Micuța mea? Am sperat să fii tu.

— Da, i-am răspuns, ea e. Sigur.

— Suntem aici, tu şi cu mine.

— Intrați, domnule?

— Da, da, cred că voi intra.

A intrat şi am închis uşa.

— E foarte întuneric, Marie, a spus el.

— O să aduc o lumânare.

— Aha, lumină! Lumină în întuneric.

Totuşi, altceva avea el în minte. Am văzut panica de pe chipul lui – dar nu a întrebat nimic atunci. Ne-am aşezat amândoi şi am rămas tăcuți, ca să nu spargem tăcerea. După o jumătate de oră, a avut suficient curaj ca să întrebe, foarte încet, ce era mai important:

— Micuțo, Marie, unde sunt ceilalți? Au plecat? Când se vor întoarce?

Am dat din cap. Apoi am rămas foarte multă vreme.

— Unde e Edmond… la etaj?

— Nu, aş vrea să fi fost. Asta ar fi fost, într-adevăr, ceva.

— Of, dragă, a spus el oftând. Un excelent creator de manechine.

— Da, domnule.

— Biata mea fată!

— Da, domnule.

— Şi tu, Marie? Ce-i cu tine? Trebuia să fie… o nouă viață.

Am clătinat din cap.

— Nu există niciun os, a spus el, în timp ce degetele lui expresive i se mişcau fără să vrea, niciun os care să ne aline destul.

După o altă tăcere, a întrebat repede:

— Nu şi ea, nu-i aşa? Măcar nu ea! Spune-mi, nu şi văduva, spune-mi!

— Da. Da, chiar şi văduva.

A închis ochii.

— Dar era bolnavă, distrusă…

— Îmi pare foarte rău!

— Am crezut că ar fi putut să… Nu mi-a plăcut să mă gândesc… am crezut că nu ar fi… Ce lucru… of, ce lucru mai e şi-acesta!

A rămas cocoşat pe scaunul lui, cu fața tremurându-i uşor, într-o reacție nervoasă. Avea buzele strânse şi o zbatere a ochiului. Apoi pot descrie ce a urmat doar ca zgomotul unei clădiri întregi care se prăbuşea; podele care cădeau peste alte podele, o mare masă de moloz ca o alunecare de material greu, rostogolindu-se la nesfârşit – doar asemenea sunete ieşeau din stăpânul meu. Dar a rămas aşezat şi, chiar dacă avea sudoare pe frunte, iar dintr-o ureche îi curgea un fel de lichid, în timp ce un ochi părea să-şi fi pierdut vederea, ruina continua să respire. Poate că era frig în camera aceea,

dar, când şi-a deschis gura, mi s-a părut că un nor ciudat de aer prăfuit a ieşit din ea.

Eram în nenorocita de Casă a Maimuţelor!

— Până la urmă, Micuţo, au fost bune pentru noi, nu? La trupuri mă refer. Nu la modelele noastre, nu la ceară, ci la oameni. Am trăit oare prea mult cu ei? Poate ne cheamă.

Dar acela nu a fost sfârşitul. Nu chiar. Eu şi Curtius am mers un pic mai departe. Am rămas foarte apropiaţi. Nu ne plăcea să umblăm singuri, ca nu cumva să dăm peste vreo fantomă a oamenilor noştri pierduţi în casa aceea, în care fuseserăm toţi. Am mers mai departe, ne-am poticnit, dar am continuat. Am făcut curăţenie, am măturat, am cules nasturii de prin gunoaie. Am făcut pereţi din pânză acolo unde erau găuri în casă. După o vreme, ne-am făcut curaj să deschidem câteva obloane. Am început să lucrăm la camera cu ghips, care, fiind atât de solidă, supravieţuise destul de bine; am spart-o până când am ajuns la pânza gudronată şi am constatat că toate mulajele erau tefere şi nevătămate. Dar capul regelui, făcut după ce acesta murise, avea să rămână nemodelat.

Totul a început cu mine şi cu doctorul Curtius; apoi a continuat la fel. La două luni după ce se întorsese stăpânul meu, ne-am deschis din nou afacerea cu câteva asemănări jalnice din ceară. Ni s-a permis să folosim mulajele capetelor lui Robespierre şi ale adepţilor lui. Doctorul Curtius avea o mare poftă de oameni – întotdeauna o avusese, iar asta îl ţinuse în viaţă.

— Ai fost cu mine tot timpul, mi-a spus el. Ce tovarăşi suntem noi! Faci munca văduvei şi eşti aproape la fel de pricepută ca ea. Nu mai e corect să-mi spui „domnule”. Mi-ar fi ruşine să aud asta. Şi, dacă îţi convine, Micuţo, dacă nu te supără, Marie, dacă nu îţi stă în gât, de vreme ce nu ai altă mamă decât o păpuşă din lemn, nici alt tată în afară de o piesă metalică pentru o falcă, poate vei ajunge să mă consideri unchi. Şi chiar să mi te adresezi ca şi cum aş fi.

— Unchi?

— Da.

— Nu, domnule, nu cred că aş putea.

— Nu? Păi, atunci, poate cu timpul.

— Domnule, voi fi plătită acum?

— Ei bine, mi-ar plăcea să fac asta.

Busturile lui Marat au fost sparte; oamenilor le era ruşine să le mai ţină în case. Chiar şi trupul lui Marat a fost dezgropat din Pantheon şi aruncat pe o

grămadă de bălegar. Încă expuneam omul nostru din ceară, ucis în baie, pe care îl făcusem împreună cu Edmond. Am pictat apoi un mare anunț:

MONŞTRII VOŞTRI SUNT ÎNĂUNTRU!

Nu au venit însă prea mulți oameni: nu puteam să-i învinuim. Toți se săturaseră de monştri. Am inventat apoi un nou nume pentru noi:

CASA DREPTĂȚII

Cu toate acestea, veneau doar câțiva oameni în fiecare zi.

— De ce să plătim ca să vedem capul lui Robespierre, când Robespierre ne-a condamnat la moarte mamele, tații, fiii şi fiicele? ziceau ei.

Nu ştiam cum să răspundem la această întrebare, aşa că stăpânul meu i-a lăsat pe mulți să intre fără plată, un gest pe care văduva nu l-ar fi permis niciodată. Nu mai aveam un câine de pază, aşa că nimeni nu ne mai apăra atunci când oamenii ne batjocoreau pe stradă; tot ce puteam face era să mergem mai departe; copiii aruncau cu pietre în mine, iar lui Curtius i se puneau piedici. Mi se părea că oamenii ne considerau vinovați.

Dar stăpânul meu nu şi-a pierdut credința în munca lui.

— Doar oglinzi, Marie, a spus el. Doar oglinzi. Asta facem. Asta a fost magazinul dintotdeauna. Nu le place să se uite la ei înşişi. Le e ruşine de ce văd în oglindă.

Afacerea noastră a mers cu greu până în ultimele ore ale zilei de 25 septembrie. În primele ore ale zilei de 26, l-am auzit pe Curtius aplaudând în noapte; altfel, evenimentul ar fi fost la fel de liniştit precum cel al tatei. Nu a coborât de dimineață. Am stat pe trepte o vreme, ca atunci când murise mama. În cele din urmă, am mers la el.

— Treziți-vă, domnule, treziți-vă! Nu ştiți că e timpul?

El nu asculta.

— Măcar deschideți ochii. Puteți face asta, nu-i aşa? Nu vă cer foarte mult. Lăsați-mă să vă văd ochii din nou. Ştiu că sunt albaştri.

Om încăpățânat…

— Un sunet. Un mic zgomot, domnule! Atât vă cer, apoi voi pleca tiptil şi vă voi lăsa în pace până mai târziu. Ați spus ceva? Încercați din nou. Cred că v-ați mişcat. N-ați făcut asta? Nu mă lăsați singură, domnule! Nu trebuie

să mă lăsați singură. Nu e bine. Dacă vă scutur puțin? O, domnule, domnule! Să stați atât de nemişcat! Ce mă fac?

Şi totuşi, am ştiut tot timpul. I-am spălat apoi fața, i-am pieptănat pe spate părul rămas, am adăugat săpunul lichid, am amestecat ghipsul; nu era nevoie de paie. Cât de ciudat era să lucrez cu capul încă ataşat, cu trupul încurcându-mă, uitasem asta. Masca mortuară a lui Philip Wilhelm Mathias Curtius, născut în Berna în 1749, mort în Paris în 1794, cel mai mare artist parizian, cronicar al istoriei, creator de oameni, care iubise o văduvă şi cunoscuse trupul omenesc mai bine decât oricine, dar nu îl împărțise pe al lui cu nimeni… Marele Curtius.

— Îți voi spune unchi până la urmă, mi-am zis. Unchiule…

Conform legii revoluționare, înmormântarea s-a ținut la miezul nopții, fără nicio ceremonie religioasă. Nu au venit prea mulți oameni. Doar câțiva îndoliați uzi leoarcă. Un bărbat a venit împins într-o roabă – era Louis-Sébastien Mercier. După moartea lui Robespierre, Mercier, la fel ca mulți alții, fusese eliberat din închisoare. Lumina Parisului strălucea deasupra lui, dar bietul om era orb. Ochii lui funcționau destul de bine, dar puteau vedea doar trecutul; nu mai putea înțelege Parisul. Mi-a spus că nu cunoştea acest loc nou.

Pe parcursul lungii lui întemnițări, Mercier nu se descălțase niciodată de pantofii lui iubiți. La început, mersese cu ei pe podeaua celulei în fiecare zi, dar, după o vreme, începuse să stea în colțuri şi nici el, nici pantofii lui nu mai făcuseră mişcare. Camera era umedă şi picura înăuntru, iar paiele lui nu fuseseră curățate niciodată cum ar fi trebuit. Şi, în lunga lui somnolență, când plimbările din trecutul lui deveniseră tot mai confuze în mintea sa şi se pierduse definitiv în gânduri, pantofii lui începuseră să putrezească. Pielea lor crescuse în pielea picioarelor lui. Gleznele sale umflate se revărsaseră peste marginile pantofilor lui şi, cu timpul, pantofii şi picioarele deveniseră una. Durerea pe care o simțise când atinseseră pământul Parisului fusese sfâşietoare. Fusese necesar să fie cărat din celula închisorii.

Mi-a spus că doctorii se oferiseră să-l opereze ca să îi desprindă pantofii de pe picioare, dar el nu permisese acest lucru. Dorise să vină ca să-l conducă pe Curtius pe ultimul drum. M-a invitat să locuiesc cu el, să fiu pantofii lui, să-i spun ce vedeam atunci când umblam prin noul Paris. I-am mulțumit, dar am refuzat.

Avocatul stăpânului meu, Gibé, un om asemănător unui şoarece, a fost persoana care mi-a spus că exista un testament.

— A lăsat totul unei singure persoane, mi-a spus el, ție.

— Mie? Micuței? Lui Anne Marie Grosholtz? Totul? Nu, nu poate fi adevărat. Permiteți-mi să văd documentul din nou. Nu poate fi adevărat. Spuneți-mi, nu mințiți? Sunt o pradă foarte ușoară, nu ar trebui să mă mințiți. Nu ar fi o mare victorie. Citiți-l cu voce tare, vă rog!

— Lui Anne Marie Grosholtz, egala mea în artă.

Mi-am pus mâna la gură.

— Asta sunt eu! Eu sunt! Am fost plătită! În sfârşit, am fost plătită!

Aveam o casă. Unchiul îmi lăsase una.

— Dar sunt datorii, a spus apoi Gibé.

Stăpânul meu era dator la un medic chirurg, doi croitori, un lăcătuş, câțiva vânzători de ceară; nu îşi plătise taxele pe anul anterior, în total o datorie de cincizeci şi cinci de mii de lire. O asemenea sumă nu părea posibilă. Te puteai îneca într-o asemenea sumă.

A.M.GROSHOLTZ
AMICUS LUD. DAVID
L. David
l'an III

CAPITOLUL LXIX

Portretul lui A.M. Grosholtz
(de Louis David, Anul III)

Sunt aproape de sfârşit acum şi am câteva mici treburi de care trebuie să mă ocup. I-am căutat pe toţi cei pe care îi cunoşteam; toţi dispăruseră. E adevărat, la un moment dat am găsit o plăcintă pe pragul rupt al uşii Casei Maimuţelor. Ştiam că Florence Biblot o lăsase acolo. Era o scuză? Am lovit-o cu piciorul şi am aruncat-o în noroi. Nu am mai văzut-o niciodată, şi nici plăcintele ei. Eram proprietara unei afaceri, o persoană importantă. Mi s-a pictat chiar şi un portret. Jacques-Louis David a făcut-o pe când a fost închis în Palatul Luxemburg.

Am fost unul dintre puţinii lui vizitatori; avea foarte puţin de pictat, dar nu m-a deranjat. O femeie mică, îmbrăcată în negru. Am ţinut-o pe Marta în poală; ar fi trebuit să fie micuţa Marie Charlotte, dar Marta mi-a fost suficientă. Am insistat să fiu înfăţişată cu mâna pe faţă, căci nu eram pregătită să fiu privită.

A protestat spunând că nu putea să mă vadă bine, pentru că faţa mea era acoperită.

— Tttte rrrog!

Am insistat. La fel de inexpresivă precum păpuşa din poala mea. Şi atât de multe chipuri sub ea.

Apoi m-am întrebat cum să umplu golul. Cincizeci de mii de lire.

Am luat bani cu împrumut, de la vânzătorul de ghips; până la urmă, afacerea lui era şi a mea. Nu a fost destul. Trebuia să fiu mai isteaţă. Aveam treizeci şi patru de ani şi o afacere. Mi se părea că aveam să pierd totul dacă nu mă mişcam repede. Casa Maimuţelor, un loc strâmb, nu era prea plăcută la vedere. Am vândut terenul de pe fiecare parte a vechii case; a dispărut gunoiul. M-am gândit că, după o vreme, poate aveam să îi expun din nou pe unii dintre vechii oameni, că după o vreme aveau să redevină populari.

Am stat singură, cu un manechin având forma lui Edmond. M-am gândit că aveam să rămân aşa. Cu boneta legată. Dar, în cele din urmă, eu nu eram ca văduva. Aveam prea multe de făcut şi eram pe cont propriu. Nu puteam sta pe loc. Oamenii disperaţi iau decizii proaste. Şi aşa am făcut şi eu.

Ca să mă salvez, am recurs la o uniune destul de comună: m-am căsătorit.

S-a dus vestea. Oamenii încă mai credeau că doctorul Curtius trebuia să fi avut o mare avere. Nu era adevărat, dar valorase cât Casa Maimuțelor – şi atât valoram şi eu. Bărbații m-au chemat; oamenii flămânzeau, iar ocaziile erau rare. Unul mi-a arătat nişte cifre dintr-un carnet şi mici desene arhitecturale din cerneală.

Pe 5 octombrie 1795, au fost din nou lupte de stradă. Pe 26, Jacques-Louis David a fost amnistiat. Pe 28, la Préfecture du Département de la Seine, Ville de Paris, într-o cămăruță murdară, fără nicio decorațiune, cu bănci aliniate, unde martorii, miresele neîmpodobite şi mirii banali aşteptau să fie chemați ca să fie înregistrați, s-au căsătorit Anne Marie Groshotiz şi François Joseph Tussaud.

— E o chestiune de afaceri, i-am spus cetățeanului Tussaud, iar cetățeanul Tussaud, băgându-şi carnețelul în buzunarul de la piept, a fost de acord.

Cetățeanul Tussaud, soțul meu. Nu e o poveste fericită. Poate că părinții lui erau de vină. Când era copil îl duseseră la teatru şi se îndrăgostise de el. Teatrul îl făcuse pe François să viseze şi, când crescuse, nu reuşise să îşi uite visul. La fel ca mulți alții care se simt fermecați de peisajele şi personajele de pe scenă, şi el fusese copleşit încet de frumusețe şi lumină. Niciodată nu ştiuse cum era în spatele scenei. Nu se deranjase niciodată să meargă dincolo de uşa pe care scria PRIVAT. Adora teatrele de carton şi se juca tot timpul cu ele. Era un om bun, dar cu totul inutil.

Nu îmi amintesc senzația mustăților lui; nu îmi amintesc zgomotele făcute de el pe coridor; nu îmi amintesc cum bătuse la uşa camerei mele, care îi aparținuse cândva stăpânului meu. Îmi amintesc doar momentul în care am văzut cifrele de la bancă şi groaza pe care mi-au provocat-o. Pur şi simplu, mă mințise, iar eu fusesem destul de proastă încât să-l cred. O căsătorie foarte nefericită.

Totuşi, i-am supravieţuit cumva. M-am trezit în fiecare zi; trebuia să o fac. Eu şi cetăţeanul Tussaud nu dormeam în acelaşi dormitor, dar locuia în Casa Maimuţelor împreună cu mine şi venea din când în când în camera mea, iar eu nu îl alungam.

Se aştepta ca eu să câştig bani. Se aştepta să am bani tot timpul. Îi dădeam bani de buzunar aşa cum părinţii le dau copiilor. El îi cheltuia pe cărţi de vizită elaborate pentru afaceri.

— Acum, spunea el, totul va merge bine, ai să vezi.

François Joseph Tussaud
L'architecte des théâtres
Grand atelier, 20 Boulevard du Temple

Iar acestea erau făcute din carton. Pleca dimineaţa, plin de idei măreţe, şi se întorcea după-amiaza, înfrânt şi beat. Şi, între timp, o viaţă nouă creştea în mine. Nu mă aşteptam să trăiască, aşa că nici nu m-am putut gândi la el la început, nu îndrăzneam. I-am dat în continuare bani lui François, dar el a făcut şi mai multe datorii. Am încercat să îl învăţ să facă oameni de ceară, dar oamenii de ceară nu erau destul de interesanţi pentru el. Nu voia să lucreze pentru cabinet; voia doar să-i ia banii. Găsea mereu locul în care păstram banii, oriunde i-aş fi ascuns – dacă avea un talent, acesta era. Îi cheltuia, apoi plângea sau urla în faţa mea. Casa Maimuţelor avea nevoie de oameni noi, dar oamenii costau bani. Apoi m-am gândit că poate ar fi trebuit să-mi cresc singură armata. Bineînţeles, era periculos să fac copii la treizeci şi patru de ani, dar fusese periculos şi la şapte ani, când fusesem lăsată cu doctorul Curtius, sau mai târziu, când doctorul Curtius decisese să vină la Paris.

Apoi noua flacără, incredibilul meu noroc! Noul foc.

Mai întâi unul, apoi, cu timpul, doi!

Micul François s-a născut în 1798. Micul Joseph a venit în 1800. Amândoi au apărut pe lume cu inconfundabilele nasuri Waltner şi cu bărbiile Grosholtz. Aveam din nou pe cineva care să-mi ţină companie! I-am învăţat, aşa cum mă învăţaseră pe mine Edmond şi Curtius, tot ce ştiam despre lume; la fel şi ce mă învăţase văduva. Cetăţeanul Tussaud a plâns şi a gângurit împreună cu ei; şi el era îndrăgostit. Băieţeii s-au mişcat şi au făcut gălăgie, iar eu i-am alăptat, în faţa oamenilor de ceară.

Micul F.

Am fost fericiți o vreme într-o asemenea companie splendidă. Dar afacerea mergea prost. Casa Maimuțelor trebuia asigurată, la fel şi copiii. Pe la patru ani, micul François lucra deja pentru mine: introducea fire de păr în capetele de ceară, amesteca praf de ghips cu apă şi aprindea focul aşa cum făcusem eu pentru Curtius.

— Are doar patru ani, mi-a spus cetățeanul Tussaud.

— Trebuie să muncească, am răspuns. Nu te deranjează, nu-i aşa, micule E?

Micul J.

— Nu, mamă, haide să ne apucăm de treabă, te rog!

Un băiețel bun.

— Unde mergem, mamă?

— La Palatul Tuileries.

— Unde a fost prințesa Elisabeth?

— Da, pentru scurtă vreme. Foarte bine, micule E!

— Dar e cinci dimineața, s-a plâns cetățeanul Tussaud. Copilul trebuie să doarmă. Haide, micuțule, înapoi în pat!

— Nu, cetățene Tussaud, i-a spus micuțul tatălui lui, merg cu mama.

Dacă ar fi stat în pat, nu l-ar fi întâlnit pe Napoleon.

CAPITOLUL LXX

Ultima mea figură franceză

Am făcut apoi un mare plan, un plan la fel de periculos precum cel al văduvei când ne mutaserăm în Casa Maimuțelor. Nu am povestit nimănui despre el, ci am lăsat totul să crească în mine. Mutarea în Casa Maimuțelor fusese inspirată şi scandaloasă; la fel fusese şi adunarea tuturor acelor oameni faimoşi şi infami. Îndrăzneşti sau dai faliment! Am început să colecționez oameni din nou. Am vrut însă cele mai bune exemplare de francezi. Când m-am uitat în jurul meu, mi-am dat seama că un singur nume merita să fie pe lista mea – pe lista oricui. Am apelat la favoruri ca să îl obțin pe Napoleon.

Primul consul, pentru că acesta era titlul lui pe atunci, se însurase cu o cunoştință de-ale mele, plângăcioasa Rose din Carmes. I-am scris un bilet, pe care l-am semnat „Cu afecțiune, Mops”. Mi-a răspuns că nu avea să fie uşor, pentru că Napoleon nu avea timp pentru asemenea lucruri. Dar el o iubea foarte mult pe Rose, chiar dacă prefera să o numească Josephine.

Rose m-a pupat şi a atins uşor nasul micului François. Fortune alerga în jurul nostru. Apoi a venit consulul Bonaparte.

— Apropie-te, mi-a spus el, şi asta am făcut.

— Nu tu, a adăugat, celălalt. Viitorul Franței.

L-am împins în față pe micul François. El a înaintat, strâmbându-şi micul cioc. Napoleon Bonaparte s-a apropiat foarte mult, apoi şi-a pus mâna pe umărul fiului meu şi l-a privit cu atenție; micul François a rămas nemişcat, apoi a țipat – nu de teamă, ci de bucurie. Micul meu fiu se amuza datorită celor mai ciudate lucruri.

François, primul meu copil, deşi nu primul născut, avea să spună des povestea asta; face parte din mitologia lui. S-a lăudat cu ea în faţa colegilor de clasă, chiar dacă ei nu credeau niciun cuvânt.

— Tu eşti mama? m-a întrebat apoi Napoleon.

— Eu sunt, domnule, am spus. Nu e evident?

— E curajos. Avem nevoie de oameni curajoşi. Apucă-te de treabă!

Am pregătit totul, explicându-i exact ce avea să se întâmple. Faţa lui avea să fie acoperită complet cu ghips. Micul François a înaintat cu paiele, iar el a dat din cap.

Ne-am apucat de treabă.

Când am terminat, el a spus:

— Mă ai în ghipsul acela?

— Da, domnule consul, e o asemănare perfectă.

— Ai grijă cu el. E un cap bun.

— Domnule consul, eu nu judec niciodată capetele, i-am spus. Am fost învăţată să nu o fac. Unele capete rezistă pentru totdeauna, dar lucrul acesta e neobişnuit. Nu i-am topit niciodată pe Franklin şi pe Voltaire. Dar oamenii l-au uitat pe criminalul Dezrues. Niciodată nu putem şti, nu există nicio garanţie. Dar continuăm, domnule consul, nu ne oprim, întotdeauna avem pe cineva de făcut şi întotdeauna avem pe cineva de topit.

— Micuţă Mops, a spus Rose, mă surprinde felul cum vorbeşti.

— E afacerea mea. Îmi cunosc afacerea. Nu mă deranjează să vorbesc despre ea.

— Micuţă Mops? a întrebat el.

— Aşa îi spuneam în închisoare, între vizitele lui Fortune.

— Au existat o grămadă de personaje exagerate, doamnă creatoare de chipuri, a observat Napoleon. Revoluţia a produs tot felul de ciudăţenii. Roux, călugărul care ţipa, Marat, doctorul care voia doar oameni morţi, călăul Jacques Beauvisage…

— L-ați văzut, domnule consul? Pe Jacques Beauvisage? am întrebat eu.

— Jacques Beauvisage e o poveste. „Ai auzit cum l-a omorât Jacques Beauvisage? spuneau ei. Cum a ucis-o?” Niciun om nu putea să facă atât de multe! Ar fi trebuit să fie cel mai mare monstru care a existat vreodată. Tot ce a fost mai rău la Revoluție i-a fost atribuit acestui personaj.

— Cel mai mare criminal, am spus.

— Am auzit că a înecat oamenii la Nantes, a adăugat Rose.

— Am auzit că a condamnat oamenii cu Fouquier-Tinville, a zis Napoleon.

— Eu am mai auzit şi că, după masacrele din septembrie, nefericit din cauza regretelor, a mers în Place de Grève, a urlat şi a înjurat până când o mare mulțime s-a adunat în jurul lui, apoi, când s-au strâns câteva sute de oameni, s-a omorât în fața lor, împuşcându-se în cap cu un pistol, a spus Rose. Se povesteşte că nişte câini vagabonzi au dormit în locul acela multe nopți după aceea.

— E adevărat? Asta s-a-ntâmplat? am întrebat. Bietul Jacques!

— Nimic nu e adevărat, a spus Napoleon. Totul e o legendă. Un nume ridicol – Jacques Beauvisage! Nu a existat niciodată o asemenea persoană.

— O, ba a existat, domnule. L-am cunoscut. A fost cu noi la început, domnule, la cabinetul doctorului Curtius. Îl numeam câinele nostru de pază. Am crescut împreună.

— N-am mai auzit povestea asta, a spus Napoleon. Nu te aştepta să o cred.

— L-am căutat foarte multă vreme. Dar nu s-a mai întors acasă.

— O altă poveste despre Revoluție, care să sperie copiii şi adulții. Fără îndoială, pentru a adăuga puțin mister afacerii tale. Ai vreo dovadă a existenței lui? A fost modelat în ceară?

— Nu, nu a fost. Deşi a cerut să fie.

— Bine. Ai terminat? a spus apoi Napoleon.

— De vreme ce lumea e încă interesată de capete, încă mai am de lucru.

— Atunci, ai primit lucrul după care ai venit. Îți doresc o zi bună!

— Mulțumesc, domnule consul, nu va fi nevoie să mă întorc. La revedere, Rose, mulțumesc! La revedere, Fortune!

După un an, Fortune avea să fie ucis de buldogul englez al bucătarului lui Napoleon.

Am ieşit. Mai aşteptau şi alții pe coridor; părea că dimineața consulului Bonaparte era rezervată pentru primirea artiştilor. Erau David şi Houdon,

bătrânul sculptor, părând foarte săraci, precum şi un bărbat tânăr şi chipeş pe care nu îl mai văzusem până atunci. M-am întrebat care dintre ei avea să fie primit după mine.

Cu timpul, Houdon avea să-i facă lui Napoleon un bust în mărime naturală, dar asta nu avea să însemne prea mult. David avea să îl picteze încoronându-se împărat pe o pânză de şase metri pe zece: David şi Napoleon se născuseră unul pentru celălalt. Tânărul de pe coridor avea să-l sculpteze în cea mai bună marmură, mai înalt de patru metri, precum Marte, zeul războiului. Numele artistului era Antonio Canova.

Cei doi, David şi Canova, l-au transformat pe omul de un metru şaptezeci de centimetri într-un colos. Apoi fiecare artist din Paris a avut doar câte un cap de făcut, de nenumărate ori, astfel că tot oraşul s-a transformat într-o fabrică uriaşă de adoraţie. Cine ar fi venit într-o casă cu figuri de ceară plină de Napoleoni când capul lui putea fi văzut peste tot în capitală, din fiecare unghi, pe fiecare stradă, în fiecare cameră, publică sau privată? Se spunea că, în culmea gloriei lui, şapte milioane de oameni trăiau în Franţa, iar cinci milioane dintre ei erau sculpturi ale lui Napoleon. Ce figurine de ceară puteau prospera în asemenea circumstanţe?

CAPITOLUL LXXI

Şi nu m-am mai întors niciodată

După ce l-am modelat pe Napoleon, am putut, în sfârşit, să-mi dezvălui planul. Nu o nouă Casă a Maimuțelor. Ceva mai mare. O nouă țară. Un nou oraş. Londra era locul în care trebuia să merg. Parisul era fragil, dar Londra era plină de promisiuni. În Paris, oamenii erau doar piele şi os; în Londra, erau voinici. În Londra era viitorul; în Paris era doar trecutul. Aflasem că, în Londra, oameni cu lanterne magice făceau bani pe bulevard prezentând diapozitive cu cei ghilotinați.

Aveam ceva mai bun: aveam capete. Capete tangibile. Şi pe Napoleon.

Am scris scrisori, am transferat fonduri, apoi am închiriat o cameră la Teatrul Lyceum. Aveam să trăiesc din nou. Micul François şi micul Joseph aveau să crească în alt oraş, în ciuda nasurilor lor. Aveau să adulmece ceva bun în viețile lor. Aveau să reziste.

— Londra, am anunțat eu. Lon-dra. Spune Lon-dra, micule F.!

— Lon-dra, repeta el.

I-am spus cetățeanului Tussaud că aveam să mă întorc, dar el nu m-a crezut – şi de ce ar fi trebuit să mă creadă? Era un om construit doar din cifre negative, o scădere, un buzunar găurit. Aveam să-i las Casa Maimuțelor, o şansă de a dovedi ce putea. Totul depindea de el. Îmi luam adio de la casa aceea: de la văduvă, de la doctorul Curtius, de la Edmond. Şi de la Jacques Beauvisage, care nu se mai întorsese acasă şi a cărui poveste nu fusese niciodată completă – dar ale cărui mituri nu au fost niciodată uitate. Mi se spune că şi acum se şoptesc poveşti despre el pe bulevard. „Mergi la culcare, sunt avertizați copiii, sau Jacques Beauvisage te va prinde!” Îmi luam adio de la toate.

— Voi duce copiii în Anglia, am spus eu. Voi câştiga nişte bani pentru noi.

Cetățeanul Tussaud, soțul meu, nu era un tip inuman; îşi îndrăgise copiii şi a luptat pentru ei. Sfâşiat de durere, şi-a cheltuit toți banii de buzunar pe avocați. Judecătorul cazului nostru – cum vine şi pleacă norocul nostru! – a

fost André Valentin. Tot cu un ochi spre vest şi celălalt spre est, se descurca în lume, urcând pe scara socială.

— Elveţianco, mai eşti aici?

— Acum plec.

— Unde?

— La Londra, am spus eu. Străinii sunt întotdeauna bine-veniţi acolo.

Uitându-se la mine şi la soţul meu în acelaşi timp, a declarat că un copil putea pleca împreună cu mama, dar celălalt trebuia să rămână cu tatăl. Nu puteam face nimic. Încă mai aveam o inimă care se sufoca, se bâlbâia şi se agita. Am fost forţată să îl las pe Joseph cu soţul meu, obligată de omul care poate îl ucisese pe Edmond. Dar cum puteam să mă împotrivesc unui judecător? André Valentin încă fura.

— Aţi fost acolo? l-am întrebat eu. Când a căzut Edmond? Cred că aţi fost. Aţi fost?

— Nu ştiu despre ce vorbeşti.

— Spuneţi-mi ce s-a întâmplat, vă rog!

— Vrei să-ţi confisc documentele?

— Aţi făcut-o? Edmond?

— Nu, cetăţeană! Mai sunt şi alte cazuri în afară de al tău. Concluzia: un copil aici, celălalt dincolo.

Corabia se numea *Kingfisher*. Mai târziu, a naufragiat pe Insulele Scilly, dar mai întâi ne-a dus în Anglia, aşa că nu există personalităţi de ceară cu bărbi de alge în adâncul întunecat al Canalului. Pe punte, l-am ţinut în braţe pe micul E, dragul meu, viitorul meu… Mai jos era trecutul meu, o viaţă plină de lucruri, povestea mea, oamenii mei, iubirile şi antipatiile mele de ceară, mişcându-se în lăzile lor. Portretul meu făcut de Edmond, din lemn, păr şi sticlă. Un manechin de croitorie având forma lui. Nu aveam să le las în urmă.

Am dus istoria Franţei, învelită şi ambalată cu grijă în cutii, în insulele britanice. Voltaire şi-a rupt nasul în călătorie, Franklin şi-a pierdut o ureche, iar pieptul lui Marat s-a turtit. Dar aceste lucruri puteau fi reparate. Aveam matriţele.

Mi-am luat rămas-bun făcând un semn cu mâna către Paris, cu tot ce conţinea el.

— Mergem pe o insulă, i-am spus. Vom fi despărţiţi de mare. Să nu mă urmăreşti, să nu mă urmăreşti niciodată!

Am plutit rapid prin Canalul Englez, cu iubirea în jurul meu, ca să le spun englezilor poveştile noastre. Aţi auzit de Barbă Albastră, Frumoasa Adormită şi Motanul Încălţat? Poftiţi o altă istorisire: mica femeie care a cărat istoria în spate. Vreţi sânge? Am. Palate? Bineînţeles. Colibe? Sigur că da! O, şi monştri? Da, da, am şi monştri! Veniţi şi vedeţi, doar veniţi şi vedeţi, permiteţi-mi să vă arăt cum a fost făcut totul, permiteţi-mi să vă spun, cum pot, ce e o fiinţă umană.

Dar iubire ai acolo?

Da, o, da.

Eu şi micul F. am plecat departe. Franţa a rămas în urma noastră, devenind tot mai mică, până când nu s-a mai văzut deloc. Nu a mai existat André Valentin, ca să-mi frângă inima. M-am întors cu spatele la ea şi l-am îndemnat pe micul F. să privească înainte.

— Acolo e Marea Britanie, i-am spus. Ce va face pentru noi? Ce vom face pentru ea? Acolo se vorbeşte engleza – noi ştim puţină engleză? *George le third. Doover. Lyceum Theatre, Lon-don.*

— Mamă, ne vom întoarce acasă? Ne vom mai întoarce vreodată?

— F., ne vom face o casă nouă, una cu totul nouă. Şi nu vom mai vrea să plecăm din ea niciodată.

DUPĂ ACEEA
1850

ACASĂ

Am optzeci şi nouă de ani

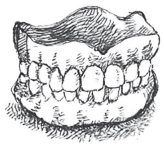

CAPITOLUL LXXII

Al şaptelea set de capete

Sunt aici. La etaj. Cu toate lucrurile mele. Acolo, pe perete, e portretul meu pictat de Jacques-Louis David. Acolo, în cutia ei de sticlă, e masca mortuară a unchiului meu, Curtius; acolo, încă mai e păpuşa din lemn, făcută de Edmond, care mă reprezintă, şi, lângă ea, e un manechin care seamănă cu un bărbat pe care l-am cunoscut cândva; acolo, e o inimă de ceară şi, lângă ea, o splină de ceară, iar acolo e capul meu din ceară, făcut pe când aveam şapte ani, modelat de Curtius; acolo, e placa pentru falcă a tatei, care nu a fost niciodată uitată în toţi aceşti ani lungi, şi, în cele din urmă, prima dintre toate, păpuşa mea fără chip, Marta, darul de la mama. Aici sunt toate şi aici sunt eu. Dar unde suntem toţi?

Suntem la Londra. Suntem în azilul săracilor? Nu. Nimeni nu are lucruri în azilul săracilor. Suntem în casa noastră, pe care noi o deţinem, căci ne-am descurcat foarte bine. Am urcat până în vârful Londrei, care e cea mai mare grămadă de bălegar făcută vreodată de om, o excrescenţă de dimensiuni îngrozitoare. Totuşi, trebuie să recunosc că nu sunt toată aici. Acum, sunt în trei bucăţi. Mi-am pierdut toţi dinţii şi i-am înlocuit cu alţii: îi pun în gură, rândul superior şi cel inferior, şi îmi pocnesc falca la fel ca tata. Când îi scot, îmi cade faţa şi nasul îmi ajunge atât de aproape de bărbie, încât aproape se ating. Port ochelari şi mai groşi, rotunzi şi cu rame de sârmă. Nu pot să văd pe nimeni şi să observ nimic fără ajutorul lor.

Casa mea se află pe Strada Brutarului, ceea ce ni se potriveşte, pentru că, în felul nostru, şi noi gătim oameni. Locuim într-o clădire mare, un elefant masiv, un monstru. Istoria se păstrează în această clădire. Ne arătăm oamenii, păpuşile, la primul etaj, la al doilea şi în pivniţă. Avem o galerie pentru membrii familiilor regale şi pentru alţi oameni de valoare, cei mai grozavi oameni din trecutul recent. La etajul al treilea e atelierul fabricii noastre; acolo, în fiecare zi, oamenii sunt topiţi şi turnaţi, apoi cresc şi pleacă. Îi privesc pe toţi – tot circul vieţii. Toţi acei oameni care sunt disperaţi să facă un lucru bun. În sfârşit, sunt în siguranţă. Îmi amintesc că

văduva Picot crezuse asta dincolo de porțile ei. Nicio clădire nu e însă complet sigură vreodată, tot timpul e în pericol de a se prăbuși.

Jos, departe de lumina soarelui, în pivniță, în întuneric, îi păstrăm pe ceilalți oameni, pe cei josnici, cei care nu se purtaseră bine. Întotdeauna există asemenea oameni. Ticăloşii de azi, amestecaţi cu cei de ieri. O cameră a ororilor. Chiar ieri, când am coborât în pivniță, un băiat era acolo, un bădăran din estul Londrei, stând înaintea lui Jean-Paul Marat, care sângera în cada lui de baie, cu rana încă părând proaspătă, cu trupul trist construit de Edmond; iar acest băiat mânca o plăcintă cu carne de porc.

Îmi fac zilnic turele; îi vizitez pe toți, mă mişc printre cei vechi. Uneori, mă uit şi la cei noi, dar eu le aparțin celor vechi. Trăiesc mai mult decât oricine. Îl şterg de praf pe Napoleon şi netezesc jacheta de brocart a lui Ludovic al XVI-lea. I-am pus o hartă a insulei lui Robinson Crusoe în buzunar. O văd pe sora lui oglindită pe chipul său.

Oamenii vin să mă atingă şi pe mine. Unii îmi spun Doamna Istoriei, alții, Mama Timpului. Mulți îmi spun Madame Two-Swords. Sunt precum o clădire publică. Obişnuiam să le povestesc vizitatorilor viața mea. „Oare totul e adevărat?”, m-au întrebat ei. Le-am spus că, după mine, ceara nu ştie să mintă.

Nu mai pot să stau la birou ca să strâng taxele de intrare. Sunt prea fragilă şi s-ar putea să mi se rupă ceva. Alții adună banii în locul meu. François şi Joseph m-au făcut din ceară, ca să rămân la postul meu. Uneori, după-amiază merg şi mă alătur replicii mele din ceară, iar publicul se bucură foarte mult când ne vede împreună. Acest lucru l-a inspirat pe domnul Cruikshank să facă un desen numit *Madame Tussaud lângă ea însăşi.* De fapt, nu e o asemănare prea strălucită. Dar mă recunosc în modelul de ceară, în acea fărâmă stafidită de existență umană, în acea creatură bătrână, cu pielea zbârcită, ca un păianjen, ca un gândac, o molie fără aripi, o formă cocoşată făcută din praf şi pământ, toată în negru, de la ghete până la bonetă. Văduvă Picot, din sfert în sfert de oră vine un bărbat ca să mă tragă de bărbie. Copiii speriați țipă când mă văd. Mă visează şi se trezesc plângând. Acestor copii li se spun acum basme – acele poveşti nu mai sunt pentru adulți zilele acestea. Aceiaşi copii cântă *Sclipeşte, sclipeşte, mică stea,* o melodie compusă în anul naşterii mele. Sunt la fel de bătrână precum cântecul acesta.

Unul câte unul, unii în grabă, alții mai încet, cu toții au murit. Louis-Sébastien Mercier, cu pantofii încă lipiți de picioare. Jacques-Louis David, în dizgrație, în exil. Josephine, plângăcioasa Rose, alungată de pe tronul de împărătească. Chiar şi Napoleon, pe stânca lui din Pacific. François Tussaud Senior, soțul meu, printre datorii. Iar André Valentin, în cele din urmă, după ce a ajuns într-o funcție înaltă, a murit tăiat în două bucăți, una căzând într-o parte, cealaltă în altă parte, pentru infracțiuni de delapidare.

Casa Maimuțelor, părăsită de multă vreme, a țipat pentru ultima dată ca un babuin, a tuşit şi a scos un nor de praf, apoi a căzut – a rămas doar molozul din ea, iar acela a fost remorcat. Acum sunt clădiri noi acolo.

Nimeni dintre cei rămaşi în viață nu mă înțelege. Doar păpuşile mele.

Romancierul Dickens vine uneori la mine. E un hoț, bineînțeles. Îi spun totul şi el îşi ia notițe. Îi am pe Burke şi pe Hare la parter, jefuitori de morminte, unul făcut în timpul vieții, celălalt, după moarte. Ducele de Wellington obişnuia să vină ca să îmi viziteze Napoleonul din ceară. Acum îl am şi pe Wellington din ceară.

Există o stare între viață şi moarte: se numeşte figurina de ceară.

Locuiesc la ultimul etaj al casei, în camerele noastre, împreună cu familia mea. Dincolo de uşa pe care scrie PRIVAT – ACCESUL STRICT INTERZIS – RĂMÂNEȚI AFARĂ – DOAR PENTRU PERSONAL. Acesta este dormitorul meu. Aici sunt lucrurile mele, care nu sunt expuse niciodată, fiind întotdeauna păstrate în intimitate. Colecția mea personală, istoria mea proprie.

Aici vine în fiecare zi al şaptelea şi ultimul meu medic, Marcus Healy, un bărbat cu început de chelie, corpolent – deşi încearcă să ascundă asta –, ca să se ocupe de mine. Mă mişcă de parcă nu aş putea s-o fac singură, agitându-se lângă mine ca un copil cu o jucărie.

Lumea aceasta a devenit prea mecanică. Noua lume e făcută din fier. Acum, viața e grea, fiind propulsată de aburi şi de pistoane. În loc de lumânări, oamenii luminează spațiile cu gaz, care dă o lumină fără mister. Iată un semn al vârstei mele înaintate: oamenii nu mai arată ca înainte. Bărbații îşi lasă mustăți până când încep să arate mai mult ca spanielii decât ca oamenii şi folosesc ceara ca să dea o formă părului lor facial uriaş. Şi mai e ceva nou. François se teme că va produce pagube afacerii noastre. Acest lucru nou se numeşte daghereotipie. E o tehnică nouă care prinde o imagine a unei vieți, capturând oamenii pe argint lustruit. E mult mai rapidă decât ceara şi poate garanta că nu se fac greşeli. Vor să îmi ia imaginea cu acel aparat, aşa că intenționez să mor înainte să facă asta.

Aici sunt în pat, fără răsuflare. Văd sfârşitul destul de clar, în această cameră. Am optzeci şi nouă de ani. Nu voi apuca nouăzeci. Sunt Anne Marie Tussaud, născută Grosholtz. Micuța.

Care nu va pleca niciodată.

MULȚUMIRI

Am avut nevoie de cincisprezece ani ca să termin această carte, ceea ce este o perioadă destul de lungă. Chiar dacă este bazată pe evenimente reale şi indivizi reali, uneori, aceşti oameni (Marie Grosholtz şi Philip Curtius, de exemplu) ne-au lăsat poveşti mai degrabă vagi, uneori nedemne de încredere, aşa că m-am simțit liber să umplu anumite goluri. Dintre sursele consultate în lungile mele cercetări, cele mai plăcute şi utile au fost scrierile lui Louis-Sébastien Mercier. Un echivalent al lui Henry Mayhew din Londra şi al lui Joseph Mitchell din New York, Mercier s-a dovedit cel mai bun ghid al Parisului din secolul al XVIII-lea; l-am transformat într-un personaj în aceste pagini şi am încercat să-i păstrez vocea.

Nu aş fi putut scrie această carte fără ajutorul următorilor oameni şi al următoarelor instituții: Muzeul Madame Tussaud din Londra, care mi-a oferit o slujbă cu mulți ani în urmă şi datorită căruia am început această carte; Christopher Merrill şi Programul Internațional pentru Scriitori; Patrick Deville şi Maison des Écrivains Étrangers et des Traducteurs; Søren Lind şi Brecht Hus; Claudia Woolgar şi Festivalul de Arte Kilkenny; Bradford Morrow şi *Conjuctions;* Paul Lisicky şi *Story Quarterly;* Yiyun Li şi *A Public Space;* Arno Nauwels, pentru sfatul său cu privire la construirea unei femei din lemn de un metru douăzeci (complet articulată); Elizabeth McCracken, pentru atribuirea părului; Dana Burton, pentru răbdarea şi precizia ei; Charles Lambert, pentru generozitatea sa; Elisabetta Sgarbi, pentru că a fost întotdeauna acolo; Michael Taeckens, pentru că a schimbat totul; toți cei de la glorioasa şi inspirata editură Gallic Books, mai ales Jane Aitken, Maddy Allen şi Emily Boyce, care au îmbrățişat din prima această creatură; toți cei de la minunata şi geniala editură Riverhead Books, pentru că au crezut în această carte, inclusiv excepționalii Jynne Martin, Jennifer Huang şi Glory Plata, dar mai ales geniul uimitor care este Calvert Morgan – inteligența, înțelepciunea, eleganța şi privirea sa impresionantă au dus această carte în port şi nu îi voi putea mulțumi niciodată îndeajuns; toți cei de la Blake Friedmann, inclusiv grozavei Carol Blake, dar şi Tom Witcomb, James Pusey, Emanuela Anechoum şi, mai ales, draga mea agentă, Isobel Dixon, care a citit această carte în nenumărate forme şi mărimi şi care a stat

lângă ea mai mult decât ar fi reuşit să o facă oricine altcineva; în cele din urmă şi cel mai mult, le mulțumesc lui Elizabeth, lui Gus şi Matildei, care sunt mici şi puternici.

Povestea ciudată, pe alocuri macabră, dar absolut memorabilă, a unei orfane ambiţioase care devine doamna figurilor de ceară. În 1761, o fată minusculă, cu aspect ciudat, se naşte într-un sat din Elveţia. După moartea părinţilor ei, Marie devine ucenica unui sculptor în ceară excentric, care o iniţiază în tainele modelajului. Împreună, ei transformă o casă abandonată într-o sală de expoziţii pentru capete de ceară, iar spectacolul devine o atracţie locală, vestea talentului lui Mary ajungând până la Versailles. Pe măsură ce Parisul se transformă în maşina revoluţionară cere tot mai multe capete... dar la muzeul de ceară sunt după pofta inimii.

„O poveste frumos istorisită şi ilustrată despre viaţa lui Mary Tussaud sau despre cum pot creşte arbori înalţi doar dintr-o mână de seminţe! În ciuda atmosferei excentrice şi a unui simţ al umorului sinistru, experimentăm această poveste cu o bucurie extraordinară. O carte de neratat!"
OLGA TOKARCZUK

„O realizare uimitoare... Un roman despre limitele capacităţii umane şi ale ingeniozităţii, care se citeşte compulsiv... E greu să găseşti un termen de comparaţie. Dickens şi David Lynch? Defoe şi Margaret Atwood? Judecaţi singuri!"
GREGORY MAGUIRE

„Un portret delicios de ciudat al unei tinere orfane care-şi onorează excentricul meşteşug în mijlocul tumultului Revoluţiei franceze. Flerul lui Carey pentru macabru a atras nenumărate comparaţii cu Tim Burton. În timp ce moartea bântuie permanent această poveste, între personaje vibrante şi detalii istorice, *Extraordinara poveste a Micuţei...* este un roman care ţine de viaţă."
Time

ISBN: 978-606-006-464-0
www.raobooks.com

[1] *Twinkle, Twinkle, Little Star* (în limba engleză în original, n. tr.).

[2] Clădirea care găzduiește în prezent administrația locală (n. red.).

[3] Prairial a fost luna a noua în calendarul republican francez. Numele provine din cuvântul francez *prairie* – pajiște (n. red.).

CUPRINS

ÎNAINTE 1761-1767
- CAPITOLUL I
- CAPITOLUL II

CARTEA I 1767-1769
- CAPITOLUL III
- CAPITOLUL IV
- CAPITOLUL V
- CAPITOLUL VI
- CAPITOLUL VII
- CAPITOLUL VIII

CARTEA A II-A 1769-1771
- CAPITOLUL IX
- CAPITOLUL X
- CAPITOUL XI
- CAPITOLUL XII
- CAPITOLUL XIII
- CAPITOLUL XIV
- CAPITOLUL XV

CARTEA A III-A 1771-1778
- CAPITOLUL XVI
- CAPITOLUL XVII
- CAPITOLUL XVIII
- CAPITOLUL XIX
- CAPITOLUL XX
- CAPITOLUL XXI
- CAPITOLUL XXII
- CAPITOLUL XXIII
- CAPITOLUL XXIV
- CAPITOLUL XXV
- CAPITOLUL XXVI
- CAPITOLUL XXVII
- CAPITOLUL XXVIII
- CAPITOLUL XXIX
- CAPITOLUL XXX

CARTEA A IV-A 1778-1789
- CAPITOLUL XXXI
- CAPITOLUL XXXII
- CAPITOLUL XXXIII
- CAPITOLUL XXXIV
- CAPITOLUL XXXV
- CAPITOLUL XXXVI
- CAPITOLUL XXXVII
- CAPITOLUL XXXVIII
- CAPITOLUL XXXIX
- CAPITOLUL XL
- CAPITOLUL XLI
- CAPITOLUL XLII
- CAPITOLUL XLIII
- CAPITOLUL XLIV

CARTEA A V-A 1789-1793
- CAPITOLUL XLV
- CAPITOLUL XLVI
- CAPITOLUL XLVII
- CAPITOLUL XLVIII
- CAPITOLUL XLIX
- CAPITOLUL L
- CAPITOLUL LI
- CAPITOLUL LII
- CAPITOLUL LIII
- CAPITOLUL LIV
- CAPITOLUL LV
- CAPITOLUL LVI
- CAPITOLUL LVII
- CAPITOLUL LVIII

CARTEA A VI-A 1793-1794
- CAPITOLUL LIX
- CAPITOLUL LX
- CAPITOLUL LXI
- CAPITOLUL LXII
- CAPITOLUL LXIII
- CAPITOLUL LXIV

CARTEA A VII-A 1794-1802
CAPITOLUL LXV
CAPITOLUL LXVI
CAPITOLUL LXVII
CAPITOLUL LXVIII
CAPITOLUL LXIX
CAPITOLUL LXX
CAPITOLUL LXXI
DUPĂ ACEEA 1850
CAPITOLUL LXXII
MULȚUMIRI